

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Васянович Євгенія Андріївна

УДК 81'37:165.194:378.011.3-057.975(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
**АСОЦІАТИВНІ ПОЛЯ КОНЦЕПТІВ *ВІЙНА І МИР* У
ЛІНГВОКУЛЬТУРНІЙ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ-ГУМАНІТАРІЇВ**

Спеціальність 035 Філологія
Галузь знань 03 Гуманітарні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Є.А. Васянович

Науковий керівник: Дубовик Наталія Миколаївна, кандидат філологічних наук,
доцент.

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Васянович Є.А. Асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР у лінгвокультурній свідомості студентів-гуманітаріїв. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 Філологія. – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків, 2026.

Дисертацію присвячено дослідженню асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР як фрагментів лінгвокультурної свідомості українських студентів-гуманітаріїв.

Актуальність дослідження зумовлена антропоцентричним спрямуванням сучасної лінгвістики та підвищеним інтересом до взаємозв'язку мови, свідомості й культури. Концепти ВІЙНА і МИР репрезентують базові ціннісні орієнтири мовної особистості й набувають особливої значущості в умовах тривалої війни російської федерації проти України, що вплинула на трансформацію суспільної та мовної свідомості. Дослідження, проведене у 2020–2021 роках, відображає стан концептуалізації миру і війни в українській лінгвокультурній свідомості напередодні повномасштабного вторгнення, фіксуючи специфічний ціннісно-смісловий «зріз» часу.

Мета дисертаційної роботи – виявити семантичне наповнення та ціннісні характеристики концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості шляхом аналізу й інтерпретації їхніх асоціативних полів з урахуванням соціокультурних чинників.

Об'єктом дослідження є лінгвокультурна свідомість сучасного українського студентства. *Предметом* – асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР, їх структура, семантичне наповнення та характер асоціативних зв'язків.

Методи дослідження. У дисертації застосовано комплекс теоретичних, емпіричних та аналітичних методів. Теоретичну основу становлять загальнонаукові методи аналізу й синтезу, індукції та дедукції, описовий метод і метод

концептуального аналізу. Провідним емпіричними методами є ланцюговий асоціативний експеримент та метод асоціативного моделювання. Обробку та інтерпретацію матеріалу здійснено з використанням кількісних методів, а також когнітивно-семантичного та концептуального аналізів.

У *вступі* зазначено актуальність теми дослідження, сформульовано мету й завдання роботи, визначено об'єкт і предмет, окреслено методологічну основу та описано фактичний матеріал.

Перший розділ присвячено теоретичному обґрунтуванню дослідження концептів ВІЙНА і МИР в українській мовній свідомості. У розділі визначено місце мовної особистості як центральної ланки формування, збереження та передавання мовного й культурно зумовленого знання, а також як безпосереднього носія концептів. Проаналізовано взаємозв'язок мови, мислення й свідомості, що розглядається як базова когнітивна основа інтерпретації дійсності та формування узагальнених уявлень про світ.

Окрему увагу приділено поняттю лінгвокультурної свідомості, яка поєднує індивідуальний і колективний досвід, забезпечує осмислення реальності крізь призму національних цінностей і виступає підґрунтям формування картини світу як когнітивної моделі інтерпретованої дійсності. Показано, що картина світу не є прямим відображенням зовнішнього світу, а формується в результаті складного процесу переосмислення досвіду в межах певної культури, мови та історичного часу, що зумовлює її варіативний характер. У структурі картини світу концепт розглянуто як ключову одиницю, що акумулює раціональні й емоційні, універсальні та національно зумовлені компоненти ментального досвіду. У розділі узагальнено основні підходи до розуміння концепту, окреслено його функції та принципи структурування. У цьому контексті обґрунтовано значення асоціації як когнітивного механізму оприявлення змісту концепту та асоціативного поля як структури, що дають змогу реконструювати його ядерні і периферійні зони, зафіксувати як сталі, так і динамічні риси концептуальних утворень.

Другий розділ дисертації присвячено методологічним засадам емпіричного дослідження концептів ВІЙНА і МИР. У ньому описано процедуру проведення

ланцюгового асоціативного експерименту, принципи добору респондентів, умови збору матеріалу та специфіку дистанційного формату дослідження у 2020–2021 роках. Експеримент реалізовано за допомогою спеціально розробленої анкети на платформі Google Forms. У дослідженні взяли участь 589 студентів Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Анкета містила 23 слова-стимули, дібрані з урахуванням їх належності до різних семантичних сегментів концептуальної опозиції МИР – ВІЙНА. Такий добір дав змогу сформувати розгалужену мережу асоціативних зв'язків і простежити як прямі, так і опосередковані смислові переходи між складниками обох концептів. Ланцюговий формат експерименту передбачав послідовне реагування на запропоновані стимули, що дало змогу зафіксувати не лише первинні асоціації, а й ширші смислові розгортання, актуалізовані в мовній свідомості респондентів. У розділі також запропоновано п'ятирівневу класифікацію асоціативних реакцій, що дає змогу аналізувати їх з погляду структурної організації, формально-граматичних характеристик, конотації, когнітивних зв'язків і семантики. Окрему увагу приділено мовному розподілу реакцій, зокрема зафіксовано поодинокі відповіді російською, які не зумовлюють семантичних розбіжностей і не формують окремих асоціативних полів. Методичні положення другого розділу створюють основу для подальшого аналізу асоціативних полів концептів у третьому розділі.

У третьому розділі здійснено кількісно-якісний аналіз асоціативних полів, що формують концептуальну опозицію МИР – ВІЙНА. Матеріал розділу структуровано за 23 словами-стимулами, що дало змогу простежити семантичне наповнення досліджуваних концептів та особливості їх функціонування в мовній свідомості сучасного українського студентства. Аналіз асоціативних полів дав змогу виявити ядерні та периферійні смисли, а також установити домінантні напрями семантичної інтерпретації стимулів. Особливу увагу приділено конотативним характеристикам асоціативних реакцій. Встановлено, що низка стимулів має чітко виражене позитивне або негативне семантико-оцінне забарвлення, тоді як інші демонструють змішану або нейтральну конотацію, що унеможливорює їх однозначну оцінку. Таке

розмаїття конотацій відбиває складність і багатовимірність семантики досліджуваних понять та зумовлене поєднанням індивідуального досвіду респондентів із колективними уявленнями. У межах аналізу показано, що концепт МИР у мовній свідомості не зводиться до значення «відсутність війни», а репрезентує комплекс семантичних ознак, пов'язаних зі спокоєм, злагодою, безпекою та нормальним життям, водночас подекуди осмислюється як бажаний або майже недосяжний стан. Концепт ВІЙНА характеризується стабільною негативною конотацією та репрезентується через семантику втрат, болю, страху й конкретних історичних подій, що надає йому виразного особистісного та травматичного виміру. Асоціативні поля суміжних слів-стимулів розглянуто як семантичні розширення базових концептів, що доповнюють їхній зміст оцінними, емоційними та культурно зумовленими компонентами. Отримані результати засвідчують, що концепти ВІЙНА і МИР функціонують як динамічні семантичні структури, внутрішня організація яких виявляється через конотації та асоціативні зв'язки.

У висновках узагальнено результати теоретичного та емпіричного дослідження. Уточнено поняттєво-термінологічні засади антропоцентричної лінгвістики та окреслено взаємозв'язок категорій мовна свідомість, лінгвокультурна свідомість і мовна особистість. Обґрунтовано доцільність асоціативного підходу для аналізу концептуальних структур і показано його продуктивність у виявленні семантичних та конотативних домінант. Узагальнені результати аналізу засвідчують динамічний характер концептів ВІЙНА і МИР та їхню залежність від індивідуального досвіду й колективних уявлень. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані з розширенням вибірки та зіставленням результатів у різних соціокультурних і історичних контекстах.

Наукова новизна. Дисертація є комплексним дослідженням, у якому вперше змодельовано концептуальну опозицію МИР – ВІЙНА засобами асоціативного експерименту в українській лінгвокультурній свідомості. Наукова новизна роботи полягає у виявленні та описі структури асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР у свідомості сучасної української молоді, зокрема в установленні їхніх домінантних змістових і ціннісних компонентів. Уперше визначено ядерні та периферійні зони

асоціативних полів зазначених концептів для україномовного континууму в умовах гібридної війни. Отримано нові дані щодо типових асоціативних зв'язків, універсальних і національно-специфічних складників мовної репрезентації миру і війни, а також їх емоційно-оцінних характеристик. Обґрунтовано класифікацію асоціативних реакцій, що дає змогу формалізувати різні типи семантичних зв'язків між стимулом і реакцією. Новими є результати аналізу білінгвального аспекту мовної свідомості, зокрема вживання іншомовних і змішаних реакцій, що відображає реальний стан української мовної практики та вплив двомовності на концептуалізацію миру і війни.

Практична значущість. Матеріали та результати дослідження можуть бути використані в навчальному процесі під час викладання курсів із когнітивної лінгвістики, семантики, психолінгвістики, соціолінгвістики та лінгвокультурології. Отримані дані є корисними для фахівців, які працюють із проблематикою колективної травми та соціокультурних наслідків війни, а також у сфері комунікацій і міжкультурної взаємодії. Результати дослідження можуть бути враховані в перекладацькій практиці для адекватного відтворення національно-культурної специфіки концептів ВІЙНА і МИР, а також використані під час укладання лексикографічних джерел з метою актуалізації значень, поширених у воєнний період.

Ключові слова: мовна свідомість, лінгвокультурна свідомість, мовна особистість, концепт, асоціативне поле, асоціативний експеримент, анкетування, студентство, асоціація, концептуальна опозиція *МИР – ВІЙНА*, мовна картина світу, конотація, семантична структура, ядро і периферія, типи асоціативних зв'язків.

ABSTRACT

Vasianovych, Ye. A. Associative Fields of the Concepts WAR and PEACE in the Linguocultural Consciousness of Humanities Students. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in Specialty 035 Philology. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv, 2026.

The dissertation examines the associative fields of the concepts WAR and PEACE as fragments of the linguocultural consciousness of Ukrainian humanities students.

The *Relevance of the study* is determined by the anthropocentric orientation of contemporary linguistics and the growing interest in the interrelation between language, consciousness, and culture. The concepts WAR and PEACE represent fundamental value orientations of the linguistic personality and acquire particular significance in the context of the prolonged war of the Russian Federation against Ukraine, which has influenced the transformation of social and linguistic consciousness. The research conducted in 2020–2021 reflects the state of conceptualization of peace and war in the Ukrainian linguocultural consciousness on the eve of the full-scale invasion, capturing a specific value-semantic “snapshot” of that period.

The *Purpose* of the dissertation is to identify the semantic content and value characteristics of the concepts WAR and PEACE in the Ukrainian linguocultural consciousness through the analysis and interpretation of their associative fields, taking into account sociocultural factors.

The *Object* of the study is the linguocultural consciousness of contemporary Ukrainian students. The *Subject* of the study is the associative fields of the concepts WAR and PEACE, their structure, semantic content, and the nature of associative relations.

Research methods. The dissertation employs a combination of theoretical, empirical, and analytical methods. The theoretical framework is based on general scientific methods of analysis and synthesis, induction and deduction, the descriptive method, and the method of conceptual analysis. The main empirical methods are the chain associative experiment

and the method of associative modelling. The processing and interpretation of the material were carried out using quantitative methods as well as cognitive-semantic and conceptual analyses.

The Introduction presents the relevance of the research topic, formulates the purpose and objectives of the study, defines the object and subject, outlines the methodological framework, and describes the empirical material.

Chapter One provides the theoretical foundation for the study of the concepts WAR and PEACE in Ukrainian linguistic consciousness. The chapter identifies the linguistic personality as the central element in the formation, preservation, and transmission of linguistically and culturally conditioned knowledge, as well as the direct bearer of concepts. It also examines the relationship between language, thinking, and consciousness as the cognitive basis for the interpretation of reality and the formation of generalized representations of the world.

The chapter also focuses on the concept of linguocultural consciousness, which integrates individual and collective experience, enables the interpretation of reality from the perspective of national values, and serves as the basis for the formation of the picture of the world as a cognitive model of interpreted reality. The study demonstrates that the picture of the world does not constitute a direct reflection of the external world; rather, it emerges from a complex process of reinterpretation of experience within a particular culture, language, and historical period, which determines its variable character.

Within the structure of the picture of the world, the concept functions as a key unit that accumulates rational and emotional as well as universal and cultural-specific components of mental experience. The chapter summarizes the main approaches to understanding the concept and outlines its functions and principles of structuring. In this context, the study substantiates the significance of association as a cognitive mechanism that reveals the content of a concept and of the associative field as a structure that makes it possible to reconstruct its core and peripheral zones and to identify both stable and dynamic features of conceptual formations.

Chapter Two presents the methodological framework of the empirical study of the concepts WAR and PEACE. The chapter describes the procedure of the chain associative

experiment, the principles of respondent selection, the conditions of data collection, and the specifics of the remote research format in 2020–2021. The experiment used a specially designed questionnaire created on the Google Forms platform.

The study involved 589 students of V. N. Karazin Kharkiv National University and H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. The questionnaire included 23 stimulus words selected with regard to their affiliation with different semantic segments of the conceptual opposition PEACE – WAR. This selection made it possible to construct an extensive network of associative relations and to trace both direct and indirect semantic transitions between the components of the two concepts.

The chain format of the experiment required respondents to react successively to the proposed stimuli, which made it possible to record not only primary associations but also broader semantic developments actualized in the respondents' linguistic consciousness. The chapter also proposes a five-level classification of associative reactions that allows their analysis from the perspectives of structural organization, formal-grammatical characteristics, connotation, cognitive relations, and semantics.

The analysis also considers the linguistic distribution of responses. The data include a small number of answers in Russian, which do not produce semantic differences and do not form separate associative fields. The methodological provisions of Chapter Two provide the basis for the further analysis of the associative fields of the concepts in Chapter Three.

Chapter Three presents a quantitative and qualitative analysis of the associative fields that constitute the conceptual opposition PEACE – WAR. The chapter organizes the material around 23 stimulus words, which makes it possible to trace the semantic content of the studied concepts and the patterns of their functioning in the linguistic consciousness of contemporary Ukrainian students.

The analysis of the associative fields reveals core and peripheral meanings and identifies the dominant directions of semantic interpretation associated with the stimuli. Particular attention focuses on the connotative characteristics of associative reactions. The results show that some stimuli display a clearly positive or negative evaluative meaning, whereas others demonstrate mixed or neutral connotations that prevent an unequivocal evaluation. Such diversity of connotations reflects the complexity and multidimensional

character of the semantics of the studied concepts and results from the interaction between the respondents' individual experience and shared collective representations.

The analysis also demonstrates that the concept PEACE in linguistic consciousness does not reduce to the meaning “absence of war.” Instead, it represents a complex set of semantic features associated with calmness, harmony, security, and normal life, while in some responses it appears as a desired or almost unattainable state. The concept WAR shows a stable negative connotation and emerges through the semantics of loss, pain, fear, and references to specific historical events, which gives it a pronounced personal and traumatic dimension.

The associative fields of related stimulus words function as semantic extensions of the basic concepts and enrich their meaning with evaluative, emotional, and culturally specific components. The results indicate that the concepts WAR and PEACE operate as dynamic semantic structures whose internal organization becomes visible through patterns of connotation and associative relations.

The Conclusions summarize the results of the theoretical and empirical research. The study clarifies the conceptual and terminological foundations of anthropocentric linguistics and outlines the relationship between the categories of linguistic consciousness, linguocultural consciousness, and linguistic personality. It also substantiates the relevance of the associative approach for the analysis of conceptual structures and demonstrates its effectiveness in identifying semantic and connotative dominants.

The generalized results of the analysis indicate the dynamic character of the concepts WAR and PEACE and their dependence on both individual experience and collective representations. The study also outlines prospects for further research, particularly those related to expanding the sample and comparing the results across different sociocultural and historical contexts.

Scientific Novelty. The dissertation offers a comprehensive study that for the first time models the conceptual opposition PEACE – WAR through an associative experiment in Ukrainian linguocultural consciousness. The novelty of the research lies in identifying and describing the structure of the associative fields of the concepts WAR and PEACE in the

consciousness of contemporary Ukrainian youth, particularly in establishing their dominant semantic and value components.

The study determines the core and peripheral zones of the associative fields of these concepts within the Ukrainian-language continuum in the context of hybrid warfare. It provides new data on typical associative relations, universal and culture-specific components of the linguistic representation of peace and war, as well as their emotional and evaluative characteristics. The dissertation also substantiates a classification of associative reactions that makes it possible to formalize different types of semantic relations between stimulus and response.

The research also contributes new insights into the bilingual aspect of linguistic consciousness, particularly the use of foreign-language and mixed responses, which reflect the actual state of Ukrainian language practices and the influence of bilingualism on the conceptualization of peace and war.

Practical Significance. The materials and results of the study can be used in the teaching of courses in cognitive linguistics, semantics, psycholinguistics, sociolinguistics, and linguocultural studies. The findings may also prove useful for specialists working on issues related to collective trauma and the sociocultural consequences of war, as well as in the fields of communication and intercultural interaction.

The results of the research may also inform translation practice, particularly in ensuring the adequate rendering of the national and cultural specificity of the concepts WAR and PEACE, and may contribute to the compilation of lexicographic resources aimed at documenting meanings that have become salient during the wartime period.

Keywords: linguistic consciousness, linguocultural consciousness, linguistic personality, concept, associative field, associative experiment, questionnaire survey, students, association, conceptual opposition PEACE – WAR, linguistic picture of the world, connotation, semantic structure, core and periphery, types of associative relations.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Васянович, Є. (2020). Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля війна як фрагменту мовної картини світу українських студентів-гуманітаріїв. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31(70), 13–17.

DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-1/03>

URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/1-1_2020.pdf#page=21

2. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2021). Асоціативні зв'язки стимулів МИР і ВІЙНА: семантичне наповнення (на матеріалі ланцюжкового асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*, (88), 74–78.

DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2021-88-11>

URL: <https://scholar.archive.org/work/76vjnp275vdvzieqm4oenqu25u/access/wayback/https://periodicals.karazin.ua/philology/article/download/17197/15824>

3. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2021). Асоціативний експеримент у період пандемії. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (44), 121–127.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-19>

URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/44_2021/part_1/19.pdf

4. Васянович, Є. А. (2023). Асоціативне поле нація як фрагмент мовної свідомості студенства. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (6), 155–158.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-23>

URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_1/63-1_2023.pdf#page=155

5. Васянович, Є. (2024). Асоціативні поля ворог, друг, ворожнеча, дружба (семантичний вимір). *Актуальні питання гуманітарних наук*, (75), 177–181.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-27>

URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_1/75-1_2024.pdf#page=177

6. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2025). Семантика полів солдат, захисник, зброя (на матеріалі асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (73), 9–13.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.73.2>

URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v73/4.pdf>

Наукові праці в іноземних виданнях:

1. Vasianovych, Y. (2020). Peace and war associations of Ukrainian humanities students. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1–2), 110–116.

DOI: <https://doi.org/10.23856/3855>

URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13248/1/PNAP_%E2%84%961-2_2020.pdf#page=112

Наукові праці, які додатково відображають основні наукові результати дисертації:

1. Васянович, Є. (2018). Структурно-семантичне наповнення концепту «війна» у лінгвістичних дослідженнях. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*, (38), 5–9.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2520-6818.38.13255>

URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/download/13255/18406/0>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Васянович, Є. А. (2020). Асоціативне поле *мир* у мовній свідомості студентів-гуманітаріїв. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Переяслав, 31 березня 2020 р.), 57, 401–403.

URL: <https://drive.google.com/file/d/10TKV7snJcNOYlaj1DRnHGqkqLmpO9P9s/view>

2. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2022). Стимул війна. Асоціативні реакції студентства. *SCIENTIA: збірник наукових праць за матеріалами VIII Міжнародної науково-теоретичної конференції «Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations»*, 128–129.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/download/562/563>

3. Васянович, Є. А. (2023). Стимули *мир і війна*. Мовний розподіл реакцій (на матеріалі асоціативного експерименту). *Scientific practice: modern and classical research methods: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Бостон, США, 26 травня 2023 р.), 233–234.

DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.066>

URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/829>

4. Васянович Є. Мир і війна. Асоціації студентів-гуманітаріїв // *Грааль науки* : міжнар. наук. журнал. 2024. № 39. С. 471–472. (Тези).

DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.070>

URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/2365>

5. Васянович, Є. (2025). Аксіологічний аналіз лексем «солдат» та «захисник» у контексті лінгвокультурної картини світу. *Collection of Scientific Papers “SCIENTIA”*: матеріали міжнародної наукової конференції (Амстердам, Нідерланди, 27 червня 2025 р.), 96–98.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2720>

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ.....	2
ABSTRACT.....	7
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ.....	12
ЗМІСТ.....	15
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	18
ВСТУП.....	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ АСОЦІАТИВНИХ СТРУКТУР КОНЦЕПТІВ ВІЙНА І МИР.....	27
1.1. Мовна особистість: від індивіда до носія культури.....	27
1.2. Мова, мислення і свідомість.....	33
1.2.1. Мовна та лінгвокультурна свідомість як форми свідомості мовної особистості.....	37
1.2.2. Картина світу як форма організації мовної свідомості.....	43
1.3. Концепт як ментально-культурна одиниця лінгвокультурної свідомості.....	48
1.4. Поняття асоціації і асоціативного поля.....	53
Висновки до Розділу I.....	57
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АСОЦІАТИВНИХ ПОЛІВ КОНЦЕПТІВ ВІЙНА І МИР.....	59
2.1. Методика проведення асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями під час пандемії.....	59
2.2. Типи зв'язків між стимулом і реакцією. Принципи класифікації асоціацій....	67
2.3. Мовний розподіл реакцій асоціативних полів. Вияви білінгвізму.....	71
Висновки до Розділу II.....	83
Розділ 3. АСОЦІАТИВНІ ПОЛЯ КОНЦЕПТІВ ВІЙНА І МИР ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ–ГУМАНІТАРІЇВ.....	85
3.1. Асоціативне поле МИР.....	85

	16
3.2. Асоціативне поле ВІЙНА.....	90
3.3. Асоціативне поле НАЦІЯ.....	96
3.4. Асоціативне поле ДЕРЖАВА.....	100
3.5. Асоціативне поле ДРУГ.....	106
3.6. Асоціативне поле ВОРОГ.....	111
3.7. Асоціативне поле ДРУЖБА.....	115
3.8. Асоціативне поле ВОРОЖНЕЧА.....	120
3.9. Асоціативне поле ПЕРЕМОГА.....	124
3.10. Асоціативне поле ПОРАЗКА.....	129
3.11. Асоціативне поле ВИЗВОЛЕННЯ.....	133
3.12. Асоціативне поле ЗАВОЮВАННЯ.....	138
3.13. Асоціативне поле ВОЛЯ.....	144
3.14. Асоціативне поле НЕВОЛЯ.....	149
3.15. Асоціативне поле ЖИТТЯ.....	154
3.16. Асоціативне поле СМЕРТЬ.....	159
3.17. Асоціативне поле ЗАХИСНИК.....	164
3.18. Асоціативне поле СОЛДАТ.....	170
3.19. Асоціативне поле АГРЕСОР.....	176
3.20. Асоціативне поле ЗБРОЯ.....	181
3.21. Асоціативне поле СПОКІЙ.....	186
3.22. Асоціативне поле ЗЛАГОДА.....	192
3.23. Асоціативне поле ДОГОВІР.....	196
Висновки до Розділу III.....	202
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	216
ДОДАТКИ.....	242
Додаток А.....	242
Додаток Б.....	245

	17
Додаток В.....	247
Додаток Г.....	250
Додаток Д.....	253
Додаток Е.....	256
Додаток Ж.....	259
Додаток З.....	262
Додаток И.....	265
Додаток К.....	268
Додаток Л.....	271
Додаток М.....	274
Додаток Н.....	276
Додаток О.....	279
Додаток П.....	282
Додаток Р.....	285
Додаток С.....	288
Додаток Т.....	290
Додаток У.....	292
Додаток Ф.....	295
Додаток Х.....	298
Додаток Ц.....	300
Додаток Ч.....	302
Додаток Ш.....	304
Додаток Щ.....	307

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МО – мовна особистість

МС – мовна свідомість

ЛС – лінгвокультурна свідомість

КС – картина світу

МКС – мовна картина світу

ККС – концептуальна картина світу

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна лінгвістика характеризується антропоцентричним спрямуванням, що зумовлює підвищений інтерес до взаємозв'язку мови, свідомості та культури. У цьому контексті базові концепти ВІЙНА і МИР набувають особливої актуальності, адже вони відображають фундаментальні цінності та переживання мовної особистості. Важливим чинником звернення до цієї теми є сучасні суспільно-політичні реалії: збройна агресія російської федерації проти України та пов'язані з нею трансформації суспільної свідомості призвели до перегляду змісту й ієрархії зазначених концептів. Дослідження проводилось у 2020–2021 роках, до повномасштабного вторгнення, але водночас українське суспільство вже понад п'ять років перебувало в умовах «непроголошеної» гібридної війни з росією, що розгорталася не лише на сході й півдні країни, а й у культурному, мовному та політичному просторах. Ці події, їх сприйняття і осмислення не могли не відбитися у мовній свідомості українців, зокрема студентів, які дорослішають і формуються як особистості в таких умовах. Мир українською лінгвокультурною спільнотою перестає сприйматися як незмінна реальність, а натомість осмислюється як бажаний стан, пов'язаний із безпекою, свободою та нормальним життям; війна – колись теоретичне поняття – набуває рис конкретного особистісного досвіду і колективної травми. Попри наявність окремих праць у галузі концептології та лінгвокультурології, пов'язаних з осмисленням миру та війни, комплексне дослідження бінарної опозиції МИР – ВІЙНА потребує більш різнобічного аналізу, що зумовлює потребу й у спеціальній науковій розвідці, яка поєднає теоретичний та експериментальний підходи для виявлення асоціативних структур цих концептів. Актуальність роботи підсилюється і практичною площиною: розуміння того, як молоде покоління носіїв мови концептуалізує мир і війну, сприятиме реконструкції лінгвокультурної картини світу українців в умовах до повномасштабного вторгнення і репрезентує певний «зліпок» часу, що дозволить використовувати матеріал у подальших, зокрема порівняльних дослідженнях.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в межах науково-дослідної роботи філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за темою: «Актуальні проблеми філології в сучасних парадигмах гуманітарного знання» (реєстраційний номер 0125U001671).

Мета дисертаційної роботи – виявити семантичне наповнення та ціннісні характеристики концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості шляхом аналізу й інтерпретації їхніх асоціативних полів з урахуванням соціокультурних чинників. Для досягнення поставленої мети виконано такі завдання:

1. Здійснити критичний огляд наукових підходів до розуміння лінгвокультурної свідомості та концепту, уточнити дефініції термінів «мовна особистість», «концепт», «асоціація», «мовна картина світу», «лінгвокультурна картина світу», «асоціативне поле», а також визначити теоретичні засади аналізу концептів ВІЙНА і МИР.
2. Обґрунтувати методологію дослідження асоціативної структури концептів, обрати та описати інструментарій ланцюгового асоціативного експерименту для збору емпіричного матеріалу (розробити анкету зі словами-стимулами, визначити репрезентативну вибірку респондентів, умови проведення експерименту тощо).
3. Провести асоціативний експеримент зі студентами-гуманітаріями, зібрати та впорядкувати масив асоціативних реакцій.
4. Розробити класифікації отриманих асоціацій та здійснити їх кількісно-якісний аналіз: виокремити ядерні та периферійні зони кожного асоціативного поля; визначити основні типи зв'язків між стимулом і реакцією (парадигматичні, синтагматичні, реакції-розгортання, власні назви тощо); установити наявність та характер конотації реакцій, провести семантичний аналіз.
5. Здійснити інтерпретацію отриманих результатів з огляду на те, як в асоціативних полях концептів ВІЙНА і МИР відбиваються актуальні соціокультурні реалії; визначити, які ціннісні смисли пов'язує молодь із поняттями миру і війни, та виявити вплив сучасних та історичних подій на формування лінгвокультурної картини світу респондентів.

6. Узагальнити результати дослідження, сформулювати висновки щодо специфіки мовної репрезентації концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості, окреслити перспективи подальших досліджень.

Об'єкт дослідження становить лінгвокультурна свідомість сучасного українського студентства, репрезентована через концепти МИР – ВІЙНА, що охоплює систему знань, уявлень та емоційних оцінок, пов'язаних із відповідними концептами й відтворених у мовній картині світу.

Предметом дослідження є асоціативні поля концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній свідомості, їхня структура, змістове наповнення та характер зв'язків між елементами цих полів. Аналіз охоплює вербальні реакції респондентів на стимули, що репрезентують концепти ВІЙНА і МИР, а також закономірності формування асоціативних зв'язків, що відображають ціннісні та когнітивні особливості мовної особистості.

Для дослідження ми обрали студентство, оскільки саме ця група найпослідовніше відображає актуальний стан мовної свідомості та реагує на суспільні зміни без інерції, властивої старшим поколінням. Залучено студентів-гуманітаріїв, адже саме ця категорія респондентів поєднує сформовану мовну компетенцію з високою чутливістю до змін у мовному та культурному середовищі. Студенти формують той сегмент мовної спільноти, у якому чітко поєднуються індивідуальний досвід і колективні уявлення, що робить отримані результати показовими для аналізу лінгвокультурних реакцій. Вибір зумовлений також практичними можливостями доступу до респондентів; водночас студенти-гуманітарії як соціально й освітньо сформована група носіїв мови володіють різномірним мовним і культурним досвідом, що дає змогу розглядати отриманий асоціативний матеріал як показовий для аналізу лінгвокультурної свідомості.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР у мовній свідомості сучасного українського студентства.

Уперше в українській лінгвістиці на матеріалі асоціативного експерименту визначено структуру асоціативних полів зазначених концептів та встановлено їхні ядерні й периферійні зони. Виявлено домінуючі елементи змісту цих концептів у лінгвокультурній свідомості української молоді, зокрема ключові асоціації, образні та ціннісні компоненти, що формують їхнє семантичне наповнення в умовах сучасних суспільно-політичних подій. Описано типові асоціативні зв'язки концептів ВІЙНА і МИР, з'ясовано універсальні та національно-специфічні компоненти їхньої мовної репрезентації, а також характерні риси емоційного сприйняття миру і війни українськими респондентами. Обґрунтовано класифікацію асоціативних реакцій для аналізу цієї тематичної сфери, що дає змогу системно описати типи зв'язків між стимулом і реакцією. Уточнено роль білінгвального чинника в структурі мовної свідомості українського студентства: проаналізовано вживання іншомовних (поданих російською) асоціативних реакцій та їхню функцію у концептуалізації війни й миру. Результати дослідження поглиблюють теоретичні уявлення про структуру концептуальних сфер та демонструють потенціал асоціативного моделювання для аналізу концептів у сучасному мовному просторі.

Теоретико-методологічну основу дисертації становлять праці українських та зарубіжних учених, у яких розробляються проблеми антропоцентричної лінгвістики, когнітивної семантики, лінгвокультурології, психолінгвістики та концептології. У вивченні проблеми мовної свідомості та мовної особистості спираємося на праці О. Іванової, Л. Масенко, Є. Патинок, О. Потебні, О. Селіванової, Д. Терехової. Методологічні засади когнітивного підходу до аналізу концептів і концептуальних структур ґрунтуються на працях К. Білобровської, В. Іващенко, Н. Плотнікової, І. Фісак. У дослідженні лінгвокультурної свідомості та лінгвокультурної картини світу використано напрацювання Т. Домброван, В. Кононенка, О. Селіванової, С. Форманової. Психолінгвістичні підходи до реконструкції мовної свідомості, що стали основою асоціативного експерименту, спираються на праці К. Близнюк, Н. Коструби, І. Пасічник, Д. Полгородника, Д. Терехової. Теоретичні положення щодо структури концептів, особливостей асоціативних полів і методики вільного асоціативного експерименту ґрунтуються на працях Н. Бутенко, Н. Бутко, Ю. Дідур,

Д. Дружинець, Л. Загородньої, Т. Полиці. Окрему групу становлять дослідження, присвячені безпосередньому аналізу концептів ВІЙНА і МИР в українській мовній свідомості, а також у мовній та культурній картинах світу, зокрема праці Т. Вільчинської, С. Лозюк, Л. Мініч, Є. Чекаревої, А. Червінчук, Г. Яворської, у яких розкрито семантичні, прагматичні та дискурсивні особливості їх мовної об'єктивації. Вагомими для осмислення аксіологічного й культурно зумовленого наповнення зазначених концептів є також дослідження Л. Ковбасюк, Г. Микитів, О. Чмир і Г. Яворської, а також праці К. Близнюк, у яких воєнна проблематика репрезентується крізь призму асоціативних образів і національно значущих понять.

Теоретична значущість. Результати дисертації роблять внесок у розвиток когнітивної лінгвістики, психолінгвістики та лінгвокультурології, зокрема у теорію концептуальних досліджень. Встановлені закономірності структурування зазначених концептів розширюють наукові уявлення про лінгвокультурну картину світу українців, демонструючи взаємозв'язок між мовними одиницями і колективними смислами, що виникають в умовах війни. Отримані дані підтверджують і деталізують теоретичні положення про польову організацію концептів, про роль екстралінгвістичних чинників у формуванні когнітивного змісту мовних знаків, про взаємодію емоційного та раціонального складників у семантиці концептів. Теоретичне значення має і розроблена типологія асоціативних реакцій: вона може бути використана для подальших концептуальних досліджень як інструмент аналізу когнітивних зв'язків у мовній свідомості. Таким чином, проведене дослідження поглиблює наукове розуміння природи концептів і механізмів їх вербалізації, особливо в екстремальних соціокультурних умовах.

Практична значущість. Практична цінність одержаних результатів визначається можливістю їх використання у кількох напрямках. По-перше, матеріали та висновки роботи можуть бути впроваджені в навчальний процес при розробленні спеціальних курсів з когнітивної лінгвістики, семантики, соціолінгвістики, лінгвокультурології, а також у курсах зі психолінгвістики та теорії комунікації (для ілюстрації зв'язку мови і свідомості, впливу соціальних чинників на мову, специфіки мовної репрезентації війни в різних жанрах дискурсу). По-друге, результати

дослідження стануть у пригоді практичним психологам, соціологам, фахівцям із комунікацій, а також усім, хто працює з проблемою колективної травми та соціокультурних наслідків війни. Асоціативні поля містять науково значущу інформацію про емоційні реакції та ціннісні орієнтири молоді, що може бути враховано під час розроблення інформаційних матеріалів, програм подолання наслідків війни, патріотичного виховання тощо. По-третє, напрацювання можуть бути корисними для перекладу та міжкультурної комунікації в контексті розуміння того, які смисли вкладають українські мовці у концепти ВІЙНА і МИР, що допоможе повніше відтворювати ці смисли, зважаючи на національно-культурну специфіку. Окрім того, отримані дані можуть бути використані в укладанні лексикографічних джерел (тлумачних словників, тезаурусів) для актуалізації значень, що набули поширення у воєнний час.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети у дослідженні застосовано комплекс теоретичних, емпіричних та аналітичних методів. На теоретичному етапі використано загальнонаукові методи *аналізу й синтезу, індукції та дедуції*, що дало змогу систематизувати й узагальнити напрацювання з лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, психолінгвістики, соціолінгвістики та досліджень концептів у мовній та лінгвокультурній свідомості. Для впорядкування поняттєво-термінологічного апарату використано *описовий метод* і *метод концептуального аналізу*. Провідним емпіричним методом у роботі став *ланцюговий асоціативний експеримент*. Ми розробили анкету з 23 словами-стимулами, що репрезентують різні аспекти концептів ВІЙНА і МИР (*мир, війна, нація, друг, ворог, дружба, ворожнеча, перемога, поразка, воля, злагода, договір, життя, смерть, солдат, захисник, агресор, зброя, держава, завоювання, визволення, неволя, спокій*). Опитування проведено серед 589 студентів гуманітарних спеціальностей. У результаті зібрано понад 20 тисяч асоціативних реакцій. Отриманий матеріал опрацьовано *кількісним методом*: підраховано частотність реакцій, визначено ядерні й периферійні зони асоціативних полів, проведено статистичний аналіз показників за окремими стимулами. На основі отриманих даних застосовано *метод асоціативного моделювання*, що передбачає реконструкцію структури концептів через побудову

асоціативних полів, виокремлення їхніх структурних зон і встановлення типових семантичних зв'язків між стимулом і реакцією. Застосування цього методу дало змогу узагальнити емпіричні дані та змоделювати особливості концептуалізації війни і миру в мовній свідомості українського студентства. Для інтерпретації асоціативних полів застосовано метод *когнітивно-семантичного аналізу*, що дало змогу виявити смислові зв'язки, ціннісні орієнтації та особливості концептуальної структури досліджуваних понять. У поясненні окремих реакцій використано також елементи *дискурс-аналізу* та *контекстуального аналізу*, необхідні для врахування впливу сучасних соціокультурних умов на формування асоціативних відповідей.

Надійність отриманих результатів забезпечено поєднанням різних методів, репрезентативністю вибірки респондентів, обсягом фактичного матеріалу та узгодженістю теоретичних і емпіричних процедур.

Апробація результатів дослідження. Текст дисертаційної роботи обговорено на засіданні кафедри української мови Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол №10 від 13.03.2026 року). Основні положення й висновки дослідження оприлюднено в доповідях на 8 міжнародних, всеукраїнських та регіональних конференціях, як-от: Філологічні читання, присвячені 80-річчю від дня народження професора кафедри загального та прикладного мовознавства ХНУ імені В. Н. Каразіна Н. І. Сукаленко (м. Харків, 20 березня 2019 р.); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації» (Переяслав, 31 березня 2020 р.); Міжнародна наукова конференція, присвячена 185-річчю від дня народження О. О. Потебні (Харків, 20 жовтня 2020 р.); Всеукраїнська наукова конференція «Слово – текст – мова у дослідницьких парадигмах сучасної лінгвістики» (Харків, 21 жовтня 2021 р.); II Міжнародна науково-теоретична конференція «Technologies and Strategies for the Implementation of Scientific Achievements» (18 листопада 2022 року, м. Стокгольм, Королівство Швеція); IV Міжнародна науково-практична конференція «Scientific practice: modern and classical research methods» (Бостон, США, 26 травня 2023 р.); VII Міжнародна науково-практична конференція «Globalization of Scientific Knowledge: International Cooperation and Integration of Sciences» (10 травня 2024 р., NGO

European Scientific Platform, Вінниця, Україна); Міжнародна наукова конференція Collection of Scientific Papers «SCIENTIA» (Амстердам, Нідерланди, 27 червня 2025 р.).

Публікації. Наукові результати дисертації висвітлено в 13 наукових публікаціях, із них 8 одноосібних: 7 статей у виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; 1 – у зарубіжному періодичному спеціалізованому виданні; 5 – за результатами виступу на наукових конференціях.

Структура дослідження зумовлена його метою та завданнями. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, поділених на підрозділи, висновків до розділів і загальних висновків, списку використаних джерел (279 позиція), додатків. Загальний обсяг рукопису – 308 сторінок, із них 198 – основного тексту.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ АСОЦІАТИВНИХ СТРУКТУР КОНЦЕПТІВ *ВІЙНА І МИР*

1.1. Мовна особистість: від індивіда до носія культури

У сучасному лінгвістичному дискурсі наукові розвідки зосереджені на антропоцентричних дослідженнях мови. Увага акцентується на зв'язку мови і мислення, мови і особистості, мови і суспільства, мови і культури тощо (Голубовська, 2008; Дика 2017; Котик et al., 2021; Самчук, 2021; Стрига, 2014; Суятинова, 2022). Свідомість людини довгий час була об'єктом розгляду переважно для філософії та психології, проте через свою вербальну репрезентацію звернула на себе і увагу лінгвістів. Минуле століття дало початок багатьом відгалуженням мовознавства, серед яких когнітивна лінгвістика, соціолінгвістика, етнолінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія, теорія комунікації та інші. Важливим для них стало вивчення саме людського чиннику в мові і мовленні: той факт, що мова невід'ємна від свого носія, унеможливорює доцільність нарізного, наче «вакуумного» її дослідження.

У таких умовах постає питання окреслення термінології, і для кожного напрямку лінгвістики трактування значущих понять може істотно різнитися. Такі категорії, як *людина*, *індивід*, *особистість*, здаються добре знайомими й очевидними, оскільки базуються на здоровому глузді, і припускається, що вони є загально зрозумілими для всіх, зокрема і в науковому використанні. Проте, наукова сфера потребує чіткої диференціації й опису, саме тому важливо окреслювати навіть загальноживану термінологію, визначати, які її аспекти та характерні риси важливі для вивчення, що стає предметом дослідження тощо. У понятті *індивід* закріплено «належність людини до людського роду» як певного біологічно цілісного суб'єкта з властивими йому ознаками й особливостями, що робить його продуктом розвитку життя у взаємодії із середовищем (Сукенніков, 2021, с. 26). У лінгвістиці під час аналізу антропоцентричного впливу на мову дослідники звертаються до людини не як до біологічного індивіду, а саме як до особистості, яка володіє певними когнітивними навичками, емоціями, почуттями, волею, характером, тобто

сукупністю якостей, що є соціально важливими при взаємодії зі світом. На відміну від індивіда її характеризують не лише фізичні особливості, а й соціальні характеристики та духовні цінності (Данильян & Тараненко, 2003), тобто при залученні біологічного індивіда у визначений соціокультурний простір відбувається зародження і розвиток особистості (Сукенніков, 2021, с. 28). Отже, саме соціум і набутий певний суспільний досвід, культурні традиції і загальнолюдські цінності перетворюють індивіда на особистість (Павловський, 2016). Особистість постає суб'єктом свідомого відображення світу.

Мовознавство має за мету дослідження людини через вивчення її мови, бо саме мова віддзеркалює свідомість свого носія, яка не піддається безпосередньому спостереженню і репрезентує його картину світу, що сформована під впливом лінгвокультури, в якій він знаходиться. Для розгляду цієї проблематики широко застосовується термін *мовна особистість* (МО) (Багнюк, 2018; Данилюк, 2016; Гнатюк, 2015; Сньозик, 2022; Щепанська, 2022). Дослідники (Велівченко, 2020; Дика, 2017; Горицька, 2013; Романченко, 2015; Шанідзе, 2020; Шаповал, 2022; Boyd & Pennebaker, 2015; Cervone & Lott, 2007; Chen et al., 2013; Veltkamp et al., 2013) наголошують на міждисципліному характері цього поняття, що зумовлює відсутність чіткого його визначення, і відповідне тлумачення залежно від особистих цілей дослідника і напряму його наукових студій. Наведемо приклади визначень МО у різних дослідників: за А. Загнітко (2017b, с. 4), «МО – це сукупність усіх мовних здібностей і реалізацій особистості»; у соціологічному розумінні МО є системою, що виникає і розвивається в суспільстві, базуючись на можливості вираження та закріплення соціальних відносин і взаємодій (Боринштейн, 2004, с. 65); у психології – це суб'єкт зі сукупністю властивостей, що дають змогу пізнавати та відтворювати національно-культурний простір (Засекіна, 2007), або система когнітивних, мотиваційних та емоційних елементів, за допомогою яких реалізується мовна компетентність людини, що представляє такий простір (Засекіна, 2012, с. 51; Лавриненко, 2024, с. 64); у когнітивній лінгвістиці МО – «це динамічний результат взаємодії мови та когнітивних механізмів, який виникає завдяки поєднанню мовних компетенцій, культурних впливів та індивідуальних особливостей, що створюють

унікальний когнітивний досвід кожної особи у мовному вимірі» (Романчук et al., 2023, с. 207); МО як письменника та творця лінгвокультури розглядає А. Бондаренко, наголошуючи, що основними рисами для МО є позиціонування себе в лінгвокультурі, її відродження, творення, збереження, а також збагачення естетичної цінності рідної мови (Бондаренко, 2021b, с. 109); подібне трактування цього терміна закріплене в короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів: «МО – поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного, автоматичного здійснення різнобічної мовної діяльності» (Єрмоленко, 2001, с. 93). Важливими для МО є свідоме ставлення до своєї мовної практики, збагачення своєї мови, покращення мовного смаку та пошук «нових індивідуально-стильових засобів мовної виразності» (Єрмоленко, 2001, с. 93); МО як представника сфери масмедіа, який є «всебічно розвиненим, комунікативно багатим та креативним, інтелектуально розвиненим», розглядають в медіадискурсі (Рудюк, 2020, с. 90). З наведених вище визначень можна побачити, що лінгвістичне тлумачення зазначеного терміна корелює із галуззю використання, завданнями, цілями та матеріалом дослідження. Головною відмінністю є дослідження МО як представника / частини певної лінгвокультурної, соціальної, національної спільноти або як окремої особистості з власним ідіостилем, матеріалом для вивчення якої може стати її літературний або медіа доробок.

Проте відкритим питанням залишається кореляція термінів *особистість* і *мовна особистість*: чи можна їх ототожнювати, чи є МО окремим випадком особистості та її підвидом, чи є вони близькими, що функціонують у різних площинах.

Ми вже зауважували, що термін МО через свій міждисциплінарний характер поєднує у собі філософські, соціологічні та психологічні погляди (Голік, 2013), але навіть в межах мовознавства виникли різні лінгвістичні течії, у яких МО – центральне поняття. А. Загнітко звертається до лінгвоперсонології, що «зосереджує основну увагу на аналізі мовної особистості, охоплюючи окремого індивідуума та увесь народ» (Загнітко, 2017а, с. 1–2). Лінгвоперсонологія об'єднує різні підходи до вивчення МО, оскільки диференціюється на загальну, соціумну та лінгвокультурну персонологію тощо. Соціумна лінгвоперсонологія вивчає вплив соціуму, що

відбивається в усталених моделях соціумної поведінки, оцінки і класифікацій (Загнітко, 2017а, с. 1–2). У лінгвокультурній персонології діагностується «вплив національної та інших культурних середовищ на мовну особистість» (Загнітко, 2017а, с. 2), а також специфіка концептів у мовній свідомості. Проте такий розподіл можна назвати умовним через складність розмежування явищ соціальних та культурних.

Після аналізу наявних визначень МО припускаємо, що вона постає як узагальнена модель представника певної лінгвокультурної спільноти, аналіз якої дає змогу реконструювати цінності, уявлення та особливості цієї спільноти. **Мовна особистість** у цьому дослідженні розглядається як багатокomпонентне явище, що поєднує когнітивні, мовні та емоційно-оцінні характеристики людини, відображаючи її індивідуальний досвід, соціальні й культурні особливості та світогляд. МО є носієм мовної свідомості та культурних смислів, що закріплюються у сприйнятті та інтерпретації дійсності (зокрема й через асоціативні зв'язки) та формують мовну картину світу людини. Ми зокрема визначаємо співвідношення між людиною, мовою та суспільством, а також між людиною, мовою та культурою. Розвиток МО співвідноситься з соціалізацією особистості загалом, отже, саме соціалізація перетворює індивіда на МО (Голик, 2013). На всіх рівнях у МО знаходить своє віддзеркалення належність до певної спільноти, рівень освіченості, характер, стать, гендер, вік, професія, місце народження, соціальний статус, які необхідно враховувати при її описі (Сахарова, 2019, с. 38). Така репрезентація «статусних» ознак особистості дає змогу соціолінгвістиці на їх основі створювати типології для МО, наприклад, МО студента, МО жінки, МО українця, або поєднувати такі характеристики: МО харківського школяра, МО чоловіка-вчителя, МО українця пенсійного віку. Дослідниця О. Сахарова стверджує, що «мовна особистість – це інваріант людини, що має соціально-психологічні характеристики, яка свій внутрішній світ та способи соціальної взаємодії реалізує у виборі мовних та дискурсивних засобів» (Сахарова, 2019, с. 36). Кожна МО поєднує у собі індивідуальні, соціальні (певного мовного колективу), а також загальнонаціональні аспекти (Голик, 2013; Папіш, 2022b, с. 307).

МО є відкритою і не ізольованою системою, що розвивається, і на її розвиток впливає низка зовнішніх факторів, насамперед тих, що є продуктами національно-культурного середовища (Кононенко, 2008, с. 60). Відношення *людина–мова–культура* також має глибокий та багатоаспектний характер. «Культура не ізоморфна..., а гомоморфна мові (структурно подібна)» (Ніколаєв, 2015). Мова є транслятором культурної інформації через людину. Проте МО не лише формується під впливом культури, вона також створює національну культуру, зокрема за допомогою мови (Голик, 2013, с. 259). До такого вивчення мови як феномену культури звертається лінгвокультурологія. З цього погляду мова є об'єктом, проте вона має здатність впливати, формувати і розвивати культуру, що робить її також і суб'єктом. Взаємозв'язок мови і культури персоналізується через особистість і втілюється в ній (Волкова & Вязова, 2014). Проте наповнення МО не є суто етнокультурно зумовленим, адже включає світоглядний або ціннісний, культурологічний (залучення фактів культури мови) та особистісний компоненти (Голик, 2013, с. 262; Торосян & Шелякіна, 2019, с. 22). Ці складники не є чіткими і вступають у взаємодію, впливаючи один на одного. Вони формуються в процесі виховання людини, її соціалізації, а також через мову (Кулик & Рубан, 2014, с. 82).

Саме тому чітко розмежувати та відокремити вплив культури і соціуму на мову неможливо. Цей факт привертає увагу сучасних лінгвістів до взаємозв'язку *людина–мова–культура–суспільство*, і тут постає питання про національний характер, що втілює у собі усі чотири компоненти: «національний характер можна визначити як сукупність специфічних психологічних рис, що стали більшою або меншою мірою властивими певній соціально-етнічній спільності в конкретних економічних, культурних та природних умовах її розвитку» (Стрига, 2014). Крізь призму мови МО отримує духовні уявлення, які «відбивають національний характер певної лінгвокультури» (Кулик & Рубан, 2014, с. 82). Національна мова не лише містить набір конкретних лінгвістичних форм і конструкцій, а й може репрезентувати національний психотип, що оприявнюється через концептуалізацію мовлення та цілісне лінгвокультурне мислення (Кононенко, 2008, с. 72). Кожний носій мови не просто володіє сукупністю лінгвістичних правил, але й втілює риси

колективної мовної особистості, яка відображає етноспецифічні риси та слугує основою національної ідентичності. Це означає, що через мову людина не лише комунікує, а й виражає свою належність до конкретної національної спільноти, її культури, світобачення і світосприйняття. Мовна особистість завжди виявляється у мовленнєвій поведінці та є невіддільною від національної специфіки мови, що робить її продуктом конкретного мовно-культурного середовища (Велівченко, 2020, с. 92). Спираючись на таку думку, мовознавці переміщують акцент з конкретної мовної особистості як об'єкта вивчення на представника певної національної групи / етносу (Мазепова, 2014а). «Відбувається реконструкція узагальненого образу мовної особистості – типового представника своєї національної групи, який ідентифікується за специфічними характеристиками вербальної та невербальної поведінки, пов'язаної з його ціннісними установками» (Мазепова, 2014а).

Дослідники мовної особистості часто використовують трирівневу структуру для аналізу цього феномена. Ця структура допомагає глибше зрозуміти, як мовна особистість формується і функціонує на різних рівнях, враховуючи як індивідуальні, так і колективні аспекти мовної свідомості, а також її зв'язок з етнокультурними факторами (Голик, 2013; Загнітко, 2017b; Застровська & Застровський, 2011; Ємельянова, 2019; Папіш, 2022b). Така структура (Загнітко, 2020, с. 519–520) складається з нульового – вербально-семантичного (лексикону людини і знань граматики); першого – лінгвокогнітивного (віддзеркалення мовної картини світу); другого – мотиваційного (прагматикону особистості, «тобто системи мотивів, установок, що впливають на ідіостиль та ідіолект» (Папіш, 2022b, с. 309) рівнів. Саме лінгвокогнітивний рівень визначає інтелектуальну сферу особистості, де актуалізуються та ідентифікуються знання та уявлення, які є характерними для МО і є національно-, а отже і культурно-детермінованими (Гебре & Кордун, 2020; Голик, 2013, с. 261; Папіш, 2022а, с. 129, 145; Космеда et al., 2019, с. 45–47; Mekhantseva, 2024).

Матеріалом для вивчення МО можуть слугувати різні джерела: первинні, до яких належать писемні та усні, що спродуковані певною МО; вторинні, які включають словники та результати різноманітних лінгвістичних експериментів;

спогади про певну МО, тобто не безпосередньо спродуковані нею тексти, а ті, які хтось відтворює зі своєї пам'яті (*цитовано за Папіш, 2022b, с. 308*).

Ми трактуємо мовну особистість як представника певної лінгвокультурної спільноти, носія мовної свідомості, яка відображає когнітивне, емоційне та культурне сприйняття дійсності через лінгвокультурні концепти. Мовна особистість не є лише носієм вербальних навичок; це багатоаспектне явище, що включає вплив суспільства з його соціальними ролями, нормами поведінки та цінностями, а також культурний досвід, який формує людину як мовця. Водночас кожна особистість має унікальний внутрішній світ, що надає їй мовленню індивідуальності. Цей досвід, переданий через покоління, трансформується під впливом особистісного сприйняття подій, які відбуваються навколо. Таким чином, у цій роботі мовна особистість розглядається як явище, що поєднує мову, людину та культуру, і стає основою для подальшого аналізу лінгвокультурних концептів у мовній свідомості її носіїв.

1.2. Мова, мислення і свідомість

Після того, як у минулому сторіччі на протигагу структуралістській течії з'являється антропоцентричний напрям досліджень у мовознавстві та лінгвісти переносять фокус своєї уваги з мови як об'єкта на людину як носія мови і суб'єкта, постало питання зв'язку мови і мислення та мови і свідомості. Хоча мозок людини активно досліджується природничими науками, психічні процеси та механізми свідомості й досі залишаються відкритою науковою проблемою. Тріада *«мова–мислення–свідомість»* є і досі актуальною темою для лінгвістичних розвідок, хоча науковці часто звертаються до праць не лише сучасних учених, а й класиків мовознавства: Гумбольдта з його прогресивними на той час ідеями про мову як «дух народу» та мову як орган, що формує думку (Humbolt, 1999); О. Потебні, який наголошував на зв'язку мови і мислення, проте зауважив, що їхні області зовсім не збігаються (Потебня, 1993); гіпотези лінгвістичної відносності Сепіра-Уорфа, за якою людське мислення обумовлене мовою, тобто когнітивні структури формуються під впливом мовних структур (Malt & Wolff, 2010).

Будь-яка людина наділена свідомістю, а оскільки людина є біологічною істотою, постає питання, чи свідомість доцільно розглядати крізь призму нейрофізіологічних / нейрофізичних аспектів, чи як філософський / психічний феномен (Searle, 2002). Свідомість та всі її якості є звичайною властивістю мозку, це стан усвідомленого існування від того моменту, як людина відкриває очі зранку, і до сну вночі. Не можна заперечувати біологічність цього явища, проте свідомість на відміну від інших фізіологічних властивостей організму наділена такою ознакою як суб'єктивність. Вона нерозривно пов'язана з певною особистістю: інформація, почуття, емоції притаманні лише конкретній людині, що змушує її по-різному сприймати будь-яке явище дійсності. Саме тому розглядати свідомість як явище суто фізичне неможливо, чітке окреслення її алгоритмів, наче у комп'ютерної програми, є помилковою стратегією (Searle, 2002).

Важливо розмежовувати поняття свідомості й мислення: хоча їхній тісний зв'язок є очевидним для представників когнітивної науки, вони є відмінними за своєю формою (Мазепова, 2014b). Мислення функціонує як на рівні відчуттів та сприймань, так і на пам'яттєвих процесах, на уявленнях і на емоціях (Пасічник, 2013 с. 4). Якщо мислення є процесом, що розгортається в часі, то свідомість постає як відносно стабільна система змістів, сформованих у межах цієї діяльності (Пехник, 2022, с. 125). Тобто термін свідомість охоплює мислення, проте є значно ширшим за нього, адже свідомість має не тільки абстрактно-логічне наповнення (за яке відповідає мислення), а й пов'язане з емоціями, оцінками, волевиявленням, чуттям, образами тощо (Пехник, 2022, с. 125). У цьому дослідженні під **свідомістю** розуміємо багатовимірне явище, що включає мислення, емоції, чуття та оцінки, а **мислення** трактуємо як процесуальний компонент свідомості, який забезпечує категоризацію, концептуалізацію та інтерпретацію дійсності.

До дихотомії «мова–мислення» зверталися ще за часів античної науки (Государська, 2013; Капранов, 2017; Лисенко, 2015; Мазепова, 2014b; Мартенко & Павлишин, 2019), проте її однозначного тлумачення немає навіть у сучасних дослідженнях. Існує декілька різних концепцій: мова і мислення тотожні; мова репрезентує мислення; мова формує мислення тощо (Regier, 2010). Хоча мова є

надзвичайно важливою для людського пізнання, хибно вважати слова базовими одиницями когніції і ототожнювати мову і мислення. Думки людини не завжди мають безпосередній словесний відповідник, тоді як мовні висловлювання можуть бути семантично двозначними; мисленню така властивість не притаманна (Malt & Wolff, 2010, с. 3). Деякі мисленнєві процеси взагалі не мають вербального вираження. Таким чином, мовним мисленням не можна окреслити всі форми думки, через нього передається лише частина образів дійсності (Чумак, 2015).

Традиційно суперечки щодо співвідношення цих двох понять пов'язані з двома протилежними напрямками наукової думки: універсалістським та релятивістським (Regier, 2010). Згідно з першою теорією, мова «сформована універсаліями людської когніції» і відмінності різних мов у семантичному складі ніяк не віддзеркалюються на загальній людській когніції (Regier, 2010). З погляду релятивістів, семантичні відмінності у мовах існують через їхні суттєві відмінності і довільність створення лінгвістичних норм, і ці розбіжності значною мірою впливають на мислення (Regier, 2010, с. 165). Подібне обмеження мисленнєвих категорій, що не виходять за межі мови, призводить до нав'язування людині певного стереотипізованого світогляду та поведінкових моделей. «Мислення та свідомість людини часто виходять за межі змісту мовних парадигм, про що свідчить невпинний розвиток семантики та фразеології» (Лисенко, 2015, с. 26). Однак оскільки мовою володіє не одне покоління її носіїв, деякі аспекти семантики слів радше віддзеркалюють впливи минулого досвіду, ніж мисленнєві патерни сучасних носіїв (Malt & Wolff, 2010, с. 8).

Таким чином, універсалісти постулюють, що думка впливає на мову, а релятивісти – що саме мова формує думку (Regier, 2010, с. 165). Попри протилежні твердження про те, що знання здобуваються через органи чуття та будуються через досвід пізнання світу і що такі знання є значною мірою вродженими, у цих випадках мова відіграє важливу роль (Malt & Wolff, 2010, с. 4). Вона може встановлювати шляхи, алгоритми чи методи інтерпретації інформації, що надходить із довкілля, або може слугувати фактором-тригером, що дає змогу з'явитися цим знанням та поєднатися з іншими частинами концептуальної системи (Malt & Wolff, 2010, с. 4). Аналізуючи дослідження дихотомії «мова – мислення», українські науковці завжди

звертаються до цих протилежних думок (Государська, 2013; Лисенко, 2015; Мазепова, 2014b). Проте на наш погляд, вивчати це питання, використовуючи такі категоричні концепції, неможливо; учені сьогодення мають виходити за межі протистояння універсалістів і релятивістів, які вже втратили свою актуальність і стали перепоною для ширшого погляду на проблему. Зарубіжні науковці, вивчаючи кольоропозначення в дослідженні «Мова та думка: яку сторону обрали би Ви?», доходять висновку, що має місце саме дифузія згаданих вище течій (Regier, 2010, с. 178). Мислення людини може спиратися одночасно на універсальні когнітивні й мовні структури. Усвідомлення того, як ці системи взаємодіють, призведе до розуміння наповнення свідомості (Malt & Wolff, 2010).

Після визнання кореляції мови і мислення фокус уваги науковців переходить від мови як «системи в собі» на мову як одну із форм суспільної свідомості, інструменту культури, засіб і результат пізнання світу (Скрипник, 2011). У свідомості людини віддзеркалюються закономірності, алгоритми та властивості довкілля; у результаті когнітивних процесів формується внутрішня модель зовнішнього світу, опосередкована мовною та концептуальною організацією досвіду (Селіванова, 2008; Jackendoff, 2007). У своїх дослідженнях Н. Скрипник представляє це у вигляді триєдиного зв'язка: явище навколишнього світу – сприймання явища ментально однотипними суб'єктами (соціальна група, етнос, нація тощо) – узагальнення досвіду цього сприймання у мовних одиницях (Скрипник, 2011). За О. Мазеповою, у процесах категоризації та концептуалізації дійсності головну роль відіграє людська свідомість (Мазепова, 2014b), мова в такому випадку як «знаряддя кодування та трансформації знань» надає конкретній особистості свій спосіб, на основі якого і відбуваються ці два процеси (Селіванова, 2008, с. 32). Мову одночасно можна вважати як результатом, так і інструментом пізнання навколишнього середовища (Скрипник, 2011).

У підсумку зазначимо: у сучасних дослідженнях думка про те, що мова, мислення і свідомість не взаємодіють та існують окремо, не має жодного наукового підґрунтя. Тріада *мова–мислення–свідомість* функціонує у тісному зв'язку кожного елемента, які впливають одне на одне. Останнім часом лінгвістичні дослідження

звертаються до вивчення різних «типів» свідомості, зокрема мовної і лінгвокультурної. Саме ці аспекти – мовна та лінгвокультурна свідомість – розглянемо у наступних підрозділах, адже вони становлять теоретичну основу для аналізу асоціативних структур концептів ВІЙНА і МИР у мовній картині світу.

1.2.1. Мовна та лінгвокультурна свідомість як форми свідомості мовної особистості

У цьому підрозділі поняття мовної та лінгвокультурної свідомості розглядаються як ключові для розуміння механізмів концептуалізації у свідомості мовної особистості. Термін *мовна свідомість*, хоча і є предметом дослідження не одне десятиліття (Бибик, 2015; Боровицька, 2012; Бушман, 2016; Гнатюк, 2012; Єрмоленко, 2013; Іванова, 2015a; Іванова, 2015b; Михайлова, 20; Мізін & Петров, 2018; Патинок, 2017; Пономарьова, 2016; Саприкін, 2016; Селігей, 2009), так і не набув однозначного й чіткого визначення та інтерпретації. Певною мірою це пов'язано із міждисциплінарністю терміна, з тим що мовна свідомість була й залишається об'єктом уваги цілої низки антропоцентричних дисциплін, зокрема й лінгвістики. При зверненні наукових студій не до статичних лінгвістичних матеріалів, а до мовної особистості неможливо уникнути поняття мовної свідомості (Гапченко, 2011).

Свідомість людини залишається «чорною скринею»: явищем, що не піддається безпосередньому спостереженню, проте через мову відбувається оприявлення когнітивної свідомості, що уможлиблює вивчення останньої.

Дослідниця О. Куцос провела детальний і всебічний теоретичний огляд наявних у лінгвістичній науці визначень мовної свідомості (МС), використовуючи кластерний метод для виявлення ключових компонентів цього поняття. Її аналіз дав змогу виокремити 8 основних смислових компонентів, які прямо або опосередковано характеризують поняття МС у сучасних дослідженнях. Ці компоненти включають когнітивний, лінгвістичний, комунікативний, культурний, етнічний, історичний, соціальний та психологічний аспекти (Куцос, 2022b, с. 69). Кожен з них відображає різні грані МС, підкреслюючи її багатовимірність і

складність. Г. Лукаш, трактуючи МС як сукупність образів свідомості, втілених у мовних знаках, які мають бути історично, соціально та культурно обумовленими (Лукаш, 2017), також акцентує увагу на цих компонентах. Дослідниця підкреслює, що МС не може бути розглянута поза контекстом її соціокультурних та історичних умов, що додатково підсилює її комплексний характер. Фокус уваги різних науковців на окремих компонентах МС значною мірою визначається матеріалом, методами та цілями їхніх досліджень (Терехова & Мелещенко, 2023). Наприклад, когнітивний компонент може бути більш актуальним для досліджень, що стосуються процесів мислення, тоді як соціальний або етнічний аспекти можуть бути ключовими для вивчення мовної ідентичності чи культурних впливів. Однак, враховуючи все зазначене, можна зробити висновок, що МС є надзвичайно складним і різноаспектним феноменом, на формування якого впливає широкий спектр чинників. Тому дослідникам важливо чітко визначати, на яких саме аспектах мовної свідомості слід зосередити свою увагу, залежно від конкретних цілей їхніх досліджень. Це дозволить глибше зрозуміти всі прояви МС і краще пояснити її роль у сучасних лінгвістичних і соціокультурних контекстах.

О. Селіванова визначає МС як «механізм індивідуальної свідомості, що керує мовленнєвою діяльністю, формує, зберігає й перетворює мовні знаки, правила їхньої сполучуваності, вживання, погляди й установки на мову та її елементи» (Селіванова, 2008, с. 371). Слова «погляди і установки» корелюють з суто лінгвістичною інтерпретацією поняття, де МС зводиться лише до зберігання мовних правил, норм використання мовних одиниць тощо. У такому випадку МС відповідає за зберігання знань рідної мови та певний мовний досвід (мовну компетенцію). Однак лінгвістична функція МС може бути пов'язана із «утіленням образів свідомості в інваріантних і варіативних мовних знаках» або «виразом стану свідомості у вербальній формі» (Куцос, 2022с, с. 217–218). «Свідомість «маніфестує» себе в мові, і мова є найкращим відображенням людської думки» (Семашко, 2023, с. 192). Тут ми сприймаємо думку як процес мислення, як форму вираження індивідуальної когнітивної свідомості розумної людини, що діє як соціальна істота і як особистість, при цьому мовні дані відіграють важливу роль у виявленні фундаментальних

моделей мислення серед різних спільнот (Семашко, 2023, с. 192). Тракткування МС виключно як «механізмів мовної діяльності» є лише одним з можливих підходів до розуміння цього терміна. Залежно від конкретної сфери використання, тракткування МС може включати різноманітні зазначені вище аспекти, що виходять за межі мовної діяльності.

МС можна розглядати як прояв мислення як окремої людини, що відображає її індивідуальну мовну свідомість, так і всього народу, що утворює колективну мовну свідомість (Семашко, 2023, с. 193). Вивчення індивідуальної МС уможливорює психологічний компонент у її структурі, адже саме він унаочнює «індивідуальний досвід пізнання; настанови, інтенції, емоції, бажання людей; емоційно-оцінне та наукове осмислення (рефлексію)» (Куцос, 2022а, с. 38–39). П. Селігей тлумачить МС через її психологічну ознаку як форму свідомості, що охоплює погляди, уявлення, почуття, оцінки й настанови щодо мови і моводійності (Селігей, 2012, с. 13). Через інтенціональність, що є важливою характеристикою свідомості, суб'єктивну забарвленість отримують навіть ті об'єкти, «які за онтологією (модусом існування) є об'єктивними» (Засекіна, 2014, с. 118). Таким чином, елементом МС виступає смислова одиниця, що складається із знакового, образного та емоційного компонента: сприймаючи довкілля крізь призму своїх емоцій, мовна особистість фіксує їх при формуванні такої одиниці разом із ментальним знаком і образом (Шумка, 2013), при цьому ментальними знаками вважають представлення знаків мови в індивідуальній свідомості носія (Шумка, 2013).

Для використання цього терміна в межах нашого дослідження принципово важливо наголосити, що МС охоплює не лише лінгвальні, а й позалінгвальні чинники; у зв'язку з цим постає потреба уточнення поняття мовної свідомості та залучення терміна *лінгвокультурна свідомість* (далі – ЛС). МС є культурно обумовленим феноменом, який включає в себе, зокрема, національні та соціальні характеристики, що залежать від специфіки певної спільноти (Куцос, 2022b, с. 37). У цьому дослідженні *мовна свідомість* і *лінгвокультурна свідомість* розглядаються як взаємопов'язані й частково перехресні когнітивно-мовні утворення: мовна свідомість постає як індивідуально зумовлена система сприйняття та осмислення

світу, тоді як у межах лінгвокультурної свідомості визначальним є колективний культурний досвід, репрезентований у системі мовних значень, цінностей і образів.

Під час дослідження ЛС необхідно звернутися до дихотомії *мова – культура*. Проблеми взаємодії *мова – культура – особистість* вивчає лінгвокультурологія (Римашевский, 2010). Існують різні підходи до розуміння поняття *культура*, а саме: просвітницьке розуміння культури (світ розуму), аксіологічний підхід (світ цінностей), антропологічний підхід (світ людини), який розглядає культуру як все, що створено людьми і відображає їхнє життя в конкретних історичних обставинах. (Мельник, 2015, с. 255). За визначенням О. Селіванової, «культура є складним феноменом життя певної групи, етносу чи цивілізації і являє собою збережені в їхній колективній пам'яті символічні способи матеріального й духовного усвідомлення світу, моделі його пізнання й інтерпретації, а також способи колективного існування представників різних народів, одного етносу або певної його групи» (Селіванова, 2008, с. 278). Культура є особливим способом людської діяльності, що відображає специфічне освоєння людиною як зовнішнього, так і внутрішнього світу. Вона динамічна і багатогранна, постійно змінюється, включає елементи інших культур і визнається суспільством (Білецька). Культура, хоча й не є природним (біологічним) явищем, має суттєво духовний характер і являє собою сукупний досвід людства, переданий через покоління (Матузкова, 2020, с. 161–162). Цей досвід, передаваний з покоління в покоління, включає цінності, норми, ідеали, виражені через знакові системи, як-от мови чи культури. Таким чином, культура забезпечує накопичення, відтворення та використання досвіду людського існування, що робить її ключовим елементом соціального розвитку та життєдіяльності людини (Матузкова, 2020, с. 161–162).

У науковому дискурсі мова, культура і свідомість осмислюються як взаємопов'язані компоненти, що становлять «синергійний континуум» або нерозривну тріаду (Матузкова, 2020, с. 163; Мізін, 2010, 2012). «Діалектичний взаємозв'язок цих трьох феноменів визначається окремо існуючим світом, що оточує людину, людською свідомістю, в якій цей світ репрезентований, та мовою як лінгвокогнітивним континуумом, де концептуалізація світу людиною представлена

мовними одиницями» (Мізін, 2012, с. 40). Мова виконує важливу роль у формуванні уявлень її носіїв про культуру, зберігаючи в собі культурний спадок. Культура водночас впливає на характер розвитку мови. Мову можна розглядати як один із проявів культури (Поляренко, 2015, с. 8) або лише як функцію обслуговування культури, такої собі «оболонки», в якій культура живе та розвивається (Загнітко & Богданова, 2017, с. 45–46), адже не всі елементи культури знаходять своє відображення в мові, проте все, що існує в мові, обов'язково має своє місце в культурі (Селіванова, 2008, с. 281). Однак мова має ширший універсальний характер, що дає змогу їй функціонувати не лише в межах однієї культури, але й виходити за її межі завдяки своїй необмеженій природі (Загнітко & Богданова, 2017, с. 45–46). Таким чином, мова не лише відображає культуру, але й слугує її основою, взаємодіючи з нею на різних рівнях. Вона є універсальною семіотичною системою, яка однаково стосується духовної, фізичної та матеріальної культури, виступаючи як інструмент мовленнєво-розумової діяльності (Тарасенко & Бруснік, 2021, с. 69).

Культура будь-якого народу містить загальнолюдський та етнонаціональний компоненти. Ці два складники формують культурну ідентичність народу, одночасно відображаючи як універсальні риси, притаманні всьому людству, так і унікальні особливості, властиві лише конкретній етнічній чи національній спільноті (Шутова, 2013, с. 138). Проте повноцінний розвиток культури може відбуватися лише «в межах одного етносу й обов'язково за умови національної єдності» (Загнітко & Богданова, 2017, с. 47), саме тому ЛС тісно пов'язана з етнокультурою та національною культурою. Терміном *національна культура* І. Держко позначає динамічну функцію соціуму, «яка поєднує всі історично сформовані набутки останнього – як матеріальні, так й ідеальні» (Держко, 2015, с. 261).

Етнокультура є сукупністю матеріальних і духовних цінностей, що формуються із досвіду освоєння буття етнічної спільноти, яка протягом тривалого часу накопичує знання, навички та уявлення про навколишній світ і своє місце в ньому (Михайлова, 2011, с. 20). Цей досвід передається з покоління в покоління, закріплюючись у звичаях, традиціях, ритуалах, мистецьких творах, а також у соціальних та етичних нормах, які визначають специфічний спосіб життя певної етнічної групи. Своє

вираження етнічна культура знаходить у «різноманітних знакових продуктах», серед яких найбільш важливим та фундаментальним елементом є мова (Селіванова, 2008, с. 278). Саме через мову передаються цінності, світогляд та ідентичність етносу. За словами дослідників, «національна мова – колективний витвір духу етносу» (Жайворонок, 2007, с.109), а це означає, що мова є не лише комунікативним інструментом, а й виявом національної самосвідомості та етнічної душі. Національна специфіка людського сприйняття дійсності формує певні культурні стереотипи, які глибоко вкорінюються в мисленні та відображаються в мові. Ці стереотипи є своєрідними кодами, що не лише передаються через мовні структури, а й визначають способи взаємодії з навколишнім світом (Жайворонок, 2007, с. 15; Ніколенко, 2013, с. 82). «Невід’ємною частиною будь-якої етнокультури стає лінгвокультура або синергійне сполучення мови і культури, зафіксоване та засвоєне певною етномовною свідомістю» (Матузкова, 2020, с. 163).

Отже, терміни *мовна свідомість* (МС) і *лінгвокультурна свідомість* (ЛС) є особливими формами людської свідомості, які опосередковуються мовними знаками, що виступають як інструмент пізнання та вираження навколишнього світу. Ці терміни відображають процеси мислення та сприйняття, структуровані мовою, а також взаємодію між мовою і культурою, яка формується протягом століть. *Лінгвокультурна свідомість* зберігає в собі відбиток образу світу, що сприймається крізь призму мови, культури і національної ідентичності народу. Вона не просто передає інформацію, але й фіксує досвід етносу, його культурні цінності та когнітивні особливості. У ЛС одночасно наявні елементи когнітивного, культурного та лінгвістичного виміру, що свідчить про її багатовимірність і складність. Мова і культура перебувають у постійній взаємодії, інкорпоруючи та трансформуючи набутий досвід, який зберігається саме в ЛС як окремої людини, так і цілої лінгвокультурної спільноти. Цей досвід акумулюється через мовні практики, культурні традиції та соціальні взаємодії, що робить ЛС важливим елементом у збереженні культурної спадщини. Хоча за своїм змістом поняття *мовної свідомості* і *лінгвокультурної свідомості* є близькими абстрактними феноменами, вони можуть мати різні акценти залежно від контексту використання. Оскільки мова нерозривно

пов'язана з національною культурою своїх носіїв, розмежування цих понять має сенс з огляду на мету і напрямок конкретного лінгвістичного дослідження: чи йдеться про аналіз мовної структури, чи про дослідження зв'язку між мовою, культурою та світоглядом. Таким чином, аналіз понять мовної та лінгвокультурної свідомості створює теоретичне підґрунтя для розгляду мовної картини світу як відображення концептів у свідомості мовної особистості.

1.2.2. Картина світу як форма організації мовної свідомості

Мовна свідомість є основою пізнання людини, проте вона має дифузний, неструктурований характер (Жукова, 2011). Людина накопичує знання, уявлення, емоції, оцінки та досвід, які існують у її свідомості як певний хаотичний конгломерат. Для того щоб ці знання могли бути осмислені, передані іншим і досліджені, необхідна їхня організація у певну систему. У науковому дискурсі вживаються різні терміни для позначення подібних явищ: картина світу, образ світу, модель світу, мовна картина світу, лінгвокультурна картина світу (Жукова, 2011; Качмар, 2014, с. 173–174; Кириленко, 2021; Осадча, 2017, с. 202; Саєвич, 2012; Чекарева, 2017; Шимянова, 2024.; Широкова, 2021, с. 25–28; Dodd, 2017). Кожен із них має свої семантичні акценти: образ світу підкреслює суб'єктивність, модель світу – функціональність, картина світу – цілісність і системність (Кириленко, 2021, с. 11–12).

Картина світу виступає структурованою формою мовної свідомості. Вона є своєрідною «системою координат», що впорядковує хаотичну множину знань, формуючи цілісне бачення дійсності, спільне для певної мовної або культурної спільноти (Осадча, 2022, с. 204).

Картина світу не є однорідним і сталим утворенням: існує велика кількість її варіантів, які відображають різноманітні способи світосприйняття. Це різномайття не слід вважати відхиленням від норми: навпаки, воно є об'єктивною реальністю, з якою ми неминуче стикаємося у процесі пізнання (Заремська, 2012, с. 399–400). Різні картини світу можуть бути усвідомлені як окремі, автономні структури або ж як фрагменти цілісного, хоча й внутрішньо неоднорідного бачення дійсності. У

кожному з таких фрагментів репрезентується специфічне світосприйняття, сформоване під впливом індивідуального, колективного, історичного чи культурного досвіду. Водночас картина світу є динамічним явищем: вона змінюється в часі, модифікується відповідно до соціальних, культурних та когнітивних умов і виявляє значну варіативність у просторі. Саме тому її вивчення можливе лише в разі умовного виділення окремих сегментів або зрізів, кожен із яких репрезентує певний тип концептуалізації дійсності (Жукова, 2011, с. 419). Зокрема, у науковому дискурсі досліджуються концептуальна, мовна, культурна, наукова, лінгвокультурна, наївна та інші форми картини світу, які фіксують різні рівні і способи пізнання реальності (Бялик & Садовей, 2019, с. 113; Кириченко & Стежко, 2024; Ястремська, 2020, с. 396). Окрім типології, заснованої на фрагментарному поділі об'єкта дослідження, варто враховувати й інший принцип диференціації картин світу – ступінь узагальненості результатів пізнання навколишньої дійсності (Заремська, 2012, с. 397). У цьому контексті виділяють концептуальну, мовну та наївну картини світу, які розрізняються за рівнем абстракції та складністю представлених знань.

У межах дослідницьких парадигм картина світу інтерпретується по-різному залежно від наукового підходу. В лінгвістичній площині науковці розглядають картину світу насамперед як систему взаємопов'язаних мовних або лексичних одиниць, що відображають загальний стан речей як у внутрішньому світі людини, так і в навколишній дійсності (Тараненко, К., 2023, с. 41).

Картина світу не зводиться до простого відображення реальності – вона є інтерпретацією, сформованою крізь призму національного, колективного або індивідуального світорозуміння (Бірець & Залужна, 2019, с. 44; Живицька, 2010, с. 24; Семашко, 2023, с. 194). Це одна з форм світоглядного подання об'єктивної дійсності в суспільній свідомості, яка постає як узагальнений образ освоєної в досвіді й практиці реальності (Герчанівська, 2015, с. 86). Такий образ є результатом осмислення та структурування буття у межах конкретної культурної традиції або соціальної спільноти.

Сучасні підходи до вивчення картини світу трактують її як результат одночасного сприйняття й конструювання дійсності в межах конкретної культурної

традиції. Її основою є концепти, що вербалізуються через мовні засоби. У структурі картини світу поєднуються стабільні й варіативні елементи, які репрезентують універсальний, етнічний та індивідуальний досвід (Широкова, 2018, с. 73).

У цьому контексті логічним є звернення до концептуальної картини світу як основи пізнавальної діяльності людини. Концептуальна картина світу (ККС) – це універсальна когнітивна система, що формується усіма мисленнєвими механізмами людини – як вербальними, так і невербальними – та охоплює всі знання про світ (Попова, 2013, с. 343, 348–349). Вона виконує низку важливих функцій у процесі пізнання та осмислення дійсності. Насамперед, ця система впорядковує фрагменти навколишнього світу, встановлює причинно-наслідкові зв'язки між явищами, дає змогу прогнозувати їх розвиток і пропонує шляхи аналізу та інтерпретації подій; вона систематизує як чуттєвий, так і раціональний досвід людини, забезпечуючи його збереження у свідомості та передачу у вигляді знань (Попова, 2013, с. 344).

Варто наголосити, що ККС не є універсальною або сталою для всіх носіїв мови. Вона варіюється залежно від цілого спектра чинників – історичних, соціальних, культурних, географічних, вікових, національних, етнічних та багатьох інших. Люди, які розмовляють різними мовами, можуть мати подібні ККС, якщо їхній досвід пізнання світу збігається, так само як носії однієї мови можуть мати суттєво різні концептуальні уявлення через відмінності в особистісному, професійному чи життєвому досвіді. Отже, мовний чинник є лише одним із багатьох, що впливають на формування ККС (Бялик, 2019, с. 528)

Якщо ж перейти до мовної картини світу (МКС) і згадати, що загалом картина світу постає як інтерпретація, а не дзеркальне відображення дійсності, то МКС є інтерпретацією світу крізь призму мови. Вона реалізує суб'єктивний спосіб мислення про навколишню реальність, зумовлений специфікою категоризації та концептуалізації, притаманної певній мовній системі (Форманова & Домброван, 2022, с. 237). Її основу становлять мовні форми, що функціонують як знаки з властивою їм двоплановістю – поєднанням значення і матеріального носія, тобто «тіла» знака (Бялик, 2019, с. 526). МКС є історично сформованою вербалізованою сукупністю уявлень про світ, закріплених у значеннях мовних одиниць, і водночас

результатом взаємодії мови та світогляду: мова формує картину світу, а картина світу, своєю чергою, впливає на еволюцію мови (Форманова & Домброван, 2022; Попова 2013, с. 346). Це реалізується за рахунок того, що МКС базується на ККС, яка виступає її первинною основою (Венжинович, 2018, с. 80; Гайдук, 2019, с. 133). У процесі вербалізації частина концептів може втрачатися або трансформуватися, оскільки не всі фрагменти концептуальної картини світу мають відповідники в мовній системі. Водночас взаємозв'язок між цими рівнями є динамічним: мовна діяльність, спираючись на концептуальні структури, сприяє розвитку мовної системи, а мова, своєю чергою, збагачує концептуальну картину світу новими знаннями, інтерпретаціями та досвідом, що передається від одних індивідів чи спільнот до інших (Ангеловська, 2019, с. 12; Попова, 2013, с. 347–348,).

У межах нашого дослідження мовну картину світу осмислено крізь призму її національно-культурної зумовленості, що виявляється в культурно маркованому семантичному наповненні МКС. У процесі формування мовної особистості індивіда відбувається індивідуальне осмислення національної МКС, яке ґрунтується на інваріантному смислового ядрі (Мізін & Петров, 2018, с. 25). Це дає змогу говорити про наявність у кожній МКС загальнонаціонального шару, що забезпечує мовну й культурну єдність спільноти, а також етноспецифічного компонента, який фіксує унікальний спосіб сприйняття світу, характерний для певного народу (Андрухович, 2023, с. 166; Жайворонок, 2007, с. 175). Таким чином, мовна картина світу не лише інвентаризує й зберігає колективний досвід, а й виступає формою його трансляції через покоління (Семашко, 2023, с. 194).

Можна стверджувати, що стільки існує мовних картин світу, скільки є мов (Тараненко, К., 2023, с. 41; Форманова & Домброван, 2022, с. 236). Попри наявність певних універсальних компонентів, кожна МКС має свою національно-специфічну структуру, в якій реалізується колективна філософія, обов'язкова для всіх носіїв мови (Голубовська, 2007, с. 4–5, Жайворонок, 2007, с. 175). У цьому контексті доречно згадати й українську мовну картину світу – поняття, яке активно розробляється сучасними дослідниками (Осадча, 2017; Романченко, 2023; Форманова & Домброван, 2022; Шитик & Юлдашева, 2023). Як і будь-яка інша,

українська МКС є змінною в часі: на кожному історичному етапі розвитку вона збагачується, удосконалюється, набуває нових смислових відтінків. Передавана від покоління до покоління, вона втілює особливий світогляд українців, закорінений у національних традиціях, звичаях і культурних кодах (Барбанюк, 2022, с. 61; Бондаренко, 2021а; Осадча, 2017, с. 203).

Безпосередньо дотичною до національно-мовної картини світу є культурна картина світу (Форманова & Домброван, 2022 с. 234). Вона формується на основі історично зумовленого досвіду, який акумулюється в суспільстві й передається від покоління до покоління: звичаї, ритуали, традиції, форми побуту, норми комунікації, соціальні стереотипи та ідеали – усе це не лише визначає правила взаємодії в межах певної спільноти, а й специфікує культурну картину світу різних етносів (Приходько, 2016, с. 101–102; Форманова & Домброван, 2022, с. 234). Саме на базі таких культурних констант і ціннісних домінант постає відповідна концептуальна система, яка отримує своє вираження через культурну картину світу (Приходько, 2016, с. 101–102).

Культура є основою для формування картини світу, тоді як мова – засобом її вербалізації. Саме тому доречно говорити про лінгвокультурну картину світу як про синтез культурної та національно-мовної картин світу, які є взаємопов'язаними та близькими за своєю сутністю. Така інтеграція дає змогу охопити цілісне бачення світу крізь призму як мовних, так і культурних чинників. Якщо, за спостереженнями С. Єрмоленко, одиницями мовної картини світу є етнопсихолінгвальні явища – лінгвокультуреми (Єрмоленко, 2009, с. 95), то доцільно трактувати саме цей підхід як співвідносний з лінгвокультурною картиною світу. Вона відображає не лише мовну інтерпретацію дійсності, а й ментальність народу, його національний характер, систему цінностей, стереотипи та культурні сценарії, що знаходять своє вираження у мовній формі.

Таким чином, картина світу постає як складне, багаторівневе когнітивно-культурне утворення, яке не просто віддзеркалює реальність, а інтерпретує її крізь призму мислення, мови та культури. Її структурними варіантами виступають концептуальна, мовна, культурна та лінгвокультурна картини світу,

кожна з яких фіксує різні рівні осмислення дійсності. Концептуальна картина світу забезпечує базову організацію знань, мовна – їхню вербалізацію, культурна – ціннісне наповнення, а лінгвокультурна – інтеграцію мовного й культурного досвіду. Усі ці компоненти формують світогляд мовної особистості, втілюючи як універсальні риси людського пізнання, так і національно-специфічне бачення світу.

1.3. Концепт як ментально-культурна одиниця лінгвокультурної свідомості

Оскільки поняття концепту є ключовим для аналізу мовної свідомості та лінгвокультурної картини світу, його теоретичне осмислення потребує окремої уваги. У цьому підрозділі здійснюється спроба з'ясувати сутність концепту як когнітивної одиниці, що поєднує мовний, ментальний і культурний виміри.

Для введення в науковий обіг одного з ключових термінів цього дослідження – *концепт* – необхідно насамперед розмежувати його з терміном *поняття*, який попри формальну подібність в англomовному використанні (*concept*) виконує зовсім інші функції в українській науковій традиції. Термін *поняття* переважно функціонує в межах логіки, філософії, де він виконує функцію чіткого раціонального узагальнення, що ґрунтується на ознаках, притаманних певному класу об'єктів (Шарапановська, 2021, с. 95). Натомість термін *концепт* у межах лінгвістики, культурології, когнітивістики й психології репрезентує більш складне, багатовимірне ментально-культурне утворення, у якому поняттєвий складник поєднано з перцептивно-образними та ціннісними аспектами (Шитик, 2024, с. 50). Оперування цими термінами як синонімами пов'язано з іншою методологією досліджень (Kövecses, 2010). Проте з нашого погляду концепт виконує в сучасному гуманітарному знанні значно ширші функції, ніж поняття, і потребує окремого тлумачення як особливого інструмента репрезентації мовної свідомості.

Концепт як багатовимірна ментальна одиниця осмислювався в різних галузях гуманітарного знання, поступово увійшовши до активного наукового обігу в другій половині ХХ століття. Історію становлення терміна, а також еволюцію підходів до його тлумачення досліджують як українські, так і зарубіжні вчені в наукових статтях та дисертаційних працях (Андреева, 2022, с. 315–316; Ключник, 2023; Літвінова,

2025; Мільо, 2024, с. 25–27; Молгамова, 2024, с. 29–31; Пилинський, 2025, с. 24–25; Фісак, 2014, с. 69–70; Шарапановська, 2021; Evans, 2006).

У сучасному гуманітарному знанні концепти розглядаються в межах кількох наукових підходів, серед яких найбільш поширеними є лінгвокогнітивний, лінгвокультурологічний, логічний, семантико-когнітивний та філософсько-семіотичний (Мартинюк, 2012, с. 83; Мільо, 2023, с. 165–166; Мільо, 2024, с. 27–28; Черненко, 2018, с. 30–33; Шевченко, 2021b, с. 128). Кожен із них по-своєму інтерпретує природу концепту, його структуру й функції в мові, мисленні та культурі. У цьому дослідженні акцент зроблено передусім на лінгвокогнітивному та лінгвокультурологічному підходах. Хоча ці підходи «нерідко конкурують в межах новітніх лінгвістичних досліджень» (Богуцький, 2020, с. 277), вони дозволяють комплексно розглядати концепти як ментально-мовні утворення, що репрезентують фрагменти картини світу, закріплені в мовній свідомості носіїв культури.

У межах дослідження особливо важливо виокремити основні ознаки концепту, які зумовлюють його методологічну цінність як одиниці для аналізу. Насамперед ідеться про зв'язок концепту з мовою, мисленням та етнокультурним контекстом, що забезпечує йому багатшаровість і глибину; він є динамічним і гнучким утворенням, що формується й розвивається в мовній свідомості індивіда та колективу, водночас зберігаючи елементи стабільності й стереотипності, які дозволяють закріплювати сталі уявлення про світ (Краснобаєва-Чорна 2006, 2009). Серед структурних характеристик концепту варто відзначити множинність його складників (раціональних, емоційних, асоціативних, образних тощо), а також потенційну суб'єктивність інтерпретації, що виникає залежно від досвіду мовця. Важливо й те, що концепт закодує знання про світ у формі чуттєвих, образних уявлень, здатних до актуалізації в мовленні (Полюжин, 2005, с. 12). Такі властивості забезпечується зокрема і внутрішньою будовою концепта. За О. Селівановою, концепти мають ядро-периферійну структуру, яка забезпечує як стабільність, так і гнучкість цієї одиниці мовної свідомості (Селіванова, 2011, с. 47). Ядро концепту становить відносно стає смислове утворення, яке включає несуперечливу, істинну, загальноприйнятну інформацію, що не викликає розбіжностей у свідомості носіїв

мови. Натомість периферія концепту має більш варіативний, асоціативно забарвлений характер і може включати оцінні, емоційні, метафоричні, культурно зумовлені нашарування, що відображають індивідуальний чи груповий досвід (Селіванова, 2011, с. 47).

Концепт виконує низку функцій, значущих для аналізу мовної свідомості: пізнавальну (участь у процесах осмислення й категоризації дійсності), мнемонічну (збереження знань про світ), структурувальну (організація інформації в межах певної картини світу), орієнтаційну (допомагає інтерпретувати нову інформацію через уже наявні схеми), а також етнокультурну, пов'язану з передачею колективного досвіду, цінностей і уявлень через мову (Краснобаєва, 2009, с. 40; Шарапановська, 2021, с. 98). З метою репрезентації такої внутрішньої будови концептів у лінгвістичних дослідженнях застосовується польова модель, яка забезпечує структурне розмежування ядра та периферії (Мартинюк, 2012, с. 83).

Концепт виступає посередником між внутрішнім світом людини, мовною системою та екстралінгвальним простором, відбиваючи багаторівневу взаємодію між думкою, словом і дійсністю. Згідно з підходом Дж. Лакоффа, людське мислення формується на основі чуттєвого досвіду (Lakoff 1980, 1987). Концептуальна система, уява та когнітивні структури виникають із тілесного переживання світу, яке осмислюється через образне й асоціативне мапування. Абстрактні поняття осмислюються через концептуальні метафори й метонімії, що проєктують конкретний, тілесний досвід на складні сфери – крізь призму соціального й культурного контекстів (Воробйова, 2020). В. Богуцький запропонував образну модель концепту як своєрідної параболи – кривої значення, що становить об'єкт концептуалізації. Така параболою одним кінцем занурена у ментально-психологічну сферу індивіда, відображаючи особистий досвід, когнітивні схеми й емоційні асоціації, а іншим – спрямована в зовнішню, об'єктивну реальність, яка осмислюється та вербалізується за допомогою мовних форм (Богуцький, 2011, с. 167).

У працях В. Іващенко концепт трактується як багатовимірне ментально-мовне утворення, що охоплює як раціональні, так і чуттєво-образні компоненти (Іващенко,

2004, 2007, 2008). З одного боку, він постає як одиниця когніції, тобто ментальний образ, що формується в результаті пізнавальної діяльності індивіда, з іншого – як вербалізована структура, пов'язана з конкретними мовними одиницями, які її актуалізують. При цьому концепт не обмежений суто мовним або індивідуальним рівнем: він містить пласт невербальних знань, специфічних для певної національної, етнічної або культурної спільноти, адже відображає не лише індивідуальний досвід мовної особистості, а й колективну етнокультурну свідомість (Іващенко, 2008, с. 42). У цьому сенсі концепт виконує функцію згустку лінгвокультури, що акумулює і зберігає значущі для спільноти уявлення про світ. Таким чином, концепт можна розглядати одночасно як носія особистісного мовного досвіду, і як фрагмент загальнокультурної картини світу, у якому відбито як індивідуальне, так і колективне осмислення дійсності (Мартинюк, 2009, с. 103–104; Хома, 2020, с. 66). Для лінгвокультурного концепту характерна актуалізація аксіологічного елемента (Биби́к, 2025; Довганюк, 2017, с. 43); вони «стають вищими орієнтирами у культурі, займають значне місце й у структурі мовної особистості» (Биби́к, 2025, с. 294).

Саме всі ці чинники сприяють реалізації таких властивостей концепту, як гнучкість і динамічність, про які йшлося раніше. Кожна культура – жива система, що перебуває у постійному процесі змін, взаємодії, розширення і переосмислення. Відповідно концепти як «культурно детермінований виразник свідомості» (Ковбасюк, 2023) не є сталими: їхні структури можуть розростатися, ускладнюватися, доповнюватися новими асоціативними й образними складниками, змінюватися в оцінності чи ступені абстрагованості. Усе це свідчить про високу чутливість концептів до соціокультурних трансформацій, що робить їх цінним об'єктом лінгвокультурного аналізу (Шарапановська, 2021, с. 98).

З огляду на вже згадані властивості концепту – його неізолюваність, здатність до взаємодії та формування смислових зв'язків з іншими концептами – дослідники вказують на доцільність групування концептів у більші смислові утворення, які отримали назву концептосфер (Білобровська, 2023, с. 131; Плотнікова, 2020; Шарапановська, 2021, с. 96). Концептосфера постає як структурована множина концептів, що об'єднуються навколо певної тематики, ціннісної домінанти або

світоглядної категорії. Вона відображає уявлення мовної спільноти про певну сферу дійсності й забезпечує системну організацію концептів у свідомості носіїв мови. Такий підхід дає змогу не лише глибше дослідити окремі концепти, а й відтворити цілісну картину концептуального простору певної культури.

Концептосферу в сучасних дослідженнях часто співвідносять із концептуальною картиною світу – множиною концептів, що репрезентують певну предметну або ціннісну сферу (Попова, 2019, с. 49–50). Така множина утворює фрагмент цілісної ментальної моделі дійсності, характерної для певної лінгвокультурної спільноти. Наприклад, у трактуванні Т. Плотнікової концептосфера розглядається саме як фрагмент концептуальної картини світу, що репрезентує сукупність одиниць пам'яті, тематично згрупованих і концептуально пов'язаних між собою (Плотнікова, 2020). У такому розумінні концепти постають своєрідними будівельними блоками картини світу, через які відтворюється спосіб сприйняття, структурування і осмислення дійсності в межах певної культури (Мізін & Петров, 2018, с. 24). Як зазначає В. Іващенко, саме концепти є механізмами організації ментального простору, які забезпечують взаємозумовлену структуризацію індивідуальної та колективної свідомості. У такий спосіб формується когнітивна основа культурної ідентичності, що репрезентується мовними засобами (Іващенко, 2004).

Хоча концепт включає як вербалізовані, так і невербалізовані компоненти, об'єктом лінгвістичного аналізу можуть бути лише перші, оскільки невербалізовані елементи – образи, схеми, сценарії поведінки – зберігаються в людській пам'яті, але не завжди піддаються безпосередньому мовному відтворенню чи інтерпретації, у зв'язку з чим дослідження концептів у межах лінгвістики закономірно зосереджується на їхній вербалізованості (Орел, 2021, с. 93). У цьому контексті концептуальний аналіз дає змогу встановити систему зв'язків між окремими концептами й одержати різнобічну інформацію про спосіб життя, традиції, поведінкові моделі, колективну пам'ять і базові цінності, притаманні носіям тієї чи тієї мови (Краснобаєва-Чорна, 2009, с. 43). Одним зі способів доступу до вербальної репрезентації концепту як ментального утворення є асоціативний експеримент, що

дає змогу виявити мовні одиниці, асоційовані з певним стимулом, а отже – зафіксувати вербалізовані вияви концепту в лінгвокультурній свідомості. На основі таких даних можлива подальша структуризація концепту за допомогою польової моделі, що й стане предметом практичного аналізу в наступних розділах.

Окремий корпус наукових праць присвячено дослідженню концептів ВІЙНА і МИР, які в сучасній лінгвістиці розглядаються як базові світоглядні та аксіологічні домінанти колективної свідомості (Близнюк & Мельник, 2023; Ковбасюк, 2023). Особливий інтерес становить вивчення оцінного та емоційного компонентів концептів ВІЙНА і МИР, їх ролі у формуванні національної ідентичності, колективної пам'яті та системи культурних орієнтирів, а також специфіки їхньої вербалізації в різних типах дискурсу та мов (Мініч & Лозюк, 2024; Чекарева, 2024; Чекарева, 2025; Червінчук, 2017). Сукупність таких досліджень формує теоретичне підґрунтя для подальшого аналізу концептосфери ВІЙНА – МИР у лінгвокультурній свідомості сучасних носіїв української мови.

Отже, концепт постає як складна ментально-культурна одиниця, що виникає на перетині когнітивного, мовного та соціокультурного досвіду. Його багаторівнева структура, динамічність і здатність до інтерпретації зумовлюють значущість концепту як ключового елемента в аналізі лінгвокультурної свідомості. Завдяки вербалізованості та системним зв'язкам з іншими концептами, він структурує індивідуальні та колективні уявлення, що репрезентують фрагменти лінгвокультурної картини світу.

1.4. Поняття асоціації і асоціативного поля

Під час вивчення концептів виникає питання їх оприявлення, а саме: яким чином зробити їх доступними для аналізу. Концепти виявляються в асоціативному просторі та пов'язані із словесними асоціаціями (Іващенко, 2006, с. 21), які репрезентують відношення між об'єктами, явищами, їхніми властивостями тощо. Асоціативні зв'язки лежать в основі будь-якої мови і дають можливість оприявити зміст концепту, що зумовлюється світоглядом, уявленнями і контекстом (у ширшому розумінні цього терміна) та асоціюється із іменем концепту (Полиця, 2012, с. 124).

Слово-стимул розгортає певний образ мовної свідомості реципієнта, який вміщує його особистий досвід та певну репрезентацію культури, до якої він належить, адже МС є етнокультурно детермінованою (Терехова, 2021, с. 390). Дослідження вербальних асоціацій робить можливим вивчення мовної особистості як об'єкта та концептів певної лінгвокультурної свідомості як предмета.

Асоціація вже десятки років є важливим предметом дослідження для багатьох науковців (Ахмад, 2018; Бабич & Слива, 2024; Близнюк, 2022; Голуб & Горошкіна, 2023; Савелюк, 2023; Хомчак, 2017). Для людини процес утворення асоціацій є некерованим та повсякчасним заняттям, оскільки будь-яке явище дійсності (необов'язково втілене у словах) викликає у свідомості образ-реакцію. Таким чином, асоціації спираються на особистий, суб'єктивний досвід людини та особливості її світосприйняття (Сурмач, 2012, с. 22). Хоча цей досвід має багато спільного з досвідом суспільства або народу, до якого належить людина, він завжди буде залишатися суто особистісним, таким, що вкорінений у минулому кожної окремої людини, адже формується шляхом сприйняття «через призму власного життєвого досвіду, його культурного й соціального рівня, належності до певної етнічної групи» (Сурмач, 2012, с. 22). Процес співвіднесення власного досвіду зі суспільним є неминучим через те, що велику кількість зв'язків людина формує за допомогою соціального пізнання, оскільки її існування поза межами культури є неможливим (Сурмач, 2012, с. 22). Мовна особистість не конструює концепт самостійно «з нуля», вона отримує певні смисли, що його репрезентують, від суспільства, культури тощо (Гошовська, 2017, с. 167). Крім лінгвокультурних чинників, на процес асоціювання впливають індивідуально-психологічні та соціальні характеристики мовця, зокрема вік, життєвий досвід, психоемоційний стан і соціальний контекст (Сурмач, 2012; Полиця, 2012; Савелюк, 2023).

Сам термін *асоціація* увів до наукового вжитку Дж. Локк «на позначення випадкових, довільних ідей» (Селіванова, 2011, с. 45). Довгий час дослідженням асоціативних процесів займалися психологи та психіатри. Стимули, якими вони послуговувалися, могли бути слова, зображення, кольори, музика тощо. У лінгвістиці асоціація як явище індивідуальної свідомості з'являється у працях

В. фон Гумбольдта (Селіванова, 2011, с. 45). Пізніше у своїх працях Ф. де Соссюр сформулював теорію асоціативних і синтагматичних відношень у структурі мови (Коротич, 2017, с. 18). У ХХ ст. психолінгвістика зводить коло дослідження асоціативних процесів до вивчення вербальних асоціацій.

Дослідники стикаються із тим, що багато термінів у лінгвістиці не мають чіткого визначення, а ті, що наявні, різняться у наукових студіях залежно від цілей, матеріалу тощо. У цій роботі будемо послуговуватися визначеннями О. Селіванової та У. Марчук: асоціація – динамічний тимчасовий нервовий зв'язок між нервово-психічними явищами (відчуттями, уявленнями, почуттями, думками, образами, ідеями тощо), а також їхнім позначеннями в мові, у якому одне відчуття викликає інше; такий зв'язок утворюється за певних умов на підставі рефлексу суб'єктивного реагування на певні стимули (Марчук, 2009, с. 6; Селіванова, 2011, с. 44). Розглядаємо асоціацію як певну мисленнєву розумову діяльність людини, у якій вербалізується її суб'єктивний досвід, знання та навички, здобуті в певній лінгвокультурній спільноті (Давидова & Декусар, 2021). Мовна свідомість, що зберігає у собі асоціативні значення, може стати доступною для вивчення за допомогою асоціативного поля.

Як і у випадку з терміном *асоціація*, терміни *поле* взагалі та *асоціативне поле* зокрема не мають чітко визначеного тлумачення. Дослідженням поля та його видів займалися багато українських учених (Бігунова, 2024; Засанська, 2016; Ключка, 2012; Кухар, 2025; Куцос, 2023; Липка, 2015; Чорний & Малінська, 2023). Поле можна визначити як сукупність мовних одиниць (найчастіше лексичних), що пов'язані поняттєвою спільністю (Межжеріна, 2002) і «відтворюють понятійну, предметну або функціональну подібність позначених явищ» (Селіванова, 2006, с. 380). Істотною й основною ознакою поля можна назвати семантичну спорідненість його одиниць: вони пов'язані спільним смислом (Гоцинець, 2016). Для розуміння слова необхідний аналіз всього його поля, як об'єднання на вираження певної семантики (Липка, 2015, с. 255). Поля у мові взаємопов'язані і в жодному разі не ізольовані (Межжеріна, 2002; Недашківська, 2011). Вони можуть вступати у

відношення, накладатися одне на одне, об'єднуватися або протиставлятися, адже однакові лінгвістичні одиниці можуть належати до різних полів (Межжеріна, 2002).

Уперше поняття асоціативного поля теоретично обґрунтував у своїх працях Ш. Баллі, який, розвиваючи ідеї асоціативних відношень у мові, розглядав її як систему стійких мнемонічних зв'язків (Гоцинець, 2016, с. 289–290). Асоціативне поле (далі АП) формується в результаті проведення асоціативного експерименту (Загородня, 2018, с. 55). За О. Денисевич «це певна модель, що фіксує асоціативні зв'язки слів» (Денисевич, 2018, с. 29). У своїй дисертації О. Завгородня зазначає, що вербальні та невербальні асоціати здобуваються у ході асоціативного експерименту (Загородня, 2018, с. 56). Асоціатами називаємо отримані на слово-стимул вільні асоціативні реакції; «асоціат – виразник реакції респондента на слово-стимул, складовий компонент асоціативного поля» (Загородня, 2018, с. 55). У подальшому ці асоціати і формують АП. Воно може поєднувати однорідні та різнорідні асоціати-конституенти (одиниці різних мовних рівнів і частин мови) (Коротич, 2017, с. 21).

АП не є негомогенним утворенням і таким, одиниці якого пов'язані штучно і є різнорідними, воно є чітко структурованим, оскільки реакції в ньому розподіляються за напрями реагування (Денисенко, 2018). АП має ядро (найбільш частотні реакції) і периферію (одиночні реакції) (Бабакова, 2016, с. 8; Гоцинець, 2016, с. 288; Недашківська, 2011), такий розподіл асоціацій виникає через існування індивідуальних реакцій (як результату особистісних переживань) і групового досвіду (Білик, 2019, с. 32). Деякі дослідники розгалужують таку структуру, виділяючи ядерну, приядерну (близькоядерну), напівпериферійну та периферійну зони (Близнюк, 2022; Кузнецов & Бондаренко, 2024; Прищепа et al., 2018). У лінгвістичній традиції зазначається, що асоціативні зв'язки можуть мати як індивідуально-ситуативний характер і залежати від мовця та умов мовлення, так і відзначатися відносною стійкістю та незалежністю від конкретного контексту. Саме такі усталені в мовній свідомості реакції формують ядро асоціативного поля, тоді як менш стабільні, зумовлені особистим досвідом або спонтанністю мовця, становлять його периферію (Гоцинець, 2016, с. 288–289; Загородня, 2018, с. 55). Проте ядро поля і периферія поля не є ізольованими утвореннями, вони перебувають у постійній

взаємодії (Гоцинець, 2016, с. 288), що уможлиблює перехід ядерних асоціатив у периферію і навпаки.

Не дійшли згоди дослідники і стосовно того, який зв'язок має асоціативне поле із іншими видами полів. Т. Недашківська вказує на структурну подібність семантичного і асоціативного полів: «асоціативні зв'язки утворюються у межах значенневих відрізків (семантичних сфер)» (Недашківська, 2011). Проте на відміну від семантичного поля, АП може містити інформацію, яка стосується позамовних зв'язків слова-стимула, а отже, оприявнює і певні когнітивні відношення (Коротич, 2017, с. 25). К. Коротич та О. Кирилюк використовують у своїх дослідження поняття асоціативно-семантичне поле, сукупність одиниць яких об'єднані на основі як семантичного, так і асоціативного зв'язку (Коротич, 2017, с.26). Асоціативне поле може розглядатися як частина інтерпретаційного поля концепту і репрезентує собою його значеннєві характеристики (Іванотчак & Павлюк, 2020, с. 92). У цьому дослідженні ми будемо розглядати асоціативне поле як вмістилище усіх зазначених складників, які знаходять свою репрезентацію саме через асоціативні зв'язки.

Отже, АП дослідник формує на основі реакцій на слово-стимул під час асоціативного експерименту. Припускаємо, що АП віддзеркалює певні знання, які мають асоціативний зв'язок із стимульним словом у конкретній національній культурі, асоціації здатні проявити й визначити актуальний та активний шар концепту (Полиця, 2012, с. 123), який реагує на зміни у контексті існування носія культури. Оскільки польова організація притаманна одиницям мови різних рівнів і є відображенням мислення людини, цей факт дає змогу використовувати АП для виявлення наповнення та тлумачення концептів у лінгвокультурній свідомості носіїв мови.

Висновки до Розділу I

У першому розділі здійснено критичний огляд наукових підходів до розуміння лінгвокультурної свідомості та концепту в сучасній лінгвістиці. Уточнено зміст ключових понять, що становлять теоретичну основу дослідження, зокрема *мовна особистість, концепт, асоціація, мовна картина світу, лінгвокультурна картина світу, асоціативне поле*.

Визначено, що мовна особистість є центральною фігурою у формуванні, збереженні та передачі лінгвокультурного знання, а отже, безпосереднім носієм і репрезентантом концептів. Взаємозв'язок мови, мислення і свідомості розглянуто як базову когнітивну тріаду, що забезпечує не лише комунікацію, а й інтерпретацію дійсності, формуючи в результаті цілісну систему – лінгвокультурну свідомість.

Саме лінгвокультурна свідомість дає змогу суб'єкту осмислювати навколишній світ крізь призму національного досвіду та цінностей, об'єднуючи в собі як індивідуальні, так і колективні форми знання. Вона є тим когнітивно-культурним підґрунтям, на якому формується картина світу – когнітивна модель інтерпретованої реальності. Картина світу в такому контексті постає не як дзеркальне відображення зовнішнього, а як результат складного процесу переосмислення дійсності в межах певної культури, мови, історичного часу. Її варіативність (концептуальна, мовна, культурна, лінгвокультурна) дає змогу фіксувати різні способи пізнання та пояснення світу.

У структурі картини світу ключовою одиницею виступає концепт, що поєднує раціональні та емоційні, універсальні та специфічні компоненти ментального досвіду. В межах розділу визначено основні підходи до розуміння концепту, окреслено його функції й особливості структурування. У зв'язку з цим, особливу увагу приділено поняттям асоціації та асоціативного поля як методологічній основі дослідження. Асоціація розглядається як когнітивний механізм оприявлення змісту концепту, а асоціативне поле – як структура, що дає змогу реконструювати його ядерні й периферійні зони. Такий підхід дає змогу зафіксувати і сталі, і динамічні риси концептів, відтворити їхню внутрішню організацію, а також виявити національно-специфічні ознаки мовної репрезентації.

Отже, у розділі сформовано теоретико-методологічну основу дослідження концептів ВІЙНА і МИР в українській лінгвокультурній картині світу. Обґрунтовано використання асоціативного підходу як одного зі способів оприявлення змісту концептів у мовній свідомості. Розгляд понять *асоціації* та *асоціативного поля* дав змогу визначити їх як інструменти реконструкції структури концептів і виявлення домінантних смислів у свідомості представників досліджуваної соціальної групи.

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ АСОЦІАТИВНИХ ПОЛІВ КОНЦЕПТІВ *ВІЙНА І МИР*

2.1. Методика проведення асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями під час пандемії

Важливим етапом у дослідженні асоціацій є їхнє оприявлення, яке стає можливим за допомогою експериментальних методів, а саме асоціативного експерименту. У сучасних лінгвістичних студіях широко застосовуються різноманітні експериментальні та анкетні методики, що забезпечують отримання емпіричного матеріалу для аналізу мовної свідомості, виявлення асоціативних зв'язків і реконструкції концептуального змісту (Близнюк, 2025; Вінтонів, Вінтонів, & Булава, 2025; Дружинець, 2025; Yarotska, 2023). Асоціативний експеримент дає змогу унаочнити ментальний лексикон, культурні стереотипи та виявити зміст концепту в мовній свідомості (Коструба, 2020, с. 169). АЕ використовують як інструмент дослідження науковці різних галузей (психологія, лінгвістика, маркетинг, культурологія тощо), оскільки він довів свою ефективність (Zsarnoczaiova, 2020, с. 69). Процеси асоціювання є складними психологічними та фізіологічними явищами (Melnyk et al., 2021, с. 215), природа яких не є повністю вивченою через свій підсвідомий і некерований характер. Людина, звичайно, сприймає світ крізь призму власного Я, що робить процес асоціювання суто індивідуальним. Проте формування особистості відбувається під впливом соціального, культурного, ментального, традиційного оточення, що створює для різних індивідуальностей спільне тло для розвитку і становлення цього власного Я.

Певні образи навколишнього світу, які в процесі когніції сприймає людина, фіксуються у її свідомості (Melnyk et al., 2021, с. 215). Вони утворюють собою динамічні багатовимірні структури концептів, які мають асоціативність як характерну ознаку (Шевченко, 2021а). Щоб оприявити цю структуру, науковці звертаються до зазначених експериментальних методів, коли за допомогою слова-імені концепту вдаються до актуалізації широкої мережі асоціативних зв'язків, що складають наповнення концепту, яке може бути як суто особистісним, так і

віддзеркалювати лінгвокультурні або соціальні складники свідомості. За допомогою отриманих реакцій науковець отримує можливість побудувати певну модель, яка репрезентує свідомість мовної особистості і має назву *асоціативне поле концепту* (Bortun, 2020, с. 10).

Під час вивчення методики АЕ важливо звертатися до робіт мовознавців, які вважаються класичними в цій галузі: У. Марчук (Марчук, 2009), Д. Терехова (Терехова, 2000), Т. Недашківська (Недашківська, 2011), С. Мартінек (Мартінек, 2012), а також до сучасних досліджень в цій сфері (Близнюк, 2025; Бутко, 2025; Дружинець, 2025; Жванія et al, 2024; Луканинець, 2023). Вчені не тільки послуговуються традиційною методикою проведення АЕ, а й наразі вже переносять свої лінгвістичні розвідки в онлайн-простір через неможливість їхньої «живої» реалізації (Рибалка, 2021; Сердюк, 2020; Makhachashvili, 2021). Останні роки дослідники вдаються до методу АЕ у своїх роботах під час вивчення концептів (Близнюк & Мельник, 2023; Бобро & Щербак, 2020; Коструба, 2020; Молгамова, 2023; Полгородник, 2020; Сердюк, 2020; Melnyk et al., 2021), субконцептів (Makhachashvili, 2021), лексем (Бутко & Гурова, 2022; Тараненко, О., 2023) або асоціативних та семантичних полів як таких (Дружинець, 2025; Лигоміна, 2021; Савелюк, 2023; Bortun, 2020), але не завжди докладно описують умови / правила / платформи проведення експерименту в період пандемії та/або повномасштабного вторгнення рф в Україну. До методики проведення АЕ також зверталися О. Шевченко (Шевченко, 2021а), Ж. Жарноцайова (Zsarnoczaiova, 2020).

АЕ проводиться у кілька етапів: визначення мети, завдань, цілей дослідження, побудова гіпотези, яку має підтвердити або заперечити АЕ; вибір репрезентативної вибірки респондентів, вибір типу експерименту, укладання переліку стимульних слів, розроблення методики проведення, створення анкети АЕ, проведення АЕ, фіксація поданих результатів, вибір методів для обробки й аналізу даних, сама класифікація асоціацій та їхній аналіз (Суїменко, б. р.; Burgess, 2001). Окремим етапом може стати проведення пілотного асоціативного експерименту на меншій вибірці реципієнтів, який може оприявнити проблеми і складнощі з розробленою методикою АЕ або виявити недоліки анкети тощо. При залученні великої кількості

респондентів доцільно не нехтувати цією можливістю і попередньо «протестувати» експеримент.

Вибір типу експерименту. До традиційного трактування типів експериментів можна віднести вільний, ланцюговий і спрямований АЕ. У вільному АЕ респонденту пропонується подати перше спонтанне слово-реакцію на зазначений стимул; у ланцюговому – подати не одну асоціацію (дослідник може як не обмежувати, так і чітко обмежити їхню кількість); а для спрямованого характерне лімітування асоціацій певними параметрами (частинимовною приналежність, тематичною групою тощо) (Галунова, 2012). Проте паралельно деякі дослідники вдаються до спрощення такої класифікації лише до двох типів, а саме вільного і спрямованого АЕ, вважаючи, що вільний і ланцюговий не слід розділяти (Лигоміна, 2021; Рибалка, 2021; Спиридонова, 2015). У такому методі респондент не обмежений в кількості реакцій, що спонукає його реагувати однією чи більше асоціаціями без нав'язування категорій і смислів дослідника (Спиридонова, 2015, с. 153). Певними інструкціями та обмеженнями експериментатор може впливати на відповіді респондентів, які будуть подавати «бажані», а не спонтанні реакції: «необмеженість вільного АЕ дає змогу якомога глибший об'єктивний аналіз» (Zsarnoczaiova, 2020, с. 71).

Ми обрали ланцюговий асоціативний експеримент, у якому респондентам запропоновано подати декілька реакцій на кожний стимул. Саме ланцюговий АЕ дає змогу повніше розкрити концепти й наповнити асоціативне поле більшою кількістю одиниць. Такий експеримент дає змогу реципієнтам повніше описати той образ мовної свідомості, що виникає в них під час реагування. Варто зазначити, що попри прохання реагувати декількома реакціями, велика кількість опитуваних подавала по одній реакції, що підтверджує думку науковців про недоцільність розділення вільного і ланцюгового експерименту (Лигоміна, 2021; Рибалка, 2021; Спиридонова, 2015).

Добір респондентів. Цей етап є вкрай важливим під час планування АЕ, але може ускладнюватись певними проблемами. При виборі теми дослідження, його мети і завдань лінгвіст вже визначається з групою, яку він буде досліджувати, але

фізично складно залучити до експерименту всіх членів групи (Burgess, 2001). У зв'язку з цим постає потреба формування вибірки, результати якої були б репрезентативними для всієї досліджуваної спільноти. Зазвичай це передбачає звуження досліджуваної групи за певними параметрами (зокрема віковими, соціальними або освітніми) та залучення респондентів із різних інституцій або соціальних середовищ із метою підвищення валідності результатів.

Окремим пунктом, яким не варто нехтувати дослідникам, можна виділити «доступ» до респондентів. При виборі онлайн-експерименту важливо розуміти, чи будуть у ваших реципієнтів доступ до мережі інтернет і вміння використовувати певні платформи, які будуть використовуватися у дослідженні. Диджиталізація ускладнює проведення АЕ з літніми людьми і майже унеможлиблює його реалізацію з малими дітьми. Практика асоціативних досліджень із дітьми дошкільного віку (Галунова, 2012) показує, що з ними експеримент має проводитися у формі гри і у прямому контакті з експериментатором, що дуже складно зробити онлайн.

Для цього дослідження обрано студентів-гуманітаріїв Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна і Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Загальна кількість респондентів – 589. Представники студентства є молодим поколінням, з якими легко провести експеримент в онлайн-форматі, адже всі вони мають відповідні гаджети і доступ до інтернету, з ними легко підтримувати зв'язок та розповсюджувати анкети експерименту.

Формування списку слів-стимулів. Одним із підготовчих етапів асоціативного експерименту є відбір слів-стимулів, які будуть запропоновані реципієнтам. Це, безумовно, важливий і відповідальний процес, від якого залежать результати експерименту. Наразі не існує чіткої стратегії формування стимульного списку, що створює актуальне підґрунтя для лінгвістичних досліджень, які пропонують різні методи вирішення цього питання (Загородня, 2018; Кирпонос, 2013; Недашківська & Самійлик, 2015). Не всі науковці вдаються до опису алгоритму відбору стимулів, покладаючись на суб'єктивне бачення мови або не вважаючи такий опис необхідним (Спиридонова, 2015). На нашу думку, такий опис є необхідним, адже наявність або

відсутність того чи того стимулу спрямовує увагу реципієнта, змушує його замислитися чи навпаки оминати увагою певні аспекти. Опис результатів експерименту не можна вважати повним, якщо у нього не включено опис процесу відбору стимульного матеріалу, наявність таких принципів допомагає мінімізувати суб'єктивність експериментатора при відборі слів.

Серед запропонованих принципів формування стимульних списків можна виділити такі: роботу із словниками й тезаурусами різного типу (Загородня, 2018; Кирпонос, 2013; Недашківська & Самійлик, 2015); опрацювання кодексів і спеціалізованої літератури на обрану тематику (Кирпонос, 2013; Недашківська & Самійлик, 2015); аналіз наявних досліджень (Загородня, 2018); використання експериментальних методів, а саме пілотного асоціативного дослідження (Загородня, 2018) або методу шкалювання (Кирпонос, 2013). Для створення об'єктивної стимульної вибірки науковці широко використовують комплекс зазначених принципів (Загородня, 2018; Кирпонос, 2013).

Список слів-стимулів має бути обмеженим певною кількістю одиниць таким чином, щоб зацікавити реципієнтів, але не бути занадто довгим, що може спричинити спотворення результатів (респонденти можуть подавати невалідні (тобто такі, що будуть названі, аби швидше закінчити експеримент, однакові реакції на всі стимули, надумані реакції тощо) або нульові реакції на ті стимули, що будуть подані останні, але при цьому залишатися репрезентативним (Загородня, 2018).

У роботі використано принцип роботи із лексикографічними (тлумачними і асоціативними) словниками, опрацювання наявних робіт, що пов'язані із концептами ВІЙНА і МИР, а також проведення пілотного асоціативного експерименту.

Для пілотного асоціативного експерименту ми відібрали два стимульних слова: *мир* і *війна*, що є іменами досліджуваних концептів, та сформовано анкету. Експеримент проводився очно, у ньому взяли участь 100 студентів філологічного факультету Харківського національного університету В.Н.Каразіна. Отримано 1086 реакцій: 530 – на стимул *мир* (серед них 184 різні асоціати) і 556 – на стимул *війна* (із них 218 різних асоціата). На основі результатів пілотного асоціативного

експерименту сформовано асоціативні поля *мир і війна*, ядерні реакції яких обрано стимулами для подальшого експерименту із більшою кількістю студентів: *життя, смерть, дружба, солдат, спокій, злагода*.

Під час формування стимульної вибірки були задіяні лексикографічні джерела, а саме тлумачні словники української мови (СУМ-20, 2010; Бусел, 2005; Івченко, 2007; Калашник, 2012) і словник асоціативних норм української мови (Бутенко, 1979). Відбір стимулів здійснювався на основі аналізу словникових дефініцій та виокремлення ключових семантичних компонентів, релевантних для концептуальної опозиції МИР–ВІЙНА. Обрано такі одиниці: *договір, держава, ворожнеча, друг, ворог, зброя, нація*.

Аналіз наявних наукових робіт, пов'язаних з дослідженням понять *мир і війна* (Кирилюк, 2019; Микитів, 2019; Терехова, 2014; Чмир & Яворська, 2018), допоміг додати стимули *агресор, захисник, перемога, поразка, визволення, завоювання, воля, неволя*.

Отже, до списку стимулів для асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями увійшли слова *мир, війна, життя, смерть, агресор, захисник, солдат, зброя, друг, ворог, дружба, ворожнеча, перемога, поразка, воля, неволя, визволення, завоювання, договір, держава, нація, спокій, злагода*.

Розроблення методики проведення, вибір форми АЕ, розроблення анкети.

Науковець обирає усну, письмову чи змішану (усно-письмову / письмово-усну) форму АЕ і вирішує, проводити дослідження у групі чи індивідуально, враховуючи певні параметри дослідження. По-перше, це вік та стан здоров'я респондентів: усний експеримент доцільно проводити з малими дітьми (через відсутність у них навички писати взагалі). По-друге, умови докільця як глобального, так і локального. Тут, звичайно, варто навести приклад періоду 2019-2022 років, коли весь світ потерпав від COVID-19, і проводити експеримент «очно» як індивідуально, так і з групою респондентів, могло бути небезпечно для здоров'я. Саме тому варто звертатися до письмово-письмової форми експерименту через мережу інтернет. Коли йдеться про письмово-письмову онлайн-форму, поняття груповий та індивідуальний експеримент втрачає свою актуальність через те, що в такому випадку

експериментатор перебуває «поза» експериментом, залишаючи реципієнта «наодинці» з екраном. Вилучення особистості дослідника та анонімність експерименту допоможе вирішити проблему, за якою респонденти схильні реагувати не тією асоціацією, що спонтанно спала на думку, а тією, яку респондент обрав як найбільш доречну, через те, що вона здається йому «розумнішою» чи «цікавішою».

Платформою проведення такого АЕ можуть стати соціальні мережі Facebook, Instagram Interpals, Conversation exchange, Paltalk, Internations (Сердюк, 2020) тощо, спеціальні сервіси типу Google Forms (Melnyk et al., 2021) або листування у електронній пошті (Рибалка, 2021). Важливими характеристиками таких сервісів є доступність, масовість і простота інтерфейсу. Респонденти можуть відповісти на питання анкети в зручний для них час, використовуючи будь-який гаджет із доступом до мережі інтернет. Таким чином можливо уникнути деяких зазначених вище факторів впливу на «чистоту» експерименту (наприклад, поганий настрій реципієнта, несприятливі умови оточення тощо). На думку Ж. Жарноцайової, «чим простіший експеримент, тим менш сумнівними є отримані результати» (Zsarnoczaiova, 2020, с. 70). Проте така форма проведення АЕ має свої недоліки: айд час особистого контакта експериментатора й респондентів мотивація до участі в експерименті через «людський фактор» буде вища і буде менша кількість відмов. Залучити людей до участі в експерименті онлайн може бути складніше.

Наступним кроком після обрання платформи для проведення АЕ потрібно розробити анкету, яка відповідала б меті й завданням дослідження, інтерфейсу онлайн-сервісу і була б візуально зручною для сприйняття респондентами. Незважаючи на диджиталізацію процесу, анкета характеризується певною структурою (Суїменко): назва, соціально-демографічний паспорт, у якому респондент може зазначити свій вік, гендер, професію тощо, вступна частина, що містить інструкцію, основна частина і слова подяки за участь (Суїменко). У «живому» експерименті на сприйняття анкети впливає якість паперу, яскравість чорнил, дизайн тощо (Burgess, 2001), в онлайн-анкеті слід звернути увагу на колір тла, шрифти, різноманітні виділення (підкреслення, курсив тощо). Безструктурна, яскрава анкета з великою кількістю зображень або помилками призведе до

неадекватних результатів або відмови від реагування (Суїменко). Необхідно звернути увагу на розташування слів-стимулів в анкеті: у респондентів можуть виникати асоціації, стереотипні до попереднього або наступного стимулу, що ставить під сумнів автентичність поданої реакції (Zsarnoczaiova, 2020). Запобігти цьому можливо за допомогою довільного порядку слів у кожній анкеті.

Ми обрали Google Forms через свою доступність та простоту використання. Багато платформ потребують, аби учасник експерименту зареєструвався на ній. Проте наша анкета була повністю анонімною і дозволяла реципієнтам не вказувати свою реєстрацію на сервісах Google. Недоліком цієї платформи є неможливість детальної кастомізації анкети, використання лише обмеженої кількості шрифтів та кольорів. Дослідник не має суттєвого впливу на зовнішній вигляд анкети, адже він може залежати від власних налаштувань браузера та девайса респондента. З іншого боку, цей факт можна віднести і до переваг, адже максимально усувається вплив дослідника на експеримент.

Анкета (Додаток Щ) складалася з двох розділів, перший з яких містив назву *Анкета студента*, та питання про вік і гендер, другий – назву *Мир і Війна. Асоціації*, інструкцію щодо проходження асоціативного експерименту та спонукання відреагувати на всі слова-стимули. Стимули подано в довільному порядку, який змінювався для кожного респондента для того, щоб уникнути впливу певного усталеного порядку на реакції. Завершується анкета фразою *Дякуємо за Ваші відповіді!*

Фіксація результатів. Фіксація результатів, що будуть подані респондентами в експерименті, різниться залежно від типу експерименту та умов проведення. Під час проведення усного АЕ можна використати функцію аудіо або відео запису, якою оснащені певні платформи (Zoom, Google Meet, Skype), однак після цього необхідно вдаватися до письмового запису реакцій. За проведення експерименту в письмовій формі експерименту результати фіксуються автоматично. У нашому випадку, наприклад, платформа Google Forms має функцію «вивантаження» всіх результатів в окремий файл на вашому ПК, що значно спрощує подальшу побудову асоціативних полів стимульних слів.

Після автоматичної фіксації результатів нашого асоціативного експерименту побудовано асоціативні поля для спрощення подальшого аналізу отриманого матеріалу. Порядок розташування асоціацій у полі є алфавітним, в дужках після реакції подано її кількість: *любовь* (52), якщо асоціація є одиничною, кількість можна не зазначати, аби не перевантажувати поле зайвими елементами, що ускладнюють пізнання.

Утім, побудова асоціативних полів – лише проміжний етап у вивченні концептуальної структури. Для вичерпного аналізу отриманих реакцій необхідно застосувати відповідні методи обробки даних, які дадуть змогу виявити закономірності у функціонуванні асоціативних зв'язків, визначити ядро концепту та охарактеризувати його периферію. Саме ці аспекти і стануть предметом розгляду у наступному підрозділі, присвяченому класифікації асоціацій та методам аналізу асоціативного матеріалу.

2.2. Типи зв'язків між стимулом і реакцією. Принципи класифікації асоціацій

Добір принципів аналізу реакцій відбувається залежно від мети дослідження, від віку/статі/професії/національності реципієнтів або наповнення самих реакцій тощо. У дослідженнях сучасних мовознавців можна знайти різні приклади класифікації та аналізу отриманого у АЕ матеріалу (Близнюк & Мельник, 2023; Горошко et al., 2024; Голікова & Тараненко, О., 2023; Ковалевська & Швець, 2023; Прищепа & Свисюк, 2022).

Традиційно виділяють синтагматичні асоціації, такі, граматичний клас яких відрізняється від граматичного класу слова-стимулу і парадигматичні, що мають збіги з граматичним класом стимулу (Ткаченко, 2007, с. 80–81; Голікова & Тараненко, О., 2023, с. 116).

При дослідженні економічної лексики за допомогою вільного асоціативного експерименту Л. Кушмар поділяє отримані реакції на вербальні прості, вербальні складені, невербальні та комплексні (Кушмар, 2011). Серед вербальних простих авторка виділяє парадигматичні (які відрізняються від стимулу не більш як за

однією, хоча суттєвою, семантичною ознакою, які перебувають зі стимулом у відношеннях координації, субординації, суперординації, антонімії, належать до одного граматичного класу зі стимулом); синтагматичні реакції разом зі стимулом утворюють словосполучення; тематичні асоціації (можуть утворити зі стимулом граматичне словосполучення внаслідок граматичної зміни реакції); словотвірні реакції (мають спільний корінь зі словом-стимулом); граматичні реакції (є граматичною формою відповідного стимулу); фонетичні реакції (в яких існує співзвучність між стимулом та реакцією); власні назви, аббревіатури; ремінісцентні асоціації (вислови з фільмів, рядки пісень, народні вислови); емоційно-оцінні асоціації (Кушмар, 2011, с. 11–12)

Багато сучасних дослідників беруть за основу для своїх робіт класифікацію запропоновану Д. Тереховою, у якій авторка пропонує розподіляти реакції на синтагматичні, парадигматичні, тематичні, фонетичні, словотвірні, граматичні, ремінісцентні, фразеологічного типу, персоналії (Терехова, 2000).

На матеріалі експерименту серед респондентів носіїв української, польської і німецьких мов Т. Кучма виділяє синтагматичні (атрибутивні, синтаксичні); парадигматичні (категоріальні, гіперонімічні, гіпонімічні, синонімічні, антонімічні); тематичні; когнітивні; фонетичні; оклично-вигуківі; словотвірні; ремінісцентні – цитати, назви, персонажі художніх творів, пісень, кінофільмів, прислів'їв та приказок тощо; персоналії – імена, прізвища видатних людей минулого і сьогодення (Кучма, 2013).

Рівневу класифікацію пропонує у своїй дисертації О. Загородня. Авторка розділяє отримані результати за двома рівнями: перший базується на структурних особливостях реакцій, у ньому виокремлюються парадигматичні, синтагматичні, вербальні складені, піктографічні; на другому рівні за основу взятий змістовий критерій і реакції поділені на тематичні, словотвірні, граматичні, фонетичні, емоційно-оцінні, ремінісцентні, власні назви, аббревіатури, невербальні, комплексні, перекладні (Загородня, 2018).

Спираючись на сучасні дослідження, можна зробити висновок, що більшість класифікацій мають лише невеликі відмінності, що, на нашу думку, зумовлено

цілями автора й отриманими результатами. Після аналізу теоретичної бази та отриманих реакцій розроблено власну класифікацію, яка складається із п'яти рівнів.

Якщо брати за основу будь-яку лінійну класифікацію, то маємо неоднозначність розподілу. Наприклад, певна синтагматична реакція може одночасно бути віднесена до емоційно-оцінної лексики або вербальна складена асоціація може бути парадигматичною, якщо вона становить синонімічну фразу до слова-стимула. Зважаючи на це, вбачаємо доцільним виділити п'ять рівнів класифікування, які включають різні аналітичні принципи: перший рівень має структурно-частотний характер, на другому рівні реакції розподіляються за формально-граматичним критерієм, на третьому до уваги береться конотаційна характеристика асоціата, на четвертому – логіко-когнітивні зв'язки між стимулом і реакцією, а на п'ятому – семантичне наповнення асоціації.

У межах запропонованої моделі на першому рівні реалізується структурний принцип аналізу: асоціативне поле розглядається як ієрархічно організоване утворення, у якому виокремлюються ядро, приядерна зона, напівпериферія та периферія відповідно до частотного розподілу реакцій. Виокремлення зазначених зон здійснювалося на основі аналізу частотності асоціативних реакцій у межах кожного поля. Ядро асоціативного поля формували найбільш частотні реакції (35 і більше випадків фіксації реакції), що утворюють компакту групу на початку частотного ряду та чітко відмежовуються від подальших асоціатів різким спадом частотності. Приядерну зону становили реакції з високою, проте нижчою за ядерну частотністю (від 34 до 10 випадків фіксації реакції), які зберігають тісний семантичний зв'язок із ядром поля та відображають найбільш типові напрями асоціювання. До напівпериферії віднесено реакції середньої частотності (від 9 до 4 випадків фіксації реакції), що корелюють із центральними зонами асоціативного поля, водночас репрезентуючи розширення його семантичного простору. Периферію утворювали низькочастотні та одиничні реакції (1–3 випадків фіксації реакції), зумовлені індивідуальним досвідом респондентів або ситуативними чинниками.

Такий розподіл зон зумовлений загальною кількістю асоціативних реакцій у межах кожного поля (приблизно тисяча реакцій) і відображає характерну для

асоціативних даних закономірність різкого зниження частотності після перших позицій частотного ряду. Це дало змогу чітко відмежувати найбільш стабільні колективні асоціації від менш типових та індивідуально зумовлених реакцій.

На другому рівні виділяємо вербально прості і вербально складені реакції. До першої групи відносимо реакції, що представлені одним словом, до другої – словосполученням чи фразою. Серед вербально складених можна виділити реакції, що становлять сполучення двох слів, і такі, що утворені з більше ніж двох слів.

На третьому рівні аналізу асоціативних полів розглядається оцінно-емоційний компонент асоціацій, що репрезентує конотативний аспект значення. Конотація трактується як додатковий компонент семантики мовної одиниці, у межах якого відображається суб'єктивне ставлення мовця до позначуваного об'єкта та який включає передусім емоційний і оцінний складники (Зайченко, 2019). У зв'язку з цим асоціативні реакції класифікуються за аксіологічною ознакою з виокремленням позитивної, негативної та нейтральної конотації. Такий підхід дає змогу простежити домінантні емоційно-оцінні орієнтації у сприйнятті відповідних слів-стимулів у межах асоціативного експерименту.

Четвертий рівень представлений парадигматичними реакціями (відношення синонімії, гіперогіпонімії та частина / ціле), синтагматичними реакціями, реакціями-розгортання, власними назвами та персоналіями. У цій роботі реакції-розгортання виокремлюються за ситуативною ознакою: реципієнт «розгортає» стимул до певного образу або уявлення. До цього рівня можливо віднести фонетичні, цитатні, фразеологічні реакції тощо, але серед отриманих реакцій вони представлені не були, таким чином, включати їх до класифікації цього дослідження вважаємо недоцільним.

На п'ятому рівні аналіз отриманих реакцій реалізуємо з акцентом на семантичний складник, з увагою на нерозривний зв'язок мови і дійсності / реальності. Для цього може використовуватися метод семантичного гештальту, який надає можливість докладно показати структуру та наповнення асоціативного поля (Дідур, 2014; Ткаченко, 2012, с. 12). Д.Терехова вживає у своїх роботах термін асоціативний гештальт (Терехова, 2014, 2016, 2017). Авторка зазначає, що гештальт

вдало структурує кожне асоціативне поле, враховуючи навіть низькочастотні асоціації. Подібний розподіл на семантичні групи використала у дисертаційній роботі Н.Галунова (Галунова, 2012), також вживаються терміни мікрополя (Близнюк & Мельник, 2023) або тематичної підгрупи (Бутко & Гурова, 2022). Проте основним принципом для всіх цих номінацій є розподіл асоціацій, що пов'язані між собою семантично за певною тематикою і співвідносяться з одним об'єктом або явищем дійсності. В цій роботі обрано термін *семантичні групи*, розподіл за яким представлений на п'ятому рівні класифікації отриманого матеріалу.

2.3. Мовний розподіл реакцій асоціативних полів. Вияви білінгвізму

Результати проведеного асоціативного експерименту спонукали нас звернутися до теми білінгвізму в українському суспільстві. Незважаючи на те, що всі інструкції та слова-стимули були подані українською мовою, у відповідях респондентів виявилася помітна кількість асоціацій, вербалізованих російською. Це дає змогу говорити не лише про індивідуальні мовні особливості, а й про ширший соціолінгвістичний контекст, зокрема про функціонування українсько-російського білінгвізму, змішаних мовних кодів і вплив мовної ситуації на структуру лінгвокультурної свідомості.

Джерелом білінгвізму або двомовності називають етнічну неоднорідність території (коли на одній території проживають етноси, що послуговуються різними мовами), або регіони, які знаходяться на кордонах держав, і взаємодіють один з одним (Данилевська, 2020; Іванова, 2013, с. 155; Совтіс, 2013, с. 273). Така двомовність може бути притаманна певній місцевості або бути суто індивідуальною, що є природним процесом. Водночас загальнонаціональний білінгвізм у межах унітарної та суверенної держави є «надлишковим і неприродним явищем» (Азарова, 2015, с. 71). Сучасна ситуація з українсько-російським білінгвізмом на території України складалася не за рахунок збагачення обох мов, а внаслідок політики лінгвоциду Російської Імперії та її наступника Радянського Союзу (Гавдида & Назаревич, 2014; Іщук, 2021; Лавер, 2022; Свиначенко & Добрунова, 2023; Чикайло, 2020), оскільки ці політичні утворення мали на меті асимілювання та знищення

підкорених народів. «Історія лінгвоциду української мови налічує сотні років і триває досі. З усіх видів лінгвоциду найбільш тривала і найбільш жорстока – це росіянізація» (Лавер, 2022, с. 245). Під час радянської окупації асиміляційна політика відбувалась навіть на рівні «штучних змін у внутрішній структурі мови (переписували словники, фонетично уподібнюючи українські слова до російських), а тому й більш результативною, ніж відповідна мовна політика колишньої царської росії» (Гавдида & Назаревич, 2014, с. 79). На території України в різні часи була використана відкрита, приховано-репресивна і маніпулятивна росіянізація (Лавер, 2022, с. 245). Є. Тягнирядно вказує на асиметричність українсько-російського білінгвізму: майже всі українці переходять на російську мову, якщо до них нею звертаються, при цьому для росіян характерна одномовність (Тягнирядно, 2013, с. 226). Нав'язаний білінгвізм може містити в собі небезпеку для однієї з мов, а саме для української, адже друга мова може перейняти на себе всі функції і повністю замінити рідну мову (Азарова & Білоус, 2019; Лотфі, 2018, с. 157; Матвеева, 2021, с. 98), що передбачає не лише мовну асиміляцію, а й національно-культурну (Азарова, 2015, с. 71). Небезпека криється в тому, що українців через російську мову залучали до російського культурного простору, який іноді міг ставати панівним (Ядловська, 2021, с. 238). Мовний конфлікт росія використала як формальний та маніпулятивний привід для створення конфлікту в Донецькій і Луганській областях та початку великої війни (Жаботинська, 2018, с. 7; Матвеева, 2021, с. 98).

Ствержується, що білінгв у монолінгвальному суспільстві використовує мову цього суспільства, а друга мова знаходиться в деактивованому режимі (Grosjean, 1997, с. 177), проте потрапляючи до спільноти, яка володіє тими самими мовами, що і він, мовець тяжіє до використання обох мов або до їхнього змішування (Grosjean, 1997, с. 177). У такому випадку обидві мови є активними. Реципієнти, що взяли участь в нашому експерименті і подавали російські реакції, мали активувати обидві мовні системи, адже анкета представлена українською мовою. Приклад подібного активування мов пропонує І. Іванова в дослідженні реклами різних регіонів, постулюючи, що на Слобожанщині можна зустріти рекламу, подану українською і російською, яка орієнтована на білінгвальність населення (Іванова, 2013). Тут

постають питання, однозначного вирішення яких науковці не мають: яким чином організовані лексикони у мовній свідомості носіїв-білінгвів? Чи існують два окремих лексикона, чи він є одним спільним для обох мов (Grosjean, 1997, с. 177)? Чи залучений переклад в перемикання між двома лексиконами (Матвеева, 2021)? Існує також гіпотеза про три різні лексикони: «перший – концептуальний, пов'язаний із загальними знаннями білінгвів про світ, а два інші – окремі для кожної мови» (*цит. за Матвеева, 2021, с. 28*).

П. Левчук у 2017 році аналізував наявні на той момент опитування щодо вибору мови комунікації в ситуації українсько-російського білінгвізму (Левчук, 2017). Він дійшов висновку, що українська мова домінує у більшості сфер життя українців, проте російська мова мала досить впевнену позицію, адже велика кількість респондентів продовжувала користуватися нею у побутових ситуаціях та публічній сфері (Левчук, 2017). Події в Україні після 2004 та 2014 років спонукали багатьох російськомовних українців перейти на українську, а мовні закони зробили неможливим використання російської в державних та освітніх установах.

Розглянемо алгоритм аналізу мовного розподілу реакцій експерименту в кожному окремому полі. На першому етапі виокремлено всі реакції, однозначно подані російською мовою, після того проаналізовано мовну приналежність інших реакцій респондентів, які подали такі асоціації. Окремий випадок становлять реакції, які графічно однаково виглядають для обох мов (*життя – родина, зброя – автомат, солдат – каска* тощо). У такому випадку доцільно проаналізувати інші реакції цього ж респондента на той самий стимул. Якщо й вони не дають підстав для однозначної мовної ідентифікації, слід звернутися до його відповідей на інші слова-стимули. У більшості випадків для одиниць, що подані російською мовою, простежуються семантично тотожні або близькі відповідники серед українських реакцій, що засвідчує їхню змістову ідентичність. Це дає підстави розглядати їх не як прояви різних мовних картин світу, а як варіанти вербалізації спільної лінгвокультурної свідомості респондентів.

На стимул *мир* отримано усього 1031 реакцію, з яких 980 асоціацій подано українською мовою, 50 реакцій – російською (серед них 35 різних асоціатів) і 1 –

латиницею (*lagom* – шведська концепція життя, що ґрунтується на балансі і гармонії зі світом). З-поміж реакцій, поданих російською, 11 не мають відповідників серед асоціацій українською мовою: *земной шар; космос; место для шага вперед; 9 мая; труд, май; я; яд; добрый слова; договоренность; отсутствие угрозы; сознание*. Інші ж мають прямі відповідники: *бесконечность – нескінченність, голубь – голуб (34); иллюзия – ілюзійний; миф – міф; объятия – обійми; семья – сім'я (4), смех – сміх (2); спокойствие – спокій (198); счастье (10) – щастя (59)* тощо. Поле містить асоціати *доброта* (5 реакцій представлено українською, 2 – російською), *дружба* (20 – українською, 2 – російською), *свобода* (25 – українською, 1 – російською), *небо* (20 – українською, 1 – російською), які графічно виглядають однаково в обох мовах.

Стимул **війна** отримав 1165 реакцій, з них 1110 асоціацій українською мовою, 54 – російською (серед них 33 різних асоціати) та 1 реакція змішаного типу (*Війна – це (mierdo) God, bless Ukraine)))Adios*). Серед асоціацій, що подані російською, 10 реакцій не мають синонімічного відповідника серед асоціацій українською мовою (*вождь, зачем?, интрига, мясо, пленники, прощание, разборка, разочарование, тупость, хотеть большего*). 44 асоціації мають відповідники українською: *детство – дитинство; жертвы – жертви; недопонимание – непорозуміння (2); слезы – сльози (38); смерти – смерті (2); тревога – тривога (8)* тощо. Поле містить асоціати, які графічно збігаються в обох мовах: *негатив* (3 реакції подано українською, 1 – російською), *ненависть* (8 – українською, 2 – російською), *смерть* (85 – українською, 1 – російською), *страх* (48 – українською, 6 – російською).

Стимул **смерть** отримав 1088 реакцій, з них 1010 асоціацій подано українською мовою і 62 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 46 асоціатами (*агрессия, ковид, крест, начало конца, отсутствие жизни, поминальные конфеты, реинкарнация* тощо). Низка реакцій мала відповідники українською мовою серед інших асоціацій: *боль (2) – біль (70); воспоминания – спогади; грусть (3) – сум (15), журба (3); одиночество – самотність (2); освобождение – звільнення; памятник – пам'ятник; похороны – похорони (2), похорон (3); слёзы – сльози (50); спокойствие, покой (2) – спокій (24); темнота (4), тьма (2) – темрява (24); тишина – тиша (2)*. 20 асоціатів не мали відповідників серед українських реакцій (*агрессия, апатия,*

венки, дух, жуть, итог, карти таро, монополія, начало кінця, звільнення місця, звільнення від всього бремені, заперечення, відсутність життя, відчуження непонимання, поминальні конфетти, продовження, реінкарнація, сила, сырость, цвєти). Серед асоціацій можна виокремити низку лексичних одиниць, що мають однакове графічне оформлення в українській і російській мовах; їхню мовну належність визначено за допомогою алгоритмів, зазначених вище. На стимул смерть отримано 8 таких асоціатів: *горе* (46 – українською, 1 – російською), *гроб* (4 – українською, 1 – російською), *земля* (5 – українською, 1 – російською), *могила* (12 – українською, 1 – російською), *печаль* (9 – українською, 2 – російською), *пустота* (18 – українською, 1 – російською), *страх* (54 – українською, 2 – російською), *холод* (8 – українською, 1 – російською).

Стимул *життя* отримав 1185 реакцій, з яких 1124 подано українською, 61 – російською. Реакції російською мовою представлені 49 різними асоціатами, з яких 7 не мають відповідника українською серед інших реакцій (*галлюцинація, муж, на островах, партія, праздник, прикол, смена времени года*). Інші 54 асоціації мають відповідники: *движение – рух (16); дыхание – дихання (8); начало – початок; приключение – пригоди (3); рождение – народження (12); страдание, страдания – страждання (4); ценное – цінність (16)* тощо. Поле містить графічно однакові в обох мовах реакції *дорога* (5 – українською, 1 – російською), *мама* (1 – українською, 1 – російською), *путь* (3 – українською, 1 – російською).

Стимул *держава* отримав 1019 вербальних реакцій, серед яких 958 асоціацій подано українською і 61 – російською. Асоціації російською мовою репрезентовані 51 асоціатом, з яких 10 не мають відповідників серед українських реакцій (*верхи и низы, Державин, кулак, местный калорит, нацики, окно, паспортный контроль, самолет, сепаратисты, столица, удобство*); 51 реакція, відповідно, співвідноситься з українськими реакціями (*величие – велич (5), величність; нация – нація (25); общество – суспільство (7); родное – рідна, рідна земля (3), рідна країна; суверенитет – суверенність (3), суверенітет (3); Украина (5) – Україна (7), целостность – цілісність (7)* тощо). Низка реакцій виглядає графічно однаково в обох мовах: *закон* (14 асоціації українською, 1 – російською), *народ* (40 –

українською, 2 – російською), *президент* (23 асоціації українською, 1 – російською), *сила* (28 – українською, 1 – російською), *права* (6 – українською, 1 – російською). Реакція *родина* існує в обох мовах, проте має зовсім різне значення, вона представлена 2 рази російською і 6 – українською.

Асоціативне поле **нація** складається з 1105 вербальних асоціацій, з яких 1061 подано українською, 44 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 34 різними асоціатами, серед яких 9 реакцій не мають відповідника серед українських реакцій (*антиутопия, безразличие, выдумка идиотов, дух, межфак, народ разных культурных и духовных суждений, новая волна, пыль, развал, совокупность граждан*); 35 реакцій співвідноситься з українськими (*защита – захист* (2); *любовь – любов, менталитет – менталітет* (7); *поддержка – підтримка* (5); *самоидентификация – самоідентифікація, украинцы* (2) – *українці* (12); *флаг – прапор* (5) тощо). Поле містить асоціації *люди* (78 – українською, 4 – російською), *народ* (102 – українською, 2 – російською) і *сила* (33 – українською, 2 – російською), що графічно однаково виглядають в обох мовах.

Слово-стимул **воля** отримав 998 вербальних реакцій, з яких 959 подано українською мовою і 39 – російською. Реакції, що подані російською, складаються з 30 різних асоціатів, серед них 7 не мають відповідної української реакції (*бег, молодость, настойчивость, обрыв перед водой, следовать за тем чего желаешь, усердие, условленность*); 32 асоціації мають українські відповідники (*ветер – вітер* (16), *жизнь – життя* (20), *независимость* (2) – *незалежність* (31), *отдых – відпочинок, полет – політ* (10) тощо). Поле містить графічно однакові в обох мовах асоціати *поле* (15 асоціацій українською, 1 – російською), *свобода* (148 – українською, 3 – російською), *сила* (40 – українською, 1 – російською) і *смерть* (2 – українською, 1 – російською).

Слово-стимул **неволя** отримав 952 вербальні асоціації, серед яких 899 подані українською, 53 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 39 різними асоціатами, з яких 9 не мають відповідників серед українських реакцій (*график, палки, кузница, нет еды, обида, общага, охота, рубашка, тоже моральная и физическая давка*), а 44 асоціації – мають (*боль* (2) – *біль* (19), *границы – кордони*,

деградація – *деградація*, *концлагерь* – *концтабір*, *плен* (2) – *полон* (32), *решетка* – *решітка* (3) тощо). Поле містить графічно однакові в обох мовах асоціати *наручники* (4 – українською, 1 – російською), *рабство* (46 – українською, 3 – російською), *смерть* (12 – українською, 1 – російською) і *Шевченко* (22 – українською, 1 – російською).

Асоціативне поле **друг** складається з 1084 вербальних реакцій, 1026 з яких подані українською мовою, 58 і російською. Реакції, що подані російською, представлені 39 різними асоціатами, з яких 9 не мали відповідників (*аккорд*, *браслет*, *велосипед*, *вода*, *Егор*, *Настя*, *Влад*, *качели*, *отвлечение*). Інші 49 асоціацій мають (*близкий человек* – *близька людина* (24), *лучший* (2) – *кращий*, *ліпший*, *воспоминание* – *спогади* (2), *искренность* – *щирість* (14), *Санек* – *Сашко* тощо). Поле містить один графічно однаковий в обох мовах асоціат *добро*, який 4 рази використано українською і 1 – російською.

Асоціативне поле **враг** містить 978 вербальних реакцій, з яких 932 подано українською, 45 – російською і 1 – англійською (*mind games*). Асоціації, що подані російською, репрезентовані 43 асоціатами, з яких 12 не мають українського відповідника серед реакцій (*амбар*, *взрослая жизнь*, *взрыв*, *вкусняшки*, *волк*, *Дубовой Игорь*, *канавка*, *нацисти*, *союз*, *сплетни*, *судьба*, *червь*). Інша 31 асоціація має український відповідник серед реакцій поля (*война* – *війна* (28), *зависть* – *зздрість* (3), *мечь* – *помста* (3), *подлость* – *підлість* (3), *Путин* – *Путін* (2) тощо). Поле містить реакції *страх* (26 – українською, 1 – російською), *неприятель* (5 – українською, 1 – російською), *ненависть* (53 – українською, 1 – російською), *негатив* (6 – українською, 1 – російською), *зло* (44 – українською, 1 – російською), *злоба* (5 – українською, 1 – російською) і *конкурент* (3 – українською, 1 – російською), які мають однакове графічне зображення в обох мовах.

Асоціативне поле **дружба** складається зі 1152 вербальних реакцій, 1089 з яких подано українською мовою і 63 – російською. Серед реакцій, що подані російською, 37 різних асоціатів. Українських відповідників не мають 10 реакцій (*алкоголь* (2), *взаимность*, *Влад*, *выгода*, *доллары*, *Егор*, *это магия*, *лес*, *мягко*, *прогулка по широкой дороге*), інші 53 асоціації співвідносяться з реакціями, поданими

українською мовою (*близкие люди – близькі люди (2), взаимопонимание (4) – взаєморозуміння (20), любовь (3) – любов (41), обмін – обмен, общение – спілкування (5)* тощо). Асоціативне поле містить 5 асоціатів, які мають однакове графічне оформлення, а саме *добро* (5 подано українською, 1 – російською), *комфорт* (4 – українською, 2 – російською), *мир* (16 – українською, 2 – російською), *опора* (7 – українською, 1 – російською), *тепло* (17 – українською, 2 – російською).

Асоціативне поле ***ворожнеча*** містить 972 вербальних реакції, серед яких 929 – подано українською і 43 – російською. Реакції, що подані російською, репрезентовані 36 різними асоціатами: 11 асоціатів не мають відповідника серед українських реакцій (*гиены, горящие глаза, детское недоумение, луна и пупа, лидерство, племя, сковородка, Столбы, стремление к уничтожению, травма, укрупы*) і 25 мають (*бой (2) – бій (14), борьба – боротьба (15), неприятие – неприйняття (2), стычка – сутичка* тощо). Асоціації *зло* (15 – українською, 1 – російською), *ненависть* (62 – українською, 2 – російською), *страх* (18 – українською, 3 – російською) графічно однакові в обох мовах.

Слово-стимул ***перемога*** отримало 1070 вербальних асоціації, 1022 з яких подано українською мовою і 50 – російською. Реакції російською представлені 35 різними асоціатами. Українського відповідника серед інших асоціацій не мають 8 реакцій (*время, гимн Украины, если говорит о победе над чем-то то то двоякие чувства или через обман или через неподдельный труд, закрыть Столбу, руки вверх, то чего нет, хлопушки, эндорфин*), а 42 мають (*возгласы – крики, достижение – досягнення (5), медали – медаль (11), награда – нагорода (9), облегчение – полегшення (15), прогресс – розвиток* тощо).

Слово-стимул ***поразка*** отримало 994 вербальних реакцій, з яких 957 подано українською і 37 – російською. Асоціації російською складаються з 36 різних асоціатів, серед яких 7 не мають відповідної української асоціації (*в карты, вздохи, когда враждебная сторона одержала победу над вами, не получилось победить пока, глупость, расстроенное чувство, случай, туз*). Інші 30 асоціацій мають (*безнадежность – безнадія, злость – злість (4), игра – гра (5), обида – образа (7)*),

опыт – досвід (22), позор – ганьба (7) тощо). Асоціативне поле містить реакцію *горе* (3 рази подано українською, 1 – російською), яка графічно збігається в обох мовах.

Стимул **визволення** отримав 988 вербальних реакцій, з яких 960 подано українською, 53 – російською. Асоціації російською складаються з 36 різних асоціатів, серед яких 15 не мають відповідної української асоціації (*безопасность, беззаботность, бросок, будущая свобода, Джанго освобождённый, заключение, красный, неоднозначность, ожидание, освобождение территорий или заложников, провокация, работа, радостные крики и объявление, фиолетовый, чемодан*); 38 асоціацій мають (*9 мая – 9 травня, дом – дім (3), казаки – козаки (2), надежда (2) – надія (17), облегчение (3) – полегшення (33), победа (3) – перемога (46), радость (3) – радість (64)* тощо). Асоціативне поле містить реакцію *свобода* (185 рази подано українською, 12 – російською), яка графічно збігається в обох мовах.

Асоціативне поле **завоювання** містить 1026 вербальних реакції, серед яких 972 – подано українською, 54 – російською. Реакції, що подані російською, репрезентовані 46 різними асоціатами: 14 асоціатів не мають відповідника серед українських реакцій (*агрессор, адреналин, ассоциация с завоеванием девушки, грань, добыча, дым, игра, когда одна из сторон то-то завоевывает, напористость, свобода, сильный дух, «смотря кого и чего, но слово тянет за собой много слёз на самом то деле», стремление, эстафета*); 40 асоціацій мають (*агрессия – агресія (22), война (3) – війна (72), несправедливость – несправедливість (9), оккупирование – окупація (8), страдания – страждання (9), территория (2) – територія 12, тупость – тупість тощо*). Асоціації *атака* (2 – українською, 1 – російською), *захват* (3 – українською, 2 – російською), *земля* (3 – українською, 1 – російською), *сила* (21 – українською, 2 – російською), *страх* (16 – українською, 1 – російською), *танк* (3 – українською, 2 – російською), *трофей* (1 – українською, 1 – російською) графічно однакові в обох мовах.

Асоціативне поле **агресор** містить 998 вербальних реакцій, серед яких 950 подано українською і 48 асоціацій – російською. Асоціації російською представлені 33 різними асоціатами, з яких 9 не мають українських відповідників серед реакцій поля (*костюм, козерог, лев, нацист, овен, оскал, пламя, санкции, фашист*); 39

асоціацій співвідносяться за значенням з українськими реакціями поля (*борьба – боротьба (4), конфликт – конфлікт (11), красный (4) – червоний колір (5), нападение – напад (26), насилие – насилля (8), провокация – провокація (7)* тощо). Поле містить графічно однакові в обох мовах реакції *зло* (19 асоціацій подано українською, 3 – російською), *крик* (2 – українською, 1 – російською), *негатив* (5 – українською, 1 – російською), *ненависть* (10 – українською, 2 – російською), *провокатор* (13 – українською, 1 – російською), *противник* (5 – українською, 1 – російською), *страх* (15 – українською, 1 – російською).

Стимул *солдат* отримав 1082 вербальні реакції, з яких 1029 подано українською, 53 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 39 різними асоціатами, серед яких 16 не мають українського відповідника поміж інших асоціацій (*безмозглый кусок мяса, восхищение, жалость к ним, красавчик, кто, маскулинность, осторожность, переоценено и не нужно, песня, плоть, погоны, пушка, ребенок войны, родина, сапоги, стичка*); 37 співвідносяться з українськими асоціаціями (*армия (2) – армія (3), воин (3) – воїн (43), защита (2) – захист (35), кровь – кров (6), отвага (2) – відвага (11), униформа – уніформа (2), человек – людина (8)* тощо). Поле містить графічно однакові для обох мов реакції *автомат* (5 асоціацій подано українською, 1 – російською), *казарма* (3 – українською, 1 – російською), *форма* (23 – українською, 3 – російською), *рана* (1 – українською, 1 – російською).

Стимул *защитник* отримав 1044 вербальних реакцій, з яких 1006 подано українською, 38 – російською. Реакції російською мовою представлені 34 різними асоціатами: 7 асоціатів не мають українського відповідника серед інших реакцій (*дорожить чем-либо, идиот, копьё, мемориал, притворство, сволочь, убийца*); 31 асоціація співвідноситься з українськими реакціями (*армия (2) – армія (8), безопасность – безпека (21), благодарность (3) – вдячність, военный (3) – військовий (18), волнение – хвилювання, мужественность – мужність (25), отец (2) – батько (26), парень – хлопець (3)* тощо). Поле містить графічно однакові для обох мов реакції: *герой* (29 асоціацій подано українською, 1 – російською), *мужчина* (4 –

українською, 1 – російською), *опора* (7 – українською, 1 – російською), *солдат* (47 – українською, 1 – російською), *щит* (23 – українською, 1 – російською).

Асоціативне поле **зброя** містить 1101 вербальну реакцію, з яких 1057 асоціацій подано українською і 44 – російською. Реакції російською представлені 41 різними асоціатами: 7 асоціатів не мають відповідників серед українських асоціацій (*бедные животные, выживание, игрушка, лес, приговор, с войной или со стрелками, эмоции*); 37 асоціацій співвідносяться з реакціями, що подані українською мовою (*агрессия – агресія (10), винтовка – гвинтівка (2), власть – влада (3), выстрел – вистріл (2), Донбасс – Донбас, деньги – гроші (2), злость, кровь – кров (52), плохо – погано (2), самооборона (2) – самозахист, ум – розум (3)* тощо). Поле містить реакції графічно однакові для обох мов: *автомат* (33 асоціації подано українською, 1 – російською), *зло* (10 – українською, 1 – російською), *меч* (12 – українською, 1 – російською), *метал* (9 – українською, 1 – російською), *ненависть* (3 – українською, 1 – російською), *смерть* (76 – українською, 1 – російською), *щит* (2 – українською, 1 – російською).

Асоціативне поле **договір** містить 953 вербальні реакції, з яких 910 подано українською і 43 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 35 різними асоціатами, серед яких 10 асоціатів не мають прямих відповідників серед інших реакцій (*руки (2), ассоциация с адвокатом, бартер, брат, замок, между Германией и СССР, обоюдность, право, продажа автомобиля, реверанс*); 33 асоціації співвідносяться з українськими (*выгода – вигода (8), доверие (2) – довіра (15), компромисс – компроміс (37), обещание – обіцянка (11), подпись (2) – підпис (30), рукопожатие (2) – рукостискання (11)* тощо). Поле містить реакції, які однаково виглядають в українській та російській мовах: *контракт* (8 асоціацій подано українською, 4 – російською), *мир* (42 – українською, 1 – російською), *партнерство* (2 – українською, 1 – російською), *правила* (5 – українською, 1 – російською), *ручка* (4 – українською, 1 – російською).

Асоціативне поле **злагода** містить 1018 реакцій. Українською подано 976 асоціації і російською – 42. Реакції російською представлені 32 різними асоціатами, з яких 5 не мають українських відповідників (*контраст, котята, любезность, мама*

papa u rebёнок za stolom, povinovanie); 37 асоціацій співвідносяться з українськими (*договор (2) – договір (5), зелёный – зелений, кефир – кефір (3), мирные отношение – мирні відносини, одобрение – схвалення (2), равновесие – рівновага, решение – рішення (2), торговая марка – торгова марка молочних продуктів* тощо). Поле містить графічно однакові в обох мовах реакції *добро* (22 асоціації подано українською, 2 – російською), *доброта* (2 – українською, 1 – російською), *йогурт* (13 – українською, 1 – російською), *мир* (180 – українською, 4 – російською).

Асоціативне поле ***спокій*** складається з 1115 вербальних реакцій, з яких 1065 подано українською і 50 – російською. Реакції, що подані російською, представлені 41 різним асоціатом, серед яких 4 не мають відповідних українських асоціацій поля (*общость, вера, отречение, мировоззрение*); 46 асоціацій співвідноситься з українськими (*гармония – гармонія (38), дом (3) – дім (34), медитация – медитація (8), музыка – музика (9), объятия любимого человека – обійми близької людини, одиночество – самотність (9), равнодушие – байдужість* тощо). Поле містить реакції, які є графічно однаковими в обох мовах: *йога* (1 асоціація подана українською, 1 – російською), *небо* (8 – українською, 1 – російською), *мир* (110 – українською, 5 – російською), *свобода* (8 – українською, 1 – російською), *сон* (44 – українською, 1 – російською) і *чай* (5 – українською, 1 – російською).

Отже, матеріал, отриманий у асоціативному експерименті, продемонстрував, що нівелювання впливу білінгвальності українського студентства на мовний розподіл асоціацій неможливе, проте відсоток російських реакцій в середньому лише близько 5% від загальної кількості реакцій. Тривале зросійщення українських територій залишило свій відбиток на мовній свідомості респондентів, які використовують російські реакції за замовчуванням, вважаючи, що вони є зрозумілими для всіх. Приклади, подані нами вище, демонструють, що реакції незалежно від їх мовної приналежності не мають семантичних розбіжностей і є оприявленням лінгвокультурної свідомості українців, а перемикання кодів демонструє бажання мовця досягти максимально ефективної комунікації через свої асоціації.

Висновки до Розділу II

У другому розділі дисертації представлено методологічні засади проведення асоціативного експерименту як ключового інструмента для вивчення лінгвокультурної репрезентації концептів ВІЙНА і МИР у свідомості українського студентства. Методологічна основа експерименту передбачала добір стимульного матеріалу, формування вибірки респондентів, фіксацію асоціативних реакцій та їх подальше кількісне й структурно-семантичне опрацювання. Вивчення лінгвокультурної свідомості є значно ефективнішим із застосуванням експериментальних методів, що дають змогу зробити її прояви доступними для аналізу. Вибір асоціативного експерименту зумовлений його здатністю фіксувати безпосередні вербальні реакції, що відображають як індивідуальний, так і колективний досвід мовної особистості. У межах дослідження опитування проведено серед 589 студентів гуманітарних спеціальностей, які реагували на 23 слова-стимули, що репрезентують різні аспекти концептів ВІЙНА і МИР. У результаті отримано понад 20 тисяч асоціативних реакцій, що забезпечило достатню репрезентативність емпіричного матеріалу для подальшого аналізу. В умовах глобальної пандемії COVID-19 експеримент адаптовано до дистанційного формату за допомогою інтернет-сервісу Google Forms. Такий формат забезпечив ширше охоплення респондентів і зручність збору матеріалу, хоча й обмежив експериментатора в контролі за зовнішніми умовами його проведення.

Для обробки отриманих результатів було розроблено п'ятирівневу класифікацію асоціативних реакцій, що дає змогу комплексно схарактеризувати їхні структурні, формально-граматичні, конотативні, логіко-когнітивні та семантичні характеристики. Такий підхід дав змогу максимально повно описати специфіку асоціювання та структуру асоціативного поля кожного з досліджуваних концептів. Окрему увагу було приділено мовному розподілу реакцій, адже тема українсько-російського білінгвізму набула особливої актуальності у контексті аналізу мовної свідомості українців після початку повномасштабного вторгнення. Отримані результати засвідчили, що мовна ситуація в Україні й досі характеризується значним впливом російської мови, адже частина респондентів

подавала реакції російською мовою. Проте ці реакції мали переважно формальну відмінність (мову реалізації), тоді як їхнє семантичне наповнення загалом не відрізнялося від українських відповідників.

Таким чином, проведений асоціативний експеримент не лише засвідчив доцільність його використання для аналізу концептуальних структур, але й виявив низку соціолінгвістичних особливостей, характерних для українського мовного простору. Результати експерименту створюють міцне підґрунтя для подальшого аналізу асоціативного поля концептів ВІЙНА і МИР в контексті їхньої лінгвокультурної репрезентації, що й буде реалізовано у наступному розділі.

Розділ 3. АСОЦІАТИВНІ ПОЛЯ КОНЦЕПТІВ ВІЙНА І МИР ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ ЛІНГВОКУЛЬТУРНОЇ СВІДОМОСТІ СТУДЕНТІВ–ГУМАНІТАРІЇВ

3.1. Асоціативне поле *МИР*

Аналіз асоціативного поля до стимулу *мир* (Додаток Б) є вихідною точкою для вивчення концептуального блоку, присвяченого дослідженню зазначених концептів. У цьому підрозділі розглянуто характерні вербальні реакції респондентів, що дозволяють окреслити мовну репрезентацію концепту МИР у лінгвокультурній свідомості.

Загалом стимул *мир* отримав від респондентів 1031 асоціацію, з-поміж яких найчастотнішою реакцією є *спокій* (198). 219 реакцій – одиничні, тобто такі, що зустрілися один раз. Серед 589 реципієнтів було три випадки відмови від реагування.

У структурі асоціативного поля *мир* простежується ядро, приядерна зона, напівпериферія і периферія. До ядра належать асоціації *спокій* (198), *щастя* (59), *злагода* (50), *голуб* (34). Приядерна зона складається з реакцій *радість* (32), *любов* (30), *добро* (29), *життя* (28), *свобода* (25), *дружба* (20), *небо* (20), *тиша* (19), *світло* (17), *сонце* (17), *гармонія* (14), *світ* (12), *планета* (11), *земля* (10), *счастье* (10). У цих зонах чітко простежується емоційно-чуттєвий складник: респонденти зосереджені на абстрактних поняттях спокою та щастя, які приносить мир, а також на тому, що можна усвідомити на чуттєвому рівні (*світло*, *тиша*). До цієї зони також належать асоціації *голуб*, *сонце*, *небо*, *земля*, які є радше символами, а не прямими атрибутами миру. Реакція *світ* має кореляцію з застарілим значенням лексеми *мир* «Земля з усім, що на ній існує; світ» (СУМ-20, 2010) або із українсько-російським білінгвізмом. Прикметно, що до цієї зони потрапила відповідь *счастье*, подана російською мовою. У зоні напівпериферії наявні реакції, які мають чітку кореляцію з ядерною і приядерною зоною, такі як *добробут* (6), *всесвіт* (4), *лад* (4), *легкість* (4) тощо, а також низка символічних реакцій *світле небо* (5), *голуби* (4), *мирне небо* (4), *синє небо* (4). Окремо варто зазначити, що в напівпериферії з'являються реакції з

такою семантикою, що не представлена в ядерній і приядерній зонах: простежуються асоціації, що нерозривно пов'язані з взаємодією між людьми *люди, війна, взаєморозуміння, довіра, обійми, сім'я* тощо; респонденти пов'язують мир із *захистом і безпекою*, що презентовано відповідними асоціаціями.

За другим рівнем класифікації асоціативного поля, наведеної у цій роботі раніше, виділяємо 904 вербально прості реакції (*бажаний, довіра, жуйка, осмислення, Рим, танк, Україна* тощо) і 119 вербально складених, з яких 76 реакцій подано двома словами (*відсутність війни, нове життя, ні війни, щасливі діти, у світі, повернення додому* тощо) та 43 – більше ніж двома словами (*вислови щодо миру у всьому світі, мрія для українців, «хочеш миру – готуйся до війни», проведення святкових заходів на міській площі, мир має панувати в світі* тощо). Варто зауважити, що двоє респондентів відреагувало не вербальними символами, а графічними, тому їхні реакції не увійшли до загальної класифікації, а утворили окрему групу графічних реакцій.

За третім рівнем класифікації звертаємось до емоційного забарвлення реакцій, а саме до конотації поданих відповідей. 918 реакцій мали позитивне забарвлення (*радість (32), дружба (20), безпека (6), чисте небо (5) взаємодопомога (4), обійми (4), посмішки (2), почуття безпеки, спокій у країні* тощо), 25 реакцій – негативне (*війна (8), ворожнеча, давно не було, ілюзійний, яд* тощо) і 88 реакцій – нейтральне (*світ (12), труд-май (6), всесвіт (4), гроші (2), вода, дерева, їжа, космос, світобудова* тощо). Реакції з негативною конотацією представлені лексемами, які заперечують можливість миру і протиставляють його війні або антонімічними до стимулу одиницями: *не існує, міф, неможливо, ворожнеча*. Але при цьому можемо вказати на здебільшого позитивну конотацію зазначеного стимулу серед респондентів.

Четвертий рівень класифікації зосереджується на логіко-когнітивному аналізі реакцій. Цей рівень представлений 289 парадигматичними реакціями (*спокій (198), планета (11), відсутність війни (2), відсутність конфліктів (2), життя без конфліктів, припинення війни, спокій на вулицях* тощо), 14 синтагматичними реакціями (*без горя (2), довгоочікуваний (2), всюди, не існує, щасливий* тощо), 7

штампами (*труд-май* (6), *травень*), 3 власними назвами і персоналіями (*Лев Миколайович Товстий*), 2 фразеологічними реакціями («*хочеш миру – готуйся до війни*», «*ні війни*»), 1 фонетичною (*Житомир*) і 715 реакціями розгортання (*природа* (5), *світле небо* (5), *бажання* (3), *рівновага* (3), *відпочинок* (2), *весна*, *журавлі*, *мізинчики*, *пісня*, *прийняття усіх своїх провин*, *ромашка* тощо).

У такому випадку вважаємо за можливе об'єднати групу реакцій-штампів із власними назвами й персоналіями, оскільки отримані реакції на позначення власних назв та персоналій за своїм прагматичним наповненням тяжіють до штампів. Респонденти – українська молодь віком від 17 до 22 років – не мають досвіду радянського минулого і першотравневих демонстрацій, це дає змогу дійти висновку, що реакція «*мир–труд–май*» є завченим або десь почутим лозунгом, який має радше фонетичне навантаження, а не семантичне. Подібна ситуація з реакціями *Лев Миколайович Товстий*, «*Війна і мир*» *Л.М. Толстой*. Цей твір не входить до списку програмних творів шкільної освіти і не є обов'язковим до читання. Така асоціація є радше фонетичним штампом, а не частиною семантичного наповнення концепту МИР, або виявом радянського культурного поля, яке частково збереглося у час зростання молоді, яка народилась вже значно пізніше проголошення незалежності. Парадигматичні реакції асоціативного поля *мир* складаються з синонімічних (*спокій*, *угода*, *договір*, *відсутність конфліктів*, *планета*, *світ без війни* тощо) і антонімічних реакцій (*війна*, *ворожнеча*).

На п'ятому рівні класифікації аналізується семантика поданого поля. Такий аналіз дає змогу докладно показати семантичну структуру й наповнення асоціативного поля (Терехова, 2014). Виокремлено 17 семантичних груп:

1. Група **Щастя і добробут**, яка налічує 307 асоціацій (*лад у сім'ї та світі*, *щасливе майбутнє*, *злагода у країні*, *злагодженість*, *життя* (28), *затишок* (2), *іділія*, *нове життя*, *усе гаразд*, *утопія*, *добробут* (6), *чистота* тощо). Ядерною реакцією для цієї групи є асоціація *щастя* (59).

2. Група **Спокій**, що складається з 282 реакцій (*баланс*, *гармонія* (14), *духовність*, *душа*, *надійність* (3), *упевненість у завтрашньому дні* (2), *спокійне*, *релакс*, *рівновага* (3) тощо), з ядерною асоціацією *спокій* (198).

3. Група **Навколишній світ**, до якої входять 153 реакції (*кінотеатр, дитинство (2), дім, діти (2), літо, країни, концерти (2), їжа, люди (7), космос, свято (5), сім'я (4), Бог (3), народ, вислови щодо миру у всьому світі, всюди, інформація, на всьому світі, океан* тощо). Ядерна реакція для цієї групи – *сонце (17)*.

4. Група **Символи**, яка складається зі 103 реакцій (*білий голуб (2), небо (20), чисте небо (5), мирне небо (4), світле небо (5), білий колір (5), білий стяг, прапор, весна, мак, 9 мая* тощо), з ядерною реакцією *голуб (34)*.

5. Група **Договір і порозуміння**, що налічує 45 асоціацій (*договір (2), згода (2), взаємодопомога (4), вибір, відносини (2), компроміс, комунікація, Мирні договори 1947, довіра (5), співпраця, рукостискання*). Ядерною реакцією цієї групи є асоціація *взаєморозуміння (6)*.

6. Група **Сміх**, яка складається з 44 асоціацій (*посмішка (4), посмішки (2), сміх (2), дитячий сміх* тощо), з ядерною реакцією *радість (32)*.

7. Група **Дружба**, до якої увійшла 41 асоціація (*дружба між країнами, друзі (2), жуйка (3), мізинчики, підтримка, зв'язок* тощо), з ядерною реакцією є *дружба (20)*.

8. Група **Свобода**, яка складається з 34 реакцій (*свобода дій, свобода слова і свобода взагалі, воля (5), незалежність (2)* тощо). Ядерна реакція – *свобода (25)*.

9. Група **Відсутність лиха**, що налічує 21 реакцію (*відсутність необхідності розвитку оборонного сектору, відсутність хвилювання, життя без вбивств, життя без війни, світ без війни, світ без США* тощо). Ядерними реакціями цієї групи стали асоціації *без горя (2), відсутність війни (2), відсутність конфліктів (2), відсутність страху (2)*.

10. Група **Безпека**, що складається з 15 реакцій (*впевненість у власній безпеці, почуття безпеки, безворожжя, відчуття стабільності та безпеки, захист (5)* тощо) з ядерною асоціацією *безпека (6)*.

11. Група **Чесноти**, до якої увійшли 15 реакцій (*доброта (5), честь, уміння йти на поступки, уміння слухати, толерантність (2), мудрість, гордість, вдячність, велика праця* тощо) з ядерною асоціацією *доброта (5)*.

12. Група **Штампи**, що налічує 14 реакцій (*труд (3), травень, Лев*

Миколайович Товстий, «Війна і мир» Л. Толстой тощо). Ядерна реакція цієї групи *труд–май* (6).

13. Група **Бажаний мир**, яка складається з 14 реакцій («*бажаний та, на жаль, часто губиться*», *бажаний, мета, довгоочікуваний* (2), *мрія для українців, мрія ідеаліста, ціль* тощо) з ядерною асоціацією *бажання* (3).

14. Група **Війна**, до якої увійшли 14 асоціацій (*ворожнеча, «Хочеш миру – готуйся до війни», танк, підготовка до війни, «Война – это мир»* тощо), а ядерною реакцією стала *війна* (8).

15. Група **Зневіра**, яка складається з дев'яти одиничних реакцій (*недосяжність, иллюзія, ілюзійний, не існує, яд, давно не було, неможливо, міф, міф*).

16. Група **Довкілля**, яка налічує 14 реакцій, які не увійшли до вищезгаданих семантичних груп (*перемога* (4), *безмірність, бесконечність, визволення, неосяжне, нескінченність, прийняття усі своїх провин, трансформація тощо*).

17. Група **Кольори**, що представлена асоціаціями *світло-зелений, червоний*.

Семантичні групи продемонстрували змістове наповнення асоціативного поля *мир*. Істотно переважають за кількістю семантичні групи *Щастя і добробут* та *Спокій*. Вони є майже тотожними за обсягом і демонструють зв'язок миру з емоційно-абстрактними явищами для респондентів, а саме акцентують увагу на комфорті існування в цьому світі. У третій за чисельністю групою можна простежити кореляцію миру і довкілля, а саме фізичного простору або простору життя. Серед реакцій цієї групи вирізняються згадки про близьких родичів (*тато, сім'я, дитина*). Ці лексеми не є синонімічними до *миру* у прямому значенні, але вони концептуалізуються як втілення стабільності, безпеки, захищеності, тобто тих станів, які символічно співвідносяться з миром. У такий спосіб у мовній свідомості респондентів утворюється експресивний, особистісний вимір концепту, в якому *мир = нормальне життя = рідні люди*. Цей суб'єктивно-оцінний вектор вказує на важливу роль побутового і родинного досвіду концептуалізації дійсності, що особливо притаманне молодій мовній особистості. Група *Символи* демонструє символічний складник у семантичному наповненні поля. Мир представляє собою абстрактне

явище, тому потребує певного фізичного втілення. Найчастіше реципієнти зверталися до образів голуба та неба. Групи *Договір і порозуміння*, *Сміх*, *Дружба* і *Війна* демонструють, що мир пов'язаний із взаємодією між людьми і напряду залежить від якості цієї взаємодії. У групі *Чесноти* представлені асоціації, що репрезентують внутрішні якості людей, які живуть у мирі. Групи *Безпека* і *Свобода* характеризують вже атрибути самого миру: чого треба досягти, щоб у суспільстві панував мир. Групи *Бажаний мир* і *Зневіра* містять асоціації, які чітко вказують на те, що респонденти живуть не в мирний час, проте чекають на його настання або вже зневірилися.

Отже, ціннісно-емоційна насиченість асоціативного поля, сформованого навколо слова-стимулу *мир*, демонструє прагнення мовної особистості до позитивної, емоційно забарвленої ідеалізації цього концепту. У переважній більшості реакцій він асоціюється із добробутом, спокоєм, вірою, духовністю та щастям. Семантична структура асоціативного поля представлена 17 семантичними групами, найчисельнішими є групи *Щастя і добробут* і *Спокій*, що демонструють основний зв'язок з цими явищами і явищем миру у мовній свідомості реципієнтів. Однак в окремих асоціаціях простежуються антонімічні зв'язки із поняттям *війна* – через її відсутність, страх перед нею або як протилежний стан реальності. Саме це логічно спонукає до переходу до аналізу наступного ключового стимула – *війна*, що в сучасному українському контексті формує не лише семантичну, але й екзистенційну протилежність до поняття *миру*.

3.2. Асоціативне поле **ВІЙНА**

Стимул *війна* дає змогу дослідити асоціативну репрезентацію іншого полюса ключового концептуального опозиційного блоку. У цьому підрозділі проаналізовано структуру асоціативного поля лексеми *війна* (Додаток В) та виявлено її змістові домінанти.

Реципієнти відреагували на слово-стимул *війна* 1165 реакціями, найчастотнішою з яких є асоціація *смерть* (85). 268 реакцій зазначеного

асоціативного поля є одиничними. Під час експерименту не трапилося жодної відмови від реагування.

У структурі асоціативного поля *війна* виокремлено ядерну, приядерну, напівпериферійну і периферійну зони. До ядерної зони увійшли реакції *смерть* (85), *кров* (76), *біль* (59), *страх* (48), *зброя* (38), *сльози* (38). Приядерна зона містить асоціації *втрати* (24), *голод* (23), *втрата* (21), *страждання* (19), *горе* (17), *розруха* (17), *жах* (15), *кровопролиття* (12), *зло* (11), *мир* (11), *солдати* (11), *вбивство* (10), *вибух / вибухи* (10). Асоціації *втрати* (24) і *втрата* (21) подані різними формами (однини і множини), проте в контексті реагування на стимул *війна* вбачаємо, що граматична форма не впливає на семантичне наповнення і дає змогу нам розглядати ці різні асоціати як один і віднести їх до ядерної зони з сумарною кількістю 45 одиниць. За семантичним наповненням ці зони складаються з абстрактних іменників на позначення почуттів (*біль*, *страх*, *жах*, *страждання* тощо), смерті (*смерть*, *втрати*, *вбивство*, *кровопролиття* тощо), знедолення (*горе*, *зло*, *голод*, *розруха* тощо). Реакції *сльози* і *кров* представлені конкретними іменниками, але також корелюють з групами *емоції* (*сльози*, як фізичний вияв негативних почуттів) та *смерть* (*кров* як наочна прикмета зраненого або вбитого тіла) відповідно. Асоціації *зброя* і *солдати* оприявнюють виконавців, які реалізують війну як явище, а також інструменти, які роблять можливою її реалізацію. Реакції *вибух* (5) і *вибухи* (5) подані формами однини і множини, проте за семантикою представляють один асоціат, який демонструє процеси і події, що відбуваються під час війни. Ядерна і приядерна зони представлені асоціаціями з негативною конотацією, хоча наявний єдиний позитивний асоціат *мир*, як частина опозиції МИР – ВІЙНА. Напівпериферія представлена реакціями на позначення емоційного стану людей (аналогічно до ядерної і приядерної зон: *ненависть* (8), *тривога* (8), *хаос* (5), *небезпека* (4), *злість* (4), *занепад* (4) тощо), смерті (*жертви* (8)), виконавців (*армія* (8)), подій і процесів (*насилля* (7), *битва* (5), *руйнування* (6), *постріли* (4), *бій* (4) тощо). Характерним для цієї зони є прямі асоціації-відсилання до війни росії проти України (*Донбас* (9), *росія* (6)). Серед напівпериферійних реакцій наявна реакція з позитивною конотацією *перемога* (7), водночас її опозиція *поразка* (2) знаходиться в периферійній зоні. Двоє

респондентів подали ці елементи опозиції в парі *перемога або поразка, поразка та перемога*.

За кількістю слів-реакцій, поданих на стимул *війна*, виділяємо 1094 вербально простих асоціацій (*галас, жахіття, плани, попіл (2), самопожертва, скрута, снаряди* тощо) і 71 вербально складену реакцію: 39 реакцій подано двома словами (*нестабільна обстановка (2), даремні втрати, купа військових, людська смерть, постійний страх* тощо), 32 асоціації – більше ніж двома словами (*поруч і так далеко, самий великий гріх людства, страх за своє життя, організований збройний конфлікт* тощо). Дві реакції, що зображують пісочний годинник, мішок з грошима і меч, віднесено до графічних асоціацій.

Аналіз емоційного наповнення стимулу свідчить про його стійку негативну конотацію: 1102 реакцій (*голод (23), Донбас (9), жертви (8), неспокій (5), втома (2), винищення, втрата людяності, загроза, каліцтво, кара, розлад, окупація* тощо). Лише 33 асоціації мали позитивне емоційне забарвлення (*перемога (7), життя (2), злагода, розвиток* тощо) і 30 – нейтральне (*політика (3), Ізраїль, контер страйк, луна, море, нічия, поле, період, твори, час* тощо). Реакції, пов'язані з бойовими діями, зброєю, військами та війною росії проти України, віднесено до негативних асоціацій.

Логіко-когнітивний складник оприявлено на четвертому рівні класифікації, на якому виокремлено 44 парадигматичні реакції (*мир (11), ворожнеча (6), бойові дії (2), відкрите збройне протистояння, збройний конфлікт, організований збройний конфлікт* тощо), 17 синтагматичних (*Холодна (3), громадянська (2), страшна (2), заради влади* тощо), 30 власних назв і персоналій (*Донбас (9), росія (6), Україна (3), Крим, Донецьк* тощо) і 1086 реакцій розгортання (*небезпека (4), негатив (3), невизначеність (2), неволя (2), біженці, блокпости, погріб, сірий колір, смерть невинних, хвороби* тощо). Парадигматичні реакції містять синонімічні та антонімічні реакції (*бойові дії, мир*)

Аналіз семантичного наповнення матеріалу здійснено на п'ятому рівні класифікації, під час якого виділено 22 семантичні групи:

1. Група **Смерть** налічує 190 реакцій (*жертви (8), трагедія (3), загибель (3), траур (2), багато крові та смертей, поховання, людська смерть, смерть невинних, труп, могили*), з ядерною реакцією *смерть*, що подана 87 разів.

2. Група **Емоції і відчуття**, представлена 180 реакціями (*страх (49), страждання (19), тривога (8), негатив (3), спустошення, печаль тощо*). Ядерною в цій групі є реакція *біль (59)*

3. Група **Атрибути війни**, що складається зі 168 асоціацій (*солдати (11), вогонь (9), армія (8), воєнні літаки, бомбардування, військова техніка, канонада тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *зброя (38)*.

4. Група **Кров**, яка налічує 95 асоціацій (*кровопролиття (12), кровозлиття, криваві ріки тощо*). Ядерна реакції для цієї групи – *кров (76)*.

5. Група **Наслідки**, що утворена 86 асоціаціями (*розруха (17), занепад (4), руйнація (4), бідність (3), руїни (3), каліки (2), біженці, зламані долі, злидні, інваліди, сироти, знищення (2), винищення, втрачене майбутнє, гниття тощо*), з ядерною реакцією *голод (23)*.

6. Група **Конфлікт**, що складається з 67 реакцій (*боротьба (7), ворожнеча (6), битва (5), бій (4), бойові дії (2), відстоювання (2) збройний конфлікт, відкрите збройне протистояння, «сутичка різних точок зору, що переростає у трагедію мас», неспроможність вирішувати усе словами тощо*) з ядерною асоціацією *конфлікт (9)*.

7. Група **Лихо / зло**, яка налічує 63 асоціації (*зло (11), темрява (6), хаос (5), холод (3), лихо (2), біда, катастрофа, пекло, мрак, «найгірше, що може бути», річ неприпустима та жахлива, виразка на обличчі людства тощо*), з ядерною реакцією *горе (17)*.

8. Група **Стан**, представлена 54 асоціаціями (*неспокій (5), небезпека (4) розпач (4), відчай (3), втома (2), жаждоба, скрута, напруження, втрата людяності, самотність тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *жах (15)*.

9. Група **Плач**, що складається зі 46 реакцій (*плач (5), слези, крик, крики*), з ядерною реакцією *сльози (38)*.

10. Група **Війна в Україні**, представлена 40 реакціями (*росія (6), Україна (3), дім (2), росія та Україна, 2014, наша, Донецьк, Путін, мій дім, сьогоднішня, Крим, мої дитячі роки, дитинство, «Нікому не бажано це пережити, бо зі мною це сталося в 2014 році»* тощо). Ядерна асоціація цієї групи – *Донбас (9)*.

11. Група **Агресія**, яка утворена 33 реакціями (*насилья (7), агресія (5), агресор (2), агресія з двох боків, безжалісність, загарбання, загарбництво, напад* тощо) з ядерною асоціацією *ненависть (8)*.

12. Група **Результат**, що складається з 33 асоціацій (*перемога (7), земля (3), життя (2), поразка (2), до перемоги, договір, досвід, висновок, нічия* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *мир (11)*.

13. Група **Довкілля**, що складається 24 реакцій (*луна, море, негода, період, примітив, фан, час, погляд, твори, хіппі, контер страйк, пам'ятники* тощо) з ядерною асоціацією *і мир (2)*.

14. Група **Політика і гроші**, утворена 19 асоціаціями (*політика (3), влада, вождь, егоїстичні ігри держав та їх керівників, заради влади, ідеологічне / політичне непорозуміння, складне суспільно- політичне явище, «спосіб або підняти бабла, або померти героєм»* тощо), з ядерною реакцією *гроші (5)*.

15. Група **Даремність / безглуздість**, що складається з 17 реакцій (*абсурд, абсурдність, безнадійність, безнадія, безвихідність, безглуздя, даремні втрати, марність, «зачем?»* тощо), з ядерною асоціацією *безглуздість (2)*.

16. Група **Колір**, яка налічує 14 реакцій (*чорний (2), бурі кольори, сірий, сірий колір, сірість, сіре небо, чорне*). Ядерною для цієї групи є реакція *червоний колір* використана 6 разів, проте представлена трьома різними асоціатами (*червоний (2), червоний колір (2), красний колір (2)*).

17. Група **Якості**, представлена 15 реакціями (*жорстока (2), слабкість (2), честь, відвага, нелюдність* тощо), з ядерною реакцією *жорстокість (5)*.

18. Група **Історія**, яка утворена 12 реакціями (*громадянська (2), Друга світова (2), Друга, Гітлер, Україно-німецька, нацизм, світова* тощо), з ядерною реакцією *Холодна (3)*.

19. Група ***Несправедливість***, представлена 6 асоціаціями (*несправедлива, нерівність, несправедливість, бесчинство*), з ядерною реакцією *несправедливість* (2).

20. Група ***Нескінченність***, що утворена 3 реакціями (*нескінченна* (2), *нескінченність*).

Аналіз семантичних груп продемонстрував, що найбільшими за обсягом виявилися групи *Смерть, Емоції і відчуття, Атрибути війни*. Деякі групи можуть перетинатися за своєю семантикою: група *Смерть* перетинається з групою *Наслідки* (адже смерть – це очевидний і первинний наслідок військових дій), проте чисельність увиразнює її серед інших наслідків, що дає змогу сформувати окрему групу. До групи *Атрибути війни* увійшли процеси, дії, події, що відбуваються під час війни, а також виконавці та інструменти. Обидві зазначені групи репрезентують реальні, фактичні й наочні характерні риси військових дій. Група *Емоції і відчуття* корелює саме з внутрішніми відчуттями респондентів, які тією чи іншою мірою знаходяться у стані війни з 2014 року. Залученість і особистий досвід респондентів беззаперечно продемонстрували асоціації групи *Війна в Україні*, в якій наявні як загальні реакції (*Крим, Україна* тощо), так і суто особисті (*дім, дитячі роки, втрачене дитинство* тощо). Група *Конфлікт* представлена реакціями типу *ворожнеча, боротьба, бій*, які презентують лексичне / словникове («організована збройна боротьба між державами, суспільними класами»; «стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимсь; боротьба» (СУМ-20, 2010) значення поняття *війна*. Групи *Лихо / зло, Стан, Плач, Несправедливість, Нескінченність, Даремність / безглуздість* містять реакції респондентів, які репрезентують стан людей під час війни та їхнє ставлення до неї. Ці групи корелюють з групою *Емоції і відчуття*. Певний ступінь абстрагування і зняття з себе суб'єктності продемонстровано реципієнтами, реакції яких увійшли до групи *Політика і гроші*. Отримані асоціації демонструють, що концепт *ВІЙНА* у свідомості українського студентства постає не лише як історико-політична подія, але й як глибоко особистісна і травматична категорія, яка включає екзистенційні страхи, моральне оцінювання подій і персоніфіковані образи ворога. Наявність реакцій із датами, прізвищами і

топонімами засвідчує актуалізацію війни не як абстрактного лиха, а як повсякденного досвіду, що ґрунтується на свідченнях, пам'яті, втраті та ідентичності.

3.3. Асоціативне поле *НАЦІЯ*

Асоціативне поле *нація* (Додаток Г) складається з 1107 реакцій, 240 з яких є одиничними асоціаціями. Найчисельнішою стала асоціація *народ* (102). Респонденти 5 разів відмовилися від реагування: 4 рази залишили поле для заповнення пустим і 1 раз подана реакція «*нет ассоциации*».

Структура асоціативного поля *нація* складається з ядерної, приядерної, напівпериферійної і периферійної зон. Ядро містить реакції *народ* (102), *люди* (78), *єдність* (67), *держава* (37), *країна* (37), приядерна зона – *сила* (33), *об'єднання* (27), *мова* (24), *культура* (22), *Україна* (18), *гордість* (17), *патріотизм* (13), *згуртованість* (12), *етнос* (12), *українці* (12), *українська* (11), *дружба* (10), *традиції* (10). Ядро формують реакції, що репрезентують твердження, що нація – об'єднаний народ певної країни, асоціація *держава* надає відтінок політичності, адже держава функціонує саме як політичний апарат. До приядерної зони, крім реакцій близьких за значенням до реакцій ядерних (*об'єднання*, *згуртованість*, *дружба*, *етнос*), увійшли асоціації, що корелюють з явищами, які є спільними для людей певної нації (*мова*, *культура*, *традиції*), ставленням до неї (*гордість*, *патріотизм*). Частотною є реакція *сила* як запорука сучасного виживання нації, адже в реаліях глобального світу слабка нація легко може асимілюватися з більш потужною як в культурному просторі, так і фізичному, зокрема в умовах війни, в якій знаходиться український народ. Респонденти продемонстрували свою ідентифікацію з українською нацією, що оприявлено в асоціаціях приядерної зони. Реакції напівпериферії продовжують семантичний вектор попередніх зон: нація – це насамперед люди (*суспільство* (7), *група* (5), *спільнота* (5), *однодумці* (4) тощо); означено відносини між представниками нації (*дружба* (10), *сім'я* (8), *родина* (7), *підтримка* (5) тощо); виокремлені основні характеристики нації (*єдина* (9), *свобода* (8), *незалежність* (7), *цілісність* (5) тощо).

За кількістю слів в асоціації отримано 1021 вербально просту (*мова (24), Україна (18), згуртованість (12), свобода (8), ідентичність (5), плем'я (2), сильна (2), солідарність (2), незалежна тощо*) і 84 вербально складені реакції, серед яких 55 асоціацій подано двома словами (*культурні особливості, національне вбрання, безглуздий розподіл, білий колір (2), єдина громада, єдина мова тощо*) і 29 асоціацій – більше ніж, двома словами (*термін для націоналістів, «народ, який пов'язує єдина історія традиції тощо», люди однієї думки, ментальна згуртованість людей, «конкретно-історична форма спільності людей, об'єднаних єдиною мовою і територією», єдність громадянина з народом тощо*). Дві реакції подано графічно, за допомогою смайлів, що маніфестують українську ідентифікацію.

Емоційна конотація поданих реакцій проаналізована на другому рівні класифікації: отримано 914 позитивних реакцій (*гордість (17), єдина (9), друзі (6), злагожденість (2), вдячність, герої, духовна близькість, одностайність, побратими, свідомо тощо*), 33 негативних реакції (*ворог (2), бунт, ілюзія, корупція, егоїзм, кров, нав'язаний поділ людей, нацисти, стадо, стереотип, развал тощо*), 160 нейтральних реакцій (*країна (37), час (2), древність, інформація, комунікація, конструкт, погляди, руки, релігія, фільми тощо*). Отже, слово-стимул *нація* переважно є позитивно конотованим.

Логіко-когнітивний аналіз асоціативного поля *нація* дає змогу виокремити 183 парадигматичні реакції (*народ (102), етнос (12), громадяни, спільнота громадян тощо*), 37 синтагматичних реакцій (*українська (11), єдина (9), дружня, незламна, незалежна, потребує захисту, свята, Слава нації*)) тощо), 24 власні назви і персоналії (*Україна (18), Андрій Білецький, Велика Британія тощо*) і 863 реакції-розгортання (*друзі (6), рідні люди (2), унікальність (2), безсмертя, вірність, єдина мова, Київ, жадоба, тощо*). До синтагматичних реакцій віднесено реакції *слава (3), «Слава Нації»*), «Смерть ворогам», які репрезентують собою гасло українського народу.

Під час аналізу асоціативного поля *нація* виділено 15 семантичних груп:

1. Група **Люди/народ**, представлена 283 реакціями (*люди (78), етнос (12), суспільство (7), громада (2), етносоціальна спільнота, жінки, сусіди, «усвідомлені*

люди, що цінують та знають свою історію, не підпадають під пропаганду та бережуть своє», стадо, герої тощо). Ядерна асоціація цієї групи – народ (102).

2. Група **Єдність/цілісність/взаємність**, яка налічує 180 асоціацій (згуртованість (12), єдина (9), цілісність (5), єдина громада, єдина територія, єдиний народ, спільна ідея, спільна мета, почуття єдності тощо), з ядерною реакцією єдність (67).

3. Група **Мова і культура**, яка утворена 101 реакцією (культура (22), традиції (10), звичаї (2), сформовані цінності (2), єдина мова, має спільну мову, культурні особливості тощо), з ядерною реакцією мова (24).

4. Група **Країна / територія**, що утворена 87 асоціаціями (страна (4), територія (3), Велика Британія, ООН, Греція, земля, США, Київ). Ядерні асоціації для цієї групи – держава (37), країна (37).

5. Група **Емоції і ставлення**, яка нараховує 81 реакцію (патріотизм (13), віра (2), солідарність (2), страх, вдячність, ілюзія, ідеал, радість, розуміння, стереотип, посмішка, не важливо тощо), з ядерною реакцією гордість (17).

6. Група **Характерні ознаки**, що нараховує 75 асоціацій (незалежність (7), воля (3), міць (3), велика (2), сильна (2), надійність (2), міцна, свята, незалежна, незламна, величність, міцність тощо). Ядерна реакція – сила (33).

7. Група **Сім'я**, що складається з 67 асоціацій (родина (7), братерство (3), брати (2), велика сім'я (2), рідні люди (2), рід, побратими, близькі тощо), з ядерною асоціацією ненька (34).

8. Група **Україна**, яка представлена 54 асоціаціями (українці (12), українська (11), українець (6), українка, українська мова, українська нація тощо), з ядерною реакцією Україна (18).

9. Група **Стосунки / відносини**, яка складається з 51 реакції (друзі (6), дружність (3), відданість (2), триматися за руки (2), кріпкі стосунки, зближення, обійми, комунікація тощо), з ядерною реакцією дружба (10).

10. Група **Довкілля**, що представлена 32 одиночними реакціями (Андрій Білецький, галявина, пісня, долоні, межфак, криси, квіти, руки, церква, рух, серце, сонце тощо).

11. Група **Усвідомлення**, яка представлена 30 реакціями (*ідентичність (5), ментальність, самобутність, самоідентифікація, самосвідомість, самоусвідомлення, свідомо, свідомо вирішене тощо*), з ядерною реакцією *менталитет (7)*.

12. Група **Символи**, що складається з 29 реакцій (*вишиванка (4), слава (3), калина (2), тризуб, стяг, «Слава Нації»)), «Смерть ворогам», сало, страви, козак, майдан, національне вбрання, однострої тощо*), з ядерною реакцією *прапор (5)*.

13. Група **Стан нації**, що складається з 17 асоціацій (*боротьба, бунт, безсмертя, складнощі, развал, антиутопія, життя тощо*). Ядерними реакціями *війна (2), мир (2)* та *злагода (2)*.

14. Група **Батьківщина**, яка нараховує 15 асоціацій (*дім (4), вітчизна, місце народження, народження*), з ядерною реакцією *Батьківщина (8)*.

15. Група **Кольори**, яка налічує 5 реакцій (*блакитний колір, жовтий, сірий колір*), з ядерною реакцією *білий колір (2)*.

Найбільш частотною є семантична група *Люди / народ*. Ця група є неоднорідною за семантичним навантаженням, конотаціями тощо. Аналіз емоційного забарвлення асоціацій показав, що більшість реакцій мають нейтральну або позитивну конотацію (*команда, громада, «люди, об'єднані однією культурою, любов'ю до неї та своєї Батьківщини»*). Проте наявні реакції з негативною конотацією (*плем'я, стадо, натовп*), що оприявнюють намагання респондента показати неусвідомленість та нерозвинутість представників *нації*, певним чином дистанціювати себе від них. Натомість велика кількість асоціацій, пов'язаних з категоріями *люди / народ*, вказують скоріше на свідоме об'єднання людей за певними характеристиками (*люди, які допомагають один одному; усвідомлені люди, що цінують та знають СВОЮ історію не підпадають під пропаганду та беруть СВОЄ*). Значущим критерієм для нації є її єдність і цілісність, про що свідчать реакції групи *Єдність / цілісність / взаємність*. Згуртованість людей репрезентовано в групі *Сім'я*, яка складається з реакцій, що прямо чи опосередковано корелюють з родиною і сімейними стосунками (*братерство, рідні люди, близькі тощо*), а сама нація – з матір'ю (*ненька*). Респонденти пов'язують націю з певною територією або

країною, вбачаючи територіальну приналежність основною характеристикою для об'єднання людей, що доводять реакції групи *Країна / територія*, зокрема асоціація *місце народження*. У групі *Мова і культура* подані реакції, у яких респонденти вбачають мову, традиції та культуру одними з важливих атрибутів *нації*. Тут також акцентується увага на самобутності національної культури (*автентична культура, культурні особливості*), а також на її тяглоті (*зв'язок поколінь, древність, минуле*). Самоідентифікацію респондентів як представників української нації репрезентовано в групах *Україна і Батьківщина*. В сучасній традиції часто апелюють до політичної нації, яку розглядають як свідомий вибір людини, а не просто її приналежність до конкретного етносу. Реакції такого типу продемонстровані в групі *Усвідомлення* (*самосвідомість, самоусвідомлення, свідомо вирішене* тощо). В групі *Характеристики нації і Стан нації* оприявлено уявлення про те, якою реципієнти бачать націю за ознаками і за станом, а в групі *Емоції і ставлення* зібрані реакції на позначення ставлення і почуттів до неї. До групи *Довкілля* увійшли індивідуальні реакції, які оприявнюють особистісне уявлення-образ про націю.

Отже, у межах аналізованого асоціативного поля *нація* постає як маркер ідентичності, що водночас об'єднує в собі історичну пам'ять, патріотизм і колективну відповідальність. Респонденти інтерпретують націю не лише як спільноту за походженням, а й як ціннісну категорію, пов'язану з боротьбою за незалежність, збереженням мови та культури. Відсутність згадок про космополітизм або інші інтернаціональні орієнтири свідчить про зосередженість на внутрішньонаціональному вимірі, що властиво для періоду війни та загрози з боку зовнішнього ворога.

3.4. Асоціативне поле ДЕРЖАВА

Респонденти подали 1021 реакцію на слово-стимул *держава*, серед них 249 одиничних реакцій (Додаток Д). Найчастотнішою реакцією для всього асоціативного поля стала реакція *країна* (53). 5 реципієнтів відмовилися від реагування.

Ядро асоціативного поля *держава* складається з реакцій: *країна* (53), *єдиність* (45), *народ* (42). До приядерної зони увійшли асоціації *влада* (34), *сила* (29),

батьківщина (26), незалежність (26), нація (25), прапор (24), президент (24), люди (21), закон (15), дім (13), захист (13), територія (13), мова (12), патріотизм (10). Асоціації *кордон (6)* і *кордони (6)* подані формами однини і множини, проте це не впливає на загальне семантичне навантаження цих асоціацій, тому вважатимемо їх одним асоціатом *кордон (12)*. З поданих реакцій *Україна (7)* та *Украина (5)*, остання є перекладом першої російською мовою, що не змінює значення, тож при виділенні ядерної і приядерної зон асоціативного поля вважатимемо їх одним асоціатом *Україна (12)*. Можна простежити ядерну семантику цього поля: реципієнти пов'язують державу з країною або територією, народом, який мешкає в цій державі, і вбачають основною характеристикою держави єдність. Реакції приядерної зони (*територія, кордон, нація, люди, сила, незалежність*) уточнюють і розширюють ці характеристики. У цій зоні спостерігаємо реакції, які демонструють ідентифікацію респондентів зі своєю державою: *батьківщина, дім, патріотизм, Україна*. Реципієнти вбачають кореляцію між словом-стимулом і владою (*влада, президент*), її атрибутами (*прапор, мова, закон*), а також основною функцією держави – захистом своїх громадян (*захист, сила*). Реакції, пов'язані із захистом, наявні і в напівпериферійній зоні: *міць (9), могутність (8), озброєна (4), ядерна (4)*. Ці реакції семантично перетинаються і з іншими характеристиками, які респонденти вважають цінними для держави: *свобода (8), цілісність (7), велич (5), суверенна (4)*. У напівпериферії також є реакції, пов'язані з народом (*громадяни (6), суспільство (7)*), символами й атрибутами держави (*герб (9), історія (8), гімн (7), конституція (6)*) тощо.

Аналіз вербальної форми реакцій дав змогу виокремити 925 вербально простих (*влада (34), Батьківщина (26), герб (9), велич (5), незалежна (3), справедливість (3), культура (2), вождь, монархія, мужність* тощо) і 73 вербально складені реакції, серед них 47 асоціацій подано двома словами (*одне ціле (3), свої кордони, спірне питання, сукупність людей, українська мова, український прапор, укріплені кордони* тощо) і 26 реакцій – більш ніж двома словами (*апарат організації нації, «те, що об'єднує певну націю», інститут по збиранню податків, одна з вищих цінностей* тощо).

Після здійснення аналізу емоційного складника зазначених асоціацій виявлено 607 позитивних реакцій (*добробут (4), вільна (3), воля (2), міцність (2), наша (2), любов* тощо), 44 негативні реакції (*проблеми (2), вигадка, обдурювання, інститут по збиранню податків* тощо), 346 нейтральних реакцій (*політика (5), система (4), правила (3), устрій (3), паспорт (2), села, системність, скіпетр* тощо). Можна зробити висновок, що, попри наявність певної кількості зневажливих реакцій, а також ядерних та приядерних реакцій (*країна (53), влада (34)* тощо) з нейтральною конотацією, слово-стимул держава на 61% має позитивне емоційне наповнення.

Логіко-когнітивний зв'язок між стимулом і асоціацією проаналізовано на четвертому рівні класифікації. Виділено 107 парадигматичних асоціацій. До парадигматики віднесено реакції із синонімічним значенням країни або влади (*країна (53), край (3), керівництво (2), «це політична форма організації правління»* тощо). Показовою для слова-стимулу держава є кількісна насиченість поля синтагматичними реакціями, що свідчить про прагнення респондентів не лише номінувати об'єкт, а й описати його через атрибутивні характеристики та оцінні судження. Синтагматичні реакції представлені 45 асоціаціями, більшість з яких оприявнює певну характеристику держави (*озброєна (4), квітуча (2), сильна (2), цілісна, єдина* тощо) і разом із словом-стимулом утворює словосполучення «прикметник + іменник». Одна асоціація *Платона* утворює зі стимулом словосполучення-керування, а в реакції «*державу треба поважати!*» утворено речення із стимулом. Категорія власних назв і персоналій містить 23 реакції (*Україна (7), США (7), СРСР (2)* тощо). Реакція *Державин* віднесена до персоналій, проте може стосуватися і категорії словотворення. Асоціації словотворення більше не представлені, тому вважаємо доцільним віднести її до категорії власних назв і персоналій. 822 асоціації відносяться до реакцій розгортання, що розгортають образ-реакцію у свідомості респондентів (*війна, лідери, натовп, невинність, обов'язки, інструмент влади буржуазії* тощо).

Аналіз семантичного наповнення отриманого матеріалу виявив, що за структурою асоціативне поле держава складається з 19 тематичних груп:

1. **Народ / нація / суспільство**, яка налічує 141 асоціацію (*нація (25), люди (21), суспільство (7), громадяни (6), соціум (2), ми, маленьке суспільство, лідери, мільйони людей, єдина нація, спільнота, козаки тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *народ (42)*.

2. Група **Географія**, яка складається з 139 реакцій (*територія (13), кордони (8), Україна (7), край (3), Крим (2), велика територія, міста, мапа, села, світ тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *країна (53)*.

3. Група **Стан держави**, що налічує 100 реакцій (*міць (9), могутність (8), велич (5), міцність (2), процвітання (2), занепад, будівництво, розквіт, рух, бідність тощо*). Ядерна асоціація цієї групи – *сила (29)*.

4. Група **Взаємини\єдність**, представлена 97 реакціями (*об'єднання (9), одне ціле (3), братерство, згуртованість, довіра, спільність, «те, що об'єднує певну націю», злагодженість, єдине ціле, єдиний механізм, «велика купа людей, які працюють разом заради досягнення спільних цілей», осередок тощо*), з ядерною реакцією *єдність (45)*.

5. Група **Влада і політика**, що налічує 90 асоціацій (*президент (24), політика (5), уряд (4), керівництво (2), управління (2), володар, голова, депутати, кільце володаря на пальці, контроль тощо*), з ядерною реакцією *влада (34)*.

6. Група **Батьківщина**, яка складається з 76 реакцій (*дім (13), рідна земля (3), домівка (2), другий дім, рідний край, вітчизна, рідна країна тощо*), з ядерною асоціацією *Батьківщина (26)*.

7. Група **Незалежність**, представлена 58 асоціаціями (*свобода (8), цілісність (7), суверенність (3), суверенітет (3), автономія, непорушні кордони, свої кордони тощо*), з ядерною реакцією *незалежність (26)*.

8. Група **Символи**, що утворена реакціями 53 (*герб (9), гімн (7), булава, національні символи, український прапор, скіпетр тощо*), з ядерною реакцією *прапор (24)*.

9. Група **Закон**, що представлена 50 асоціаціями (*закони (9), права (7), конституція (6), паспорт (2), законні рамки, територія з певними законами, дисципліна, умови тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *закон (15)*.

10. Група **Характеристики держави**, яка складається з 44 реакцій (вільна (3), велика (3), могутня (3), квітуча (2), любима, неподільна, незламна, Платона, умовна, унітарна, рідна тощо). Ядерні асоціації цієї групи – озброєна (4), суверенна (4), ядерна (4).

11. Група **Стан людей та їхнє ставлення до держави**, представлена 42 реакціями (впевненість (2), спокій (2), відчуття занепокоєння, стабільність, «державу треба поважати!», одна з вищих цінностей, віра, удобство, щось важливе тощо), з ядерною реакцією гордість (6).

12. Група **Безпека**, що складається з 35 асоціацій (безпека (3), фортеця (3), армія, гарантії, гарант дотримання прав і свобод, захист громадян, укріплені кордони, «країна, в якій ти народився, яка захищає тебе і твої інтереси» тощо), з ядерною реакцією захист (13).

13. Група **Апарат**, представлена 23 реакціями (устрій (3), апарат організації нації, бюрократія, політико-територіальна організація, інституції, «це політична форма організації правління» тощо), з ядерною реакцією система (4).

14. Група **Зневага**, яка налічує 23 реакції (бандерлянд, брехунство, ганебність, прогнилість системи, невиконані обіцянки, нацики, байдужість, натовп, маніпулювання тощо). Ядерна реакція цієї групи – зрада (2).

15. Група **Довкіля**, що налічує 19 асоціацій (бібліотеки, елеватори, автомобіль, сонце, трава, окно, пісня, площа, печатки, податки тощо) з ядерною реакцією поле (2).

16. Група **Форма устрою**, що налічує 19 реакцій (імперіалізм, імперія, монархія, королівство), з ядерною реакцією демократія (7).

17. Група **Мова і культура**, яка утворена 18 реакціями (традиції (3), культура (2), українська мова) з ядерною асоціацією мова (12).

18. Група **Корупція**, що утворена 10 асоціаціями (гроші (3), кумовство, меркантильність тощо), з ядерною реакцією корупція (5).

19. Група **Кольори**, представлена єдиним асоціатом синій, який подано 3 рази.

Двома найчисленнішими групами є *Народ / нація / суспільство* та *Географія*, кількість реакцій в яких є майже тотожною, що демонструє їхню рівну вагу в семантичній структурі поля: респонденти визначають, що народ і певна територія з чітким устроєм і кордоном є основними атрибутами держави. Лексичне значення слова *держава*, закріплене в словниках, акцентує на тому, що держава – саме політичний апарат (СУМ-20, 2010). Семантичні групи, які корелюють з цим значенням (*Влада і політика* та *Апарат*), разом налічують 113 асоціацій, що є істотною часткою в загальній структурі. Група *Взаємини\єдність* демонструє важливість людей для держави і оприявнює різні види взаємодії між ними, основною з яких є очевидно єднання, згуртованість та допомога (*взаємодопомога, бути разом, взаємоповага* тощо). Група *Стан держави* містить реакції з різною конотацією (*процвітання і занепад, добробут і війна* тощо), які репрезентують події і насамперед фізичне становище народу. Емоційний стан людей оприявнений в групі *Стан людей та їхнє ставлення до держави*. Основні характеристики та атрибути держави представлені в групах *Незалежність, Характеристики держави, Символи, Мова і культура*, в яких акцентовано важливість незалежності, цілісності та сили як основних якостей для держави, а також державних символів (*герб, гімн* тощо), української мови, традицій і культури. Реципієнти відзначали провідні функції, які має виконувати держава для своїх громадян, а саме функції захисту, забезпечення безпеки та прав і свобод (*конституція, порядок, армія, фортеця (3), оборона, солдат, прихисток* тощо) що оприявнено в групах *Закон і Безпека*. Свою ідентифікацію з державою респонденти репрезентують асоціаціям із групи *Батьківщина* (*мій дім, домівка, Україна*). Негативно конотовані реакції, які демонструють зневажливе і презирливе ставлення до держави як інституції, містить група *Зневага і Корупція* (*рабство, сміття, прогнилість системи* тощо). Група *Довкілля* репрезентована більшою мірою одиничними реакціями на позначення предметів або явищ середовища, що оточують респондента. Ця група межує за значенням з групою *Символи*, оскільки певні об'єкти можуть слугувати респондентові за індивідуальні символи держави, однак через те, що подібні припущення підтверджуються лише після додаткового анкетування (усного чи

письмового) вбачаємо недоцільним включення цих асоціацій до групи символів, які є загальноприйнятими і очевидними.

Отже, аналіз асоціативного поля до слова-стимулу *держава* засвідчує поляризацію у його сприйнятті. З одного боку, ядро поля сформоване нейтрально-офіційними та позитивно-символічними асоціаціями, що репрезентують уявлення про державу як політичну систему, гарант безпеки чи національний символ. З іншого боку, фіксується значна кількість негативно маркованих реакцій, що вказують на високий рівень недовіри до державних інституцій та відчуження мовця від них. При цьому виявляється слабка ідентифікація особистості з державою як суб'єктом («вони» замість «ми»), що свідчить про розрив між політичним утворенням і культурною / національною спільнотою. У мовному матеріалі втілено не цілісний образ держави, а суперечливий конструкт – водночас символ національного захисту і джерело системної несправедливості. Це дає змогу говорити про амбівалентність поняття *держава* у лінгвокультурній свідомості сучасних українських респондентів: воно не викликає великої кількості емоційно забарвлених реакцій, а радше сприймається як структурний елемент політичної й соціальної організації. Загалом образ держави функціонує в межах раціонального уявлення про державність, актуалізуючи, однак, і зв'язок з національною ідентичністю.

3.5. Асоціативне поле *ДРУГ*

Асоціативне поле *друг* (Додаток Е) складається з 1086 реакцій, серед яких 221 одинична реакція. Найчастотнішою є реакція *підтримка*, яку подано 133 рази. Під час проведення експерименту не було жодного випадку відмови від реагування.

У результаті аналізу структури асоціативного поля виокремлено ядро, приядерну зону, напівпериферію та периферію. До ядерної зони увійшли реакції *підтримка* (133), *довіра* (73), *допомога* (47). Приядерна зона містить реакції *радість* (29), *вірність* (26), *сміх* (25), *близька людина* (24), *любов* (24), *товариш* (24), *опора* (23), *надійність* (16), *тепло* (15), *щирість* (14), *щастя* (13), *розуміння* (11), *спокій* (11), *веселоці* (10), *посмішка* (10). Асоціації, що утворюють ядро поля, репрезентують основні характеристики друга як людини, яка підтримує, допомагає і

якій можна довіряти. Приядерна зона складається з асоціацій, які розширюють ядерну семантику, що характеризує образ друга, додаючи такі риси як *надійність*, *вірність*, *щирість* тощо. Приядерна зона також репрезентує емоційний стан, що є результатом дружби (*щастя*, *сміх*, *веселоці* тощо). У зоні напівпериферії актуалізується уявлення про друга як джерело безпеки та захисту (*захист* (7), *безпека* (4), *побратим* (6)), а також простежується зближення дружніх і родинних смислів (*брат* (6), *сім'я* (7), *родина* (4), *рідна людина* (5)). Значну частину напівпериферії становлять асоціації, що репрезентують ціннісні характеристики дружби (*відданість* (7), *вірний* (5) тощо), а також реакції, пов'язані з міжособистісною взаємодією (*порада* (7), *поряд* (5), *розмови* (4) тощо). Наявність асоціацій *собака* (8), *пес* (4) підтримує уявлення про друга як відданого супутника. Загалом напівпериферія поглиблює образ друга як близької й надійної людини, з якою пов'язуються смисли спільності та взаємної підтримки.

На другому рівні аналізу виокремлено 961 вербально проста реакція і 125 вербально складених, з яких 80 подані двома словами (*єдність думок* (2), *присутність поруч* (2), *братська любов*, *відверті розмови* тощо), а 45 – більш ніж двома («*близька людина, на яку можна покластися*», «*людина, якій ти довіряєш*», *спільні хороші спогади*, «*такий же дурний, як ти*» тощо). Два респонденти відреагували графічно: емодзі, що зображують серце, та смайлик із серцями навколо.

Після аналізу конотаційної компоненти отриманих реакцій виділено 1042 позитивні асоціації (*близькість* (8), *розуміючий* (3), *Ісус* (2), *побратимство*, *танці* тощо), 19 негативних (*ворог* (6), *порожнеча* (2), *зрада*, *кров*, *невизначеність*, *переживання*, *сльози*, *сум* тощо) і 25 нейтральних (*дивний*, *дистанція*, *маска*, *мушля* тощо). Очевидним є той факт, що слово-стимул *друг* викликає переважно позитивні реакції у респондентів, що свідчить про його позитивне семантичне наповнення у мовній свідомості студентів.

У результаті аналізу логіко-когнітивного зв'язку між стимулом і реакціями виокремлено 70 парадигматичних реакцій (*товариш* (24), *приятель* (8), *ворог* (6), *поплічник* тощо), серед яких 62 реакції синонімічні, 8 антонімічних, 72

синтагматичні (*вірний (5), безпосередній (2), найліпший, смішний, розсудливий, ніколи не залишить у біді тощо*), 14 власних назв та персоналій (*Америка, Бандера, Даринка, Сашко, Польша, Петрович тощо*), 13 словотворчих (*подруга (7), дружба (4), дружні стосунки тощо*) і 855 реакцій розгортання (*міста (в яких я буваю з друзями)*), *надпотужний зв'язок, порозуміння, райдуга, секрети тощо*).

Після здійснення аналізу семантичного наповнення отриманих реакцій виділено 14 семантичних груп:

1. Група **Допомога, підтримка і довіра**, що налічує 335 реакцій (*довіра (73), допомога (47), надійність (16), помічник (2), допоможе, надійна людина тощо*). Ядерна асоціація цієї групи *підтримка (133)*.

2. Група **Емоції і ставлення**, що утворена з 174 асоціацій (*щирість (14), щастя (13), спокій (11), повага (9), відкритість (3), душевна теплота, щирі емоції тощо*), з ядерною реакцією *любов (24)*.

3. Група **Сім'я і близькість**, що складається з 117 реакцій (*близькість (8), сім'я (7), брат (6), рідна людина (5), мій (3), найближча людина (3), друге «я» (2), споріднена душа (2), soulmate тощо*), з ядерною асоціацією *близька людина (24)*.

4. Група **Люди**, яка налічує 87 асоціацій (*людина (4), хлопець (2), мама (3), Бандера, колега, ім'я мого друга, Сашко, тато тощо*). Ядро цієї групи – *товариш (24)*.

5. Група **Веселоці**, що містить 85 асоціацій (*сміх (25), веселоці (10), усмішка (2), смішний тощо*), з ядерною реакцією *радість (29)*.

6. Група **Вірність та безпека**, яка складається з 72 реакцій (*відданість (7), захист (7), безпека (4), впевненість (2), впевненість в завтрашньому дні, «людина, якій ти довіряєш», оберегати тощо*). Ядерна асоціація цієї групи – *вірність (26)*.

7. Група **Спілкування та дозвілля**, яка містить 67 асоціацій (*бесіда (2), прогулянки (2), спогади (2), ідеї, інтереси, посиденьки з чаєм, походи додому одне до одного*), з ядерною реакцією *порада (7)*.

8. Група **Довкілля**, що налічує 42 реакції (*пес (4), сонце (3), роза, серце, ластовиння, браслет, вода, знання тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *собака (8)*.

9. Група **Розуміння**, яка складається з 39 асоціацій (*взаєморозуміння (8)*,

однодумець (6), розуміючий (3), єдність думок (2), розум, «людина, з якою я на одній хвилі» тощо). Ядерна реакція цієї групи – розуміння (11).

10. Група **Взаємини і зв'язок**, що утворена 21 реакцією (*взаємовідносини, дружні стосунки, емоційний зв'язок, відносини, надпотужний зв'язок, прихильність тощо*), з ядерними реакціями *дружба (4) і рука (4)*.

11. Група **Дистанція**, яка містить 20 реакцій (*поруч (4), «той, хто завжди поруч» (3), відстань, дистанція, завжди поруч тощо*), з ядерною асоціацією *поряд (5)*.

12. Група **Ворог**, що складається з 12 асоціацій (*враг (2), порожнеча (2), зрада, пустота*), з ядерною реакцією *ворог (6)*.

13. Група **Колір**, що налічує 9 асоціацій (*білий колір, блакитний, синій колір*). Реакції *зелений колір (2), немає кольору (2), червоний (2)* подані двічі.

14. Група **Країни**, що складається з 6 одиничних реакцій (*Америка, країни антигітлерівської, Угорщина, захід, Польша, Німеччина*).

Група *Допомога, підтримка і довіра* істотно переважає в кількості серед інших груп асоціативного поля *друг*. Це свідчить про те, що в лінгвокультурній свідомості респондентів поняття *друг* передусім асоціюється з його функцією – наданням допомоги та підтримки партнерові. Її можливо реалізувати за наявності характерної ознаки для таких стосунків, а саме надійності. Схожа семантика знайшла своє відображення в реакціях групи *Вірність та безпека*. Разом ці реакції демонструють певний безпечний простір відносин, що базується на вірності та надійності і реалізує функцію підтримки одне одного, допомоги і певної протекції. Почуття, відчуття та стани, які друзі приносять у життя опитаних, репрезентовані в семантичній групі *Емоції і ставлення*. Для цієї групи переважно характерні позитивні емоції та стани психологічного комфорту і спокою (*любов, спокій, комфорт, добро тощо*). Водночас у межах цієї групи зафіксовано й поодинокі негативні реакції (*невизначеність, сум, сльози*), що свідчить про багатовимірність переживань, пов'язаних із міжособистісними стосунками. Окрім цього, асоціативні дані засвідчують, що друзі сприймаються не лише як джерело миру, спокою та захищеності, а й як простір позитивних соціальних практик, пов'язаних із

задоволенням, веселощами та спільним проведенням часу, що відображено в семантичних групах *Веселощі* та *Спілкування і дозвілля*. Реципієнти розглядають друга як свою близьку і рідну людину, або навіть члена родини, що продемонстрували реакції групи *Сім'я і близькість*. Сім'я в цьому значенні розглядається як символ духовної спорідненості, радше ніж кровної.

Група *Люди* складається як із загальних назв для позначення друзів (*людина, товариш, кореш, компанія* тощо), так і реакцій, що стосуються конкретних людей, яких респонденти вважають друзями (*Влад, Кирило, мати, Настя, тато, хлопець* тощо). Групи *Розуміння* та *Взаємини і зв'язок* містять асоціації, які вказують, що для дружби необхідні спільність ідей та розуміння між партнерами. Група *Довкілля* складається з реакцій на позначення предметів і явищ навколишнього середовища (*подушка, райдуга, мушля, весна* тощо). Імовірно, респонденти співвідносять їх з певними індивідуальними подіями в їхньому житті, тому мотивацію реагування виокремити в цьому випадку досить важко. Проте ця група містить асоціації *собака, пес, тварина*, що репрезентує сприйняття собаки як друга для реципієнтів на рівні з людьми. Така інтерпретація зумовлена закріпленням у культурній свідомості образом собаки як вірного супутника, що актуалізує смисли відданості та постійності. Показово, що в асоціативному полі стимулу *друг* виокремлюється окрема семантична група, пов'язана з поняттям відданості, що дає змогу розглядати образ собаки не як випадкову реакцію, а як концептуально мотивований елемент структури поля. Група *Країни* утворена з назв країн або певної групи країн, які вважаються дружніми до України, що свідчить про сприйняття дружби не лише на особистому, а й на загальнонаціональному, державному рівні. Група *Дистанція* демонструє реакції, що позначають знаходження друзів відносно один одного: у більшості реакцій йдеться про близькість друга, проте присутні реакції *відсутність, рідко, рідкий*.

У свідомості респондентів образ друга репрезентований крізь призму довіри, підтримки та особистісної близькості. Реакції формують однорідне ядро позитивної конотації, зосереджене навколо ідеї взаємності, відданості й емоційної прив'язаності. Асоціативне поле не демонструє значної культурної або ідеологічної

поляризації, а натомість засвідчує його стабільну присутність у повсякденному мовному досвіді студентів, переважно в інтимно-особистісному вимірі.

3.6. Асоціативне поле *ВОРОГ*

Слово-стимул *ворог* загалом отримало 980 реакцій, серед них 273 – одиничні (Додаток Ж). Найчисельнішою асоціацією є *ненависть*, яка подана 54 рази. Респонденти продемонстрували нульові реакції три рази.

При логічному розподілі структури асоціативного поля *ворог* виділено ядерну, приядерну зони, напівпериферію та периферію. Ядерна зона складається з реакцій *ненависть* (54), *зло* (45), *злість* (38), які оприявнюють емоційний складник – почуття, що їх респонденти відчують щодо ворога. Приядерна зона містить реакції *недруг* (31), *війна* (28), *агресія* (27), *страх* (27), *небезпека* (24), *противник* (21), *росія* (20), *супротивник* (19), *боротьба* (15), *друг* (13), *протистояння* (13), *агресор* (12), *ворожнеча* (12), *зброя* (11), *смерть* (11). Реакції *недруг*, *агресор*, *супротивник* є асоціаціями-синонімами, повними або частковими. Очевидне сприйняття росії як ворога українського народу, до якого належать і самі респонденти, зумовлює їхню мотивацію до такого реагування. Низка реакцій (*війна*, *ворожнеча*, *протистояння*, *боротьба*, *зброя*) демонструють обставини та події, в яких існує поняття *ворог*. Реакції-емоції (*страх*) та реакції-наслідки (*небезпека*, *смерть*) репрезентують явища, які супроводжують ворожнечу між людьми, а отже, які приносить ворог. Напівпериферійна зона також наповнена реакціями, що пов'язані з почуттями і відчуттями (*гнів* (9), *неприятність* (9), *недовіра* (5), *відраза* (4) тощо), синонімічними реакціями до слова-стимулу (*зрадник* (9), *суперник* (8), *неприятель* (6), *опонент* (4), *конкурент* (4) тощо), характерними ознаками ворога (*підступність* (8), *підлість* (4) тощо), а також реакціями, на позначення ситуації, у якій можлива ворожнеча (*конфлікт* (8), *напад* (6), *наступ* (5), *бій* (4) тощо).

У результаті формально-граматичного аналізу отриманого матеріалу виокремлено 883 вербально простих реакцій (*кулі*, *напади*, *насміхання*, *нетерпимість*, *перешкода* тощо) і 95 вербально складених, з яких 54 асоціації утворені з двох слів (*загроза спокою*, *огидна людина*, *прагнення перемогти*,

російська влада тощо), а 41 – більше, ніж з двох слів (*ля ти криса, неприємна людина для комунікації, порушення особистого комфорту, «той, хто хоче завдати мені і моїм близьким шкоди»* тощо). Дві асоціації подані за допомогою емодзі.

Аксіологічний аналіз реакцій асоціативного поля *ворог* дав змогу виділити 34 позитивних (*друг (13), слабкий (2), вкусняшки, впевненість, гра, зник, перемога* тощо), 879 негативних (*загарбник (3), заздрість (3), диявол (2), вороже ставлення, запеклий, москалі* тощо) та 67 нейтральних реакцій (*mind games, напівпрозорий силует, паркан, підсвідомо рівний, полеміст, політичний конструкт* тощо). Як бачимо, слово-стимул *ворог* викликає переважно негативну реакцію респондентів. У ході нашого дослідження розглядатимемо емоційне забарвлення реакцій в контексті зв'язку слова-стимулу та асоціації. Реакція *друг* є парою до опозиції *друг–ворог*, тому вона належить до позитивних реакцій. Проте реакція *батько*, що сама по собі корелює з іменником на позначення близького члена родини, у зв'язці зі стимулом *ворог* дає очевидно негативну конотацію.

Аналіз логіко-когнітивних зв'язків між реакціями і словом-стимулом дає змогу виокремити 91 парадигматичну асоціацію (*недруг (31), супротивник (19), друг (13), конкурент (4), антагоніст, найближчий друг, прибічник* тощо), серед яких 76 синонімічних реакцій і 15 антонімічних, 35 синтагматичних реакцій (*мій (3), близький, внутрішній, на кордоні, нав'язаний суспільством, не розуміє нас, у комп'ютерній грі* тощо), 14 словотворчих (*ворожнеча (12), вороже ставлення, ворожість*), 30 власних назв та персоналій (*росія (20), путін (2), московія, російська федерація, США, Третій Рейх* тощо) та 810 реакцій розгортання (*загроза (4), змагання (2), розбрат, складнощі, танки, хвороба* тощо).

У межах аналізу семантичного складника асоціативного поля *ворог* усі реакції розподілено за 14 семантичними групами:

1. Група **Емоції та ставлення**, що складається з 361 реакції (*злість (38), страх (27), негатив (7), образа (6), недовіра (5), сум (3), роздратування (2), агресивність, безжалісність, нервування* тощо). Ядерна асоціація цієї групи – *ненависть (54)*.

2. Група **Тематичні відповідники**, що містить 123 реакції (*супротивник (19), злодій (6), конкурент (4), опонент (4), антагоніст, ненависник тощо*), з ядерною асоціацією *недруг (31)*.

3. Група **Війна**, яка налічує 115 асоціацій (*агресія (27), зброя (11), напад (6), наступ (5), військові дії (2), постріли (2), країна-агресор, тактика, танки тощо*), з ядерною асоціацією *війна (28)*.

4. Група **Характеристики ворога**, що утворена з 88 реакцій (*поганий (3), думає тільки про себе, змушений, нав'язаний суспільством, невідомий, огидна людина, озброєний, у комп'ютерній грі, таємничий, «той, що провокує до дисбалансу» тощо*). Ядерна асоціація цієї групи – *підступність (8)*.

5. Група **Боротьба\конфлікт**, яка налічує 70 асоціацій (*протистояння (13), конфлікт (8), конкуренція (3), суперечка (3), сутичка (2), опозиція, поєдинок, розбрат, скандал, суперництво, чвари тощо*), з ядерною реакцією *боротьба (15)*.

6. Група **Довкілля**, що налічує 42 реакції (*в'язниця (2), коронавірус (2), вірус, дзеркало, їжа, канава, каска, криса, ліс, меч, паркан, університет, хмари, червь тощо*), з ядерною асоціацією *вогонь (3)*.

7. Група **Люди**, яка складається з 39 асоціацій (*путін (2), Антон, батько, зелений чоловічок, Іуда, москалі, однокласниця, сам собі, сепари, сусід, я тощо*), з ядерною реакцією *людина (8)*.

8. Група **Небезпека**, що нараховує 32 асоціації (*загроза (4), загроза спокою, небезпечність, угроза тощо*), з ядерною реакцією *небезпека (24)*.

9. Група **Країни**, яка складається з 28 асоціацій (*захід, московія, російська влада, російська федерація, США, Третій Рейх тощо*). Ядерна реакція цієї групи *росія (20)*.

10. Група **Смерть**, що містить 24 асоціації (*кров (4), вбивство (3), вбивця (3), кровопролиття, втрати тощо*), з ядерною асоціацією *смерть (11)*.

11. Група **Проблеми і випробування**, яка нараховує 19 реакцій (*випробування, неприємності, нерівність, несправедливість, підстава, подолання, складнощі тощо*). Асоціації *проблема (2), утиск (2), неприємність (2)* подані двічі.

12. Група Друг, яка містить 16 асоціацій (*прибічник, найближчий друг, колишній друг*), з ядерною реакцією *друг (13)*.

13. Група Колір, що утворена 13 асоціаціями (*червоний (4), червоний колір (2), чорний колір (4), чорний, сірий (2), бурий кольори*). Ядерним є червоний колір.

14. Група Мислення, яка налічує 10 одиничних реакцій: *mind games, відсутність взаєморозуміння, думка, думки, не розуміє нас, незрозумілість, нерозуміння, розум, розуміння, перпендикулярні думки*.

Найчисельнішою семантичною групою асоціативного поля *ворог* стала група *Емоції і ставлення*, що складається здебільшого з негативних реакцій (*ворожість, гнів, презирство, знищити* тощо) та невеликої кількості нейтральних (*терплячість, поблажливість, ігнорування* тощо). У групи *Війна, Боротьба\конфлікт* та *Небезпека* зібрано реакції, які свідчать про кореляцію образу ворога з конфліктами різного масштабу. Респонденти своїми реакціями оприявнюють військові дії (*бій, пуля, танки* тощо), серйозні конфлікти (*бійня, протистояння, розбрат* тощо) та сварки (*спір, сутички, суперечки* тощо). В групі *Тематичні відповідники*, зібрані іменники, які є частковими або контекстуальними синонімами до слова-стимула *ворог* (*опонент, злочинець, конкурент, суперник, нападник* тощо). Такий розлогий синонімічний ряд свідчить про значущість позначуваного поняття в житті студентів, а також про різнобічне сприйняття ворога.

Асоціації групи *Люди* репрезентують конкретних людей, яких респонденти ідентифікують як власних ворогів (*Антон, матір, однокласниця* тощо) або ворогів своєї спільноти (*Путін, москаль, зелений чоловічок* тощо). Такі реакції засновані на власному індивідуальному досвіді, а також на подіях, що виявилися травматичними для суспільства, в якому знаходиться реципієнт. Ця група також містить реакції загального та абстрактного характеру (*людина, напівпрозорий силует, створіння*), які актуалізують передовсім людську природу ворожнечі. Група *Країни* корелює з групою *Люди*, адже в ній зібрані назви країн, які реципієнт вважає ворогами України або такими, що мають недружнє ставлення до неї. Група *Характеристики ворога* містить реакції, пов'язані з потенційними особистими якостями ворога.

Група *Довкілля* репрезентує реакції, які корелюють зі світом предметів та явищ, що оточують реципієнтів. У цій групі є реакції, які демонструють очевидні події сьогодення (*коронавірус, вірус*), а також індивідуальні реакції (*акула, канава, пил тощо*), декодувати які без додаткових коментарів респондентів неможливо. Асоціації групи *Проблеми та випробування* демонструють наслідки, а саме настання певних складнощів через ворожнечу, а реакції групи *Смерть* репрезентують найжахливіший її результат. Група *Мислення* містить реакції, які вказують, що причинами ворожнечі може бути відмінність думок та мислення. Реакцій, представлених в групі *Друг*, репрезентують усталеність сприйняття понять друг і ворог як протиставлених один одному.

Стимул *ворог* у лінгвокультурній свідомості респондентів має виразно негативну конотацію з домінуванням ворожості, загрози й протистояння. Ядро асоціативного поля є ідеологічно навантаженим: у ньому чітко фіксуються реакції, що вказують на актуальні події війни, ворожі держави та уособлення зла. На відміну від структури поля стимулу *друг*, структура цього поля свідчить про виражену емоційність та національну обумовленість сприйняття аналізованого явища. Водночас у периферійній зоні простежуються реакції, які апелюють до побутового або міжособистісного розуміння ворожості, що засвідчує багаторівневу структуру поняття в сучасній лінгвокультурній свідомості.

3.7. Асоціативне поле *ДРУЖБА*

Загальна кількість реакцій, отриманих на слово-стимул *дружба* становить 1154 асоціації, 249 з яких є одиничними (Додаток 3). Найчастотнішою реакцією поля є асоціація *підтримка*, яку подали 104 рази. Зафіксовано дві відмови від реагування.

На логічному рівні аналізу виокремлено ядерну, приядерну, напівпериферійну і периферійну зони. До ядра асоціативного поля увійшли реакції *підтримка (104)*, *довіра (94)*, *радість (48)*, *любов (41)*, *допомога (40)*, *вірність (35)*. Приядерна зона складається з реакцій *сміх (27)*, *щастя (22)*, *взаєморозуміння (20)*, *тепло (19)*, *мир (18)*, *щирість (17)*, *взаємодопомога (15)*, *розуміння (15)*, *спокій (14)*, *відданість (10)*, *посмішка (10)*. Такий розподіл реакцій дає змогу виявити основні компоненти та

функції дружніх стосунків для респондентів. Насамперед дружба має створювати мирний простір (*мир, спокій, відданість*), сповнений теплих емоцій і почуттів (*тепло, любов, щастя*). У цьому просторі друзі є один для одного опорою (*підтримка, допомога*) і поділяють ідеї один одного. Як бачимо, для реципієнтів дружба є важливим елементом безпеки та миру, що дає змогу вільно існувати в суспільстві. Окрім екзистенційного складника, дружба в своїй семантичній структурі містить також компонент дозвілля – веселого і безтурботного (*сміх, радість, посмішка*). Напівпериферія включає реакції, що підживлюють ядерну семантику (*повага (9), веселоці (8), опора (8), обійми (7), комфорт (6), співпраця (5), спілкування (5), кохання (4)*). Проте в цій зоні з'являються реакції з негативною конотацією, які відсутні в ядерній і приядерній зонах: *зрада (5), фальшива (5)*.

Після здійснення формально-граматичного аналізу виділено 1044 вербально простих (*жіноча (4), впевненість (3), компанія (3), легкість (2), відпочинок, жарти тощо*) і 108 вербально складених реакцій, 64 з яких подано двома словами (*конкретна людина, мирні стосунки, почуття гумору, хтось поруч тощо*), а 44 утворено більше, ніж з двох слів (*безкорисливі взаємодії між людьми, безсонні ночі спілкування, розуміння з першого слова, «щось, що важко знайти» тощо*). Дві реакції подані смайликами на позначення піци та сміху та смайликами, що позначають жест шака (вітальний жест у вигляді відстовбурчених великого пальця і мізинця) та поцілунок.

З огляду на конотативні характеристики асоціативного поля *дружба* виокремлено 1072 позитивних реакцій (*розуміння (15), злагода (5), подорожі (2), вечірка, диво тощо*), 34 негативні (*зрада (5), ворожнеча (2), випробування, втрата, журба, злість, невічне, хейт тощо*) та 48 нейтральних (*відносини (4), дзвінок, дорога, молочні вироби, онлайн, санаторій, ситуація, СРСР та Велика Британія тощо*). Стимул *дружба* має здебільшого позитивну конотацію, адже частка негативних та нейтральних реакцій незначна.

На четвертому рівні аналізу (за логіко-когнітивним критерієм) виокремлено 11 парадигматичних реакцій, 28 синтагматичних реакцій (*фальшива (5), міцна (2), назавжди (2), не існує (2), безкорислива, на все життя тощо*), 7 власних назв та

персоналій (*Влад, Катя, Настя, НАТО, СРСР та Велика Британія, США, Форзан*), одна словотворча реакція (*співдружба*) і 1107 реакцій розгортання (*не можна купити, обмін, підзарядка, радіощі, райдуга, рівновага* тощо). Під час аналізу асоціативного поля стимулу *дружба* до парадигматичних реакцій віднесено антонімічну реакцію *ворожнеча*, синонімічні реакції *братерство, приятельство*, а також асоціації *стосунки, взаємини, взаємовідносини*, які утворюють зі словом-стимулом відношення гіперогіпонімії / гіпонімії.

На п'ятому (семантичному) рівні аналізу виділено 15 семантичних груп:

1. Група **Емоції і ставлення**, яка складається з 240 реакцій (*щастя (22), повага (9), чесність (5), доброта (4), позитивні емоції (2), кайф, теплі почуття* тощо). Ядерною асоціацією цієї зони є *любов (41)*.

2. Група **Підтримка і допомога**, що нараховує 191 асоціацію (*допомога (40), взаємодопомога (15), опора (8), взаємопоміч, підзарядка, підтримка емоційна та психологічна, покладатися повністю на когось, плече* тощо) з ядерною реакцією *підтримка (104)*.

3. Група **Вірність і довіра**, що містить 165 реакцію (*вірність (35), відданість (10), надійність (5), вірна, взаємна відданість, довіра один до одного* тощо). Ядерна асоціація цієї зони – *довіра (94)*.

4. Група **Веселоці**, яка налічує 109 реакцій (*сміх (27), посмішка (10), веселоці (8), веселі прогулянки (2), вечірка, пустоці, радіощі, ендорфін, 🍕😄* тощо), з ядерною асоціацією *радість (48)*.

5. Група **Довкілля**, яка нараховує 75 асоціацій (*сирок (2), їжа, ігри, кіт, морозиво, пес, плавлений сирок, санаторій, райдуга, яблука* тощо), з ядерною реакцією *сонце (6)*.

6. Група **Спілкування**, що утворена з 75 реакцій (*спілкування (5), інтереси (2), подорожі (2), розмова (2), гарно проведений час, зустрічі, ночівля, розділення емоцій* тощо), з ядерною асоціацією *спогади (8)*.

7. Група **Взаємини\зв'язок**, яка складається з 60 асоціацій (*відносини (4), зв'язок (2), стосунки (2), взаємини, згода, мирні стосунки, обмін, співдружба, тісні зв'язки* тощо), з ядерною реакцією *обійми (7)*.

8. Група **Сторони взаємин**, яка містить 58 реакцій (*жіноча (4), подруга (3), Егор, Катя, конкретна людина, НАТО, СРСР та Велика Британія тощо*). Ядерна асоціація цієї групи – *друг (9)*.

9. Група **Щирість і взаємність**, що нараховує 50 асоціацій (*взаємність (6), відвертість (3), безкорисливість (2), відкритість (2), справжня (2), вірити та кохати без вигоди, щирі відносини тощо*), з ядерною реакцією *щирість (17)*.

10. Група **Розуміння**, яка утворена з 49 асоціацій (*розуміння (15), порозуміння (6), одностайність, розуміння з першого слова тощо*), з ядерною реакцією *взаєморозуміння (20)*.

11. Група **Зневіра**, яка складається з 26 реакцій (*ворожнеча (2), не існує (2), втрата, випробування, невпевненість, нещирість, хейт тощо*). Ядерні асоціації цієї групи – *зрада (5), фальшива (5)*.

12. Група **Цінність**, що містить 23 реакції (*скарб (2), велика цінність, головне, дорогоцінність, не можна купити, «щось, що важко знайти», сенс в житті тощо*), з ядерною асоціацією *цінність (5)*.

13. Група **Період і тривалість**, яка нараховує 15 асоціацій (*вічність (3), назавжди (2), безкінечність, вже було, на все життя, студентство, роки тощо*), з ядерною реакцією *дитинство (4)*.

14. Група **Братерство**, яка налічує 13 реакцій (*братерство (2), братський народ, побратим, родина тощо*), з ядерною реакцією *сім'я (5)*.

15. Група **Колір**, що складається з реакцій *синій колір (3), помаранчевий, розовий колір*.

Група *Емоції і ставлення* є найчисельнішою: у ній представлені здебільшого іменники на позначення почуттів, які викликає *дружба (дуже класне відчуття, відчуття радості, впевненість, любов тощо)*, а також ставлення респондентів до таких стосунків (*диво, користь, наївність тощо*). Реакції групи *Підтримка і допомога* репрезентують основну функцію цих взаємин, в яких партнери є опорою один для одного, можуть розраховувати на поміч та підтримують один одного, особливо емоційно та психологічно. Схожа семантика оприявлена в асоціаціях групи *Вірність і довіра*, де *вірність і надійність* – це ті якості, які реципієнти вбачають

необхідними для побудови дружби. Групи *Щирість і взаємність* та *Розуміння*, хоча і є менш чисельними, проте також оприявнюють важливі аспекти стосунків у дружбі, адже партнери мають поділяти спільні ідеї, солідаризуватися і бути відкритими та відвертим один з одним. У групі *Взаємини\зв'язок* зібрані асоціації на позначення певних взаємин як наповнених теплотою та близькістю (*обійми, теплі відносини, тісні стосунки, приємні відношення* тощо), так і більш нейтральних (*взаємовідносини, зв'язок, стосунки* тощо). Групи *Веселоці* та *Спілкування* складаються з реакцій, які показують дозвілля людей, що мають дружні стосунки. Це друга за важливістю для респондентів функція дружби – проводити час разом в розвагах, обмінюватися думками, емоціями, розділяти спільний досвід.

Групи *Цінність* і *Зневіра* показують протилежні ставлення до дружби, а саме: одні репрезентують її значущість та вагу у житті, інші – негативний досвід, здобутий в таких стосунках (*боротьба, не існує, фальшива, хейт* тощо). Група *Зневіра* складається з реакцій з негативною конотацією. В групі *Братерство* представлені реакції, що метафорично порівнюють дружні стосунки з родинними. Асоціації групи *Сторони взаємин* репрезентують як конкретних людей, країни, організації тощо (*Влад, НАТО*), так і більш загальні назви (*друзі, народів, тіммейт в грі*). Група *Період і тривалість* містить здебільшого реакції на позначення довготривалості взаємин. Група *Довкілля* репрезентує реакції, які позначають предмети та явища середовища, що оточує респондента (*сирок, арка, Арка Дружби народів* тощо). Деякі реакції через неоднозначність їх інтерпретації можна було б віднести і до групи *Спілкування*, оскільки вони можуть репрезентувати активності, що виконують друзі, проводячи час разом (*алкоголь, їжа, палка, фото, час* тощо), а деякі – до групи *Сторони взаємин* (*собака, хом'яки* тощо). Проте через неможливість їх повного декодування вони віднесені до групи *Довкілля*.

Стимул *дружба* у свідомості респондентів представлений переважно через позитивно забарвлені емоційні оцінки, пов'язані з довірою, підтримкою та взаєморозумінням. Ядро асоціативного поля є стабільним і демонструє ціннісну важливість цього поняття. Водночас реакції, пов'язані з сучасним контекстом, зокрема з війною, відсутні або маргінальні, що свідчить про універсальність цього

складника концептів *ВІЙНА* і *МИР* й певне відсторонення його від поточних подій. Отже, *дружба* функціонує як базова етична категорія з високим ступенем узагальнення.

3.8. Асоціативне поле *ВОРОЖНЕЧА*

Загальна кількість реакцій асоціативного поля *ворожнеча* – 974, серед яких 248 одиничних реакцій (Додаток И). Найчастотнішою асоціацією є *війна*, яка подана 76 разів. Респонденти відмовились від реагування 6 разів.

У результаті аналізу асоціативного поля за логічним критерієм виокремлено ядро, приядерна зона, напівпериферія і периферія. До ядерної зони поля належать реакції *війна* (76), *ненависть* (62), *злість* (44), які репрезентують дві ядерні емоції, що викликає слово-стимул. Якщо стимул *ворожнеча* репрезентує відносини, засновані на ненависті, недоброзичливості, різності цінностей, то асоціація *війна* пов'язана вже зі збройною боротьбою між державами, різними класами, в основі якої лежать власне відносини ворожнечі. Приядерна зона складається з реакцій *конфлікт* (28), *агресія* (24), *протистояння* (23), *страх* (18), *ворог* (16), *непорозуміння* (16), *неприятність* (16), *боротьба* (15), *зло* (15), *сварка* (15), *бій* (14), *бійка* (14), *вогонь* (13), *битва* (12), *біль* (12), *негатив* (12), *суперництво* (12), *кров* (11), *сварки* (11). Більшість реакцій цієї зони пов'язані з конфліктами (*бійка*, *боротьба*, *протистояння*, *сварка* тощо). Згідно з лексичним значенням слова-стимула, *ворожнеча* не обов'язково має супроводжуватися активними й гострими суперечками, проте асоціації респондентів додають цю конфліктність і гостре протистояння до асоціативного значення. Інші реакції цієї зони репрезентують почуття і ставлення респондентів (*біль*, *негатив*, *неприятність*, *страх* тощо), наявна також реакція на позначення супротивника у відносинах ворожнечі – *ворога*. Асоціації напівпериферійної зони уточнюють семантику ядерної і приядерної зон, а саме семантику конфлікту (*суперечка* (8), *конкуренція* (5), *помста* (5) тощо), емоцій (*гнів* (5), *заздрість* (5), *недовіра* (4) тощо), ворога (*недруг* (4)). У цій зоні представлені реакції на позначення характеристик ворожнечі (*непримиренна* (4), *постійна* (4)) і конкретні приклади ворога для респондентів (*сусіди* (5), *росія* (4)). На

жаль, без додаткового опитування реципієнтів неможливо декодувати асоціацію *сусіди*. Ця реакція може означати сусідню державу, яка почала війну проти України, або конкретних людей, що живуть неподалік.

Формально-граматичний аналіз отриманих результатів дав змогу виділити 898 вербально простих реакцій (*сутички (2), голод, запальна, країна, мова, тощо*) та 76 вербально складених, серед яких 38 реакцій, що подані двома словами (*груша всохла, злі дії, між сусідами, поле бою, страх майбутнього тощо*) і 38 – більше, ніж двома словами (*ворожнеча з часом зникне, марна втрата енергії, негативне відношення до когось, час перед початком війни тощо*). Два респонденти відреагували графічно за допомогою емоذجі.

У результаті аналізу емоційного наповнення отриманого матеріалу виділено 16 позитивних (*друзі (2), мир (2), бажання бути кращим, визволення, вирішення, ворожнеча з часом зникне, магія тощо*), 897 негативних (*кров (11), відраза (3), бруд (2), наркотики, підставляти когось для своєї вигоди тощо*) та 61 нейтральну асоціацію (*конкуренція (5), Тіні забутих предків (2), абстракція, відносини й дії між ким не будь, сковородка, Шекспір тощо*).

У результаті аналізу логіко-когнітивного зв'язку між стимулом і реакціями виділяємо 172 парадигматичні реакції (*ненависть (62), злоба (7), розбрат (3), недоброчливість (2), ворожість, уособиця тощо*), 20 синтагматичних реакцій (*непримиренна (4), велика, внутрішня, гаряча, заклята, людей, між сусідами, родини тощо*), 16 власних назв та персоналій (*Донбас (2), Кайдашева сім'я (2), Кайдаші, Північна і Південна Корея, Ромео та Джульєтта тощо*), 1 фонетичну реакцію (*буква «ж»*) і 765 реакцій розгортання (*активна боротьба, вибух, жахливі вчинки та слова, роздратованість тощо*).

На п'ятому рівні аналізу досліджено семантичні зв'язки між стимулом та реакціями, в результаті чого виділено 15 семантичних груп:

1. Група **Емоцій, ставлення і стан**, що складається з 385 реакцій (*злість (44), страх (18), біль (12), гнів (5), недовіра (4), відраза (3), втома (3), страждання (3), стрес (2), апатія, емоційне вигоряння, смуток, усталість, цинічність тощо*), з ядерною асоціацією *ненависть (62)*.

2. Група **Конфлікт**, яка нараховує 213 асоціацій (*протистояння (23), боротьба (15), сварка (15), бійка (14), чвара (2), активна боротьба, бійки, двобій, перепалки між кимось, зіткнення тощо*), з ядерною реакцією *конфлікт (28)*.
3. Група **Війна**, яка налічує 137 асоціацій (*агресія (24), битва (12), зброя (4), баталії, вибух, поле бою, постріли, пулі, стріли стирчать з дерев'яних стін хат, стрільба, тил тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *війна (76)*.
4. Група **Сторони конфлікту**, що нараховує 66 асоціацій (*сусіди (5), недруг (4), росія (4), соціум (2), відносини між росією та Україною, дві сторони, держави, країна, між сусідами, Північна і Південна Корея, родини тощо*), з ядерною реакцією *ворог (16)*.
5. Група **Довкілля**, яка складається з 34 асоціацій (*вила, ворон, гиєни, грім, магія, село, сковородка, шахи тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *вогонь (13)*.
6. Група **Зло / лихо**, що утворена з 31 асоціації (*біда (2), горе (2), лихо (2), холод (2), голод, жах, темрява тощо*), з ядерною реакцією *зло (15)*.
7. Група **Смерть**, яка містить 29 асоціацію (*смерть (8), жертви (3), втрата (2), кровопролиття (2), вбивство, велика бійня та багато трупів тощо*), з ядерною реакцією *кров (11)*.
8. Група **Причини конфлікту**, що нараховує 23 асоціації (*Донбас (2), гроші, ЛГБТ, матеріальна вигода, мова, наркотики, «жага доказати, що ти прав / кращий» тощо*), з ядерною реакцією *політика (3)*.
9. Група **Безглуздість**, що містить 14 асоціацій (*безглуздість, дурниця, відсутність сенсу, марна втрата енергії, трата часу, «те, що не має сенсу» тощо*), з ядерною реакцією *дурість (2)*.
10. Група **Конкуренція**, яка складається з 11 реакцій (*змагання (2), лидерство, соперництво, соперничество, соревнование*), з ядерною асоціацією *конкуренція (5)*.
11. Група **Характеристики**, що утворена з 11 асоціацій (*велика, внутрішня, гаряча, заклята, запальна, запекла, «те, що доводять до страшного»*), з ядерною реакцією *постійна (4)*.

12. Група **Випробування та проблеми**, яка налічує 9 асоціацій (*випробування, драма, незручності, неприємність, проблема, травма, трагедія, хаос*), з ядерною реакцією *проблеми (2)*.

13. Група **Культура**, яка містить 8 реакцій (*груша всохла, Кайдаші, Ромео та Джульєтта, Шекспір*). Ядерні реакції цієї групи – *Кайдашева сім'я (2), Тіні забутих предків (2)*.

14. Група **Кольори**, що складається з реакцій *червоні листи, чорне та червоне, синій колір*.

Найчисельнішою є група *Емоції, ставлення і стан*, до якої увійшли асоціації, що корелюють з почуттями і відчуттями реципієнтів до ворожнечі та до ворогів (*відчай, лют, нервування, постійне занепокоєння* тощо), а також зі станом, в якому вони знаходяться під час таких взаємин або внаслідок них (*втома, напруга, неспокій, стрес, тривога* тощо). Реакції цієї групи оприявнюють несхвальне ставлення респондентів до ворожнечі (*погано, несхвалення, не до вподоби* тощо), або те, якою вони її бачать (*бруд, мовчанка, брехня, примусовість* тощо). Окремо виділено групу *Зло / лихо*, реакції якої репрезентують ворожнечу як велику біду. Група *Безглуздість* репрезентує беззмістовність та марність ворожнечі.

Група *Характеристики* містить реакції, що позначають певні риси, притаманні ворожнечі. Групи *Конфлікт та Війна* репрезентують реакції на позначення реалізації ворожнечі в активній формі. Перша група увібрала в себе різні види гострих суперечок, які базуються на відносинах ворожнечі (*бійка, мордобій, незгода, суперечка* тощо). Асоціації другої групи репрезентують образ війни (*війна, зброя, стрільба, тил* тощо).

Група *Конкуренція* складається з реакцій, які не мають таких важких наслідків, як реакції попередніх двох груп. Вони корелюють з певним суперництвом для досягнення кращих результатів (*конкуренція, змагання, лідерство* тощо). Група *Сторони конфлікту* утворена з іменників, які мають загальне значення (*недруг, держави, країна* тощо), і власних назв (*росія, Північна і Південна Корея* тощо). У групі *Причини конфлікту* зібрані реакції, які співвідносяться з підставами для ворожнечі між людьми (*мова, політика, різність* тощо). Групи *Випробування та*

проблеми і Смерть демонструють реакції на позначення наслідків ворожнечі. Група *Культура* містить відсилання до творів літератури, ворожнеча в яких була рушійною силою сюжету.

Стимул *ворожнеча* у свідомості респондентів має виразне негативне емоційне забарвлення й асоціюється з конфліктами, агресією та роз'єднаністю. Ядро поля є досить усталеним і охоплює реакції, які вказують на морально неприйнятні явища – злість, ненависть, нетерпимість. Водночас периферійна зона містить інтерпретації, що передають соціальну або міжособистісну напругу, а не лише військове протистояння.

3.9. Асоціативне поле **ПЕРЕМОГА**

Асоціативне поле *перемога* загалом містить 1072 асоціації, 268 з яких є одиничними (Додаток К). Найчастотнішою реакцією є *радість*, яку реципієнти подали 178 разів. Відмова від асоціації зафіксована п'ять разів.

У результаті аналізу структури поля виділено ядро, приядерну зону, напівпериферію та периферію. До ядерної зони увійшли асоціації *радість* (178), *щастя* (53), які оприявнюють позитивну емоційну реакцію на перемогу. Приядерна зона складається з асоціацій *гордість* (35), *свято* (34), *успіх* (34), *тріумф* (26), *мир* (25), *сила* (17), *полегшення* (15), *свобода* (14), *9 травня* (12), *війна* (11), *медаль* (11), *воля* (10), *нагорода* (10). Реакції *гордість*, *полегшення* репрезентують емоційний складник, *успіх*, *тріумф*, *свобода* – стан людини, яка досягла перемоги, *воля*, *сила* – риси, притаманні переможцям. Фізичний (предметний) вимір перемоги у змаганнях, війні тощо – отримання винагороди – оприявнюють реакції *нагорода*, *медаль*. Респонденти співвідносять слово-стимул з перемогою у Другій світовій війні та її святкуванням, що віддзеркалено в реакціях *9 травня* і *свято*. Приядерна зона включає реакції *мир* і *війна*, які в межах стимулу *перемога* не утворюють абстрактної опозиції, а репрезентують каузально-цільовий зв'язок: перемога у війні осмислюється респондентами як необхідна умова досягнення миру. Напівпериферія асоціативного поля узгоджується з семантикою ядерної і приядерної зон: емоції (*піднесення* (6), *задоволення* (5), *сльози щастя* (5) тощо), святкування (*святкування*

(6), вітання (5), торжество (5), травень (5) тощо), нагороди (кубок (7), приз (4)), мир і війна (визволення (5)). Ця зона містить синонімічну реакцію до слова-стимула (виграш (7)) і антонімічну (поразка (4)). Напівпериферійна зона оприявнює зв'язок стимула не лише із бойовими діями, а й спортом, що демонструють реакції на позначення нагород та асоціації досягнення (5), змагання (4), у змаганнях (4). Прикметною є реакція метро (7), що пов'язана з довкіллям респондента, а саме з назвою станції метро у місті Харкові.

Після аналізу отриманого матеріалу згідно з другим (формально-граматичним) рівнем класифікації виокремлено 932 вербально прості (квіти (6), праця (4), відновлення (2), чемпіонство (2), армія, кровопролиття тощо) і 140 вербально складених реакцій, серед яких 99 асоціацій подано двома словами (над собою (4), станція метро (3), кубок переможця, перемога спортсмена тощо), а 39 – більше, ніж двома словами (Друга світова війна (2), «99% праці а 1% таланту, і буде перемога»), повага до себе, така очікувана радість після багатьох втрат тощо). Два респонденти подали смайлики.

Аналіз емоційного наповнення асоціативного поля засвідчив наявність 900 позитивних реакцій (полегшення (15), воля (10), досягнення (5), процвітання, сльози радості тощо), 66 негативних (сльози (6), Друга світова війна (2), жертви (2), скорбота (2), кровопролиття, недосяжна, Пірова тощо) та 106 нейтральних (метро (7), станція метро:), пам'ятник, потяг, чорно-біле фото, шлях тощо). Такі реакції, як 9 травня (12), Порошенко, у війні тощо, були віднесені до нейтральних через неможливість ідентифікувати їхню конотацію.

У результаті аналізу логічно-когнітивного зв'язку між стимулом і реакцією виокремлено 41 парадигматичну реакцію (успіх (34), виграш (7), поразка (4), програш тощо), 32 синтагматичні реакції (велика (4), над собою (4), у змаганнях (4), наша (2), буде за нами, перемога спортсмена, тимчасова тощо), 7 словотворчих реакцій (переможець (4), перемогти, переможений, переможні крики), 12 власних назв і персоналій (Україна (3), Крим наш, стікер Порошенка, Наруто, Порошенко, Порошенко тощо), 980 реакцій розгортання (натхнення (4), мрія (3), повернення додому (2), салют (2), новий початок, очікувана тощо). Реакція Порошенко може

також належати і до синтагматичних реакцій, адже утворює зі словом-стимулом словосполучення «перемога Порошенка».

На п'ятому рівні проаналізовано семантичні зв'язки між стимулом і реакціями і виокремлено 17 семантичних груп.

1. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка містить 462 асоціації (*гордість (35), триумф (26), піднесення (6), задоволення (5), сльози щастя (5), насолода (4), натхнення (4), ейфорія (3), повага до себе*, тощо). Ядерна реакція цієї групи – *радість (178)*.

2. Група **Свято**, що складається з 106 асоціацій (*квіти (6), святкування (6), вітання (5), травень (5), галас (2), салют (2), веселоці, музика, пісня, сміх і хлопки* тощо), з ядерною реакцією *свято (34)*.

3. Група **Мир і свобода**, що нараховує 92 асоціацій (*свобода (14), воля (10), визволення (5), злагода (5), майбутнє (5), відновлення (2), мир на землі, здобуток миру, процвітання, розвиток* тощо), з ядерною реакцією *мир (25)*.

4. Група **Спорт**, яка налічує 87 реакцій (*кубок (7), змагання (4), приз (4), у змаганнях (4), спорт (3), чемпіонство (2), золота медаль, кубок переможця, трофеї, чемпион* тощо), з ядерною асоціацією *медаль (11)*.

5. Група **Довкілля**, яка утворена з 62 асоціацій (*небо (2), кращий автомобіль, кулак, листя, малюнки, пам'ятник, станція, стіна, стрічка, сонце, чисте небо* тощо), з ядерною реакцією *метро (7)*.

6. Група **Успіх**, яка налічує 55 асоціацій (*досягнення (5), досягнення мети, здобуток, визнання, вирішення, вирішення проблеми, отримання всіх благ* тощо), з ядерною реакцією *успіх (34)*.

7. Група **Війна**, що складається з 42 реакцій (*боротьба (2), захист, зброя, Крим наш, кровопролиття, росія, тривале протистояння, у війні* тощо), з ядерною асоціацією *війна (11)*.

8. Група **Друга світова**, яка налічує 29 асоціацій (*ветерани (3), Друга світова війна (2), георгіївська стрічка, Німеччина, мак* тощо), з ядерною реакцією *9 травня (12)*.

9. Група **Сила, міць і хоробрість**, яка утворена з 23 асоціацій (*звитяга,*

могутство, мужність, незламність, стійкість тощо), з ядерною реакцією сила (17).

10. Група **Праця**, що складається з 20 асоціацій («99% праці, а 1% таланту – і буде перемога»), багато сили, важкий шлях до неї, працелюбність, подолання, складна, тяжке, шлях тощо), з ядерними реакціями праця (4) і зусилля (4).

11. Група **Перевага**, яка нараховує 18 реакцій (зверхність, перевага над ворогом, перемога над кимось, першість, перший, превосходство, розумний тощо), з ядерною асоціацією переможець (4).

12. Група **Бажана**, що містить 17 асоціацій (мрія (3), жадана, жадана ціль, очікування, така очікувана радість після багатьох втрат, ура довгоочікувана тощо), з ядерною реакцією ціль (4).

13. Група **Я**, яка складається 13 асоціацій (наша (2), гордість за себе, моя, самооцінка, свої землі, самоствердження, я тощо), з ядерною реакцією над собою (4).

14. Група **Кінець**, що утворена з 11 реакцій (завершення чогось, кінець справи, припинення насильства, кінець війни, пройдений етап тощо). Ядерні асоціації цієї групи – завершення (2), кінець (2), кінець війни (2).

15. Група **Колір**, що нараховує 10 асоціацій (білий колір (2), жовтогарячий, червоний колір (2), червоний (3), червоний колір (2) тощо). Ядерними кольором цієї групи є червоний.

16. Група **Мотивація**, яка налічує 9 реакцій (заохочення, нова сходинка, новий етап, новий початок, стимул, початок нового життя), з ядерною асоціацією мотивація (3).

17. Група **Результат**, що складається з 9 асоціацій (наслідки, результат (2), «результат, коли одна з сторін виявилася сильнішою», результат праці, розв'язка, позитивний результат), з ядерними реакціями наслідок (2) та результат (2).

18. Група **Поразка**, яка містить 7 асоціацій (невдала спроба програти, поразка або перемога, поразка однієї з сторін), з ядерною реакцією поразка (4).

Група Емоції, ставлення та стан є найчисельнішою семантичною групою, що становить близько половини всіх реакцій. Конотація реакцій цієї групи є переважно

позитивною (*ейфорія, відчуття гідності, почуття виконаного обов'язку, піднесений стан*), проте наявні і реакції з негативною конотацією (*скорбота, смуток, не кінець, недосяжна, сумнів* тощо). Реакції групи *Свято* репрезентують перемогу як певну визначну подію, яка потребує урочистого святкування. Такі реакції, як *травень*, показують кореляцію перемоги зі святом 9 травня, яке вшановує перемогу у Другій світовій війни. Група *Друга світова війна* підтверджує подібну семантику і містить реакції *9 травня, ветерани, мак* тощо. Ця група містить назви країн-союзників, які здобули перемогу (*США Великобританії та інші*), а також і реакцію *Німеччина* на позначення переможенного.

Реакції групи *Мир та свобода* містять одиниці на позначення мирного часу, який настає після війни (*мир на землі, здобуток миру, відновлення, визволення, повернення додому, повернення рідних, «коли над твоїм містом переможно майорить прапор твоєї країни»* тощо), а також актуалізують ідею особистої й національної свободи, яку респонденти пов'язують із перемогою.

Протилежний погляд представлено у групі *Війна (Крим наш, росія, у війні)*. Експеримент проходив до повномасштабного вторгнення росії в Україну, проте війна триває з 2014 року, тому респонденти подавали реакції, що співвідносяться з бажанням перемоги (*жадана ціль, така очікувана радість після багатьох втрат, буде за нами*), які утворили семантичну групу *Бажана*. Група *Спорт* містить реакції на позначення спортивних змагань, перемог і нагород, що свідчать про метафоричне осмислення спортивних змагань через образ війни. Групи *Успіх, Кінець, Мотивація* та *Результат* утворені з реакцій, що співвідносяться з наслідками і результатами, які приносить перемога, а саме певне досягнення позитивного результату, визнання його іншими, мотивація рухатися далі і розвиватися та завершення чогось негативного або складного.

Група *Сила, міць і хоробрість* складається з реакцій на позначення рис характеру та якостей, якими має володіти людина, аби перемогти. Асоціації групи *Праця* показують, що для досягнення результату потрібно багато працювати та докладати зусиль. Група *Поразка* оприявнює опозицію *перемога–поразка*, а група *Перевага* містить реакції, які позначають домінування над супротивником. Асоціації

групи *Я* показують, що респонденти ідентифікують себе як потенційного переможця.

Стимул *перемога* репрезентований у лінгвокультурній свідомості респондентів як ідеалізоване явище, що поєднує емоційно-піднесене, національно зумовлене сприйняття з прагненням до справедливості та відплати. Ядро асоціативного поля зосереджене на уявленнях про визволення, завершення боротьби та тріумф над ворогом, тоді як периферія віддзеркалює надії на відновлення нормальності й мирного життя. Така структура вказує на тісний зв'язок стимулу з актуальним історичним контекстом, а також на наявність колективного уявлення про перемогу як моральну необхідність.

3.10. Асоціативне поле *ПОРАЗКА*

Асоціативне поле *поразка* утворено з 996 реакцій, серед яких 274 є одиничними (Додаток Л). Найчисельнішою є асоціація *невдача*, яка подана 54 рази. Зафіксовано дві відмови від реагування.

Структура асоціативного поля складається з ядерної та приядерної зон, напівпериферії і периферії. Ядро містить реакції *невдача* (54), *сум* (53), *розчарування* (49). Асоціації *сум* та *розчарування* пов'язані із емоціями, які є відповіддю на поразку, асоціація *невдача* є реакцією-синонімом на слово-стимул. Приядерна зона утворена з асоціацій *смуток* (28), *біль* (25), *досвід* (22), *сльози* (21), *програш* (18), *війна* (17), *смерть* (17), *розпач* (16), *втрата* (15), *відчай* (13), *печаль* (13), *втрати* (12), *перемога* (10). Більшість реакції цієї зони корелюють із ядерними реакціями на позначення почуттів та емоцій (*біль*, *розпач*, *смуток* тощо) та реакцією-синонімом (*програш*). Реакції *війна*, *втрати* та *смерть* тісно пов'язані, адже поразка у бойових діях може закінчитися великою кількістю смертей. Бачення поразки як можливості здобути новий досвід, навички та досягти певних висновків демонструє реакція *досвід*. Реакції напівпериферії уточнюють та розширюють ядерні реакції: *невдача* (*кінець* (9), *падіння* (7), *крах* (5), *провал* (5) тощо), *сум* та *розчарування* (*образа* (7), *пригнічення* (6), *гіркота* (5), *прикрість* (5) тощо), *війна* (*битва* (7), *бій* (6)) та *досвіду* (*урок* (6)). Ця зона містить реакції, які пов'язані з позитивним поглядом на поразку,

як мотивацію для подальших успішних дій (*стимул (9), мотивація (6), реванш (6), спроба (5), ще не програш (4)*).

За формально-граматичним рівнем аналізу виділено 878 вербально простих (*бій (6), жалість (2), кризис (2), самотність (2), жінка, засмучений, проблема, регрес тощо*) і 116 вербально складених реакцій, з яких 60 асоціацій подано двома словами (*марні зусилля (2), математичний аналіз, новий стимул, опущені руки тощо*), а 56 – більше, ніж двома словами (*поштовх до оновлення, програш у будь-якій історичній події, стимул йти далі, темні хмари у небі, «удар по самолюбству, але знаєш, що усе можна виправити і тому збираєш усі свою сили в кулак і знову дієш!» тощо*). Зафіксовано 2 графічні реакції-емодзі.

В результаті аналізу емоційного наповнення реакцій виокремлено 146 позитивних реакцій (*неможлива (2), самовдосконалення (2), гідно, ключ до розуміння, підтримка, переродження, чиясь перемога тощо*), 748 негативних (*біль (25), жаль (7), марно витрачений час, приниження гідності, руйнівна тощо*) і 102 нейтральні асоціації (*аеропорт, вибір, вірогідність, дія, під землею, пластир, шлях тощо*). Реакції на кшталт *військо, львівський спортсмен, росія* віднесено до нейтральних через неможливість повного декодування мотивації до подібних реакцій. Наприклад, респондент не уточнив, про яке військо йдеться: він мав на увазі вороже військо чи військо його країни. Або асоціація *росія* важко піддається однозначній інтепретації: чи росія зазнала поразки, чи супротивники росії. Отже, попри домінування негативно забарвлених асоціацій, у полі стимулу *поразка* фіксується помітна частка позитивних і нейтральних реакцій, що на перший погляд ускладнює однозначне визначення його емоційної конотації. Водночас зіставлення з асоціативним полем стимулу *перемога* засвідчує суттєву асиметрію: для *перемоги* кількість негативних реакцій є значно меншою, а позитивні та нейтральні оцінки мають стабільніший характер.

На основі логіко-когнітивного зв'язку між стимулом і реакціями виокремлено 33 парадигматичних (*програш (18), провал (5), фіаско (3) неуспіх (2) разгром (2), промах тощо*), 12 синтагматичних (*гірка (2), неможлива (2), буває, народу, трапляється тощо*), 6 власних назв і персоналій (*падіння Трої, Пушкін, росія (2)*),

«Наука» (Ліна Костенко), СРСР), 2 фонетичні реакції (*праска (слово), схоже на підказку*) та 913 реакцій розгортання, які репрезентують певний образ лінгвокультурної свідомості респондента (*втрата (15), кінець (9), мотивація (6), прийняття (3), руйнування (2), фехтування* тощо).

Аналіз семантичного наповнення отриманого матеріалу дав змогу виділити 14 семантичних груп у структурі поля:

1. Група **Негативні емоції, ставлення і стан**, яка складається з 537 асоціацій (*розчарування (49), сльози (21), відчай (13), печаль (13), кінець (9), сором (9), гіркота (5), втома (2), марні зусилля (2), апатія, безглуздо, все було даремно, падіння духом, спустошеність* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *сум (53)*.

2. Група **Ревани та мотивація**, яка налічує 91 асоціацію (*мотивація (6), спроба (5), шанс (2), бажання взяти реванш, буде ще можливість, мотивація працювати наполегливіше, новий шлях* тощо), з ядерною реакцією *стимул (9)*.

3. Група **Синоніми**, що нараховує 91 асоціацію (*програш (18), провал (5), невдала спроба перемогти, невиконання поставленої мети* тощо), з ядерною реакцією *невдача (54)*.

4. Група **Довкілля**, яка містить 63 асоціації (*навчання (2), дощ, жінка, знання, кнут, ніч, очі, під землею, пластир, символ, туз* тощо), з ядерною реакцією *гра (5)*.

5. Група **Осмислення**, утворена 58 реакціями (*урок (6), прийняття (3), аналіз (2), висновок (2), наслідок (2), усвідомлення (2), аналіз помилок, ключ до розуміння, наука, «ніщо так не вчить, як поразка»* тощо). Ядерна асоціація цієї групи – *досвід (22)*.

6. Група **Втрати / смерть**, що складається з 50 реакцій (*втрата (15), кров (3), гибель, жертва* тощо), з ядерною реакцією *смерть (17)*.

7. Група **Бойові дії**, яка містить 45 асоціацій (*битва (7), бій (6), боротьба (3), окупація (2), захоплення, полон, тил* тощо), з ядерною реакцією *війна (17)*.

8. Група **Руйнування**, що складається з 15 асоціацій (*розгром (3), руйнування (2), знищення (2), руйнівна* тощо), з ядерною реакцією *крах (5)*.

9. Група **Перемога**, яка налічує 13 асоціацій (*виграш, чиясь перемога* тощо), з ядерною реакцією *перемога* (10).

10. Група **Спорт**, що утворена з 11 реакцій (*змагання, канат, команда, львівський спортсмен, приз, турнір, участь, фехтування*), з ядерною реакцією *спорт* (3).

11. Група **Історія / країни**, яка містить 10 асоціацій (*росія* (2), *Німечина, Німеччина та Японія у 1945, СРСР, падіння Трої, програш у будь-якій історичній події*), з ядерною реакцією *історія* (3).

12. Група **Фатум**, що складається з 5 одиничних асоціацій: *буває, доля, вірогідність, випадок, трапляється*.

13. Група **Ворог**, яка нараховує 4 реакції: *влада ворога* (2), *вороги, перевага ворога*.

14. Група **Кольори**, що утворена асоціаціями *сірий, синій колір, червоний*.

У семантичній структурі кожного поля дисертації є група *Емоції, ставлення та стан*, проте усі реакції-емоції, подані на слово-стимул *поразка*, були негативні і корелюють з безнадією і бажанням респондентів здатися, що і дало поштовх назвати найчисельнішу семантичну групу цього поля *Негативні емоції, стан та ставлення*. Ця група кількісно значно переважає над усіма іншими і складає приблизно половину усіх реакцій. Друга за кількістю група *Ревани та мотивація* оприявнює протилежне ставлення до поразки, через призму якого вона розглядається як нові можливості для подальшого розвитку та успіху. Група *Переосмислення* має схожу семантику: реакції цієї групи репрезентують поразку як певний досвід, який потребує аналізу заради навчання та змін на краще. У групу *Синоніми* увійшли слова, що є повними, частковими та контекстуальними синонімами до слова-стимула, або описові конструкції, через які реципієнт намагався пояснити семантику стимула.

Групи *Бойові дії, Ворог, Руїнування та Втрати\смерть* містять реакції, які корелюють із військовою поразкою та її наслідками. Група *Історія / країни*, що складається з назв країн, які були учасниками історичних битв та війн. Асоціації групи *Перемога* репрезентують опозицію *перемога–поразка*. Група *Спорт* утворена

з реакцій, що корелюють зі спортивними змаганнями, результат яких базується на такій опозиції. Група *Фатум* є малочисельною і містить реакції, що демонструють індиферентність респондентів до поразки, адже вона сприймається як подія, що просто трапляється і є невідвратною. Асоціації групи *Довкілля* можна умовно розподілити на ті, мотивацію яких інтерпретувати можливо (*навчання, пари, праска (слово), пластир*), і ті, які важко піддаються декодуванню (*аеропорт, очі, поле, сорок*).

Стимул *поразка* сприймається респондентами крізь призму емоцій, пов'язаних з болем, втратою та зневірою. У ядрі асоціативного поля домінують негативні оцінки – слабкість, капітуляція, відсутність підтримки, що свідчить про травматичний досвід і відторгнення самої ідеї поразки в сучасному українському лінгвокультурному просторі. Периферійні реакції, хоча й частково демонструють філософське або фаталістичне ставлення, не нейтралізують загальної емоційної домінанти.

3.11. Асоціативне поле **ВИЗВОЛЕННЯ**

Асоціативне поле *визволення* містить 990 реакцій, серед них 232 є одиничними (Додаток М). Найчастотнішою асоціацією стала реакція *свобода*, яку реципієнти подали 197 разів. Зафіксовано 8 відмов від реагування: респонденти залишили поле пустим, або поставили символ «-».

Структура асоціативного поля складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Ядро представлено реакціями *свобода (197), радість (64), воля (55), перемога (46)*. Реакції *свобода* і *воля* означають суміжні поняття і позначають для респондентів ті цінності, які здобуваються в результаті визволення. В мовній свідомості реципієнтів слово-стимул має пряму кореляцію з перемогою, адже в контексті бойових дій перемога досягається шляхом визволення територій або недопущення їх захоплення (поневолення). Асоціація *радість* виявляє в ядрі поля емоційний складник, що пов'язано із позитивним почуттям втіхи й задоволення. Приядерна зона містить реакції *полегшення (33), щастя (29), спокій (22), мир (20), надія (17), боротьба (14), життя (12), порятунок (12), допомога (11)*,

повітря (11), *полон* (10). Асоціація *мир* репрезентує стан, який настає на певній території, у державі або суспільстві після визволення її від загарбників, життя – продовження вільного існування, а *щастя*, *полегшення* та *спокій* – це ті емоції та відчуття, що настають внаслідок. Реакцію *боротьба* можна співвіднести з методом або інструментом реалізації такого процесу як визволення. Реакції *порятунок* і *допомога* демонструють, що визволення стосується передовсім не землі, а населення, оскільки після загарбання на окупованій території залишаються люди. Асоціація *повітря* репрезентує метафоричне осмислення ув'язнення як відсутності змоги дихати вільно в результаті тісних кайданів та закритого приміщення, а визволення трактується як можливість вдихнути свіжого повітря. Ув'язнення, утримання і позбавлення волі представлено реакцією *полон*. Окрім реакцій, що позначають емоції та стани (*легкість* (7), *сльози радості* (5)), а також реакцій, пов'язаних зі свободою (*незалежність* (4)), боями за свободу (*війна* (7), *революція* (4)), напівпериферійна зона містить реакції із семантикою, яка не представлена в ядерній і приядерній зонах. Вона включає синонімічні реакції до слова-стимула (*повернення* (7), *спасіння* (7), *звільнення* (4)), персоналії (*Богдан Хмельницький* (4)) і характеристики визволення (*довгоочікуване* (4), *урочисте* (4)).

На другому рівні класифікації (за формально-граматичним критерієм) виокремлено 893 вербально простих (*Донбас* (2), *полонених* (2), *деокупація*, *кайдани*, *співчуття*, *степ*, *України* тощо) і 99 вербально складених реакцій, серед яких 60 подано двома словами (*відчуття спокою* (2), *Богдана Хмельницького*, *зранене тіло*, *політичний в'язень*, *припинення війни*, *розірвання пут* тощо) і 39 – більше, ніж двома словами (*вихід зі скрутного становища* (2), «*бути вільною людиною, який не від кого не залежить*», *вихід із тюрми*, *кінцева історична мета України*, *позбавити тяжкої ноші*, *початок чогось нового* тощо). Дві реакції представлені графічно за допомогою емодзі.

Аналіз емоційного забарвлення отриманого матеріалу дав змогу виділити 744 позитивно конотовані реакції (*полегшення* (33), *життя* (12), *бурхливі емоції*, *віра в майбутнє*, *незламність* тощо), 73 негативно конотовані (*втрати* (4), *страх* (3), *біль* (2), *розруха* (2), *небезпека* тощо) і 173 нейтральні (*вибір* (2), *хліб* (2), *бросок*,

викидання каміння, гроші, неоднозначність, природа, процес тощо). Реакції, пов'язані з в'язницею, полонем або іншим поневоленням (*полон (10), рабство (3), в'язниця (3)*), мають негативне значення, проте у поєднанні зі словом-стимулом позначають позитивне явище визволення з полону, звільнення із в'язниці абощо. Через неможливість повторного опитування респондентів задля уточнення їхнього ставлення віднесемо такі реакції до нейтральних. Реакції, пов'язані із сучасною війною (*Донбас (2), Донбасу*), також позначені як нейтрально конотовані, адже війна в Україні триває і фактичне визволення окупованих територій ще не відбулося, бойові дії продовжуються. Реакції на позначення історичних подій та історичних постатей марковано як реакції з нейтральною конотацією.

Логіко-когнітивні зв'язки між стимулом і реакцією проаналізовано на четвертому рівні класифікації: виокремлено 28 парадигматичних реакцій (*порятунок (12), звільнення (4), вихід зі скрутного становища (2)* тощо), 29 синтагматичних реакцій (*довгоочікуване (4), урочисте (4), полонених (2), Богдана Хмельницького, Донбасу, з тюрми, можна чекати вічність* тощо), 1 словотворча (Національна визвольна війна), 14 власних назв та персоналій (*Богдан Хмельницький (4), Донбас (2), Азов, Маруся Богуславка, Маруся Чурай, Хмельницький, Україна, Шевченко* тощо) та 918 реакцій розгортання (*полон (10), вітер (2), солдат (2), кайдани, нормалізація, початок нового етапу, шлях до миру* тощо). Реакції *Богдана Хмельницького, країн Європи від німецької окупації, Тараса Шевченка, України* віднесено до синтагматичних реакцій, а подібні реакції у називному відмінку (*Богдан Хмельницький (4), Україна, Шевченко* тощо) до власних назв і персоналій.

У результаті аналізу семантичного зв'язку між словом-стимулом визволення та реакціями виділено 17 семантичних груп.

1. Група **Свобода**, що містить 266 асоціацій (*воля (55), незалежність (4), відновлення свободи, відчуття свободи, «бути вільною людиною, який не від кого не залежить»* тощо). Ядерною реакцією цієї групи є *свобода (197)*.

2. Група **Стан**, яка складається з 163 реакцій (*спокій (22), легкість (7), піднесення (2), розруха (2), бентежність, добробут, напруга, незламність, необхідність, неоднозначність, шок* тощо) з ядерною реакцією *полегшення (33)*.

3. Група **Ставлення**, яка нараховує 155 асоціацій (*щастя (29), сльози радості (5), страх (3), насолода (2), погані спогади (2), бурхливі емоції, ейфорія, трагедія тощо*), з ядерною асоціацією *радість (64)*.

4. Група **Війна і перемога**, що налічує 81 асоціацію (*боротьба (14), війна (7), бій (2), АТО, перемога від фашистів, від фашистів, припинення війни тощо*). Ядерна реакція цієї групи – *перемога (46)*.

5. Група **Дії**, яка складається з 57 асоціацій (*повернення (7), реабілітація (3), рух (2), боротьба з безглуздя, бросок, відновлення, дія, процес, становлення тощо*), з ядерною реакцією *допомога (11)*.

6. Група **Люди**, що утворена з 44 реакцій (*козаки (2), народ (2), полонених (2), Азов, близькі, народу, політичний в'язень, Тараса Шевченка тощо*), з ядерною асоціацією *Богдан Хмельницький (4)*.

7. Група **Надія і мрія**, яка складається з 40 реакцій (*довгоочікуване (4), віра (3), прагнення (2), віра в майбутнє, жадане, мрія, надія на краще життя, фантазія тощо*), з ядерною асоціацією *надія (17)*.

8. Група **В'язниця / клітка**, що містить 38 асоціацій (*в'язниця (3), рабство (3), зняття кайданів (2), тюрма (2), концтабір, клітка, откiнувся, амністія тощо*), з ядерною реакцією *полон (10)*.

9. Група **Звільнення**, яка нараховує 37 асоціацій (*звільнення (4), вихід зі скрутного становища (2), деокупація, звільнитись від завойовників або від важких обов'язків, відновлення контролю за завойованою раніше територією тощо*), з ядерною реакцією *порятунок (12)*.

10. Група **Довкілля**, що налічує 25 асоціацій (*вітер (2), квіти (2), прапор (2), природа, прояснення після грози, пташка, сонце з-за хмар тощо*), з ядерною реакцією *дім (3)*.

11. Група **Повітря і дихання**, що утворена з 22 реакцій (*дихання (2), ковток повітря (2), подих (2), дихати, видох тощо*), з ядерною асоціацією *повітря (11)*.

12. Група **Новий етап і можливості**, яка нараховує 17 асоціацій (*багато можливостей, зміни на краще, можливість дій, початок чогось нового, шанс на життя тощо*), з ядерними реакціями *зміни (2), майбутнє (2) і шанс (2)*.

13. Група **Свято**, яка містить 12 реакцій (*9 травня, праздник, марш тощо*), з ядерними реакціями *свято (4)* та *урочисте (4)*.

14. Група **Жертви**, що складається 11 асоціацій (*смерть (3), велика кількість жертв, гвалт, зранене тіло тощо*), з ядерною реакцією *втрати (4)*.

15. Група **Територія**, яка налічує 10 асоціацій (*Донбасу, поле, країн Європи від німецької окупації, степ, Україна, України тощо*), з ядерною реакцією *Донбас (2)*.

16. Група **Кольори**, яка утворена з 7 реакцій (*білий (2), білий прапор, зелений колір, червоний тощо*).

17. Група **Національно-визвольна війна**, яка містить 5 одиничних реакцій (*кінцева історична мета України, національне визволення, Національно-визвольна війна, національне, національність тощо*).

Група *Свобода* налічує найбільшу кількість реакцій. Реакції цієї групи акцентують на результаті й наслідку – свободі, волі, можливості відчувати себе вільною і самостійною людиною або частиною вільного суспільства. Група *Стан* містить асоціації, пов'язані зі станом людини або її оточенням під час та після визволення, який може бути позитивним (*піднесення, легкість, нормалізація*) та негативним (*втома, напруга, небезпека, непередбачуваність*), адже визволяють з полону, окупації, неволі, скрутного становища, які є негативними поняттями, що пояснює неможливість оговтатися миттєво тому, хто був бранцем. Група *Ставлення* утворена з реакцій на позначення сприйняття визволення респондентів та їхні емоції щодо нього. Конотація цієї семантичної групи також є неоднозначною, однак позитивні реакції переважають в кількості.

Група *Надія та мрія* містить реакції, які показують, що визволення є бажаною ціллю для реципієнтів. Асоціації груп *Війна і перемога* і *Звільнення* оприявнюють визволення як перемогу в бойових діях над ворогом, а також відновлення контролю за територію та спасіння людей, які були захоплені (*деокупація, порятунок, припинення війни*). Група *В'язниця* утворена з реакцій на позначення місць позбавлення волі, де утримують людей. Реакції на позначення певних шляхів та заходів для досягнення визволення (*бросок, революція*) або відновлення після нього (*повернення додому, реабілітація*) представлені у групі *Дії*. Група *Люди* складається

із загальних іменників (*близькі, козаки, народу*) та власних назв (*Азов, Богдан Хмельницький, Тараса Шевченка*), які позначають героїв-визволителів, а також тих, кому довелося бути в неволі. Метафоричне порівняння визволення з можливістю дихати вільно репрезентоване реакціями групи *Повітря*.

Ставлення до явища, яке позначає слово-стимул, як до свята показане у реакціях групи *Свято*: респонденти співвідносять його зі святом 9 травня. Асоціації груп *Новий етап і можливості* та *Жертви* демонструють амбівалентне сприйняття реципієнтів наслідків визволення: одні вбачають у ньому зміни на краще, а інші акцентують увагу на ціні, яку треба заплатити за свободу. Група *Територія* репрезентує прямий зв'язок із війною росії проти України та Другою світовою. Малочисельна група *Національне визволення* містить реакції, пов'язані з національно-визвольною війною. Асоціації групи *Довкілля* позначають предмети та явища оточення (*дім, дощ, гроші, колодязь*).

Стимул *визволення* викликає в респондентів переважно позитивні асоціації, пов'язані з рухом до свободи, подоланням поневолення, відновленням справедливості. Ядро асоціативного поля сформоване доволі однорідно: переважають реакції зі словами свобода, перемога, незалежність. Це свідчить про закріпленість у свідомості респондентів ідеї визволення як ціннісно маркованої та бажаної дії. На периферії з'являються історичні й персоніфіковані відсилання, що відображає національний і культурний контекст. Загалом, образ визволення сприймається як прагнення до оновлення, очищення і національного відродження.

3.12. Асоціативне поле ЗАВОЮВАННЯ

Асоціативне поле *завоювання* складається з 1028 реакцій, з яких 329 одиничні (Додаток Н). Найчастотнішою реакцією стала асоціація *війна*, яку подали 72 рази. Реципієнти двічі залишали поле для реагування пустим, що ми визначили як нульову асоціацію або відмову від асоціювання.

Структура асоціативного поля складається з ядерної, приядерної, напівпериферійної та периферійної зон. До ядра поля увійшли асоціації *війна* (72), *перемога* (56). У лінгвокультурній свідомості респондентів слово-стимул має тісний

зв'язок з війною та бойовими діями, і вони кваліфікують перемогу як результат завоювання. Однозначно трактувати реакцію *перемога* неможливо, адже асоціації інших зон показують, що реципієнти можуть пов'язувати слово-стимул із досягненнями у спорті або завоюванням якихось нагород і відзнак. Можна зробити висновок, що респонденти переважно асоціювали завоювання з перемогою у війні, але в деяких випадках – з перемогою у змаганнях (зокрема спортивних). Приядерна зона містить реакції *підкорення* (24), *сила* (23), *агресія* (22), *смерть* (21), *страх* (17), *зброя* (16), *кров* (15), *боротьба* (13), *історія* (12), *неволя* (12), *територія* (12), *напад* (11), *біль* (10), *втрати* (10), *загарбання* (10). Ці асоціації репрезентують кореляцію між словом-стимулом і збройною агресією (*агресія*, *боротьба*, *зброя*, *напад* тощо) задля окупації території (*загарбання*, *територія* тощо). Основними наслідками бойових дій реципієнти вважають *смерть*, *втрати*, *неволю*, *біль*, *страх* тощо. Частотна асоціація *сила* репрезентує фізичну здатність або потенціал до здійснення загарбання, яким має володіти завойовник. Зона напівпериферії містить реакції, які мають схожу семантику до реакцій ядерної і приядерної зон: *жертви* (8), *окупація* (8), *анексія* (7), *битва* (6), *наступ* (6), *танк* (5), *захоплення* (4), *рабство* (4) тощо. У ній наявні асоціації, які називають території і народи, які виступали в ролі завойовників або зазнавали завоювання (*американці* (4), *індіанські землі* (4), *Україна* (4) тощо). Проте, напівпериферія містить низку позитивних реакцій (*досягнення* (4), *радість* (4), *стимул* (4)), які пов'язують завоювання з певним досягненням.

Аналіз формально-граматичного компонента дає змогу виявити вербально прості і вербально складені реакції. Асоціативне поле *завоювання* складається з 938 вербально простих реакцій (*жертви* (8), *ганьба* (2), *держава* (2), *колонізація* (2), *полон* (2), *підкорювати* тощо) і 90 вербально складених, 62 з яких утворено з двох слів (*агресивний натопв*, *досягнення успіху*, *захоплення земель*, *історія України*, *уявна перемога*, *чужі землі* тощо), а 28 – з більше, ніж двох слів (*виграв чемпіонат Львівської області по футболу*, *не в 21 столітті*, *приєднання чужої території збройним шляхом*, *розширення кордонів шляхом страждання інших* тощо). Двічі реципієнти подавали графічні реакції за допомогою смайликів.

Конотацію реакцій асоціативного поля *завоювання* проаналізовано на третьому рівні класифікації і виділено 133 позитивно конотованих асоціації (*перемога (56), гордість (4), радість (4), кохання (3), абсолютна перемога, відкриття, досягнення успіху, кар'єрний успіх, нагорода* тощо), 713 негативно конотованих (*втрати (10), безглузда смерть, бійня, викрадання, експансія, лицемірство, незаконне, підкорювати, початок війни, примус* тощо) та 182 нейтральних (*грань, гроші, ділова конкуренція, камуфляж, мапа, метод, драбина, фортеця* тощо). Остання група містить реакції, декодувати які однозначно немає можливості (*територія (12), країна (2), Зеленський* тощо). До реакцій з нейтральною конотацією віднесено й асоціації, пов'язані з історичними подіями та постатями (*історія (12), античний світ, Богдан Хмельницький, Вільгельм Завойовник, Київська Русь* тощо), адже неможливо однозначно встановити, про яку історичну подію йдеться та яким є ставлення респондента до неї. Проте події сьогодення (*Крим (2), Донбасу* тощо) з огляду на їхню важливість та болючість для української нації та студентства як її частини вважатимемо асоціаціями з негативним емоційним забарвленням.

Після аналізу логіко-когнітивного зв'язку між словом-стимулом і реакціями виокремлено 221 прадигматичну реакцію (*війна (72), перемога (56), підкорення (24), загарбання (10), окупація (8), досягнення (4)* тощо), 23 синтагматичні (*території (6), серця (3), важке, варварів, Донбасу, захоплення земель* тощо), 30 власних назв і персоналій (*Україна (4), Крим (2), Богдан Хмельницький, Велика Британія, Зеленський, Золота Орда* тощо) і 753 реакцій розгортання (*зброя (16), знищення (3), мислення наперед, поганий вчинок, завзятість, меч, переляк* тощо). До парадигматичних реакцій віднесено реакції-синоніми. Розглянемо відмінність конотацій синонімів до слова-стимула: *загарбання* має негативну конотацію, а *досягнення* – позитивну. Така відмінність емоційного складника пов'язана із лексичним значенням стимула. Згідно з тлумачним словником української мови (СУМ-20, 2010), *завоювання* означає підкорення силою війська; *загарбання* країни або поневолення народів, а також *перемогу, досягнення та успіх, що здобуті в боротьбі, праці* тощо.

У результаті класифікації отриманого матеріалу на основі семантичного зв'язку між стимулом і реакцією в асоціативному полі завоювання виокремлено 17 семантичних груп:

1. Група **Примусове загарбання / війна**, яка нараховує 338 асоціацій (підкорення (24), агресія (22), анексія (7), загарбання (10), війська (2), воєнні дії (2), АТО (ООС), АТО, геноцид, привласнення країни, охоплення земель заради збільшення своїх володінь тощо). Ядерна реакція цієї зони – війна (72).

2. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка складається з 133 асоціацій (біль (10), страждання (9), гордість (4), радість (4), байдужість до людей (2), насолода (2), ненависть (2), паніка (2), втіха, задоволення, переляк, сум, 😞😭 тощо), з ядерною реакцією страх (17).

3. Група **Домінування і позбавлення свободи**, що утворена з 73 реакцій (рабство (4), домінування (2), утиски (2), гніт, домінантність, панування, підпорядкування, ув'язнення тощо), з ядерною асоціацією неволя (12).

4. Група **Перемога і поразка**, яка містить 69 реакцій (поразка (5), абсолютна перемога, перемога і поразка, победа в спорті, уявна перемога, провал тощо), з ядерною асоціацією перемога (56).

5. Група **Країна або її частина / земля**, яка складається з 67 реакцій (земля (4), Україна (4), Крим (2), Азія, Велика Британія, Донбасу, Золота Орда, Київська Русь, Польща, Риму тощо), з ядерною асоціацією територія (12).

6. Група **Смерть та кров**, що нараховує 67 асоціацій (кров (15), втрати (10), жертви (8), вбивство (4), безглузда смерть, кровопролиття тощо), з ядерною реакцією смерть (21).

7. Група **Досягнення й амбіції**, яка налічує 66 реакцій (жага (3), амбіції, досягати, досягнення бажаного, досягнення мети, досягнення успіху, жага більшого, першість, потреба більшого, прагнення тощо), з ядерною асоціацією досягнення (4).

8. Група **Характеристики людей**, що складається з 59 асоціацій (жорстокість (4), мужність (3), міць (2), завзятість, могутність, наполегливість,

пихатість, рішучість, спритність, тупість тощо). Ядерна реакція цієї групи – *сила* (23).

9. Група **Довкілля**, утворена з 47 реакцій (*політика* (2), *атлас по історії, гора, гроші, драбина, мапа, пусті будинки, хмари, шлях, 🧑‍🌾* тощо), з ядерною асоціацією *прапор* (4).

10. Група **Люди і постаті**, яка складається з 29 асоціацій (*татари* (2), *Богдан Хмельницький, варварів, Зеленський, перси, татаро-монгольське іго, Татарський Хан, Цезар* тощо), з ядерною асоціацією *американці* (4).

11. Група **Історія**, яка нараховує 24 асоціації (*античність, античний світ, імперії, імперія, історія України, Середньовіччя* тощо), з ядерною реакцією *історія* (12), інші реакції цієї групи одиничні.

12. Група **Руйнація**, яка складається з 17 асоціацій (*знищення* (3), *руйнування* (3), *разруха, розпад* тощо), з ядерною реакцією *розруха* (9).

13. Група **Кохання**, що утворена з 15 асоціацій (*любов* (2), *ассоциация с завоеванием девушки, любовь, окрім війни також пов'язується із коханням, сердечка ♥* тощо). Ядерними реакціями цієї зони є *кохання* (3), *серце* (3), *серця* (3).

14. Група **Неможливість**, яка містить 9 одиничних асоціацій («*навіщо це?*», *надмірна розкіш, неможливе, нелегкий шлях, не в 21 столітті, не потрібно в 21 столітті, підстава, помилка, проблеми* тощо).

15. Група **Оборона**, що нараховує 7 асоціацій: *замок* (2), *захист* (2), *оборона* (2), *фортеця*.

16. Група **Законність**, що налічує 8 асоціацій: *злочин* (2), *незаконне* (2), *беззаконня, незаконне втручання, права, протизаконність*.

17. Група **Колір**, яка містить *сіре небо, сірий колір, в полях червона лінія*.

Найчастотнішою є семантична група *Примусове загарбання/війна*, до якої входять тотожні або близькі за значенням іменники (*анексія, окупація, захоплення земель*), асоціації, що репрезентують виконавців, інструменти та засоби для реалізації завоювання (*війська, геноцид, експансія зброя, наступ, штурм*). Реакції на позначення конкретних країн, які брали участь у загарбницьких війнах або їх починали, а також назви земель та територій, що були колись захоплені та окуповані,

представлені в групі *Країна / земля*. Тут представлені як історичні події (*Золота Орда, Риму*), так і сучасні (*Донбасу, Крим, Україна*). Група *Люди і постаті* утворена загальними іменниками та власними назвами на позначення постатей, які завойовували території іншої держави (*татари*) або боронили свою (*Богдан Хмельницький*).

Група *Емоції, ставлення та стан* містить позитивні й негативні реакції, пов'язані зі сприйняттям завоювання, почуттями та відчуттями щодо нього (*ганьба, довіра, незадоволення, радість, розпач, тривога*). Асоціації групи *Домінування і позбавлення свободи* репрезентують події, дії та явища, що супроводжують завоювання (*насилля, панування, приниження, терор*). Реакції, що розглядають слово-стимул в контексті спорту, а саме як завоювання медалей, перемогу над суперниками, подані в групі *Перемога і поразка*, яка так само містить реакції, що оприявнюють опозицію перемога–поразка. Асоціації групи *Досягнення й амбіції* репрезентують сприйняття слова-стимула як методу для досягнення успіху або бажаної мети. Притаманні людям риси характеру (позитивні й негативні), які респонденти співвідносять зі словом-стимулом, представлені у групі *Характеристики людей*.

Групи *Смерть та кров* і *Руйнація* містять асоціації, що є жахливими наслідками загарбницьких війн. Реакції групи *Історія* пов'язані з історією та історичними періодами. Варто звернути увагу на репрезентацію респондентами слова-стимула через завоювання коханої людини: такі реакції містить малочисельна група *Кохання*, що демонструє метафоричне осмислення стосунків між чоловіком та жінкою у термінах війни. Групи *Неможливість* і *Законність* складаються з реакцій, які показують, що респонденти вважають завоювання недоцільними й незаконними і розглядають це явище як таке, що за довгий період розвитку цивілізації мало залишитись в минулому. Малочисельна група *Оборона* містить асоціації, пов'язані з опором завоюванню. Група *Довкілля* утворена з реакцій, що позначають предмети і явища навколишнього середовища.

Стимул *завоювання*, на відміну від стимулу *визволення*, має амбівалентне сприйняття. З одного боку, він асоціюється з силою, розширенням впливу,

домінуванням, з іншого – із насильством, поневоленням і загарбницькою політикою. Асоціативне поле не демонструє чіткої оцінної однорідності, що свідчить про складність сприйняття цього явища в сучасному українському контексті. У реакціях виявляється насторожене ставлення до завоювань як до потенційної загрози для ідентичності й свободи, особливо в умовах воєнного досвіду. Периферія містить відсилання до історичних прикладів і негативно забарвлених образів, що посилює аксіологічну неоднозначність.

3.13. Асоціативне поле *ВОЛЯ*

Асоціативне поле *воля* складається з 1000 реакцій, серед яких 261 є одиничними (Додаток О). Найчисельнішою реакцією є *свобода* (141). Зафіксовано дві відмови від реакцій.

Розглянемо структуру асоціативного поля, що складається з ядерної, приядерної, напівпериферійної і периферійної зон. Ядро містить реакції *свобода* (141), *сила* (40). У лінгвокультурній свідомості респондентів *воля* пов'язана із свободою, адже у значенні відсутності обмежень та утисків вони виступають синонімами. Реакція *сила* оприявнює усталену словосполучу *сила волі* на позначення спроможності та можливості діяти. Приядерна зона поля містить реакції *щастя* (33), *незалежність* (31), *спокій* (28), *радість* (26), *вибір* (20), *життя* (20), *небо* (18), *простір* (17), *вітер* (16), *поле* (16), *мир* (14), *легкість* (10), *політ* (10), *Україна* (10). Реакції *незалежність* та *вибір* свідчать про зв'язок слова-стимула з самостійністю у власних рішеннях і відсутності підпорядкування комусь або чомусь. Подібне смислове наповнення узгоджується з семантикою реакцій ядерної зони. Асоціації *небо*, *простір*, *вітер*, *поле*, *політ* репрезентують кореляцію волі з певним відкритим природним простором, в якому відсутнє почуття обмеження або кордонів. Реакція *Україна* демонструє важливість волі саме для українського народу, адже *воля* і *свобода* головні його цінності, що закріплені навіть в гімні нашої країни. *Радість* і *легкість* позначають емоції і стани, що пов'язані зі словом-стимулом. *Воля* є частиною мирного життя, що респонденти оприявнили реакціями *життя*, *мир*. Відсутність обмежень, самостійність і можливості для розвитку репрезентовані

реакціями напівпериферійної зони: *можливості (8), самостійність (8), свобода дій (7), свобода слова (5), необмеженість (4)* тощо. Реакції *дух (8), характер (8)* та *сила духу (6)* вказують на значення волі як риси характеру людини. Ця зона містить реакції *крила (8), птах (7)*, що позначають зв'язок волі з природою, а також можуть бути символом вільного польоту. Із волею, як вільним диханням пов'язані реакції *повітря (9), подих (6), свіже повітря (6)*. Залученість респондентів у російський медійний простір демонструють реакції *Павло (6), Павел (5), Паша (4)* (медійний діяч, що носив псевдонім Паша Воля).

За формально-граматичним критерієм виокремлено 860 вербально простих (*політ (10), завзятість (2), козаки (2), вільність (2), автостоп, дівчина, інтернет* тощо) і 138 вербально складених реакцій, серед яких 93 подано двома словами (*або смерть (2), без обмежень (2), герб України (2), жовтий колір (2), гендерна рівність, кожному потрібна* тощо), а 45 – більше, ніж двома словами (*будування якихось планів, великий простір можливостей, довіра до самого себе, жага до життя, необхідність кожної особистості, свідоме прагнення до здійснення чого-небудь* тощо). Дві реакції подано графічно за допомогою емодзі.

На третьому рівні класифікації проаналізовано конотації отриманого матеріалу і виокремлено 586 позитивних (*незалежність (31), радість (26), задоволення (2), мрії (2), розквіт (2), відпочинок, мужність, певна свобода дій* тощо), 26 негативних (*боротьба (7), неволя (3), смерть (3), беззаконня, в'язниця, кайдани, клітка, невиконана, недоля, недосяжність, неможливо, нестача, полон, розпач, сліди від кайданів* тощо) та 388 нейтральних асоціацій (*політ (10), характер (8), зусилля (3), гроші (3), пташка (3), голуб (2), видихати, автостоп, дубовий ліс, закордоння, інструмент, інтернет, слова*, тощо).

За логіко-семантичним критерієм аналізу виділено 168 парадигматичних (*свобода (141), свобода дій (7), свобода слова (5), неволя (3), свобода вибору (2), свобода від всього* тощо), 15 синтагматичних (*або смерть (2), без обмежень (2), бажана, без перепон, кожному потрібна, навіки, найважливіша, понад усе, моя, потрібна* тощо), 8 словотворчих реакцій (*вільний вибір (2), вільність (2), вільна, вільна пташка, вільне висловлювання власних переконань, вільний подих*), 34 власних

назв і персоналій (*Україна (10), Павел (5), Тарас Шевченко (3), Шевченко (3), Статуя Свободи, Стерненко* тощо) та 775 реакцій розгортання (*безмежність (2), пісня (2), блакитне небо, великий простір можливостей, гуляти, довіра до самого себе, необхідна константа, полон* тощо).

Семантичний компонент проаналізовано на п'ятому рівні і виділено 18 семантичних груп:

1. Група **Свобода і необмеженість**, яка містить 220 реакцій (*незалежність (31), свобода дій (7), свобода слова (5), без обмежень (2), вільність (2), свобода вибору (2), вседозволеність, незалежність від обставин та людей* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *свобода (141)*.

2. Група **Емоції, ставлення та стан**, що складається зі 158 асоціацій (*спокій (28), радість (26), легкість (10), терпіння (5), полегшення (4), безтурботність (2), гармонія зі світом, кайф, кохання, напруга, упевненість, хвилювання* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *щастя (33)*.

3. Група **Риси характеру та якості**, що нараховує 102 асоціації (*самостійність (8), характер (8), впевненість (2), завзятість (2), рішучість (2), духовна сила, незламність, стійкість* тощо), з ядерною реакцією *сила (40)*.

4. Група **Права, вибір і можливості**, яка утворена з 81 реакції (*можливості (8), право (3), купа можливостей (2), великий простір можливостей, гендерна рівність, перспектива, право вибору* тощо), з ядерною асоціацією *вибір (20)*.

5. Група **Довкілля**, яка складається з 69 асоціацій (*сонце (5), гроші (3), все (2), пісня (2), весна, вірші, дорога, колосся, інтернет-провайдер, Кавказ, природа, Статуя Свободи, тіло* тощо), з ядерною реакцією *Павло (6)*.

6. Група **Небо і птахи**, що налічує 61 асоціацію (*політ (10), крила (8), птах (7), безмежне небо, вільна пташка, літаки, пташка в небі, сокіл* тощо), з ядерною реакцією *небо (18)*.

7. Група **Мир та життя**, яка утворена з 55 асоціацій (*мир (14), дух (8), перемога (3), жага до життя* тощо), з ядерною реакцією *життя (20)*.

8. Група **Повітря та вітер**, що містить 48 асоціацій (*повітря (9), подих (6), свіже повітря (6), вільний подих, видихати, теплий вітер, чисте дихання тощо*), з ядерною реакцією *вітер (16)*.
9. Група **Простір**, що складається з 47 асоціацій (*поле (16), степ (2), безкраї пейзажі, безкрайне поле, простори, сонячне поле повне квітів, широке поле тощо*), з ядерною реакцією *простір (17)*.
10. Група **Бажання і необхідність**, яка нараховує 34 асоціацій (*фантазія (4), скорб (2), бажана, необхідна константа, необхідність кожної особистості, першочергове, потреба, потрібна тощо*), з ядерною реакцією *бажання (9)*.
11. Група **Україна**, яка містить 33 реакції (*тризуб (3), Батьківщина (2), герб України (2), майдан (2), бандурист, вишиванка, Січ тощо*). Ядерна асоціація цієї групи – *Україна (10)*.
12. Група **Негатив**, що складається з 24 реакцій (*недоступність (4), смерть (3), недоля, неможливо, полон, тощо*), з ядерною асоціацією *боротьба (7)*.
13. Група **Дії і заклики**, яка налічує 20 асоціацій (*або смерть (2), заклик (2), бег, опір, спроба тощо*), з ядерною реакцією *дії (4)*.
14. Група **Люди**, яка утворена з 15 реакцій (*родина (2), сім'я (2), дівчина, люди, особистість, суворі люди тощо*), з ядерними асоціаціями *людина (3)* та *народ (3)*.
15. Група **Звільнення**, яка налічує 11 асоціацій (*визволення, в'язниця, дерева ламають паркан, кайдани, клітка, сліди від кайданів тощо*). Ядерні реакції цієї групи – *звільнення (2)* та *освобождение (2)*.
16. Група **Подорожі**, що нараховує 9 асоціацій (*автостоп, відпочинок, гуляти, отдых, путешествия, пересування, рух тощо*), з ядерною реакцією *подорож (2)*.
17. Група **Культура і постаті**, що складається з 7 реакцій, а саме *Тарас Шевченко (3), Шевченко (3), Стерненко*.
18. Група **Колір**, яка містить 6 реакцій, а саме *жовтий колір (2), білий, білий колір, блакитний, голубий колір, синій*.

Семантична група *Свобода та необмеженість* є найбільш чисельною групою поля. Вона містить реакції на позначення самостійності та відсутності обмежень, пригноблення. Група *Емоції, ставлення та стан* складається з асоціацій, що називають почуття, відчуття та стани, які корелюють із словом-стимулом у лінгвокультурній свідомості респондентів. Це здебільшого позитивно конотовані реакції, пов'язані із щастям, радістю, спокоєм, а також розвитком та добробутом. Проте наявні декілька реакцій (*розпач, сумніви, хвилювання*), які мають негативну конотацію.

Група *Риси характеру та якості* розглядає волю, як одну з якостей, що притамана людині, і містить реакції, що конкретизують вольові риси характеру особистості (*рішучість, сміливість, впевненість, безстрашність*). Зв'язок слова-стимула з розвитком, можливістю вибору, правами та рівністю репрезентований реакціями групи *Права, вибір та можливості*. Асоціації, що розглядають волю, як щось бажане (*бажання*), важливе (*понад усе, скарб*) і необхідне (*потреба*) зібрані в групі *Бажання і необхідність*. Символічне уявлення про слово-стимул оприявнюють групи *Небо і птахи, Повітря та вітер* та *Простір*. Група *Довкілля* містить реакції, що пов'язані з природою, об'єктами навколишнього середовища або явищами. Воля як невід'ємна частина мирного життя репрезентована реакціями групи *Мир та життя*. Асоціації групи *Україна* показують, що в лінгвокультурній свідомості реципієнтів слово-стимул пов'язаний з їхньою країною, адже прагнення до волі і свободи є основними цінностями українців. Персоналії, які уособлюють для респондентів таке прагнення представлені реакціями групи *Культура і постаті*.

Група *Негатив* містить реакції, що демонструють протилежні за значенням поняття (*полон, неволя*), боротьбу, смерть та неможливість досягти свободи. Різні дії, що пов'язані з опором, рухом та докладанням зусиль або заклики до таких дій зібрані в групі *Дії і заклики*. Група *Люди* складається з асоціацій на позначення людей, яким воля притаманна як риса характеру, або близьких респондентові. Реакції групи *Звільнення* інтерпретують слово-стимул у зв'язку із звільненням з

ув'язнення, що оприявнює опозицію воля–неволя. Рух і можливість подорожувати вільно представлені реакціями групи *Подорожі*.

Стимул *воля* активує в лінгвокультурній свідомості українських респондентів позитивні, високочастотні, символічно навантажені та національно зумовлені асоціації. Переважають реакції, пов'язані зі свободою, незалежністю, боротьбою, історичним контекстом української національної ідеї. Ядро демонструє стабільну культурну маркованість поняття, яке асоціюється не лише з індивідуальною свободою, але й із колективною, державною, ідентифікаційною. Воля постає як ключовий складник патріотичного світогляду, що є особливо актуалізованим в умовах війни та загрози зовнішнього поневолення.

3.14. Асоціативне поле *НЕВОЛЯ*

Асоціативне поле *неволя* складається зі 954 реакцій, з яких 262 є одиничними (Додаток П). Найчисельнішою асоціацією є *рабство* (49). Зафіксовано 4 відмови від реагування.

Структура поля складається з 4 зон: ядерної, приядерної, напівпериферії та периферії. Ядро містить реакції *рабство* (49), *страх* (37), *кайдани* (36). Реакція *рабство* є суміжною до слова-стимула; *кайдани*, якими заковують людину, позбавляючи її волі, є символом поневолення; *страх* – це асоціація-емоція, що пов'язана зі стимулом. Приядерна зона утворена реакціями *в'язниця* (34), *полон* (32), *тюрма* (31), *клітка* (28), *сум* (25), *Шевченко* (23), *біль* (19), *обмеження* (19), *трати* (15), *смуток* (14), *страждання* (14), *смерть* (13), *залежність* (12), *кріпатство* (11), *тюрма* (11). Різні методи позбавлення волі, місця утримання людей та інструменти для реалізації ув'язнення репрезентовані реакціями *в'язниця*, *полон*, *тюрма*, *клітка*, *трати*, *тюрма*.

Реакції *сум*, *біль*, *смуток*, *страждання* позначають відчуття та стани, пов'язані із словами стимулами. *Обмеження* та *залежність* позначають процеси потрапляння під чийсь вплив зі встановленими кордонами та умовами. Реакція *смерть* може позначати фактичну загибель у неволі або полоні, або відсилання до гасла «Воля або смерть» / «Свобода або смерть», яке використовували українці під час

національно-визвольних змагань. Асоціація *Шевченко* пов'язана із постаттю самого видатного поета, який певний час був кріпаком, або з його творчістю, в якій можна знайти віддзеркалення різного роду поневолення українського народу. Семантика реакцій напівпериферії співвідносяться з семантикою вищезгаданих зон: *раб* (7), *Тарас Шевченко* (7), *заборона* (6), *каторга* (6), *паніка* (6), *пригнічення* (6), *втрата* (5), *гніт* (4), *підкорення* (4), *полонені* (4). Окремо можна зазначити асоціації на позначення умов, в яких перебуває поневолена людина: *голод* (7), *темрява* (7), *холод* (4), *бідність* (4).

У результаті аналізу асоціацій за формою (формально-граматичних критерій) виокремлено 833 вербально прості реакції (*війна* (4), *бруд* (3), *бусурмани*, *окупація*, *покірність*, *татари*, *ярмо* тощо) та 119 вербально складених, серед яких 83 реакцій подано двома словами (*Тарас Шевченко* (7), *моральний біль*, *обмеження свободи*, *позбавлення ідентичності* тощо) і 36 – більше, ніж двома словами (*відсутній відчуття захисту*, «*Неволя для тих хто це заслуговує!*», *не мати власного вибору*, *тварини у зоопарку* тощо).

Аналіз конотації отриманого матеріалу дав змогу виділити 12 позитивних реакцій (*життя* (4), *віра* (2), *воля* (2), *надія* (2), *неможливість* (2), *гідність*, *духовність*, *жага до свободи*, *загартування*, *захист*, *свобода*, *скарб*), 731 негативну (*полон* (32), *слабкість* (8), *журба* (4), *знуцання* (3), *муки* (3), *гріх* (2), *гнітючість*, *загарбник*, *трагедія* тощо) та 211 нейтральних (*замок* (3), *мовчання* (2), *огорожа* (2), *Маруся Богуславка*, *общага*, *повсякденність*, *правопис* тощо). Реакції *Україна* (2), *Украина* (2), *расія* та *росія* (3) віднесено до негативних, адже передають важкий досвід поневолення українського народу. Асоціація *Османська імперія* віднесена до нейтральних через своє позначення давноминулих подій. Реакції *рабство* (49), *кріпацтво* (11), *кріпаччина* увійшли в групи негативно конотованих. Респонденти подали реакції на позначення двох літературних українських діячів, а саме Т. Шевченка та В. Стуса. Через неможливість однозначного декодування, вирішено, що конотації асоціацій *Шевченко* (23), *Т.Г. Шевченко* та *Тарас Шевченко* (7) нейтральні, адже поета визволили з кріпацтва.

Проте реакція *Стус* має негативну конотацію, бо митець загинув в неволі в російському засланні.

Лексико-когнітивний зв'язок між стимулом та реакціями проаналізовано на четвертому рівні класифікації і виділено 103 парадигматичні (*рабство (49), полон (32), ув'язнення (3), відсутність свободи (2), воля (2)* тощо), 4 синтагматичні реакції (= *смерть, моя, «неволя для тих хто це заслуговує!»*, *небажана* тощо), 44 власні назви та персоналії (*Україна (2), Австро-Угорщина, Маруся Богуславка, Стус* тощо) та 803 реакції розгортання (*безсилля (2), доля (2), змушення (2), підвал (2), утиск (2), біль (19), окупація* тощо).

Розглянемо класифікацію реакцій асоціативного поля *неволя* на основі семантичного критерія. В результаті такого аналізу виокремлено 12 семантичних груп:

1. Група **Емоції, ставлення та стан,** яка складається з 258 асоціацій (*смуток (14), паніка (6), журба (4), мука (3), безсилля (2), забуття (2), апатія, безпорадність, жага до свободи, тремтіння* тощо). Ядерна реакція цієї зони – *біль (19)*.

2. Група **В'язниця,** що налічує 221 асоціацію (*в'язниця (34), тюрма (31), клітка (28), ґрати (15), каторга (6), наручники (5), заточення у фортеці, концтабір* тощо), з ядерною реакцією *кайдани (36)*.

3. Група **Кріпачтво\рабство\полон,** що містить 135 реакцій (*полон (32), кріпачство (11), раб (7), кріпаки (2), невільник (2), панщина (2), тяжка праця (2), ярмо, ясир* тощо) з ядерною асоціацією *рабство (49)*.

4. Група **Насилля, залежність та гніт,** що складається з 73 реакцій (*гніт (4), насилля (4), підкорення (4), примус (4), катування (2), репресії (2), аб'юз, експлуатація, життя з-під палки, перебування під чийось контролем або впливом, мотузка на шії* тощо), із ядерною асоціацією *залежність (12)*.

5. Група **Обмеження, відсутність прав та можливостей,** яка нараховує 101 реакцію (*безвихідь (6), заборона (6), неможливість (2), карантин (2), огорожа (2), підвал (2), утиск (2), відсутність прав, урізання можливостей* тощо), з ядерною асоціацією *обмеження (19)*.

6. Група **Довкілля**, що складається з 53 реакцій (*вірші, залізо, чорний хліб, COVID-19* тощо), з ядерними реакціями *дірки (2)* та *чужина (2)*.
7. Група **Люди**, що утворена з 44 асоціацій (*злодій (2), козак (2), бусурмани, загарбник, кобзар, Маруся Богуславка, Стус, татари, селяни* тощо), з ядерною реакцією *Шевченко (23)*.
8. Група **Війна та смерть**, що містить 35 реакцій (*війна (4), кров (3), боротьба (2), загарбництво (2), завоювання, зброя, окупація, = смерть* тощо), з ядерною асоціацією *смерть (13)*.
9. Група **Країни**, яка налічує 12 реакцій (*Україна (2), Украина (2), Австро-Угорщина, Литва, Османська імперія, расися* тощо), з ядерною асоціацією *росія (3)*.
10. Група **Темрява**, яка нараховує 12 асоціацій (*темінь (2), напівтемрява, темно, темнота*), з ядерною реакцією *темрява (7)*.
11. Група **Кольори**, що складається з 9 реакцій (*сірі кольори, сірість, темні кольори, синій колір, червоний колір, чорний, чорні*), з ядерною асоціацією *чорний колір (2)*.
12. Група **Воля і життя**, яка утворена з 8 реакцій (*воля (2), загартування, свобода*), з ядерною асоціацією *життя (4)*.

Група *Емоції, ставлення та стан* є найчисельнішою серед всіх семантичних груп асоціативного поля *неволя*. Вона оприявнює негативні почуття та відчуття респондентів, які викликає в них слово-стимул. Однак група містить і кілька позитивних реакцій, пов'язаних з вірою в зміни на краще (*віра, мрії про свободу, жага до свободи*).

Групи *В'язниця та Кріпачтво\рабство\полон* утворені з реакцій, що визначають способи, методи, системи, які позбавляють людей волі, свободи, прав, змушують їх тяжко працювати, а також місця та інструменти, які для цього застосовують. Асоціації цих груп пов'язані з історією (*заслання, заточення у фортеці, каторга, кріпатство, нациські концтабори*) та сучасністю (*камера, полон, тюрма*). Насильницькі дії з боку агресора, представлені реакціями групи *Насилля, залежність та гніт*. Реципієнти пов'язують неволю з обмеженнями свободи дій,

прав та можливостей (*заборона, утиски у правах, неможливість, лімітованість*), що представлено в групі *Обмеження, відсутність прав та можливостей*. Певна кількість таких реакцій не має яскраво вираженої негативної конотації, адже оприявнює суспільні правила структурування життя та дійсності (*карантин, кордони*).

Група *Люди* складається із загальних іменників та власних назв на позначення загарбників (*агресор, злодій, татари*), визволителів (*козак*) або поневоленних (*Тарас Шевченко, селяни, Стус*). Група *Країни* містить назви країн-агресорів (*росія*) та країн, які їм протистоять (*Україна*). Неволю як наслідок війни репрезентують реакції групи *Війна та Смерть*. Також вона містить реакції, пов'язані із смертю як результатом позбавлення волі. Група *Довкілля* містить реакції, що корелюють із предметами та явищами оточення та оприявнюють особистий досвід респондентів (*общага, вірші, правопис*), суспільно-гострі теми, такі як утримання тварин в неволі (*зоопарк, тварини у зоопарку*). Асоціації групи *Темрява* репрезентують ставлення респондентів до явища, що позначене словом-стимулом, такі асоціації можуть бути пов'язані із негативними емоціями або вони є прямим описом місць утримання людей, тобто темних, неосвітлених камер в тюрмах. Асоціації групи *Кольори* семантично перетинаються з групою *Темрява*, оскільки колірні реакції репрезентують відсутність світла як ключову характеристику негативного досвіду. Темні кольори, насамперед чорний, осмислюються респондентами як узагальнений візуальний еквівалент темних, неосвітлених просторів утримання, зокрема тюремних камер, що символізують ізоляцію, загрозу й емоційну пригніченість. Група *Воля* містить реакції, що оприявнюють опозицію воля–неволя.

Стимул *неволя* викликає в респондентів асоціації, що мають виразну негативну конотацію, часто пов'язані з несвободою, залежністю, ув'язненням, обмеженням прав і гідності. Асоціативне поле містить ознаки як буквального, так і метафоричного розуміння поняття: неволя трактується не лише як фізичне поневолення, а й як політичне, культурне чи історичне підкорення. У реакціях простежується глибокий емоційний підтекст, що відображає травматичний досвід і

колективну пам'ять, зокрема історію окупацій, радянського контролю чи сучасної війни.

3.15. Асоціативне поле *ЖИТТЯ*

Загалом слово-стимул *життя* отримало 1203 реакцій, 262 з яких є одиничними (Додаток Р). Найчисельнішою реакцією стала асоціація *щастя* (59). Зафіксовано 4 відмови від реакції.

Асоціативне поле *життя* має структуру, яка складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Ядро містить реакції *щастя* (59), *радість* (57), *смерть* (41), *любов* (39). Реакція *смерть* репрезентує опозицію *життя–смерть*, реакції *щастя* та *радість* – стани, які наповнюють життя на думку респондентів, а *любов* – певні почуття або взаємини, засновані на глибокій прихильності, що пов'язані із життєвим шляхом людини. Приядерна зона складається з реакцій *мир* (23), *свобода* (23), *сім'я* (23), *час* (21), *сонце* (20), *шлях* (18), *світло* (17), *рух* (16), *цінність* (16), *емоції* (15), *природа* (14), *родина* (14), *кохання* (13), *народження* (12), *насолада* (12), *розвиток* (11), *момент* (10). Асоціації *кохання* та *емоції* співвідносяться з асоціаціями ядерної зони. Реакція *народження* представляє опозицію *народження – смерть* як дві крайні точки життєвого шляху. *Мир* і *свобода* репрезентують необхідні компоненти життя. Метафоричне позначення життя як дороги, сповненої руху, зростання та процвітання репрезентовано реакціями *рух*, *шлях*, *розвиток*. Плинність та обмеженість життя представлені реакціями *час* та *момент*. Асоціація *природа* демонструє кореляцію слова-стимула з природою. Сонце і світло можуть стосуватися біологічної необхідності багатьох рослин у процесі фотосинтезу як умови їхнього існування або ж бути пов'язаними з гарною погодою і погожим днем, що сприяє підвищенню емоційного стану. У ширшому концептуальному вимірі такі асоціації співвідносяться з базовою опозицією *життя – смерть*, яка реалізується через протиставлення *світло – темрява* (Бобро, 2018, с. 64). У цьому контексті світло актуалізує смисли життєвості, тривалості та відновлення, тоді як темрява асоціюється з припиненням життєвих процесів і

смертю, що узгоджується з міфологічною та культурною символікою цих образів. Реакції *сім'я* та *родина* показують необхідність родинного затишку і підтримки близьких на життєвому шляху. До життя як найбільшої цінності апелює реакція *цінність*. Асоціація *насолада* акцентує гедоністичний аспект, пов'язаний із словом стимулом. Реакції зони напівпериферії підкріплюють ядерну і приядерну семантику і демонструють зв'язок із часом (*коротке* (7), *вічність* (5), *довге* (5), *миль* (5), *роки* (4)), близькими людьми (*діти* (9), *друзі* (6)), шляхом та розвитком (*можливості* (8), *дорога* (5), *самореалізація* (4)), гедонізмом (*задоволення* (6)), емоціями (*натхнення* (6), *щасливе* (5)), природою (*квіти* (7), *вітер* (4), *квітка* (4), *небо* (4)), цінністю (*дар* (7), *подарунок* (6)). Спостерігаємо реакції, що демонструють кореляцію між стимулом і біологічним процесом дихання (*дихання* (8), *повітря* (5), *подих* (4)) та буденними справами (*праця* (6), *робота* (5)). На відміну від попередніх зон, напівпериферія містить негативно конотовані реакції, які репрезентують життя як випробування (*випробування* (8), *боротьба* (6), *труднощі* (6), *поразки* (4)) та страждання (*біль* (8), *страждання* (4)).

За формально-граматичним критерієм виокремлено 1092 вербально прості реакції (*весна* (7), *вода* (7), *дар* (7), *люди* (2), *поле* (2), *шелест* (2), *протяжність*, *хроніка* тощо) і 109 вербально складених реакцій, серед яких 65 асоціацій подано двома словами (*жовтий колір* (5), *найдорожча цінність* (2), *багато емоцій*, *довгий шлях*, *життя прекрасне*, *найбільша насолода*, *улюблені люди* тощо) і 44 – більше, ніж двома словами (*для кожного воно різне* (2), *пізнання себе і світу* (2), *спектр найрізноманітніших емоцій* (2), *боротьба за найцінніше*, *насоладжуватися своїм життям і жити теперішньому часі* тощо). Двічі подано графічні реакції, представлені смайликами: один означає веселку, а інші – серце та посмішку.

У результаті аналізу конотацій отриманих реакцій виокремлено 440 позитивних асоціації (*радість* (57), *цінність* (16), *насолада* (12), *дар* (7), *друзі* (6), *любовь* (2), *життя прекрасне* тощо), 113 негативних (*смерть* (41), *випробування* (8), *проблеми* (3), *перепони* (2), *перешкоди* (2), «*прожити – не поле перейти* (2)», *безглузде*, *пригнічення* тощо) і 582 нейтральних (*емоції* (15), *доля* (5), *випадковість* (3), *досвід* (3), *навчання* (3), *безкінечність* (2), *время* (2), *злету і падіння* тощо). Реакції на

позначення тривалості життя, предметів довкілля, а також асоціації типу *всесвіт, світ, Земля* тощо віднесено до нейтрально конотованих. Слово-стимул отримало реакції, що означають протилежні поняття: *поразки та перемоги, радість та смуток, позитив і негатив, чорне та біле, чорні та білі смуги* тощо, які увійшли до нейтральної конотації. Респонденти подавали реакції, що співвідносяться з різною діяльністю людини (*робота, повсякденність, школа* тощо), проте не вказували свого ставлення до неї, тому такі реакції визначені нейтрально конотованими.

Аналіз логіко-когнітивних зв'язків між стимулом і реакцією дав змогу виявити 58 парадигматичних асоціацій (*смерть (41), буття (8), існування (7), існування людини на планеті, життє*), 49 синтагматичних (*коротке (7), довге (5), моє життя, на островах, нове життя, тяжелое, цікаве* тощо), 1 словотворчу (*жити кожною хвилиною*), 2 фразеологічних («*прожити – не поле перейти (2)*») та 1093 реакції розгортання (*дорога до щастя (2), загадка (2), краєвиди, взаємодія з іншими, діти, поетизм, проміжок, пошук суті, «трамвай, в який то заходять, то виходять люди»* тощо).

На п'ятому рівні класифікації (за семантичним наповненням) виділено 19 семантичних груп:

1. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка складається з 350 асоціацій (*радість (57), любов (39), свобода (23), емоції (15), кохання (13), насолода (12), почуття (3), гармонія (2), благополуччя, ентузіазм, оптимізм* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *щастя (59)*.

2. Група **Природа**, яка нараховує 124 асоціації (*природа (14), вода (7), квіти (7), море (3), голуб (2), ріка (2), рослини (2), гірська річка, дерево, райдуга, тварини, цвітіння* тощо), з ядерною реакцією *сонце (20)*.

3. Група **Буття, його етапи і смерть**, що містить 94 реакції (*народження (12), буття (8), весна (7), існування (7), молодість (3), літо (2), життє, нове життя, щасливе дитинство* тощо), з ядерною асоціацією *смерть (41)*.

4. Група **Люди і взаємодія з ними**, яка налічує 94 асоціації (*родина (14), діти (9), близькі люди (2), їн-янь (2), люди (2), мати (2), вороги, кохана людина, соціум, улюблені люди* тощо), з ядерною реакцією *сім'я (23)*.

5. Група **Можливості і розвиток**, що складається з 78 асоціацій (можливості (8), самореалізація (4), прогрес (2), ріст (2), розквіт (2), досягнення, покращення, постійно розвивається тощо), з ядерною реакцією розвиток (11).

6. Група **Час та плинність**, що налічує 77 асоціацій (вічність (5), роки (4), майбутнє (3), швидкоплинність (3), довготривалість (2), плин (2), цикл (2), мало часу, початок тощо), з ядерною реакцією час (21).

7. Група **Цінність та смисл**, що утворена з 49 асоціацій (найбільша цінність (2), найдорожча цінність (2), скарб (2), сенс, треба не протавити, щось важливе тощо). Ядерна реакція цієї групи – цінність (16).

8. Група **Буденні справи та події**, яка нараховує 45 реакцій (подорожі (5), пригоди (3), повсякденність (2), відпочинок, плани, різні події, рутинна, секс, спілкування, хобі тощо), з ядерною асоціацією праця (6).

9. Група **Довкілля**, яка містить 44 асоціації (Україна (4), гроші (2), колиска (2), гральна кістка, книги, місто, музика, основне поняття в біології, смачна їжа, усе тощо), з ядерною реакцією гра (6).

10. Група **Характеристики життя**, що складається з 44 реакцій (довге (5), щасливе (5), насичене (4), для кожного воно різне (2), прекрасне (2), безглузде, неповторне, незрозуміле, складне, яскраве тощо), з ядерною асоціацією коротке (7).

11. Група **Війна і мир**, яка налічує 37 асоціацій (боротьба (6), війна (3), злагода (2), мирний час (2), боротьба за найцінніше тощо). Ядерною реакцією цієї зони є мир (23).

12. Група **Шлях**, яка налічує 31 реакцію (дорога (5), путь (3), дорога до щастя (2), довгий шлях, тернистий шлях тощо), з ядерною асоціацією шлях (18).

13. Група **Навчання, пізнання і творчість**, що утворена з 28 асоціацій (мистецтво (2), пізнання себе і світу (2), творчість (2), іспити, набуття знань і навичок, поетизм, пошук суті, просвіта, школа тощо). Ядерні реакції цієї зони – досвід (3), навчання (3), пізнання (3).

14. Група **Колір**, яка нараховує 25 асоціацій (зелений (4), жовтий (3), білий (2), колір, чорне та біле тощо), з ядерною реакцією жовтий колір (5).

15. Група **Рух**, що утворена з 21 асоціації (*активність, бурхливий ритм, движение вперед, динаміка* тощо), з ядерною реакцією *рух* (16).

16. Група **Дихання**, яка містить 20 асоціацій (*повітря (5), подих (4), дыхание, дихати, перший вдих повітря* тощо), з ядерною реакцією *дихання* (8).

17. Група **Спогади**, яка складається з 17 реакцій (*спогади (2), моменти, пам'ятні моменти, хроніка, щасливі моменти, щасливі та не завжди моменти* тощо), з ядерною асоціацією *момент* (10).

18. Група **Мрії та ідеї**, що містить 13 асоціацій (*мрія (3), думки (2), ідеї, мрії та звершення* тощо), з ядерною асоціацією *мрії* (6).

19. Група **Світ**, що нараховує 12 асоціацій (*всесвіт (2), Земля (2), планета, планета Земля, свет, світ (макро- і мегесвіт)* тощо), з ядерною реакцією *світ* (4).

Найчисельнішою семантичною групою поля є група *Емоції, ставлення та стан*, що містить реакції на позначення почуттів і відчуттів, які пов'язані зі словом-стимулом, більшість яких позначають насолоду від життя, позитивні емоції та любов. Другою за чисельністю є група *Природа*, яка складається з асоціацій, які представляють різні елементи ландшафту, тварин та природних процесів. Група *Буття, його етапи і смерть* репрезентують реакції, що є синонімічними до слова-стимула (*буття, існування людини на планеті*), співвідносяться з певним періодом життя (*народження, молодість*) та смертю. Асоціації, що пов'язують життя з часом, його обмеженістю (*миль, нестача часу, проміжок, таймер*) або необмеженістю (*вічність, безкінечність*) та плинністю (*плин, швидкоплинність*) містить група *Час та плинність*. Група *Спогади* складається з реакцій, пов'язаних із прожитими подіями і минулим.

Асоціації групи *Люди і взаємодія з ними* вказують на те, що існування в соціумі, комунікація та взаємодія з людьми є невід'ємною частиною життя. Респонденти пов'язують слово-стимул із розвитком і можливостями, адже плинність життя завжди несе за собою зміни (фізичні, у суспільстві та світі тощо), що дає змогу людям досягати цілей, покращуватися та реалізуватися – реакції на позначення цього факту містить група *Можливості і розвиток*. Реакції групи *Рух* репрезентують життя як певну активність, рух вперед і бурхливі події, проте під час свого існування

людина ще має рутинні справи і події (*хобі, робота, пізнання, навчання*), з яких складається її життя. Асоціації на позначення буденності життя зібрані в групи *Буденні справи та події* та *Навчання, пізнання і творчість*.

Про необхідність цінувати життя респоденти зазначили у реакціях групи *Цінність та смисл*. Асоціації групи *Довкілля* репрезентують аспекти і предмети повсякденного життя (*гроші, колиска, їжа, книги, краски, місто, музика, оточення, прикол*). Різні якості, якими наділене життя, представлені в групі *Характеристики життя*, ядерна реакція якої (*коротке*) семантично корелює з групою *Час і плинність*. Особливості асоціативного експерименту і контекст, який формують інші стимули, спонукали респондентів подавати реакції, що пов'язані із мирним та воєнним часом, які зібрані в групу *Війна і мир*. Реакції на позначення життя як біологічного процесу, який забезпечується зокрема диханням, містяться в семантичній групі *Дихання*. Асоціації, що пов'язані із мріями, та думками, якими сповнене життя, зібрані в групі *Мрії та ідеї*. Група *Світ* репрезентує реакції, що вказують на те, що процес буття людини відбувається на планеті *Земля*. Метафоричне сприйняття життя як певного шляху репрезентоване реакціями групи *Шлях*.

Стимул *життя* викликає в учасників експерименту асоціації з позитивною, світлою конотацією. Асоціативне поле демонструє орієнтацію на базові цінності – сім'ю, любов, дітей, здоров'я, щастя, майбутнє. У багатьох реакціях наявна екзистенційна глибина: життя сприймається як дар, як найвища цінність, що контрастує з війною і смертю. Простежується також актуалізація духовних і моральних орієнтирів. Таким чином, поле життя фіксує універсальні уявлення і водночас закріплює і маркери національного досвіду – зокрема, цінність збереження життя в умовах війни.

3.16. Асоціативне поле СМЕРТЬ

Загалом стимул *смерть* отримав 1080 асоціацій, з яких 212 є одиничним. Найчисельнішою є реакція *кінець* (94) (Додаток С). Серед відповідей респондентів зафіксовано 4 відмови від реагування.

Структура асоціативного поля *смерть* складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Ядро утворено з реакцій *кінець* (94), *біль* (70), *страх* (56), *сльози* (50), *горе* (47). Реакції *біль*, *страх*, *сльози*, *горе* демонструють асоціації емоції та відчуття, пов'язані зі смертю. Реакція *кінець* акцентує скінченність життя. Приядерна зона складається з асоціацій *втрата* (30), *спокій* (24), *темрява* (24), *пустота* (19), *війна* (18), *порожнеча* (16), *сум* (16), *чорний колір* (16), *смуток* (14), *кров* (13), *могила* (13), *кладовище* (12), *страждання* (12), *коса* (11), *печаль* (11), *чорний* (11), *відчай* (10). Реакція *втрата* є суміжним поняттям до слова-стимула, а *смуток*, *страждання*, *печаль*, *відчай* – асоціаціями-емоціями, які може викликати *смерть*. *Могила*, *кладовище* співвідносяться із процесом поховання, а *спокій* є відсиланням до сприйняття смерті як вічного спокою на противагу сповненому подій і переживань життю. Асоціації *темрява*, *пустота*, *порожнеча* належать до тих відчуттів, які чекають померлого після смерті. Чорний колір і коса символізують уявлення про *смерть* як істоту у чорному вбранні або траурний колір. Реакції, що формують напівпериферійну зону, корелюють із реакціями ядерного та приядерного рівнів: *труна* (9), *кінець життя* (8), *розпач* (8), *земля* (6), *скорбота* (6), *траур* (6), *туга* (6), *гроб* (5), *депресія* (4), тощо. У цій зоні представлені також реакції, пов'язані з причиною смерті (*рак* (4), *старість* (4)), спогадами або забуттям (*забуття* (9), *пам'ять* (4)), невідворотністю (*неминучість* (4)) тощо.

Аналіз кількості слів, з якої складається реакція дає змогу виокремити 993 вербально прості реакції (*втрата* (30), *коса* (11), *трагедія* (7), *рак* (4), *скелет* (3), *Голодомор*, *звільнення*, *Україна* тощо) і 87 вербально складених, серед яких 65 асоціацій подано двома словами (*чорний колір* (16), *з косою* (2), *закінчення земного, кінець фільму, літературний герой, природний процес* тощо), а – 22 більше, ніж двома (*75 мільйонів у Другій світовій, буде с кожним, кінець цього миру, коли людина на бою вмирає, смерть з косою, фінал земного шляху* тощо).

У результаті аналізу конотацій отриманого матеріалу виокремлено 60 позитивних (*спокій* (24), *визволення* (4), *народження* (2), *перехід* (2), *рай* (2), *буття, звільнення, легкість, переродження, потрапи в рай, свобода*), 698 негативних (*нещастя* (6), *депресія* (4), *розлука* (4), *журба* (3), *зло* (3), *насилля, приреченість,*

проблеми, провина, руйнування тощо) та 322 нейтральні реакції (психологія (2), завершення, зіниці, ну буває, нуль, природний процес, природність, церков тощо). Реакції, пов'язані з позначенням членів родини (бабуся (2), батьки, дід, родина тощо), віднесено до негативних: припускаємо, що в контексті слова-стимулу вони відображають травматичний досвід респондентів. Конотацію реакцій вічність (8), безсмертя та опис смерті як реальної істоти (міфічного створіння) однозначно декодувати неможливо, тому вони увійшли до групи з нейтральною конотацією. Реакції на позначення закінчення існування (кінець (94), закінчення, закінчення земного, закінчення існування сутності, закінчення циклу, кінець шляху) віднесено до нейтрально конотованих. Асоціації, що співвідносяться з неминучістю, невідворотністю смерті, віднесено до нейтральних, адже вони передають не негативне сприйняття цього явища, а радше ідею фаталізму, можливості змиритися зі смертю, прийняти її як природного явища, як частину існування усього живого.

Аналіз логіко-когнітивного зв'язку між словом-стимулом і реакцією дав змогу виокремити 26 парадигматичних (кінець життя (8), загибель (3), народження (2), реінкарнація (2), безсмертя, загибель життєдіяльності організму, покидання цього світу тощо), 18 синтагматичних реакцій (ворогам (3), з косою (2), страшна (2), буде с кожним, клінічна, москалям, навіки, не треба боятись, очікувана, самотня, стара, сумна, смерть з косою, чорна), 4 власні назви та персоналії (75 мільйонів у Другій світовій, Голодомор, путіну, Україна) та 1032 реакцій розгортання (страждання (12), пекло (3), поховання (3), труп (2), пам'ятник, привид, прощання, хвороби, темний простір, чорні ворони тощо). До парадигматичних реакцій увійшли синонімічні та антонімічні реакції (смерть – загибель, смерть – народження тощо). Реакція путіну граматично є синтагматичною, однак в контексті українських реалій періоду після 2014 року вважаємо доцільним віднести її до групи власних назв і персоналій.

На п'ятому рівні класифікації досліджено семантичний складник отриманого матеріалу та виокремлено 17 семантичних груп:

1. Група **Емоцій, ставлення та стан**, яка складається з 471 асоціації (горе (47), печаль (11), забуття (9), розпач (8), невідомість (7), скорбота (6), туга (6),

тривога (5), співчуття (2), головний страх, посмертна любов, спустошення (2), хвилювання тощо). Ядерна реакція цієї групи – *страх* (56).

2. Група **Кінець**, що містить 126 асоціацій (*кінець життя* (8), *автоматичне припинення будь-якої діяльності, завершення, закінчення земного, кінець фільму, кінець цього миру, кінець шляху, фінал, фінал земного шляху* тощо), з ядерною реакцією *кінець* (94).

3. Група **Опис могили**, що налічує 89 асоціацій (*пустота* (19), *холод* (9), *темінь* (2), *пітьма, прірва, пустка, сира земля, сирість, темний, темний простір* тощо), з ядерною реакцією *темрява* (24).

4. Група **Похорони**, яка налічує 82 асоціації (*кладовище* (12), *труна* (9), *траур* (6), *поховання* (3), *похорон* (3), *домовина* (2), *хрест* (2), *парна кількість червоних роз чи гвоздик, пам'ятник, саван* тощо), з ядерною реакцією *могила* (13).

5. Група **Суміжні поняття**, що утворена з 58 асоціацій (*кров* (13), *втрати* (4), *загибель* (3), *загибель життєдіяльності організму, кровопролиття, покидання цього світу* тощо), з ядерною реакцією *втрата* (30).

6. Група **Колір**, яка налічує 34 реакції (*чорний* (11), *чорне* (2), *білий, чорна, сірий, червоний, щось чорне* тощо), з ядерною асоціацією *чорний колір* (16).

7. Група **Війна**, що складається з 32 асоціацій (*визволення* (4), *ворогам* (3), *75 мільйонів у Другій світовій, війни, вершник, коли людина на бою вмирає* тощо), з ядерною реакцією *війна* (18).

8. Група **Причини**, що нараховує 31 реакцію (*поразка* (5), *хвороба* (3), *вбивство* (2), *аварія, Голодомор, кара, коронавірус, насилля, поневолення, причина, проблеми* тощо). Ядерні асоціації цієї зони – *старість* (4) та *рак* (4).

9. Група **Довкілля**, що утворена з 29 реакцій (*вікно, вогонь, дзеркало, дощ, зіниці, Монополия, монстри, пасмурна погода, платок, природа, тварина, Україна* тощо), з ядерними асоціаціями *психологія* (2) та *медитації* (2).

10. Група **Символи**, яка налічує 27 асоціацій (*скелет* (3), *з косою* (2), *ніч* (2), *жнива, мантія, привид, плащ, череп, чорні ворони* тощо), з ядерною реакцією *коса* (11).

11. Група **Життя та початок**, що містить 22 асоціації (*безсмертя, буття, відродження, нове життя, інше життя, переродження, початок чогось нового* тощо). Ядерні реакції цієї групи – *народження (2), перехід (2) та реінкарнація (2)*.

12. Група **Потойбіччя**, яка утворена з 20 асоціацій (*пекло (3), небо (2), рай (2), міфічний загробний світ, потойбіччя, потрапи в рай* тощо). Ядерні реакції цієї групи – *ад (3) і покой (3)*.

13. Група **Невідворотність**, що налічує 17 асоціацій (*близькість, буде с кожним, доля, категоричність, константа, неминуче, невідворотність, приреченість* тощо), з ядерною реакцією *неминучість (4)*.

14. Група **Вічність**, що нараховує 12 асоціацій (*вічний спокій, завжди, навіки, нескінченність* тощо), з ядерною реакцією *вічність (8)*.

15. Група **Люди**, яка складається з 12 асоціацій (*батьки, дід, літературний герой, люди, москалям, путіну, родина* тощо), з ядерною реакцією *бабуся (2)*.

16. Група **Характеристики**, що містить 11 реакцій (*багато, клінічна, раптова подія, раптовість, самотня стара, сумна* тощо), з ядерними асоціаціями *страшна (2) та щось невідоме (2)*.

17. Група **Спогади**, що утворена з 7 асоціацій (*воспоминания, спогади, фото* тощо), з ядерною реакцією *пам'ять (4)*.

Група *Емоції, ставлення та стан* є найчисельнішою з усіх семантичних груп асоціативного поля *смерть*. Реакції групи пов'язані із горюванням за мертвою людиною (*горе, печаль, скорбота, журба, гіркі сльози*), тривогою і стражданням (*тривога, мука, агонія, нестерпимий біль, страждання, паніка*), розпачем (*безвихідь, спустошення*), страхом (*страх, страх за рідних*), смиренням (*смирення, спокій*), неприйняттям (*неприйняття, отрицание, ощущение непонимания*) та прийняттям (*відсутність вибору, не треба боятись, усвідомлення*) тощо. Група *Кінець* містить реакції на позначення закінчення життя, шляху, існування, діяльності, циклу тощо. Реакції з антонімічної семантикою і поглядом на смерть як на початок чогось нового зібрані в групі *Життя та початок*.

Групи *Опис могили* та *Похорони* вказують, що слово-стимул має зв'язок із процесом поховання, кладовищем та «відчуттями», які супроводжують небіжчика

(*морок, темрява, пустка*). Смерть як магичний перехід у інший світ репрезентують асоціації групи *Потойбіччя*. Реакції групи *Вічність* демонструють уявлення про смерть як остаточний і незворотний кінець людського буття, що осмислюється як стан вічного спокою. Група *Суміжні поняття* містить реакції, які можуть означати смерть у різних контекстах і мають суміжну семантику зі стимулом. Респонденти асоціюють слово-стимул із бойовими діями, що демонструють реакції групи *Війна*. Вона містить також гасло «*Смерть ворогам*». Різні причини смерті зібрано у групі *Причини*: смерть від хвороби (*хвороба, ковид, коронавірус*), від старості (*старість*), внаслідок нещасного випадку (*аварія*), геноциду та репресій (*Голодомор, поневолення*) тощо.

Група *Довкілля* містить асоціації на позначеннях різних об'єктів або явищ навколишнього середовища, які не увійшли до інших груп або мають неочевидну мотивацію. Зв'язок слова-стимула з містичним мисленням та уособленням смерті як «живої» постаті репрезентують асоціації групи *Символи*. Група *Невідворотність* утворена з реакцій на позначення неможливості уникнути смерті та її неминучості. Група *Люди*, утворена з асоціацій побажань смерті (*москалям, Путіну*), та тих, що пов'язані із особистим досвідом респондентів (*бабуся, дід*). На індивідуальний досвід переживання смерті вказують реакції групи *Спогади*, які репрезентують пам'ять про померлих людей. Асоціації групи *Характеристики* описують різні особливості смерті (*клінічна, раптова подія, страшна*).

У реакціях на стимул *смерть* переважають образи втрати, болю, страху, поховання, порожнечі. Часто смерть осмислюється як неминучий фінал або частина опозиції життя–смерть з чіткою етичною й емоційною оцінкою. Простежується також національне маркування: смерть асоціюється з війною, загибеллю захисників, боротьбою за незалежність. Таким чином, поле демонструє як універсальні уявлення, так і специфічні культурно-історичні акценти, зумовлені актуальним українським контекстом.

3.17. Асоціативне поле ЗАХИСНИК

Асоціативне поле *захисник* складається зі 1046 асоціацій, серед них 238

асоціацій є одиничними (Додаток Т). Найчастотнішою реакцією поля є *чоловік* (54). Зафіксовано чотири відмови від реакції.

Структура поля складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Розглянемо реакції, що утворюють ядро: *чоловік* (54), *сила* (53), *солдат* (48), *воїн* (35). Можна зробити висновок, що респонденти вважають захисниками чоловіків, особливо військовослужбовців, основною характеристикою яких є їхня сила. Така семантика віддзеркалена і в асоціаціях приядерної зони: *військовий* (18), *сильний* (11). Реакції *герой* (30), *зброя* (13), *вітчизна* (12), *війна* (10) репрезентують зв'язок слова-стимула з бойовими діями та героїчними вчинками під час захисту своєї країни. Асоціації *мужність* (25), *надійність* (15), *відвага* (14), *патріот* (12) показують ті якості, якими має бути наділений захисник. Основні функції захисника описують реакції *щит* (24), *захист* (16), *допомога* (10). Приядерна зона містить і асоціації на позначання станів і ставлення *спокій* (22), *безпека* (21), *надія* (20), *довіра* (18). Проте ця зона демонструє, що захисниками для реципієнтів можуть бути і близькі люди: *батько* (26), *тато* (12), *друг* (12). Зона напівпериферії містить реакції, що описують риси характеру захисника, які продовжують семантику попередніх зон (*хоробрість* (9), *сміливість* (7), *відповідальність* (5), *відважність* (4), *патріотизм* (4)); функцію, яку він виконує, а саме захист і підтримка (*оборона* (9), *опора* (8), *підтримка* (6), *заступник* (4), *оборонець* (4)); участь у захисті рідної землі та забезпечення миру (*мир* (9), *армія* (8), *батьківщина* (7)). Реакція *стіна* (8) репрезентує метафоричне позначення слова-стимула, що вказує на його надійність і міцність. Готовність захисника віддати життя за те або тих, кого він захищає, оприявила реакція *самопожертва* (5).

У результаті аналізу отриманого матеріалу за кількістю слів, якими подано асоціацію, виокремлено 968 вербально простих (*вітчизни* (2), *Ісус* (2), *собака* (2), *українець* (2), *вартовий*, *побратим* тощо) і 78 вербально складених

реакцій. Серед вербально складених 43 асоціації містять два слова (*зелений колір (3), близька людина (2), добра посмішка, незламний духом, солдати України* тощо), а 35 – більше двох слів (*борець за справедливість, «завжди треба захищати слабших!»*, *любов до країни, молодий чоловік у формі, член футбольної команди* тощо). Два респонденти при реагуванні використали графічні символи, а саме смайлики, що зображують робота та медаль, а також здивовані очі.

Під час аналізу отриманих реакцій постало питання ідентифікації конотації багатьох асоціацій. Важливо розглядати конотацію слів-реакцій не самих по собі, а у парі зі словом-стимулом *захисник*. З огляду на безпекову ситуацію в Україні, а саме стан війни з росією з 2014 року, будемо розглядати асоціації пов'язані із військовими, зброєю та армією, як позитивно конотовані, адже саме армія дає змогу тиловим містам відчувати себе захищеними. Реакції *броня (2), бронезилет, масивний бронезилет, обладунки* також відносимо до групи з позитивними реакціями, оскільки вони забезпечують захист військових. Проте реакції, що вказують тільки на військову форму (*військова форма (2), мілітарі одяга* тощо) вважатимемо нейтрально конотованими, адже вони позначають не самого захисника, а лише зовнішні атрибути. Розглянемо реакції *вітчизна (12), вітчизни (2)*: у зв'язці зі словом-стимулом вираз захисник вітчизни може позначати стереотипну словосполуку, пов'язану із радянським святом. Через неможливість однозначної ідентифікації ставлення респондента віднесемо такі реакції до нейтрально конотованих, проте реакції *батьківщина (7), держава (3), батьківщини, держави* – до позитивно конотованих. Отже, в результаті аналізу емоційного забарвлення елементів асоціативного поля захисник виділено 890 реакцій з позитивною конотацією (*спокій (22), патріот (12), армія (8), посмішка (2), альтруїзм, братерство, герої, поліція* тощо), 34 – з негативною (*війна (10), втома (2), байдужість, ворог, гарматне м'ясо, кров, несправедливість, сволочь* тощо) та

122 – з нейтральною (*метро (3), адвокат (2), ведмедичка-мати, кінотеатр, лев, поле, станція* тощо).

Аналіз логіко-когнітивних зв'язків між стимулом і реакцією дав змогу виокремити 74 парадигматичних асоціації (*військовий (18), оборонець (4), охоронець (2), відстоювач, протектор* тощо), 27 синтагматичних (*сильний (11), високий (3), мужній (3), чесний (2), мій, озброєний* тощо), 12 власних назв і персоналій (*Америка, прапор України, солдати України, України, Франції* тощо), 1 словотворчу (*півзахисник*) і 932 реакції розгортання (*коханий (5), меч (4), дім (2), українець (2), футбол (2), закон, організація, рідні люди* тощо).

У результаті аналізу семантичного наповнення асоціативного поля *захисник* виділено 17 семантичних груп.

1. Група **Якості**, яка складається з 261 реакції (*надійність (15), відвага (14), патріот (12), відповідальність (5), високий (3), гідність (2), мудрість (2), чесний (2), альтруїзм, молодий хлопець, незламний духом, пишногрудий, шляхетність* тощо). Ядерна асоціація цієї зони – *сила (53)*.

2. Група **Воїни та армія**, що містить 167 реакцій (*воїн (35), герой (30), військовий (18), армія (8), борець (2), визволитель (2), козак (2), військо, воїн-захисник, миротворець* тощо), з ядерною асоціацією *солдат (48)*.

3. Група **Люди і стосунки між ними**, яка налічує 158 асоціацій (*батько (26), друг (12), тато (12), коханий (5), людина (5), близька людина (2), діти (2), лікар, ветеран, півзахисник, побратим, рідні люди, син* тощо), з ядерною реакцією *чоловік (54)*.

4. Група **Емоції, ставлення і стан**, що утворена з 131 асоціації (*надія (20), довіра (18), мир (9), гордість (6), подяка (3), втома (2), посмішка (2), байдужість, вдячність, заспокоєння, любов, любов до країни, хвилювання* тощо), з ядерною реакцією *спокій (22)*.

5. Група **Безпека й захист**, яка нараховує 119 асоціацій (*безпека (21), захист (16), оборона (9), стіна (8), заступник (4), оберіг (2), охорона (2), рятівник*

(2), «людина, яка захищає щось або когось», оберігання, опіка, протектор, фортеця тощо), з ядерною реакцією *щит* (24).

6. Група **Довкілля**, яка містить 47 реакцій (*Ісус* (2), *собака* (2), *футбол* (2), *Бог*, *ведмедиця-мати*, *квітка*, *кінотеатр*, *ковдра*, *нашивка з прапором на плечі*, *площа*, *птаха*, *станція*, *теплий светр*, *чисте небо* тощо), з ядерною асоціацією *метро* (3).

7. Група **Підтримка й допомога**, яка утворена з 35 реакцій (*опора* (8), *підтримка* (6), *турбота* (3), *гуманітарна допомога*, *кам'яна стіна*, *помічник*, *порятунок*, «*той, хто врятує*» тощо), з ядерною асоціацією *допомога* (10).

8. Група **Зброя**, що містить 26 асоціацій (*меч* (4), *автомат*, *застаріла зброя*, *ніж*, *людина з автоматом*, *пацан з автоматом*, *танк* тощо), з ядерною реакцією *зброя* (13).

9. Група **Батьківщина**, яка складається з 24 асоціацій (*батьківщина* (7), *батьківщини*, *вітчизни* (2), *дім* (2) тощо), з ядерною реакцією *вітчизна* (12).

10. Група **Зовнішні атрибути**, яка нараховує 15 реакцій (*броня* (2), *військова форма* (2), *бронежилет*, *каска*, *мілітарі одяг*, *обладунки*, *однострій*, *рюкзак* тощо), з ядерною асоціацією *форма* (3).

11. Група **Війна**, що складається з 13 реакцій *війна* (10), *Вітчизняна війна*, *небезпека*, *ризик*.

12. Група **Жертовність**, яка налічує 13 асоціацій (*жертва* (2), *готовий віддати своє життя за Батьківщину*, *жертовність*, *мученик*, *самовідданість*, «*той, що не шкодує себе заради блага інших*» тощо), з ядерною реакцією *самопожертва* (5).

13. Група **Україна**, що утворена з 12 асоціацій (*кожен українець*, *прапор України*, *солдати України*, *український воїн* , *Україна* тощо), з ядерною реакцією *українець* (2).

14. Група **Територія**, що нараховує 10 асоціацій (*країна* (2), *Америка*, *Польщі та інші*, *Франції*, *СРСР* тощо), з ядерною реакцією *державна* (3).

15. Група **Право**, що складається з 6 реакцій *адвокат* (2), *дипломат*, *закон*, *право*, *юрист*.

16. Група ***Зневага***, що утворена 5 одиничними асоціаціями *гарматне м'ясо, идиот, притворство, сволочь, убийця*.

17. Група ***Кольори***, що містить реакції *зелений колір (З) і зелений*.

Найчисельнішою є група *Якості*, яка складається з реакцій, що описують риси характеру (*відповідальність, мужній*), зовнішність (*високий*), вік (*молодий*) та чесноти (*добродішність, мудрість, сильний, шляхетність*), якими респонденти наділяють захисників. Група *Воїни та армія* свідчить, що реципієнти вбачають захист у представниках військової справи, що є закономірним реагуванням, адже на території України відбуваються бойові дії. Групи *Зброя, Війна, Зовнішні атрибути* складаються з реакцій, що мають зв'язок із позначенням захисника саме як військового, який бере участь у бойових діях. Групи *Батьківщина та Україна* містять реакції, які демонструють, що саме потребує захисту. Проте варто зазначити, що реакції на кшталт *кожен українець* показують залученість у цей захист і самих респондентів як українців. Група *Територія* утворена із загальних іменників (*країна*) та власних назв (*СРСР, Франції*) і корелює із двома вищезазначеними групами.

Групи *Безпека й захист* та *Підтримка й допомога* репрезентують ті функції, які має виконувати захисник. Група *Люди і стосунки між ними* містить асоціації, що позначають людей, які беруть на себе роль захисників з цивільної точки зору. Для респондентів це близькі люди, члени родини (найчастіше батько) або інші люди з різних сфер життя (*лікар, член футбольної команди*). Група *Довкілля* складається з реакцій, що співвідносяться з об'єктами чи явищами середовища, що оточує респондентів. Реакції цієї групи *Ісус та Бог* демонструють, що окремі реципієнти сприймають поняття захисника з огляду на релігійні вірування, а асоціації *собака, пес, тварини* свідчать, що безпекову функцію можуть виконувати тварини.

Група *Емоції, ставлення і стан* містить реакції на позначення почуттів, відчуттів та станів, які забезпечуються захисниками. Більшість реакцій цієї групи має позитивну конотацію (*повага, довіра, гордість*), але наявні й реакції з негативною конотацією (*біль, страх, тривога*). Асоціації на позначення зневажливого ставлення до захисників об'єднані в групу *Зневага*. Реакції групи *Жертовність* репрезентують готовність захисника пожертвувати власним

комфортом та навіть життям задля інших. Асоціації групи *Право* показують кореляцію слова-стимула з юридичною сферою.

Стимул *захисник* актуалізує переважно позитивне, патріотичне, героїчне поле. У центрі реакцій – образ військового, добровольця, оборонця країни та народу. Часто виявляється етнокультурна специфіка: респонденти вказують на зв'язок із сучасною війною, називають ЗСУ, Україну, конкретизують функції захисту не лише території, а й цінностей, свободи, життя. У полі простежується символічне протиставлення – захисник як антипод агресора. Водночас помітна емоційна складова: повага, вдячність, гордість, співчуття. Це поле значною мірою сформоване поточним історичним контекстом.

3.18. Асоціативне поле *СОЛДАТ*

Асоціативне поле *солдат* містить 1084 реакції, з яких 244 є одиничними (Додаток У). Найчисельнішою реакцією поля є асоціація *захисник* (93). Зафіксовано одну відмову від реагування.

Структура поля складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Ядро містить асоціації *захисник* (93), *війна* (78), *зброя* (52), *воїн* (43), *захист* (35). Ці реакції свідчать про сприйняття солдата як воїна, який захищає свою землю і народ зі зброєю під час військових дій. Приядерна зона представлена реакціями *сила* (34), *мужність* (26), *форма* (26), *служба* (20), *смерть* (15), *військовий* (14), *герой* (14), *страх* (12), *боєць* (11), *відвага* (11), *дисципліна* (11). Реакції *сила*, *мужність* та *відвага* репрезентують риси характеру, які, на думку респондентів, притаманні солдату. Асоціація *форма* репрезентує зовнішній вигляд солдата, а *служба* і *дисципліна* – армійські порядки. Реакція-емоція *страх* не має однозначного тлумачення, адже може корелювати зі страхом, що переживає солдат, страхом його близьких за його життя, а також страхом населення перед солдатом (особливо ворожим). Реакція *смерть* пов'язана з жертвністю солдатів і найбільшою ціною, яку вони платять. Асоціація *герой* відбиває ставлення респондентів до звитяг та хоробрості, що проявляють солдати в бою. Реакції *військовий* і *боєць* є суміжними до слова-стимула поняттями.

Реакції напівпериферійної зони підкріплюють семантику ядерних та приядерних асоціацій про зовнішній вигляд та атрибути (*військова форма (9), камуфляж (9), автомат (6), каска (5)* тощо), особистісні якості (*патріот (9), хоробрість (8), відданість (7), сміливий (7), сильний (5)* тощо), жертовність (*кров (6), самопожертва (5)* тощо), почуття, що респонденти відчують до солдат (*повага (5), гордість (4)*). В цій зоні з'являються реакції, які показують, що в мовній свідомості реципієнтів слово-стимул має кореляцію з молодістю (*хлопець (5), юнак (5), молодість (4)*) та з контрактною службою (*гроші (4), контракт (4)*). Реакція АТО (6) оприявнює події в Україні. До напівпериферії увійшли кольоропозначення *зелений колір (9), зелений (6)*, що, ймовірно, пов'язані з кольором форми.

Отриманий матеріал проаналізовано за формально-граматичним критерієм, що дало змогу виокремити 978 вербально простих асоціацій (*Донбас (3), безвихідь, відчайдух, незламний, самотність, упевненість* тощо) та 104 вербально складені, з них 62 подано двома словами (*витратний матеріал, мілітарі одяг, охоронець країни, пряма осанка, слід чобота, слуга держави* тощо), а 42 – більш, ніж двома словами (*віддача справі та країні (2), військове звання рядового складу, жовто-блакитний прапор, людина з автоматом, «людина, яка захищає свою батьківщину», патріот своєї країни* тощо). Дві реакції подано графічно.

Аналіз емоційного забарвлення реакцій асоціативного поля *солдат* показав, що чіткий розподіл матеріалу за конотацією неможливий, адже важко виявити мотивацію і ставлення реципієнтів до асоціацій, які вони подавали. Окрім очевидно негативних реакцій *гарматне м'ясо, жорстокість, зрада, невільник*, до цієї групи віднесені реакції *АТО, Донбас* тощо, пов'язані із бойовими діями на території України. Проте реакції пов'язані зі зброєю (*зброя (52), танк (3), літак (2), гвинтівка* тощо), віднесено до нейтральних, оскільки реципієнт міг подавати їх із позитивною мотивацією, маючи на увазі захист безпеки народу, або з негативною, адже саме зброя є інструментом знищення. У ситуації подібної амбівалентності відносимо асоціації до нейтрально конотованих.

Розглянемо ще декілька прикладів. Реакція *людина з автоматом* не має вираженого і чіткого емоційного забарвлення, що змушує нас розподілити її до

групи з нейтральною конотацією, проте реакція *«людина, що воює з ворогами»* виявляє позицію солдата як захисника, що дає змогу нам віднести таку реакцію до групи із позитивною конотацією. Реакції типу *армія, військо, військовий, ЗСУ* тощо віднесено до позитивно конотованих. Така інтерпретація ґрунтується на припущенні, що в період проведення експерименту (2020–2021 рр.) ці лексеми в лінгвокультурній свідомості респондентів могли асоціюватися передусім із захистом і безпекою, а не з агресивними діями. Водночас слід зазначити, що подібна оцінка не може вважатися однозначною та відображає лише домінуючу тенденцію інтерпретації асоціативного матеріалу в межах дослідження. Окремо можна зазначити реакції із семантикою самопожертви (*жертвує своїм життям за мене на фронті просто зараз* тощо). Через те, що подібні реакції мають нерозривний зв'язок із загибеллю, вони віднесені до негативних реакцій. Отже, виокремлено 510 реакції з позитивною конотацією (*захист (35), герой (14), вірність (2), вітчизна (3), допомога (3), безкорисливість, борець за свою батьківщину, людяність, «чоловік, який захищає державу»* тощо), 223 з негативною (*смерть (15), самопожертва (5), маріонетка (2), примус (2), криза, негатив, неприязнь, обман, понівечений* тощо) і 351 з нейтральною (*служба (20), робота (3), генерал (2), мілітарі одяг, озброєння, слід чобота, статус, шинель* тощо). Кількісні підрахунки демонструють неоднозначність оцінної конотації слова-стимула *солдат*.

На четвертому рівні класифікації (за логіко-когнітивним критерієм) виокремлено 78 парадигматичних реакцій (*воїн (43), військовий (14), армієць, військовослужбовець* тощо), 44 синтагматичні (*сильний (5), відчайдушний (3), мужній (3), жертвує своїм життям за мене на фронті просто зараз, лякає, принциповий, радянський* тощо), 11 власних назв і персоналій (*Донбас (3), Україна (3), Бабкін, Бій під Крутами, Донбасс, П'ятниця (гурт), Ремарк*), 2 ремінісцентні (*і у мене нет башкі..., ребёнок войны*) і 949 реакцій розгортання (*передова (3), маріонетка (2), майор (2), діти, приклад для наслідування, рятівник, справжній чоловік, стовп, хлопчик* тощо).

У результаті аналізу семантичного компонента отриманого матеріалу виділено 17 семантичних груп:

1. Група **Характеристики та якості**, яка складається з 229 асоціацій (*мужність (26), відвага (11), патріот (9), честь (6), гідність (3), вірний (2), витримка (2), рішучість (2), чесність (2), непереможний, сильний духом, суворий* тощо). Ядерна реакція цієї групи – *сила (34)*.
2. Група **Захист і допомога**, яка нараховує 156 асоціацій (*захист (35), допомога (3), визволитель (2), опора (2), «людина, яка захищає свою батьківщину», «чоловік, який захищає державу»* тощо), з ядерною реакцією *захисник (93)*.
3. Група **Атрибути**, що містить 149 реакцій (*форма (26), камуфляж (9), каска (5), танк (3), літак (2), чоботи (2), бронезилет, гвинтівка, людина з автоматом, озброєння, пушка* тощо), з ядерною асоціацією *зброя (52)*.
4. Група **Війна**, яка утворена зі 100 асоціацій (*АТО (6), боротьба (4), бій (3), Бій під Крутами, «если есть солдаты – есть битва»* тощо), з ядерною реакцією *війна (78)*.
5. Група **Армія**, яка налічує 84 асоціацій (*дисципліна (11), казарма (4), армія (3), військо (3), марш (3), передова (3), рядовий (3), генерал (2), майор (2), наказ (2), ЗСУ* тощо), з ядерною реакцією *служба (20)*.
6. Група **Суміжні поняття**, утворена з 81 реакції (*військовий (14), боєць (11), армієць, військовослужбовець, воєнний, доброволець* тощо), з ядерною асоціацією *воїн (43)*.
7. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка містить 80 реакцій (*повага (5), гордість (4), безвихідь, жаль, любов, наснага, невизначеність, негатив, переживання, посмішка, радіє, ризик, самотність, смуток, хвилювання близьких* тощо), з ядерною асоціацією *страх (12)*.
8. Група **Люди**, яка складається з 32 асоціацій (*брат (5), батько, діти, друг, мати, Ремарк, син, тато* тощо). Ядерні реакції цієї зони – *чоловік (7)* та *людина (8)*.
9. Група **Смерть**, яка містить 31 асоціацію (*кров (6), вбивця (3), вбивство, втрати* тощо), з ядерною реакцією *смерть (15)*.
10. Група **Довкілля**, яка нараховує 24 асоціації (*жовто-блакитний прапор, залізо, іграшка для хлопчиків, каша, пам'ятник, песня, П'ятниця (гурт), цигарки* тощо), з ядерною реакцією *інструмент (2)*.

11. Група **Молодість**, що налічує 24 реакції (*молодість (4), молодий хлопець (2), молодий воїн, молодь, юність* тощо). Ядерні асоціації цієї зони – *хлопець (5)* та *юнак (5)*.

12. Група **Зневага**, що утворена з 23 реакцій (*маріонетка (2), пішка (2), безмозглий кусок мяса, гарматне м'ясо, обман, почуття відрази, «чувак, в якого не вистачило відкупитися»* тощо), з ядерною асоціацією *пішак (3)*.

13. Група **Служба за гроші**, яка містить 18 реакцій (*робота (3), підлеглий (2), службовець (2), найманець, слуга держави, «робочий, який вивнює завдання зверху»* тощо). Ядерні асоціації цієї групи – *гроші (4)* та *контракт (4)*.

14. Група **Жертовність і поранення**, що утворена з 17 асоціацій (*віддача справі та країні (2), жертва (2), рана (2), жертвує своїм життям за мене на фронті просто зараз, понівечений, поранений, травма* тощо), з ядерною реакцією *самопожертва (5)*.

15. Група **Колір**, яка складається з 17 реакцій (*зелений (6), колір хакі, темні кольори* тощо), з ядерною асоціацією *зелений колір (9)*.

16. Група **Територія**, що містить 11 асоціацій, а саме *Вітчизна (3), Донбас (3), Україна (3), Донбасс, країна*.

17. Група **Примус**, яка нараховує 8 асоціацій (*важка доля, невільник, підневільна людина, примусовість* тощо), з ядерними реакціями *неволя (2)* та *примус (2)*.

Найчисельнішою групою асоціативного поля *солдат* є група *Характеристики та якості*. Вона містить реакції, що описують внутрішні якості й риси характеру, притаманні солдатам і пов'язані з їхньою рішучістю, стійкістю, силою та хоробрістю. На противагу цьому сприйняттю слова-стимула наявні асоціації, що утворили групу *Зневага*, реакції якої знецінюють всі ці якості, порівнюючи воїнів із шматком м'яса. Прототипний вік солдата репрезентований асоціаціями групи *Молодість*, які показують, що респонденти асоціюють слово-стимул саме з молодою людиною, найчастіше хлопцем (*молодий хлопець, юнак*). Група *Атрибути* складається з реакцій, які позначають елементи зовнішнього вигляду солдата

(зелений одяг, камуфляж, каска, однострій тощо), зброї (автомат, гвинтівка, кулі) або військової техніки (літак, танк).

Реакції, що репрезентують солдата як людину, яка допомагає своєму народові і є його опрою, зібрані в групі *Захист і допомога*. Держави мають свою армію, незважаючи на стан війни чи миру, проте основна функція солдатів вбачається в тому, що вони беруть участь у війні або бойових діях. Асоціації на підтвердження цієї думки зібрані в групі *Війна*. Території, землі, за які воюють українські військові, зібрані в малочисельній групі *Територія*. Група *Армія* репрезентує реакції, що мають зв'язок із службою в армії, її правилами, елементами, військовими званнями тощо.

Сприйняття солдата як найнятої людини, а його служби як оплачуваної роботи репрезентовано реакціями групи *Служба за гроші*. Примусовість і відсутність вибору щодо служби в армію оприявлена реакціями групи *Примус*. Група *Суміжні поняття* утворена з реакцій-іменників, які є синонімічними до слова-стимулу (*армієць, боєць, воїн, військовослужбовець* тощо). Групи *Смерть* та *Жертвність і поранення* складаються з реакцій, які демонструють ту найвищу ціну, які солдати сплачують під час своєї служби, проте група *Смерть* містить реакції *вбивця* та *вбивство*, як вказівку на те, що солдат не лише жертвує власним життям, а й позбавляє життя інших.

Асоціації групи *Емоції, ставлення та стан* містять реакції з різною конотацією (*біль, любов, сльози, повага, посмішка, тривога*), що не дає змогу однозначно ідентифікувати, які почуття викликає слово-стимул у респондентів. Група *Люди* утворена із асоціацій загальної семантики, які співвідносяться зі словом-стимулом (*людина*), реакцій на позначення родини або її членів (*матір, син, тато*), близьких людей (*друг, однокласник*). Також наявна реакція *я*, що показує самоідентифікацію респондента зі словом-стимулом. Група *Довкілля* містить реакції, що мають зв'язок з явищами чи об'єктами середовища, як от асоціювання з іграшкою або піснею гурту П'ятниця тощо.

Стимул *солдат* виявляє ширший і менш емоційно забарвлений спектр, ніж захисник. Поле реакцій охоплює як нейтральні, так і суперечливі уявлення: поряд із професійно-інституційними асоціаціями (*військо, армія, форма, наказ*) з'являються

моральні оцінки та контексти участі у війні. Частина реакцій вказує на радянські або російські конотації, що свідчить про збереження в культурній пам'яті образу «радянського солдата» або «солдата-окупанта». Водночас інші реакції спрямовані на осмислення солдата як людини в умовах війни – із втотою, страхом або жертвовністю. Таким чином, поле має неоднорідну структуру і відображає як загальну воєнну роль, так і її національно-культурну інтерпретацію.

3.19. Асоціативне поле АГРЕСОР

Асоціативне поле складається зі 1000 реакцій, серед яких 273 асоціації є одиничними (Додаток Ф). Найчисельнішою є реакція *ворог* (82). Зафіксовано 6 відмов від реагування.

Розглянемо структуру асоціативного поля *агресор*, яка складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії і периферії. Ядро містить реакції *ворог* (82), *війна* (66), *росія* (62), *злість* (50). Респонденти ідентифікують агресора з тим, хто вдається до збройної агресії шляхом бойових дій. Український народ, представниками якого є респонденти, зазнав неспровокованого нападу зі сторони росії у 2014 році і з того часу знаходиться у стані війни з нею, що демонструють реакції ядерної зони. Асоціація *злість* є почуттям, яке агресор відчуває до своєї жертви, або яке жертва відчуває до свого кривдника. Приядерна зона поля складається з реакцій *напад* (26), *зло* (22), *страх* (16), *нападник* (15), *загарбник* (14), *провокація* (14), *агресія* (13), *ненависть* (12), *конфлікт* (11), *жорстокість* (10). Реакції *нападник*, *загарбник* є синонімічними до слова-стимула. Асоціації *напад*, *агресія*, *конфлікт* репрезентують семантику початку конфлікту або воєнних дій. Реакції *Жорстокість* і *зло* актуалізують певні якості, якими наділений агресор, а *ненависть* і *страх* – ті почуття, що викликає слово-стимул. Асоціація *провокація* додає приядерній зоні семантику нечесності та маніпулятивності, яка пов'язана зі стимулом у лінгвокультурній свідомості респондентів. Напівпериферія містить реакції, які уточнюють семантику попередніх зон: *завойовник* (8), *провокація* (7), *гнів* (6), *зброя* (6), *противник* (6), *боротьба* (4), *вторгнення* (4), *маніпулятор* (4), *протистояння* (4) тощо. У ній також є асоціації, що пов'язані з Другою світовою війною (*Гітлер* (6),

Германія (4)), політикою (*політика (5)*, *терор (5)*), насиллям (*насилля (8)*, *кров (7)*, *вбивця (4)*), а також реакція, що корелює зі сполукою країна-агресор (*країна (8)*). Зона напівпериферії містить також і реакції кольоропозначення.

На другому рівні класифікації виділено 915 вербально простих (*бійка (2)*, *випробування*, *гієна*, *дитинство*, *зачинатель*, *заспокоївся*, *козерог*, *москаль*, *підступність*, *скандал* тощо) та 83 вербально складених реакцій, серед яких 40 асоціацій подано двома словами (*російська федерація (2)*, *безсоромна наглість*, *вияви агресії*, *нетвереза людина*, *низька самооцінка*, *поганий настрій* тощо), а ще 43 – більше, ніж двома словами (*дії проти інших країн*, *загарбник із власними ідеями*, *«людина, від якої йде агресія»*, *не прислухатися до слів іншого*, *пасивна агресія з внутрішніми переживаннями* тощо). Слово-стимул отримало дві графічні реакції, представлені смайликами.

На третьому рівні класифікації проаналізовано конотації отриманого матеріалу і виокремлено 9 позитивних реакцій (*«всі агресори в кінці помирають»*), *допомога*, *«друг, бо знаєш кого потрібно знищити»*, *заспокоївся*, *захист*, *патриот*, *слабкий*, *слабкість*), 875 негативних (*вбивця (4)*, *відраза (2)*, *концтабір (2)*, *булінг*, *дурень*, *жадібність*, *загарбник із власними ідеями*, *москаль*, *нацист*, *поганий настрій* тощо) і 116 нейтральних (*динозавр*, *думка*, *ініціатор*, *лев*, *ліс*, *нарцис*, *нейтральність*, *обережність*, *овен*, *покриття*, *стриманість* тощо). Реакції на позначення тварин (*собака*, *тигр*, *шалений пес* тощо) віднесено до нейтральних реакцій. Загальні реакції на позначення людей (*чоловік (5)*, *человек (2)* тощо) увійшли до нейтральних реакцій, а асоціації з вказівкою на конкретну людину, яка чинить агресію, до негативних (*Гітлер (6)*, *вбивця (4)*, *батько* тощо).

З огляду на логіко-когнітивний зв'язок між стимулом і реакціями виділено 40 парадигматичних (*нападник (15)*, *загарбник (14)*, *завойовник (8)*, *загарбник із власними ідеями* тощо), 26 синтагматичних (*пасивний (2)*, *вважає себе лідером*, *заспокоївся*, *несправедливий*, *страшний*, *слабкий* тощо), 14 словотворчих (*агресія (13)*, *агресивно*), 94 власних назви і персоналії (*росія (62)*, *Германія (4)*, *путін (4)*, *Америка (2)*, *Донбас (2)*, *Крим (2)*, *завойовник росія*, *Іран*, *книга Пенелопи Дуглас «Агресор»*, *Нацистська Німеччина* тощо) та 836 реакцій розгортання (*війна (66)*,

жертви (2), зуби (2), начальник, нетвереза людина, підлість, цькування, штурм тощо). До синтагматичних реакцій увійшли асоціації *країна (8), країна-агресор, страна*, які разом із словом стимулом формують сполуку-прикладку *країна-агресор*.

Аналіз семантичного наповнення отриманого матеріалу дав змогу виокремити 18 семантичних груп:

1. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка складається з 213 реакцій (*страх (16), ненависть (12), негатив (6), тривожність (4), байдужість (3), напруга (2), нерозуміння (2), бажання позбутися його, вплив негативної енергії, поганий настрій, страждання* тощо), з ядерною асоціацією *злість (50)*.

2. Група **Той, хто чинить агресію**, яка містить 174 асоціації (*нападник (15), загарбник (14), завойовник (8), вбивця (4), аб'юзер, ініціатор конфлікту, кривдник, оппонент, «той, хто починає конфлікт першим»* тощо), з ядерною реакцією *ворог (82)*.

3. Група **Війна та окупація**, що утворена зі 123 асоціацій (*напад (26), боротьба (4), вторгнення (4), окупація (3), анексія (2), бій (2), атака, завоювання, загарбництво, штурм* тощо), з ядерною реакцією *війна (66)*.

4. Група **Назви країн чи територій**, що нараховує 91 реакцію (*Германія (4), Америка (2), Донбас (2), Крим (2), російська федерація (2), рф (2), США (2), Нацистська Німеччина, Німецький Рейх, Німеччина, фашистська Італія та мілітаристська Японія* тощо), з ядерною реакцією *росія (62)*.

5. Група **Якості**, що містить 73 реакції (*сила (5), нахабність (2), пасивний (2), хитрість (2), жадність, зневірений або навпаки, низька самооцінка, сліпий, страшний, стриманість* тощо), з ядерною асоціацією *жорстокість (10)*.

6. Група **Насилля (моральне й фізичне)**, яка складається з 57 асоціацій (*насилля (8), терор (5), приниження (2), вторгнення до особистого простору, кривда, моральна давка, насилля моральне чи фізичне, тиранія, тиск на мене, цькування* тощо), з ядерною реакцією *агресія (13)*.

7. Група **Довкілля**, що нараховує 50 реакцій (*шолом (2), гієна, горілка, гроза, дитинство, кнопка, козерог, костюм, психологія, соціальна мережа, університет, яд від колорадських жуків* тощо), з ядерною асоціацією *політика (5)*.

8. Група **Люди**, яка налічує 41 асоціацію (чоловік (5), я (4), підліток (2), «бабка, коли сказав, що бога немає», батько, дитина, мисливець, начальник, полеміст тощо), з ядерною реакцією людина (9).

9. Група **Конфлікт**, що містить 33 реакції (сварка (7), протистояння (4), бійка (2), суперечка (2), зіткнення, скандал, суперечки, чвари тощо), з ядерною асоціацією конфлікт (11).

10. Група **Маніпуляція**, яка налічує 40 асоціацій (провокація (7), маніпулятор (4), пропаганда (3), брехня (2), лицемірство, маніпуляція, нечесний маніпулятор, «той, чий розум поневолили диктатори» тощо), з ядерною реакцією провокатор (14).

11. Група **Смерть**, що містить 19 реакцій (смерть (3), жертва (2), смерті, убивства, «всі агресори в кінці помирають») тощо), з ядерною асоціацією кров (7).

12. Група **Персоналії**, яка нараховує 17 реакцій (путін (4), путен, путин, Сталін), з ядерною асоціацією Гітлер (6).

13. Група **Колір**, що налічує 14 асоціацій (червоний (4), красний (3), красний колір, чорне тощо), з ядерною реакцією червоний колір (5).

14. Група **Країна**, що утворена з 13 реакцій (державна (2), країна-агресор, страна тощо), з ядерною асоціацією країна (8).

15. Група **Агресивні тварини**, що складається з 12 асоціацій (бик, динозавр, лев, пес, слина, собака, тигр, шалений пес тощо), з ядерними реакціями звір (2) та зуби (2).

16. Група **Зброя**, яка нараховує 11 асоціацій (автомат, гвинтівка, ножі, пулі, танк тощо), з ядерною реакцією зброя (6).

17. Група **Образи**, що містить 10 одиничних реакцій (бовдур, дурень, егоїст, монстр, нарцис, також криса, тварина, тварюка, телепень, псих)

18. Група **Небезпека**, яка складається з реакцій небезпека (6) і загроза (3).

Найчисельнішою групою асоціативного поля *агресор* є група *Емоції, ставлення та стан*. Вона складається з реакцій з негативною конотацією (біль, відраза, гнів, ненависть) – яких є більшість, з реакцій з нейтральною конотацією (байдужість,

нейтральність) і з реакцій, конотацію яких важко визначити (*бурхливі емоції, відносини, привернення уваги*). Другою за кількістю елементів є група *Той, хто чинить агресію*. Вона містить реакції на позначення людей, які чинять насилля (*абьюзер, вбивця, кривдник*), починають війну та загарбують територію (*загарбник, завойовник, підкорювач*), ініціюють конфлікти (*нападник, ініціатор конфлікту, призвідник конфлікту*) або є просто ворогом та супротивником (*ворог, недруг, опонент, супротивник*) та інші.

Група *Люди* утворена із реакцій, що корелюють із конкретною людиною, яка чинить агресію в індивідуальному або суспільному досвіді респондентів. Реакції групи *Персоналії* точно називають постаті людей, які є агресорами для народу України, який і репрезентують реципієнти. Ця група містить сімнадцять реакцій, проте, вони всі вказують лише на три постаті: Путін, Сталін і Гітлер. Хоча ядерною одиницею цієї групи за частотністю виступає реакція *Гітлер*, варіантні написання імені *путін / путин / путен* функціонують як семантично тотожні реакції. Така конфігурація асоціативного матеріалу свідчить про зближення образів зазначених персоналій у лінгвокультурній свідомості респондентів, зокрема про концептуальне співвіднесення постаті путіна з історичними фігурами тоталітарних режимів. Група *Війна і окупація* та *Зброя* складається з реакцій, які співвідносяться із значенням агресії, як збройного нападу однієї держави на іншу, що призводить до бойових дій та окупації. Асоціації групи *Країна* співвідносяться зі сполукою *країна-агресор*, а реакції групи *Назви країн та територій* називають конкретні приклади країн-агресорів та територій, які вони окупували (*Донбас, Крим*). Респонденти асоціюють слово-стимул передусім з війною росії проти України (*росія, рф та російська федерація*), хоча ця група також містить реакції, що корелюють з Другою світовою війною.

Групи *Смерть* і *Небезпека* репрезентують наслідки збройною агресії для її учасників. Ставлення до агресії як до меншого за розмірами та інтенсивністю конфлікту оприявлене реакціями групи *Конфлікт*, які представляють агресію частиною сварки, сутички або чвари. Група *Якості* містить реакції на позначення рис характеру або певних особливостей самих агресорів або їх жертв, якими на

думку респондентів вони наділені. Група *Насилля (моральне і фізичне)* утворена з асоціацій, що пов'язують слово-стимул з насильницькими діями та тиском.

Агресія як частина певних шахрайський та нечесних дій для досягнення мети представлена реакціями групи *Маніпуляція*. Група *Довкілля* містить реакції на позначення різних явищ та об'єктів навколишнього середовища. Можна виділити реакції, що пов'язані зі знаками зодіака (*козерог, овен, овен і телець*), які демонструють, що в такому випадку агресія розглядається як певна риса, притаманна зазначеним знакам зодіаку. Агресія як поведінкова модель присутня не лише в людей, а й у тварин, що оприявнюють асоціації групи *Агресивні тварини*. Респонденти реагували образливими словами по відношенню до слова-стимула, такі реакції представлені в групі *Образи*.

Стимул *агресор* формує поле, у якому домінують чітко негативні, однозначно марковані асоціації. Вони не лише фіксують образ ворога, ініціатора насильства чи порушника кордонів, а й демонструють персоніфікованість – у значній частині відповідей вгадується або прямо вказується росія або її керівництво. Це свідчить про глибоку інтеграцію воєнного досвіду в лінгвокультурну свідомість респондентів. Стимул викликає високий рівень емоційного залучення, а реакції часто мають політичний або моральний характер, що вказує на соціальну значущість цього поняття в умовах війни.

3.20. Асоціативне поле ЗБРОЯ

Загалом стимул *зброя* отримав 1103 реакції, серед яких 249 є одиничними (Додаток X). Найчисельнішою реакцією поля є реакція *війна*, подана 121 раз. Двічі зафіксовано відсутність реагування.

На першому рівні класифікації проаналізовано структуру асоціативного поля *зброя* і виділено ядерну, приядерну, напівпериферійну, периферійну зони. Ядро утворено з реакцій *війна (121), смерть (77), кров (52), захист (46), страх (45), вбивство (40)*. Асоціації *війна, захист і вбивство* репрезентують основні функції використання зброї, *смерть і кров* – наслідки, а *страх* – емоцію, яка пов'язана із словом-стимулом. Приядерна зона містить асоціації *автомат (34), біль (29),*

небезпека (25), пістолет (21), сила (17), меч (13), зло (11), насилля (11), агресія (10), метал (10), ніж (10). Асоціації *автомат, пістолет, меч, ніж* позначають різновиди зброї, а *метал* – матеріал, з якої її виготовляють. Лексеми *зло, насилля, агресія* можуть уособлювати дії того, хто володіє і користується зброєю, або того, хто став на захист людей. Реакції напівпериферії репрезентують різновиди або частини зброї (*холодна (6), вогнепальна (5), куля (4), отрута (4), танк (4)* тощо), бойові дії (*армія (7), війна (6), бій (4), боротьба (4)* тощо), використання зброї (*вогонь (9), постріл (8)* тощо), емоції (*жах (7), ненависть (4)* тощо), насилля (*рана (4), кровопролиття (4)* тощо). Про сприйняття респондентами зброї як інструмента свідчать реакції *знаряддя (5), інструмент (4)*. Метофоричне сприйняття зброї відзеркалено реакцією *слово (8)*.

За формально-граматичним критерієм виокремлено 1038 вербально простих реакцій (*ядерна (3), гвинтівка (2), засіб (2), алкоголь, інформація, розстріл, штаб* тощо) і 63 вербально складених. З-поміж останніх двома словами подано 35 асоціацій (*бойові дії, в руках, важіль тиску, внутрішня сила, похмуре небо* тощо), а більш ніж двома словами – 28 (*допомога від ушкоджень, засіб проведення бойових дій, моє загублене дитинство, може завдати шкоди, «найгірше, що придумало людство»* тощо). Дві реакції подано графічними символами (за допомогою смайликів): смайлик на позначення мозку, та два смайлики, що пов'язані із розчаруванням та страхом.

У результаті аналізу емоційного наповнення реакцій виокремлено 58 позитивно конотованих реакцій (*перемога (2), самооборона (2), внутрішня сила, воля, допомога, знаряддя для захисту, любов* тощо), 848 негативно конотованих (*війна (121), смерть (77), жах (7), жорстокість (2), травми (2), жертви, паніка, пристрій для вбивства, розбрат, сварка* тощо) та 197 нейтральних (*меч (13), метал (10), армія (7), зелений колір (4), інструмент (4), лікарня, кислий, книга, маска* тощо). Асоціації на позначення різного типу зброї віднесено до реакцій з негативною конотацією, крім тих, що пов'язані із застарілою зброєю (*шабля (3), спис (2), лук, сабля* тощо). Реакції на позначення військових увійшли до групи нейтрально конотованих, адже військовий із зброєю може виконувати функцію як захисту, так і нападу.

За логіко-когнітивним критерієм виокремлено 156 парадигматичних асоціацій (*автомат (34), пістолет (21), меч (13), ніж (10), шабля (3), револьвер (2), спис (2), пневматика* тощо), 33 синтагматичні (*холодна (6), вогнепальна (5), атомна, біологічна, лежить, в руках, на складі, страшна* тощо), 1 словотворчу (*озброєння*), 4 власних назви й персоналії (*Донбас, Донбасс, Прощавай зброя, Україна*) та 910 реакцій розгортання (*домінування (2), волонтери, заводи, книга, легалізація, марна трата грошей країни, прикордонник, щось важке* тощо). До парадигматичних реакцій асоціативного поля *зброя* віднесено реакції на позначення різноманітних типів озброєння. Відзначимо такі зв'язки між стимулом і реакцією, як гіперонімія та гіпонімія, де гіперонімом виступає слово стимул, а реакції парадигматичної групи – гіпонімами.

У результаті аналізу семантичного матеріалу виокремлено 19 семантичних груп:

1. Група **Смерть та вбивство**, що складається з 202 асоціацій (*кров (52), вбивство (40), кровопролиття (4), вбивця (2), жертва, «зброя може вбити мене, а я їх можу вбити морально»*), розстріл тощо). Ядерна реакція цієї групи – *смерть (77)*.

2. Група **Різновиди**, яка налічує 195 асоціацій (*пістолет (21), меч (13), ніж (10), пуля (7), вогнепальна (5), отрута (4), кулемет (3), сабля, гармати (2), спис (2), автоматична гвинтівка, арбалет, БТР, граната, міна* тощо), з ядерною реакцією *автомат (34)*.

3. Група **Конфлікт / війна**, що містить 160 реакцій (*агресія (10), бій (4), боротьба (4), атака (2), напад (2), бойові дії, завоювання, захоплення, розбрат, сварка* тощо), з ядерною реакцією *війна (121)*.

4. Група **Емоції, ставлення та стан**, яка складається з 154 реакцій (*біль (29), зло (11), жах (7), ненависть (4), хаос (2), байдужість, відраза, любов, помста, скорбота, страждання* тощо), з ядерною асоціацією *страх (45)*.

5. Група **Захист та допомога**, що утворена з 70 асоціацій (*оборона (6), щит (3), самооборона (2), броня, допомога, захисник, захищення, самозахист, «і захищає, і калічить»* тощо), з ядерною реакцією *захист (46)*.

6. Група **Небезпека**, яка налічує 39 реакцій (*загроза (6), погроза (3), небезпечність, може завдати шкоди тощо*), з ядерною асоціацією *небезпека (25)*.
7. Група **Акустично-візуальний образ війни**, що нараховує 38 реакцій (*постріл (8), стрільба (3), шум (3), стрілянина (2), брязкіт, вибух, галас тощо*), з ядерною реакцією *вогонь (9)*.
8. Група **Довкілля**, яка складається з 37 асоціацій (*Донбас, в руках, військова форма, легалізація, лікарня, на складі, поле, «Прощавай зброя», спорт, Україна, фільми тощо*), з ядерними реакціями *камуфляж (2), перемога (2) і тир (2)*.
9. Група **Знаряддя**, яка нараховує 34 реакції (*інструмент (4), засіб (2), важіль тиску, знаряддя війни, знаряддя для захисту, інструмент для досягнення кровавої мети, оруddя, пристрій для вбивства, спорядження, спосіб вбивства тощо*), з ядерною реакцією *знаряддя (5)*.
10. Група **Армія**, що містить 33 асоціації (*армія (7), солдати (4), воїн (3), військовий (2), військо (2), воєнний (2), поліція (2), прикордонник тощо*), з ядерною реакцією *солдат (8)*.
11. Група **Людські якості**, яка налічує 30 асоціацій (*відповідальність (2), жорстокість (2), внутрішня сила, воля, впевненість, легковажність, майстерність, могутність, рішимість тощо*), з ядерною реакцією *сила (17)*.
12. Група **Метафорична зброя**, яка утворена з 26 асоціацій (*влада (3), розум (3), гроші (2), алкоголь, інформація, книга, мова та розум, наркотики, навчання тощо*), з ядерною реакцією *слово (8)*.
13. Група **Насилля**, що складається з 19 реакцій (*насильство (5), домінування (2), перевага сили тощо*), з ядерною асоціацією *насилля (11)*.
14. Група **Поранення**, що містить 18 реакцій (*рана (4), рани (4), травми (2), каліцтво тощо*), з ядерною реакцією *поранення (7)*.
15. Група **Характеристики зброї**, що утворена з 11 асоціацій (*власна, красива, непотрібна, потужна, смертельна, страшна, у кожного своя, швидка, щось важке тощо*), з ядерною реакцією *багато (2)*.
16. Група **Люди**, що налічує 11 реакцій (*людина (2), волонтери, злочинець, мама, тиран, член, чоловік тощо*), з ядерною асоціацією *ворог (3)*.

17. Група **Колір**, яка утворена з 10 реакцій (*чорний колір (3), зелений, сірий, чорний тощо*), з ядерною асоціацією *зелений колір (4)*.

18. Група **Зневага**, яка складається з 8 одиничних реакцій (*брехня, бруд, ворог людства, «найгірше, що придумало людство», марна трата грошей країни, сміття, спірне поняття, щось непотрібне*).

19. Група **Полювання**, що містить 8 реакцій (*бедные животные, лес, мисливство, мішень, ціль тощо*), з ядерною асоціацією *полювання (2)*.

Найчисельнішою групою асоціативного поля зброя є група *Смерть та вбивство*. У ній зібрані реакції, які оприявнюють основну функцію зброї, а саме знешкодження свого супротивника. Група містить реакції, що пов'язані зі смертю, вбивством (*вбивство, вбивця, розстріл*) або жертвою (*жертва, жертви, смерть невинних*). В окрему групу (*Поранення*) віднесені реакції, які корелюють не зі смертю, а з отриманням травми та поранення. Група *Різновиди* містить реакції, що співвідносяться з різними видами зброї: сучасною (*граната, пістолет*) та історичною (*арбалет, гармати, лук, шпага*), зброєю різних габаритів (*БТР, танк*), її частинами (*дуло, затвор, кулі, лезо*). Група *Метафорична зброя* утворена з реакцій, які вказують на те, що загрозу може становити не лише фактична зброя, але й слова, гроші, влада, алкоголь тощо, тобто ті явища, які здатні виконувати функцію інструментів впливу, маніпуляції або насильства в соціальному та психологічному вимірах.

Факт того, що зброя використовується у бойових діях, збройних конфліктах, війнах тощо, оприявнений реакціями групи *Конфлікт / війна*. Подібну семантику репрезентують асоціації групи *Армія*, адже зброя є частиною екіпірування та оснащення будь-якого війська. Група *Емоції, ставлення та стан* складається з реакцій на позначення відчуттів та почуттів, які викликає слово-стимул, причому більшість з них мають негативну конотацію. На позитивну функцію зброї вказують реакції групи *Захист і допомога*, до якої поряд з реакціями *захист, самозахист, допомога* тощо, віднесено реакції *щит та броня*, які є частиною обладунків.

Асоціації групи *Небезпека* демонструють, що зброя перш за все становить загрозу. Група *Акустично-візуальний образ війни* містить реакції на позначення

візуальних (*вогонь, блиск*) та аудіальних (*брязкіт, вибух, постріли*) ефектів від використання зброї. Респонденти представляють зброю, як певне знаряддя для різних цілей (вбивства, війни, захисту), що оприявлено реакціями групи *Знаряддя*. Група *Людські якості* містить реакції на позначення рис людей, які володіють зброєю та використовують її. Власне позначення людей зі зброєю зібрані в групі *Люди*, яка складається з реакцій з очевидною мотивацією (*ворог, тиран, злочинець*), так і з тією, яку важко декодувати (*мама*). Група *Насилля* вказує на зв'язок слова-стимула з насиллям, тобто використання зброї задля пригноблення, домінування. Різні описові характеристики озброєння містить група *Характеристики зброї*. Оцінки позначуваного словом-стимулом поняття й зневажливе ставлення до нього відбито у групі *Зневага*. Зброя як частина розваги та хобі, а саме полювання, оприявлена в групі із відповідною назвою. Група *Довкілля* містить асоціації різної тематики: території бойових дій (*Донбас, Донбасс, Україна*), місцезнаходження зброї (*в руках, заводи, лежить, на складі*), місце її використання (*арешт, передова, тир*), ігрова функція (*игрушка, гра, спорт*), культура («*Прощавай зброя*», *фільми*) тощо.

Стимул *зброя* актуалізує складний концептуальний комплекс, у якому переплітаються функціональний, моральний, емотивний і символічний виміри. Зброя водночас постає як матеріальний об'єкт, засіб дії, джерело емоційного реагування й знакова одиниця політичної та культурної семіосфери. Така багаторівнева структура асоціативного поля свідчить про глибоку вкоріненість зброї в лінгвокультурній свідомості українських респондентів як нормативно-проблемного поняття, навколо якого формується етична ідентифікація – хто має право на зброю і з якою метою.

3.21. Асоціативне поле *СПОКІЙ*

Асоціативне поле *спокій* складається зі 1117 реакцій, 242 з яких є одиничними (Додаток Ц). Найчисельнішою реакцією поля є реакція *тиша* (139). Відмов від реагування не зафіксовано.

На першому етапі класифікації проаналізовано структуру асоціативного поля і виділено ядерну, приядерну, напівпериферійну та периферійну зони. Ядро містить реакції *тиша* (139), *мир* (115), *сон* (45), *гармонія* (38). Асоціації *тиша* та *сон* співвідносять слово-стимул з відсутністю шуму, рухів та відпочинком, *гармонія* – з душевної рівновагою або комфортом у відносинах із зовнішнім світом. Реакція *мир* репрезентує кореляцію з мирним станом, адже у період війни спокій неможливий. Приядерна зона складається з реакцій *дім* (34), *відпочинок* (21), *злагода* (21), *природа* (21), *умиротворення* (18), *рівновага* (14), *щастя* (14), *душа* (13), *радість* (12), *тепло* (12), *родина* (11), *море* (10), *сім'я* (10). Деякі реакції цієї зони співвідносяться з ядерними: *рівновага*, *відпочинок*, *злагода*, *умиротворення*. Реакції *радість* і *щастя* є емоціями, які пов'язані із станом спокою. Асоціації *дім*, *родина* і *сім'я* вказують на важливість близьких людей, підтримки та прихистку для відчуття спокою. Реакції *природа*, *тепло* репрезентують думку, що елементи природи можуть приносити спокій, коли їх споглядаєш або знаходишся серед них. Реакція *душа* показує, що спокій має бути душевний, таким що стосується внутрішнього стану людини, а не зовнішніх факторів. Велика кількість реакцій напівпериферійної зони створює певний образ затишного та безпечного простору, який співвідноситься зі словом стимулом: *затишок* (9), *музика* (9), *кіт* (8), *комфорт* (6), *чай* (6), *ліжка* (5), *безпека* (4). У цій зоні наявні реакції, що співвідносяться з рівновагою (*душевна рівновага* (4)), близькими людьми (*друзі* (4), *мама* (4)), відчуттями (*самотність* (9), *стабільність* (8), *впевненість* (7), *легкість* (5)). Респонденти пов'язують слово-стимул із свободою (*свобода* (9), *воля* (5)), а також смертю (*смерть* (6) як вічний спокій).

За формально-граматичним критерієм виокремлено 1009 вербально простих (*безпека* (4), *нерухомість* (2), *домівка*, *коханий*, *млість*, *річка*, *супокій*, *хмарка* тощо) і 105 вербально складених реакцій, серед яких 67 асоціацій утворено з двох слів (*відсутність ворожнечі*, *внутрішня рівновага*, *іноді насторожує*, *захід сонця*, *поле пшениці*, *теплі розмови*, *шум моря* тощо), а 38 – з більш ніж з двох слів (*впевненість у майбутньому* (2), *буття з самим собою*, *засинати без хвилювань*, *нікуди не треба*, *радість на душі* тощо). Три респонденти подали свої відповіді графічно за

допомогою емодзі.

У результаті аналізу конотацій отриманого матеріалу виокремлено 593 позитивних (*мир (115), душа (13), родина (11), воля (5), безпека (4), добробут (3), дружба (2), рідний дім (2), улюблена музика і вечірні розмови у колі друзів тощо*), 27 негативних (*самотність (9), смерть (6), смирення (2), байдужість, занепокоєння, іноді насторожує, не існує, нудьга, одиночество, підозра, слабкість тощо*) та 497 нейтральних реакцій (*ліжко (5), вечір (3), гамак (2), йога (2), контроль (2), книжки, мовчання, незворушність, нейтральність, океан, особисті кордони, поглиблення тощо*). Зауважимо, що асоціації на позначення елементів побуту, інтер'єру та природи віднесено до групи з нейтральною конотацією, а реакції на позначення теплих стосунків між людьми та рідного дому до позитивно конотованих.

Аналіз логіко-когнітивного зв'язку між словом-стимулом та реакціями дає змогу виокремити 68 парадигматичних реакцій (*гармонія (38), душевна рівновага (4), відсутність тривоги (2), відсутність руху і шуму тощо*), 12 синтагматичних (*приємний (2), внутрішній, духовний, затишний, моєї душі, не існує, потребується, спокій в душі, «спокій – найкраще, що може бути в сім'ї» тощо*), 2 словотворчі (*когда все остается спокойным, спокійний стан душі*), 2 власні назви та персоналії (*Україна, Феміда*) та 1033 реакцій розгортання (*гори (4), буддизм (2), дача, довкілля, легкість на душі, немає галасу, спів пташок вранці, стан людини з найменшою активністю, холодний розрахунок тощо*).

У результаті аналізу семантичного наповнення реакцій виділено 23 семантичні групи:

1. Група **Тиша й відсутність руху**, яка складається зі 159 реакцій (*тишина (7), нерухомість (2), тихо (2), відсутність руху і шуму, і тиша, мовчання, немає галасу, нікуди не треба, стан людини з найменшою активністю тощо*), з ядерною асоціацією *тиша (139)*.

2. Група **Мир та життя**, яка нараховує 157 асоціацій (*злагода (21), життя (7), благополуччя (3), добробут (3), мирне небо над головою тощо*), з ядерною реакцією *мир (115)*.

3. Група **Затишний простір**, що містить 143 реакції (*затишок (9), музика (9), чай (6), ліжко (5), книги (2), дача, гірлянди, кава, какао, камін, лампа тощо*), з ядерною асоціацією *дім (34)*.

4. Група **Природа**, утворена зі 103 асоціацій (*море (10), небо (9), гори (4), ніч (4), вода (3), джерельце, дощ, захід сонця, зелень, поле пшениці, туман тощо*), з ядерною реакцією *природа (21)*.

5. Група **Гармонія**, що налічує 98 асоціацій (*умиротворення (18), рівновага (14), баланс, внутрішня гармонія, внутрішня рівновага, дзен тощо*), з ядерною реакцією *гармонія (38)*.

6. Група **Щастя, приємні емоції й відчуття**, що складається з 74 реакцій (*радість (12), любов (9), насолода (3), приємний (2), хороші відчуття (2), ейфорія, втіха, млість, посмішка, хороша атмосфера тощо*), з ядерною асоціацією *щастя (14)*.

7. Група **Люди (та тварини) і стосунки**, яка містить 67 реакцій (*сім'я (10), кіт (8), друзі (4), мама (4), дружба (2), близька людина, відносини, знайомі, котик, коханий, обійми близької людини, підтримка, поруч рідні люди тощо*), з ядерною асоціацією *родина (11)*.

8. Група **Сон**, що утворена з 51 реакції (*закриті очі, заплющені очі, засинати без хвилювань, міцний сон, очі, спати тощо*), з ядерною асоціацією *сон (45)*.

9. Група **Стан**, що містить 40 реакцій (*легкість (5), стан (4), чистота (3), смирення (2), старість (2), полегшення (2), терпіння (2), почуття страху, стагнація тощо*), з ядерною асоціацією *смерть (6)*.

10. Група **Відпочинок**, яка нараховує 32 асоціації (*релакс (3), розслабленість (2), розслаблення (2), вихідні, релаксація, отдых на природі с друзями и семьёй, отдых тощо*), з ядерною реакцією *відпочинок (21)*.

11. Група **Впевненість і стабільність**, що налічує 28 асоціацій (*впевненість (7), упевненість у майбутньому (2), уверенность, упевненість, постійність тощо*), з ядерною реакцією *стабільність (8)*.

12. Група **Довкілля**, яка утворена з 28 реакцій (*довкілля, звуки, держава, дитинство, пісок, плинність часу, особисті кордони, Україна тощо*), з ядерною асоціацією *вікно* (2).

13. Група **Душа**, що містить 27 асоціацій (*душевна рівновага* (4), *духовність, душевна врівноваженість, душі, моєї душі, спокій в душі, спокійний стан душі тощо*), з ядерною асоціацією *душа* (13).

14. Група **Безпека**, яка складається з 18 асоціацій (*захищеність* (3), *відсутність страху* (2), *відсутність тривоги* (2), *відсутність ворожнечі, нету угроз, почуття безпеки тощо*), з ядерною реакцією *безпека* (4).

15. Група **Свобода**, що нараховує 17 реакцій (*воля* (5), *дихання* (2), *вільність тощо*), з ядерною асоціацією *свобода* (9).

16. Група **Розум**, яка містить 15 асоціацій (*думки, раціональність, рефлексія (самоаналіз), розум, розуміння себе, поглиблення в свої думки тощо*), з ядерною реакцією *мудрість* (2).

17. Група **Усамітнення**, яка налічує 15 асоціацій (*буття з самим собою, відокремленість, одиночство, уединение усамітненість, усамітнення тощо*), з ядерною реакцією *самотність* (9).

18. Група **Практики**, яка утворена з 12 реакцій (*буддизм* (2), *йога* (2), *медитація тощо*), з ядерною асоціацією *медитація* (7).

19. Група **Відсутність проблем**, що містить 9 асоціацій (*нічого не турбує* (2), *безпроблемність, немає проблем, «спосіб життя, коли ти ні за що не переживаєш, і у тебе немає стресу» тощо*), з ядерною асоціацією *безтурботність* (4).

20. Група **Колір**, що складається з 8 асоціацій (*блакитний, блакитний колір, жовтий, світлі кольори, синій, синій тощо*), з ядерною реакцією *білий колір* (2). Варто зазначити, що одиниці на позначення блакитного і синього кольору не тотожні в реакціях на стимул, проте сумарно в кількісному прояві не переважають асоціацій на позначення білого.

21. Група **Мрії і бажання**, що налічує 6 реакцій (*бажання залишитися, бажання, мрії, мрія тощо*), з ядерною асоціацією *надія* (2).

22. Група *Зневіра*, що утворена з 5 одиничних асоціацій (*іноді насторожує, недосяжність, не існує, потребується, рідкість, «те, чого мені не вистачає»*).

23. Група *Байдужість*, що складається з 5 одиничних реакцій (*байдужість, беземоціональність, незворушність, нейтральність, равнодушие*).

Найбільш чисельною групою асоціативного поля є група *Тиша й відсутність руху*. Вона містить реакції на позначення відсутності шумів, а також на позначення звуків, що в багатьох випадках є контекстуальними синонімами до слова-стимула. Група *Мир та життя* складається з реакцій, пов'язаних із мирним життям, добробутом, злагодою і благополуччям. Асоціації групи *Затишний простір* описують простір, в якому респондентам знаходиться спокійно: вони співвідносять спокій з власною домівкою або кімнатою, теплими напоями, згаслим світлом, читанням книжок, приємною музикою тощо. Семантична група *Природа* складається з реакцій, що вказують на елементи природного середовища, ландшафту, частини дня тощо. Зв'язок слова-стимула із душевною рівновагою та внутрішнім балансом репрезентований асоціаціями групи *Гармонія*. Кореляція позитивних почуттів, стану щастя та радості, насолоди від життя продемонстрована реакціями групи *Щастя, приємні емоції й відчуття*.

Реципієнти пов'язують спокій із близькими людьми, батьками, домашніми тваринами і якістю відносин з ними, що репрезентовано асоціаціями групи *Люди (та тварини) і стосунки*. Групи *Сон і Відпочинок* співвідносять слово-стимул із спочиванням, відсутністю справ і можливістю оновити ресурси. Група *Довкілля* містить реакції на позначення предметів, явищ і подій дійсності. Деякі реакції цієї групи (*фільми, звуки, ігри*) можна віднести й до групи *Затишний простір*, проте через відсутність можливості чіткого декодування зв'язку між стимулом і реакцією їх додано до цієї групи. Групи *Впевненість і стабільність* та *Відсутність проблем* вказують на важливість впевненості у майбутньому, постійності й незмінності світу навколо, а також відсутності негараздів для відчуття спокою.

Група *Стан* містить реакції на позначення різних станів, що пов'язані із періодами життя (*старість*), смертю, полегшенням (*легкість, полегшення*), силою і слабкістю, страхом, терпінням тощо. Співвідношення слова-стимула і душі

репрезентовано асоціаціями група *Душа*, які акцентують, що на душі мають бути спокій і рівновага. Реакції груп *Безпека* і *Свобода* демонструють необхідність для респондентів мати ці відчуття задля реалізації стану спокою. Асоціації груп *Розум* та *Усамітнення* співвідносять слово-стимул з можливістю бути самому, рефлексією і самоаналізом. Реакції на позначення різних практик для розвитку рівноваги й балансу містяться у групі *Практики*. Про зв'язок спокою з мріями й бажаннями репрезентований у відповідній групі. Групи *Зневіра* та *Байдужість* віддзеркалюють зневіру щодо можливості досягти спокою, або кореляцію з відсутністю емоцій.

Стимул *спокій* викликав насамперед реакції, пов'язані з емоційною рівновагою, відсутністю небезпеки та бажаним станом душевного комфорту. В асоціативному полі спостерігається ціннісна орієнтація на безпеку, перемогу, завершення війни, що засвідчує символічне осмислення спокою як відновлення нормальності. Реакції охоплюють як особистісні, так і лінгвокультурні уявлення про стан спокою, водночас простежується і його опозиція до воєнної реальності, яка окреслює межі концепту через заперечення.

3.22. Асоціативне поле *ЗЛАГОДА*

Загалом стимул *злагода* отримав 1018 реакцій, з яких 203 є одиничними (Додаток Ч). Найчисельнішою реакцією є асоціація *мир* (184). Зафіксовано 8 відмов від реагування.

Структура асоціативного поля *злагода* складається з ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії. Ядро містить реакції *мир* (184), *спокій* (112), *сім'я* (42). Асоціація *мир* вказує на зв'язок слова-стимула із мирними стосунками, а важливість відносин між людьми представлена реакцією *сім'я*. Реакція *спокій* є суміжним поняттям до слова-стимула. Розглянемо приядерну зону, яка утворена реакціями *гармонія* (26), *добро* (24), *дружба* (24), *щастя* (24), *добробут* (17), *взаєморозуміння* (16), *дім* (16), *радість* (16), *йогурт* (14), *любов* (14), *тиша* (13), *розуміння* (12), *компроміс* (11), *затишок* (10), *тепло* (10). Реакції *дружба*, *взаєморозуміння*, *розуміння*, *компроміс*, *любов* вказують на людські стосунки, вміння знайти порозуміння та вибудувати близькі та теплі відносини, що є елементом *злагоди* на

думку респондентів. Асоціації *дім, затишок, тиша, гармонія, тепло* репрезентують затишний прихисток, де є можливість відпочити від метушні. *Щастя, радість, добро* – реакції на позначення емоцій, пов'язаних зі словом-стимулом. Реакція *йогурт* віддзеркалює асоціативний зв'язок слова-стимулу з однойменною українською торговельною маркою молочної продукції. Зона напівпериферії містить реакції, що співвідносяться з асоціаціями попередніх зон: *родина (9), порозуміння (8), домовленість (6), дружні відносини (6), примирення (6), договір (5), згода (5), усмішка (5), молоко (5), благополуччя (4)* тощо.

За формально-граматичним критерієм виокремлено 912 вербально простих реакцій (*договір (5), ввічливість, досягнення, злаки, книги, комунікації, необхідність, село, степ, сусіди* тощо) і 104 вербально складені, з них 65 утворені з двох слів (*дружні відносини (6), дружня родина, духовний спокій, мирне співіснування, мирний договір, у родині, щось приємне* тощо), а 39 – більше, ніж з двох слів (*гармонія у чому-небудь, гарні новини по телевізору, дружні відносини між людьми та державами, мир у всьому світі, торгова марка молочних продуктів* тощо). Два респонденти відреагували смайликами. Ці реакції утворили групу графічних реакцій.

У результаті аналізу емоційного наповнення реакцій виокремлено 792 позитивні реакції (*гармонія (26), затишок (10), примирення (6), успіх (4), комфорт (2), «прекрасно, коли вона сімейна, а інше не важливо», щасливі там люди* тощо), 11 негативних (*тимчасова (4), байдужість, змова, ненависть, нічого, ножі за спинами* тощо) та 215 нейтральних (*йогурт (14), компроміс (11), біла шовкова тканина, водоспад, запах, зберігання нейтралітету, здатність слухати, ягода* тощо). Асоціації на позначення їжі, предметів інтер'єру та побуту, а також елементів природи віднесено до нейтрально конотованих реакцій. Реакції, пов'язані з близькими стосунками між людьми та самими людьми увійшли до позитивно конотованої групи.

На четвертому рівні класифікації за логіко-когнітивних критерієм виділено 50 парадигматичних реакцій (*гармонія (26), гарні стосунки (2), гармонія у чому-небудь, добрі стосунки, мирні відносини* тощо), 11 синтагматичних асоціацій

(міжнаціональна (4), тимчасова (4), в семье, моя, у родині), 4 власні назви та персоналії (Україна (2), молоко «Злагода», Президент) та 953 реакції розгортання (свобода (3), бабуся, відчуття спокою, «злагода – це моя команда в Харкові», мир на всій планеті, «росії нема, путін помер», «те, що відбувається зараз», тепле родинне коло тощо).

Аналіз семантичного наповнення асоціативного поля злагода дав змогу виокремити 15 семантичних груп:

1. Група **Мир**, яка складається з 217 реакцій (мирність (2), жити в мирі, мир в суспільстві, мир на всій планеті, мирне небо над головою, мирне співіснування, мирний договір, мирні відносини тощо). Ядерна асоціація цієї групи – мир (184).

2. Група **Стосунки між людьми**, що містить 216 асоціацій (взаєморозуміння (16), любов (14), компроміс (11), домовленість (6), примирення (6), ідилія (3), гарні стосунки (2), довіра (2), повага (2), схвалення (2), брак, ножі за спинами, ненависть, привітність тощо), з ядерною реакцією дружба (24).

3. Група **Спокій**, утворена з 129 асоціацій (покой (2), спокійність (2), умиротворення (2), відчуття спокою, духовний спокій, душевний спокій тощо), з ядерною реакцією спокій (112).

4. Група **Приємні відчуття та щастя**, що налічує 115 реакцій (радість (16), тепло (10), усмішка (5), задоволення (2), душевне тепло, екстаз, легкість, натхнення, приємно, 😊👉 тощо), з ядерними асоціаціями добро (24) і щастя (24).

5. Група **Люди**, яка містить 73 асоціацій (родина (9), батьки (3), одностудці (3), мати (2), бабуся, друзі, дружня родина, приятель, сусіди, тепле родинне коло, у родині тощо), з ядерною реакцією сім'я (42).

6. Група **Затишок**, що нараховує 68 реакцій (тиша (13), затишок (10), хліб (5), вечеря (2), хата (2), випічка, їжа, камін, рушник, святково вбраний стіл батьківської хати, сімейний затишок тощо), з ядерною асоціацією дім (16).

7. Група **Торговельна марка**, яка складається з 41 асоціації (молоко (5), кефір (3), сирок (3), творог (2), батончик Злагода, бренд молока, молочні виробы, молочні продукти, морозиво, плавлений сир, торгова марка молочних продуктів тощо), з ядерною реакцією йогурт (14).

8. Група **Добробут**, що містить 35 асоціацій (*порядок (5), благополуччя (4), лад (3), безтурботність (2), добробут в сім'ї, утопія* тощо), з ядерними реакціями *добробут (17)*.

9. Група **Гармонія**, яка складається з 30 реакцій (*гармонія у чому-небудь, нірвана, равновесие, рівновага* тощо), з ядерною асоціацією *гармонія (26)*.

10. Група **Довкілля**, утворена з 29 реакцій (*біла шовкова тканина, гроші, держава, «Злагода – це моя команда була в Харкові», котята, «росії нема, путін помер», чудо* тощо), з ядерними асоціаціями *руки (2) і Україна (2)*.

11. Група **Природа**, що нараховує 27 асоціацій (*поле (4), голуб (2), пшениця (2), водоспад, гарна погода, ліс, повітря, природа, спів пташок, степ, ягода* тощо), з ядерною реакцією *сонце (7)*.

12. Група **Успіх та стабільність**, яка містить 17 асоціацій (*стабільність (4), достаток (3), упевненість (2), впевненість, все під контролем, досягнення* тощо), з ядерною реакцією *успіх (4)*.

13. Група **Колір**, що налічує 11 реакцій (*жовтий колір (2), білий, зелений, зелені кольори, зелёный, синій* тощо), з ядерною асоціацією *жовтий (4)*.

14. Група **Негатив**, утворена реакціями *тимчасова (4), іноді важко досягти, нічого та порожнеча*.

15. Група **Байдужість**, яка складається з реакцій *байдужість і зберігання нейтралітету*.

Група *Мир* є найчисельнішою групою асоціативного поля. Вона містить реакції на позначення мирного стану, розвитку й незалежності. Респонденти пов'язують слово-стимул із гармонійними здоровими стосунками між людьми, що ґрунтуються на довірі та повазі. Такі реакції увійшли до групи *Стосунки між людьми*. Група *Люди* містить асоціації, що вказують на конкретних людей, мирні і дружні відносини з якими корелюють зі словом-стимулом. Асоціації груп *Спокій* та *Гармонія* репрезентують зв'язок слова стимула із станом душевної рівноваги та відсутністю хвилювань. Кореляція злагоди із позитивними емоціями, щастям за затишним простором репрезентована асоціаціями груп *Приємні відчуття та щастя* і

Затишок. Реакції, що пов'язані із благополуччям, порядком і добробутом, зібрані в групі *Добробут*.

«Злагода» є назвою торговельної марки молочних продуктів, саме тому респонденти подавали реакції, пов'язані з такою продукцією, які містяться в групі *Торговельна марка*. Група *Природа* складається з реакцій на позначення природних ландшафтів, погоди, тварин та рослин, які реципієнти пов'язують із станом злагоди далі від гомону міста. Асоціації групи *Довкілля* репрезентують різні події, явища і предмети, що корелюють із політикою та економікою (*країна, держава, гроші економіка, Україна*), предметами (*гумка*), частинами тіла (*руки*) тощо. Група *Успіх та стабільність* представлена асоціаціями, які вказують на зв'язок слова-стимула з успіхом, розвитком та впевненістю в майбутньому. Негативне ставлення до слова-стимула та певна зневіра репрезентується реакціями групи *Негатив*.

Стимул *злагода* актуалізував у лінгвокультурній свідомості переважно уявлення про мирне співіснування, гармонійні взаємини та взаєморозуміння. У відповідях респондентів простежується прагнення до єдності, підтримки, співпраці та припинення конфліктів, що дає змогу трактувати злагоду як важливу суспільну цінність у контексті війни. Образ злагоди вибудовується як ідеал, протиставлений ворожнечі та розбрату, й оприявнює ментальний запит на консолідацію.

3.23. Асоціативне поле ДОГОВІР

Слово-стимул *договір* отримало 955 реакцій, з яких 252 є одиничними (Додаток Ш). Найчисельнішою реакцією поля є асоціація *угода* (45). Зафіксовано 4 відмови від реакції.

Структура асоціативного поля *договір* складається з ядерної і приядерної зон, напівпериферії та периферії. Ядро поля містить реакції *угода* (45), *мир* (43), *документ* (39), *компромисс* (38). Респонденти пов'язують слово-стимул з певним документом, що встановлює взаємні зобов'язання, які влаштовують обидві сторони договору. Реакція *мир* може означати тип такого документу, а саме мирні угоди, а також стан суспільства, країни або особистий стан, який вони можуть принести.

Розглянемо приядерну зону, яка містить реакції *підпис* (30), *згода* (23), *домовленість* (20), *папір* (18), *чесність* (18), *гроші* (16), *довіра* (15), *відповідальність* (14), *мирний* (13), *контракт* (12), *дружба* (11), *обіцянка* (11), *рукоштовання* (11), *умови* (11), *папери* (10), *робота* (10), *умова* (10). Асоціації *обов'язок* (8) та *обов'язки* (4) представлені формами однини і множини, проте розглядаємо їх як єдину реакцію і відносимо до приядерної зони. Реакції *згода*, *домовленість*, *мирний*, *рукоштовання*, *обіцянка*, *папери*, *умови*, *умова* репрезентують подібну семантику до ядерної. Асоціації *гроші*, *контракт*, *робота* демонструють кореляцію слова-стимула з бізнес-сферою. Фактичний (предметний) процес укладання договору оприявнений реакціями *папір* та *підпис*. Асоціації *відповідальність*, *дружба*, *чесність* оприявнюють якості, які мають бути у сторін договору, а також ставлення, на якому такий договір буде базуватися. Семантика ядерної і приядерної зон репрезентована в реакціях напівпериферії: договір як документ (*офіційність* (6), *офіційний* (5) тощо); підписання договору (*печатка* (6), *ручка* (5), *бумага* (4), *підписання* (4) тощо), договір як частина бізнесу (*вигода* (8), *аренда* (4)) тощо. Ця зона містить і реакції з негативною конотацією, які вказують на невиконання договору (*брехня* (5), *зрада* (4)). Окремо можна виділити реакції, що пов'язані з політикою та міжнародними відносинами (*дипломатія* (6), *закон* (6), *пакт* (5), *політика* (4)).

Реакції про стосунки, що лежать в основі укладання домовленостей, містить зона також і напівпериферії (*співпраця* (6), *розуміння* (5), *взаємопорозуміння* (4) тощо). Про обов'язковість виконання договору і його надійність свідчать реакції цієї зони, а саме *правила* (6), *зобов'язання* (5), *надійність* (5), *непорушний* (4).

За формально-граматичним критерієм виділено 846 вербально простих (*афера* (2), *дозвіл*, *експлуатація*, *оренда*, *послуга*, *папірус* тощо) і 102 вербально складні реакції. Група вербально складених асоціацій містить 62 реакції, що подані двома словами (*взаємна згода*, *єдине рішення*, *міжнародні відносини*, *Мінський договір*, *розв'язання питання*, *укладення договору* тощо) і 40 – більше, ніж двома словами (*домовленість двох сторін*, *лист з печаткою*, *мати однакові наміри*, *примирення обох сторін*, *«це в якомусь сенсі компроміс, ви погоджуєтесь з комфортним для вас*

умовами, і також робить ваша колега» тощо). Дві реакції подано за допомогою смайликів.

У результаті аналізу емоційного забарвлення отриманого матеріалу виокремлено 320 асоціацій з позитивною конотацією (*мирний (13), дружба (11), надійність (5), взаємопорозуміння (4), чесний (3), взаємовигода (2), повага (2), адекватність* тощо), 37 – з негативною (*брехня (5), зрада (4) афера (2), кайдани (2), війна, диявол, недовіра, сміття, хиткість* тощо) і 598 – з нейтральною (*підпис (30), робота (10), підписання (4), формальність (2), юридичний (2), про купле-продаж, офіціальність, пункти* тощо). Реакції *Мінськ, Мінський договір, Мінські угоди та ЄС* віднесено до реакцій з нейтральною конотацією. Ці асоціації співвідносяться з гострополітичними процесами в Україні та однозначно декодувати ставлення респондентів неможливо.

Аналіз лексико-когнітивних зв'язків між стимулом і реакціями засвідчив, що межі між групами парадигматичних, синтагматичних реакцій, власних назв і персоналій не є чіткими, адже одна і та ж сама реакція може належати одразу до двох груп. Вирішено віднести до власних назв і персоналій асоціації, які містять власну назву, навіть якщо вони утворюють словосполучення зі стимулом і можуть бути віднесені до синтагматичних. Реакції на позначення різних видів договору віднесено до парадигматичних, якщо вони не утворюють словосполучення зі стимулом (*договір – довіреність*) і до синтагматичних, якщо утворюють (*договір – шлюбний*). Отже, виокремлено 120 парадигматичних реакцій (*угода (45), контракт (12), сделка (3), офіційний документ, угода між кимось* тощо), 47 синтагматичних (*офіційний (5), непорушний (4), міжнародний, невиконаний, на крові, паперовий договір* тощо), 7 власних назв та персоналій (*Мінськ (2), ЗНО з історії України, Мінські угоди, Америка* тощо) та 901 реакцію розгортання (*папери (10), дипломатія (6), політика (4), адвокат, дозвіл, лист з печаткою, обговорення, порука* тощо).

Семантичне наповнення реакцій досліджено на п'ятому рівні класифікації і виокремлено 24 семантичні групи.

1. Група *Угода та домовленість*, яка складається зі 162 асоціацій (*компромисс (38), згода (23), домовленість (20), рукоштовкування (11), домовленість*

двох сторін, домовлення про певні умови, тиснути руки, угода між кимось, угода тощо), з ядерною реакцією угода (45).

2. Група **Мир**, яка нараховує 81 асоціацію (мирний (13), примирення (8), перемир'я (7), злагода (3), мирний договір, мирні перемовини, про мир тощо), з ядерною реакцією мир (43).

3. Група **Стосунки**, що містить 72 асоціації (дружба (11), співпраця (6), розуміння (5), союз (5), партнерство (3), стосунки (3), зв'язок, мати однакові наміри, співдружність, суперечки тощо), з ядерною реакцією довіра (15).

4. Група **Документ**, яка налічує 68 реакцій (папери (10), документи (8), офіційний (5), офіційний документ (2), документація, юридичність тощо), з ядерною асоціацією документ (39).

5. Група **Укладання, підписи та закінчення**, що утворена з 61 асоціації (печатка (6), підписання (4), заключення, заключення чогось з людьми, припинення, с кінцевим строком, укладання, укладення договору, укладення миру, фіксування певних умов тощо), з ядерною реакцією підпис (30).

6. Група **Умови і обіцянки**, що складається з 54 асоціацій (умова (10), правила (6), обіцянки один одному, пропозиція, пункти тощо), з ядерними реакціями обіцянка (11) та умови (11).

7. Група **Якості**, яка містить 44 асоціації (відповідальність (14), чесний (3), адекватність, зухвалість, рішучість, слабкість, терпимість тощо), з ядерною реакцією чесність (18).

8. Група **Непорушність і обов'язковість виконання**, що утворена з 40 реакцій (зобов'язання (5), непорушний (4), виконання (3), непорушність (2), «домовленість, яку не можна порушувати», дотримання угоди, непорушне слово, умови обов'язкові для виконання тощо), з ядерною асоціацією обов'язок (8).

9. Група **Впевненість та спокій**, що складається з 39 асоціацій (надійність (5), впевненість (4), гарантія (2), підтвердження (2), впевненість у непорушності, надійний, передбачуваність, урівноваження тощо), з ядерною реакцією спокій (6).

10. Група **Папір**, що нараховує 39 асоціацій (*бумага (4), пергамент (3), папірець (2), аркуш паперу, лист з текстом, паперовий договір, папірус* тощо), з ядерною реакцією *папір (18)*.

11. Група **Різновиди**, яка налічує 35 реакцій (*пакт (5), аренда (4), заповіт (3), купівля (2), найм (2), довіреність, купівлі-продажу, порука, трудовий* тощо), з ядерною асоціацією *контракт (12)*.

12. Група **Вигода**, що складається з 33 реакцій (*вигода (8), взаємовигода (2), вигода та гроші, користь, плата, прибуток, розрахунок* тощо), з ядерною асоціацією *гроші (16)*.

13. Група **Люди**, утворена з 32 асоціацій (*дві сторони (3), нотаріус (3), партнери (2), юрист (2), адвокат, брат, офісні працівники, союзник* тощо), з ядерною реакцією *люди (7)*.

14. Група **Обман**, що складається з 31 асоціації (*зрада (4), порушення (3), афера (2), підступ (2), відступлення, невиконаний* тощо), з ядерною реакцією *брехня (5)*.

15. Група **Бізнес**, утворена з 28 асоціацій (*бізнес (3), економіка (2), компанія (2), послуга, справи, фірма, * тощо), з ядерною реакцією *робота (10)*.

16. Група **Довкілля**, яка містить 27 асоціацій (*зупинка (2), замок, ЗНО з історії України, інтереси, перо, суд* тощо), з ядерною реакцією *ручка (5)*.

17. Група **Вирішення**, що нараховує 19 асоціацій (*вирішення конфлікту (2), вирішення, вирішення проблем, вихід, розв'язання питання, урегулювання питання* тощо), з ядерною реакцією *рішення (7)*.

18. Група **Політика та міжнародні відносини**, що налічує 19 асоціацій (*політика (4), країни (2), Америка, дипломати, міжнародні відносини, політики, президент* тощо), з ядерною реакцією *дипломатія (6)*.

19. Група **Емоції та почуття**, яка містить 18 асоціацій (*кохання, напруженість, посмішка, радість, сумніви* тощо), з ядерною реакцією *надія (5)*.

20. Група **Комунікація**, що утворена з 16 реакцій (*зустріч (2), розмова (2), бесіда, комунікація, обговорення, сперечання, спілкування* тощо), з ядерною асоціацією *перемовини (5)*.

21. Група **Важливість**, яка складається з 12 реакцій (*важлива справа, важлива частина чогось важливого, важливий, важливі документи, важливі папери, дорожче за гроші тощо*), з ядерними асоціаціями *важливість (2)* та *серйозність (2)*.

22. Група **Історія і події сьогодення**, що містить 11 асоціацій (*между Германией и СССР, Мінський договір, Мінські угоди, Паризький мирний договір 1947, УЦР тощо*), з ядерними реакціями *ЄС (2)*, *історія (2)* та *Мінськ (2)*.

23. Група **Обмеження**, що налічує 7 реакцій (*кінець, обтяжливість, ніт, рабство за власною волею, роба тощо*), з ядерною асоціацією *кайдани (2)*.

24. Група **Колір**, яка містить асоціації *білий колір (2)*, *синій, червоний колір*.

Найчисельнішою групою асоціативного поля *договір* є семантична група *Угода та домовленість*, в якій зібрані реакції на позначення певної угоди, згоди або домовленості безвідносно до її офіційності. Офіційний статус договору репрезентований реакціями групи *Документ*. Реакції групи *Різновиди* представляють різні види офіційних угод, як-от шлюбний договір, договір купівлі-продажу або заповіт. Асоціації групи *Мир* демонструють зв'язок слова-стимула ще з одним типом договору, а саме мирним договором. Процеси укладання, підписання та припинення дії договору оприявлені реакціями групи *Уклададння, підписи та закінчення*. Спілкування, обговорення й певна комунікація є важливим елементом укладання договору: реакції з такою семантикою зібрані в групі *Комунікація*. Група *Стосунки* містить реакції на позначення відносин між сторонами договору (*партнерство, поєднання, співпраця*), які він регулює або на яких він базується (*взаєморозуміння, довіра, повага, спільна думка*).

Група *Умови і обіцянки* утворена з реакцій, пов'язаних із пунктами договору, а група *Непорушність та обов'язковість виконання* – з тих асоціацій, що вказують на необхідність цих пунктів дотримуватися. Подібна семантика оприявлена реакціями групи *Важливість*. Реакції групи *Обман* репрезентують ситуації, коли договір не виконується (*афера, брехня, зрада, конфлікт*).

Група *Якості* містить асоціації, що позначають риси характеру тих, хто укладає договір (*відповідальність, чесність*). Сторони договору та представники юридичної сфери, які беруть участь у його укладанні, зібрані в групі *Люди*. Кореляція

слова-стимула з економічною та політичною сферами представлена реакціями груп *Бізнес, Вигода і Політика та міжнародні відносини*. Договір для респондентів співвідноситься зі стабільністю та спокоєм, які він може принести, що відзеркалено в реакціях групи *Впевненість та спокій*. Водночас деякі респонденти сприймають договір як певне обмеження власної свободи, що відбито в групі *Обмеження*.

Інші відчуття, які викликає в респондентів стимул, зібрані в групі *Емоції та почуття*. Вона містить реакції як з позитивною конотацією (*віра, надія, радість*), так і з негативною (*напруження, сумніви, хиткість*). Реакції групи *Вирішення* пов'язують слово-стимул із виходом із скрутного становища та врегулювання проблем. Договір як певний фізичний об'єкт репрезентують реакції групи *Папір*. Група *Довкілля* складається з асоціацій, що пов'язані із предметами та явищами навколишнього середовища (*замок, перо, ручка, час*) або певними процесами та подіями у суспільстві (*перемога, зупинка, зно з історії України*). Реакції на позначення конкретних історичних і сучасних договорів утворюють групу *Історія і події сьогодення*.

Стимул *договір* активізував у свідомості респондентів асоціації, пов'язані переважно з формальним актом узгодження, юридичною силою та завершенням протистояння. Образ договору постає як засіб досягнення злагоди та миру, однак не набуває значної емоційної або символічної ваги. У реакціях фіксується нейтрально-прагматичне сприйняття цього явища як інструментального, а не ціннісного.

Висновки до Розділу III

У межах третього розділу здійснено поетапний аналіз 23 асоціативних полів, кожне з яких становить окрему когнітивну ланку в розгортанні двох центральних концептів – *ВІЙНА і МИР*. Така структура дає змогу не просто зіставити окремі значення, а реконструювати багаторівневу картину того, як ці концепти функціонують у лінгвокультурній свідомості сучасного українського студентства. Йдеться не про абстрактні семантичні категорії, а про концепти, що тісно

переплетені з особистим досвідом, історичним тлом і повсякденною реальністю респондентів.

У результаті проведення ланцюгового асоціативного експерименту зі 589 респондентами, побудови асоціативних полів та аналізу і класифікації наповнення цих полів підсумовано:

1. Найбільшу кількість реакцій містить асоціативне поле *життя*, яке нараховує 1185 відповідей реципієнтів. По вісім відмов від реагування, що є найбільшим результатом, отримали поля *визволення* та *злагода*. Проте навіть цей результат становить не більше, ніж 0,8% від загальної кількості. Найбільш частотною реакцією стала реакція *свобода* (197), подана на слово-стимул *війна*.

2. Реципієнти тяжіли до того, аби реагувати вербально простими реакціями, які в середньому складають 90,3% від загальної кількості асоціацій.

3. Класифікація реакцій за логіко-когнітивним критерієм показала, що основними зв'язками між стимулами і реакціями є реакції розгортання, парадигматичні, синтагматичні та власні назви і персоналії. Реакції розгортання оприявнюють зв'язок слова-стимула із певними структурами концептів у мовній свідомості респондентів, репрезентуючи реакцію, як частину певного образу, який актуалізується такими зв'язками. Такими асоціаціями є реакції за суміжністю, реакції, що позначають емоції й відчуття, реакції-ставлення, реакції, що описують простір, довкілля, реакції, що співвідносяться з людьми та індивідуальним досвідом респондентів тощо. Парадигматичні реакції представлені синонімами та антонімами до слова-стимула. У межах класифікації асоціативного поля *зброя* до парадигматичних реакцій віднесено гіпонімічні реакції, що становили більшість парадигматичних реакцій цього поля. Синтагматичні реакції представлені асоціаціями, які утворюють різні сполуки зі стимулом (словосполучення, речення). Серед власних назв і персоналій найчастотнішими були назви країн або території, але ця група також містить імена людей, назви книг, історичних подій або пам'яток архітектури. Стимули *друг*, *ворог*, *дружба*, *перемога*, *визволення*, *воля*, *життя*, *солдат*, *захисник*, *агресор*, *спокій* отримали реакції, які можна класифікувати, як словотворчі. На стимули *мир*, *поразка* та *ворожнеча* подано фонетичні асоціації.

Стимули *мир* та *життя* отримали фразеологічні реакції. Реакції-штампи виокремлено серед реакцій поля *Мир*. Асоціативне поле *солдат* містить ще 1 ремінісцентну реакцію. Окрему групу становлять графічні реакції, представлені емодзі, які зафіксовано у відповідях окремих респондентів. У низці випадків такі респонденти реагували виключно графічними знаками на всі стимули, що може свідчити про невербальний спосіб репрезентації емоційно-оцінного ставлення до запропонованих понять.

4. З огляду на емоційне наповнення отриманих реакцій, стимули *мир*, *нація*, *друг*, *державна*, *дружба*, *перемога*, *визволення*, *захисник*, *злагода* виявили чітко виражену позитивну конотацію, а стимули *війна*, *ворог*, *ворожнеча*, *поразка*, *завоювання*, *неволя*, *смерть*, *агресор*, *зброя* є негативно конотованими. Слова стимули *воля* (58,6% позитивних реакцій, 2,6 5% – негативних і 38,8% – нейтральних), *спокій* (53,1% позитивних реакцій, 2,4% – негативних і 44,5% – нейтральних) і *солдат* (47% позитивних реакцій, 20,6% – негативних і 32,4% – нейтральних) мають здебільшого позитивну конотацію, проте кількісний розподіл реакцій демонструє, що чітко виокреслити конотації цих стимулів є проблематичним. Асоціативні поля *життя* та *договір* мають нейтральну конотацію, адже при реагуванні на стимул *життя* реципієнти радше вдавалися до асоціацій, що описують їхній побут, повсякдення тощо, а на стимул *договір* – процеси, пов'язані з підписанням або укладанням, яким вони не давали оцінки.

5. Концепт МИР у представлених асоціативних полях не зводиться до формули «відсутність війни». Він утілює цілу низку станів, до яких прагне лінгвокультурна особистість: спокій, затишок, злагода, безпека, любов, родина. Важливо, що ці реакції не є відголоском формального знання – вони походять із глибшого шару досвіду: мир як можливість «жити нормальне життя», бути з близькими, відчувати простір без загроз. У багатьох випадках він постає як щось майже втрачене або недосяжне – звідси поодинокі реакції з семантикою зневіри, втоми, відчуття, що мир – це вже не частина звичного світу, а радше мрія або згадка.

Натомість *Війна* – концепт, який не просто семантично протиставляється миру, а формує окремий пласт свідомості, в який залучені і особистісний досвід, і

культурна пам'ять, і травма. Війна постає як категорія, що не потребує тлумачення – її репрезентації очевидні: смерть, біль, страх, втрати, кров, зброя. Водночас у значній частині реакцій присутні конкретні назви (*Донбас, Крим, росія, 2014*), що засвідчує: для респондентів війна – не абстрактна подія, а те, що відбувається зараз або вже відбулося з ними чи їхніми близькими. У полі концепту *Війна* простежується велике емоційне навантаження – від ненависті й розпачу до гордості й спротиву, які, втім, не нівелюють травматичного відтінку.

6. Асоціативні поля слів-стимулів *солдат, захисник, агресор, зброя, нація, держава, договір* та інші – не розглядаються як ізольовані концепти, а функціонують як складники єдиної концептуальної опозиції. Вони доповнюють базові уявлення про *МИР і ВІЙНУ*, вводячи елементи культурного коду, національної ідентичності, морального оцінювання. Часто саме через ці другорядні поля проявляються ті нюанси, які в ядрі концептів могли би залишитися прихованими: наприклад, те, як у мовній свідомості поєднуються поняття *держава і захист*, або як слово *нація* викликає реакції, пов'язані з родинною належністю, а не з етнічністю.

Отже, асоціативне моделювання дало змогу не лише виявити структурні компоненти концептів *ВІЙНА і МИР*, а й побачити, як саме вони функціонують у сучасній українській лінгвокультурній свідомості – з її травмами, надіями, прагненням безпеки й досвідом спротиву. Це не механічне знання, а глибоко вкорінені у повсякденність і культурну пам'ять уявлення, що відбиваються на рівні мови. Мовна особистість, яка реагує на ці стимули, не є нейтральним спостерігачем – вона включена в контекст, який вона формує, а він формує її. Саме тому концепти *ВІЙНА і МИР* не можуть бути зведені до набору значень – це живі, динамічні структури, що виявляють себе через асоціації, конотації, образи, символи й оцінки.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації уточнено поняттєво-термінологічну базу сучасної антропоцентричної лінгвістики, що включає ключові категорії мовної свідомості, мовної особистості та мовної картини світу. Під час аналізу встановлено, що жоден із цих феноменів не може розглядатися ізольовано: сучасний стан гуманітарних наук вимагає міждисциплінарного підходу, оскільки мова, мислення, культура та соціальне середовище перебувають у нерозривній взаємодії. Особливо це помітно в умовах сучасного українського суспільства, де мовний досвід невіддільний від культурних та соціальних чинників повсякденного життя. У цьому контексті обґрунтовано доцільність використання поняття *мовна особистість*, що поєднує когнітивні, емоційні, мовні та культурні складники свідомості людини й відображає її укоріненість у національному мовному просторі. *Лінгвокультурна свідомість* розглядається як внутрішній рівень функціонування мовної свідомості, де формуються цінності, уявлення та смисли, притаманні певній національній спільноті. Відповідно, *мовна картина світу* постає як її зовнішня, вербальна форма, що являє собою спосіб фіксації колективного досвіду та інтерпретації реальності, притаманний мовній особистості. Саме у цій картині світу закріплюються базові концепти культури, що забезпечують спадкоємність цінностей і стабільність національної ідентичності. Таким чином, у роботі узгоджено співвідношення понять *мовна свідомість*, *лінгвокультурна свідомість* і *мовна картина світу* як послідовних рівнів репрезентації ментально-культурного досвіду. Акцентовано, що в сучасних умовах саме лінгвокультурологічний підхід виявляється найбільш релевантним для опису мовної особистості в Україні, адже дає змогу розглядати мову не лише як систему, а й як засіб збереження та відтворення індивідуального й колективного досвіду спільноти.

2. У межах лінгвокультурної свідомості ключовими одиницями репрезентації знань і цінностей виступають *концепти*, що поєднують когнітивний, емоційний і культурний складники людського досвіду. Концепт постає не лише як результат

пізнання, а як форма збереження і трансляції культурної пам'яті, у якій вербалізуються колективні уявлення, соціальні стереотипи та морально-оцінні орієнтири спільноти. У дослідженні концепт трактується як структурна одиниця лінгвокультурної свідомості, що має багаторівневу внутрішню організацію та відображає взаємодію мови, мислення й культури.

3. Оптимальним інструментом виявлення внутрішньої структури концепту у роботі визначено асоціацію, яка є елементарною одиницею мовної свідомості, що фіксує безпосередній вербальний зв'язок між знаком і смислом. Асоціації дозволяють реконструювати семантичну й емоційно-оцінну структуру концептів, оскільки саме через асоціативні реакції відображається глибинний рівень лінгвокультурної свідомості, що не завжди усвідомлюється мовцем. Таким чином, асоціації слугують своєрідним ключем до вербалізації концепту, адже дають змогу відтворити його смислове ядро, периферію та ціннісні домінанти. Їх аналіз дає змогу простежити, як індивідуальний досвід узгоджується з колективними уявленнями і як через мовні зв'язки концепти формують структуру мовної картини світу. У такий спосіб здійснено критичний огляд наукових підходів до розуміння лінгвокультурної свідомості та концепту, уточнено зміст основних термінів і визначено теоретичні засади аналізу концептів ВІЙНА і МИР, що відповідає першому завданню дослідження.

4. Обґрунтовано методологію дослідження асоціативної структури концептів та описано інструментарій ланцюгового асоціативного експерименту для збору емпіричного матеріалу, що забезпечило виконання другого завдання роботи. Методологічною основою емпіричної частини дослідження став ланцюговий асоціативний експеримент, який забезпечив можливість безпосереднього доступу до лінгвокультурної свідомості носіїв мови. Проведене експериментальне дослідження дало змогу зібрати великий обсяг асоціативних реакцій, які розкривають як когнітивні, так і емоційно-ціннісні аспекти лінгвокультурної свідомості. Враховуючи, що асоціативний експеримент проведено у 2020–2021 роках – у період глибоких соціальних трансформацій, спричинених пандемією COVID-19 та тривалими воєнними діями на сході України, саме ці умови визначили специфіку

вибірки, характер доступу до респондентів та динаміку їхніх асоціативних реакцій. Дистанційна форма навчання стала загальною нормою у закладах вищої освіти і дала змогу опитати студентів з різних регіонів країни, що забезпечило широкую географію та різноманітність досвіду учасників. Застосування асоціативного методу продемонструвало, що він є продуктивним інструментом реконструкції лінгвокультурної картини світу та інтерпретації глибинних концептуальних структур сучасної української мовної свідомості, які стають цінним матеріалом історичного етапу до повномасштабного вторгнення 2022 року.

5. У дисертаційній роботі розроблено багаторівневу класифікацію асоціативних реакцій, створену на основі переосмислення та адаптації наявних підходів до специфіки нашого експериментального матеріалу. Класифікація включає п'ять рівнів, кожен із яких виконує окрему аналітичну функцію. На першому рівні здійснено структурний аналіз, що передбачає виділення ядра, приядерної зони, напівпериферії та периферії асоціативного поля. Другий рівень ґрунтується на формально-граматичному критерії, який дає змогу визначити синтаксичну організацію реакцій. Третій рівень охоплює конотативний аналіз, що виявляє емоційне забарвлення та аксіологічну маркованість реакцій. Четвертий рівень спрямований на встановлення когнітивно-логічних зв'язків, які відображають способи концептуалізації досліджуваних понять у свідомості респондентів. На п'ятому рівні здійснено семантичну інтерпретацію, що дає змогу простежити смислову структуру асоціацій у межах концептуальної системи. Запропонована модель виявилася продуктивною для аналізу великого масиву асоціативних реакцій, оскільки дає змогу розглядати концепт у його багатозаровості, поєднуючи структурний, граматичний, емоційний, когнітивний та семантичний аспекти. Вона не копіює наявні типології, а радше інтегрує та трансформує їх, створюючи інструмент, який адекватно відображає складність і динаміку лінгвокультурної свідомості сучасної української молоді. Запропонована багаторівнева класифікація дала змогу здійснити кількісно-якісний аналіз асоціативних реакцій, визначити структуру асоціативних полів та типи зв'язків між стимулом і реакцією, що забезпечило реалізацію четвертого завдання дослідження.

6. У ході асоціативного експерименту зафіксовано явище білінгвізму: частина респондентів подала реакції російською мовою, що відображає реальну мовну ситуацію в сучасній Україні. Водночас аналіз показав, що такі реакції не відрізняються семантично від українськомовних відповідників і не формують окремих смислових полів. Тобто мовний код цієї частини реакцій не впливає на структуру концептів та не зумовлює зміщення їхніх значень. Зафіксовані випадки одиниць російською радше свідчать про мовну інерцію – звичні патерни індивідуальної комунікації, а не про концептуальну відмінність чи зміни в мовній картині світу. Важливо зауважити, що респонденти виконували завдання в україномовному освітньому середовищі, де і сам формат експерименту, і його інструкція подані українською. Це сприяло домінуванню українськомовних реакцій і мінімізувало вплив білінгвізму на результати. Оскільки ми не вимагали від учасників вказувати мову їхнього повсякденного спілкування, випадки реакцій російською можна розглядати як індивідуальні особливості, а не як тенденцію чи чинник, що формує іншу концептосферу. Отже, білінгвізм у дослідженні мав несуттєвий характер і не вплинув на концептуальну структуру асоціативних полів, що дає змогу вважати отримані дані репрезентативними саме для україномовної лінгвокультурної свідомості сучасної молоді.

7. Узагальнена структура концепту МИР вирізняється системністю, внутрішньою злагодженістю та високим ступенем смислової насиченості. Аналіз результатів асоціативного експерименту, проведеного на матеріалі стимулів мирного кластера (*мир, спокій, злагода, договір, друг, перемога, визволення, воля, життя*), дав змогу реконструювати цілісну концептуальну модель, яка демонструє сталу повторюваність базових значень, великі масиви емоційно-позитивних реакцій і глибоку кореляцію між особистісними, соціальними та культурними смислами миру. У ядерній зоні всіх полів, що утворюють мирний концепт, повторюються такі реакції, як *спокій, тиша, щастя, радість, злагода, гармонія, любов, голуб*. Значення цих реакцій у різних полях не є випадковим: вони репрезентують універсальні смисли мирного існування, розгортаючи концепт МИР як стан рівноваги, тиші, внутрішньої та зовнішньої гармонії. Особливістю є те, що ядро концепту

вибудовується не на опозиції МИР – ВІЙНА, а на позитивно наповненому уявленні про стан миру як природний і бажаний спосіб буття. Респонденти не сприймають мир як просту відсутність конфлікту: він постає як емоційно-ціннісний центр, необхідна передумова благополуччя, рівноваги й щасливого життя. Домінування в ядрі саме емоції (*радість, щастя* тощо), які важко описати через конкретні дії чи явища, вказує на високий рівень абстракції, який формує стійкий культурний спосіб осмислення миру як глибинної людської потреби.

8. Приядерний компонент демонструє розширення та конкретизацію ядерних значень, доповнюючи емоційно-ціннісну основу маркерами повсякденності, міжособистісних стосунків та соціальної взаємодії. До приядерної зони належать реакції, що реалізують емоційно-психологічний, соціальний, комунікативний, екзистенційний та сенсорний семантичні компоненти (*добро, життя, свобода, дружба, дім, родина, природа, тепло, світло, умиротворення, рівновага, відпочинок, довіра, підтримка* тощо). Вони окреслюють антропоцентричний шар концепту, у якому мир постає не як політичний чи військовий термін, а як простір безпеки та взаємної турботи, що розгортається передусім у стосунках між людьми. У структурі приядерної зони чітко простежується кілька смислових доменів: емоційно-чуттєвий, що охоплює реакції на позначення позитивних переживань і станів; міжособистісний, пов'язаний із уявленнями про дружбу, підтримку та взаєморозуміння; ціннісно-аксіологічний, у межах якого актуалізуються поняття миру, злагоди, свободи й життя; символічний, представлений образами світла, неба, сонця та голуба; а також соціально-колективний, що репрезентує ідеї єдності, нації та спільноти. Таким чином, приядерна зона не відмежовується від ядра, а продовжує та уточнює його, переносить абстрактні категорії «*спокій*» і «*гармонія*» у сферу конкретних людських практик – сімейних зв'язків, дружби, відпочинку, природної рівноваги, психологічного комфорту.

9. В периферійній зоні МИР постає як щоденний досвід, адже вона є семантичним продовженням ядра, уточненим предметними асоціаціями та символічними маркерами, які виражають індивідуальний досвід. Вона не змінює структури концепту, але засвідчує багат шаровість і внутрішню варіативність, якими

характеризується мир у сучасній українській лінгвокультурній картині світу. Концепт МИР у мовній свідомості українських студентів-гуманітаріїв постає як багатовимірна, структурована позитивно-ціннісна категорія, що вирізняється високим ступенем абстракції ядра, насиченою й антропоцентричною приядерною зоною, яка переносить абстрактні смисли у сферу стосунків, емоцій та особистої безпеки, матеріальною, образною та символічною варіативною периферією, що підтверджує гнучкість і індивідуальність концепту. МИР є одним з найбільш емоційно позитивних і концептуально розгалужених макроконцептів, які формують світогляд студентської молоді.

10. У межах проведеного асоціативного експерименту концепт ВІЙНА постає як одна з найбільш цілісних, вагомих і багатовимірних структур у мовній свідомості респондентів. Незалежно від того, яке конкретне слово-стимул активувало відповідну асоціацію (*війна, смерть, ворог, агресор, зброя, завоювання, поразка, ворожнеча, солдат, неволя*), у сукупній картині простежується стійкий повторюваний ядровий комплекс, який і формує концептуальну основу цього явища. Оскільки всі зазначені стимули входять до широкого семантичного поля війни, їхня інтеграція дає змогу реконструювати спільну концептуальну структуру, що репрезентує узагальнене уявлення української молоді про війну як соціально-історичний феномен. Зіставлення ядерних зон усіх стимулів засвідчує надзвичайно високу повторюваність асоціацій *смерть, біль, страх, кров, сльози, злість, ненависть*. Загальний аналіз демонструє, що найчастотніші реакції, незалежно від стимула, об'єднуються довкола семантики нищення, втрати та страждання, формуючи жорстке негативне ядро концепту. У центрі виявляється фізична смерть, кровопролиття, біль як універсальний результат будь-якої форми збройного конфлікту; до них доєднується страх – базова емоція у контексті загрози. Сльози, злість, ненависть формують емоційний компонент, що є невід'ємною частиною репрезентації війни. Таким чином, концепт ВІЙНА у свідомості респондентів є концептом катастрофи, концептом радикального зла та руйнування, що проявляється на всіх рівнях структури. Приядерний компонент концепту ВІЙНА не формує окремого смислового поля, а становить органічне розгортання та

деталізацію ядерних уявлень. Якщо у ядрі домінують найбільш узагальнені асоціації, то приядерна зона конкретизує їх, поглиблюючи емоційний та ситуаційний виміри війни. Емоційний спектр тут розширюється і набуває різних градацій: до страху й болю додаються стани пригнічення, відчаю, смутку, печалі, тобто ті переживання, що природно продовжують первинні емоції, закладені в ядрі.

11. Паралельно приядерний рівень уточнює об'єктивну, подієво-ситуативну структуру війни: поряд із фундаментальними асоціаціями з руйнуванням і смертю виникають уявлення про конкретні прояви бойових дій (*вибухи, кровопролиття, насилля, бій, битва* тощо). Війна у свідомості респондентів постає не лише як абстрактне поняття, а й як сукупність дій, процесів і станів, що супроводжують збройний конфлікт та безпосередньо впливають із базової семантики смерті, страху й болю. Важливим структурним елементом приядерної зони є поява акторів війни – тих, хто здійснює агресію або стає носієм загрози (*ворог, росія, агресор, нападник, загарбник* тощо), і тих, хто бере участь у бойових діях (*солдат, армія* тощо). Акторний вимір лише посилює негативне ядро, оскільки загроза набуває обличчя та форми дії. Поруч із цим природно формується оборонно-героїчний сегмент, який не заперечує негативної природи війни, а виникає як реактивна відповідь на небезпеку (*захист, захисник, воля, визволення, перемога, сила, мужність, відвага* тощо). Ці асоціації відображають спротив та внутрішню готовність боротися за життя. Це не позитив війни, а вторинна, похідна семантика, що з'являється виключно через існування загрози та руйнування. Тому її слід трактувати не як бінарний полюс, а як похідний концептуальний шар, що структурується навколо ідеї оборони, захисту, збереження життя та боротьби за свободу.

12. Узагальнена структура концепту ВІЙНА у лінгвокультурній свідомості українських студентів-гуманітаріїв характеризується жорстко негативним ядром та розвиненою приядерною зоною, яка розширює базові смисли за рахунок емоційних, подієвих і акторних компонентів. Периферія демонструє індивідуальну варіативність та підтверджує багаторівневий характер концепту. Концепт «Війна» поєднує високу абстрактність ключових значень із конкретністю ситуаційних образів, що зумовлює його особливу смислову щільність і актуальність у сучасній мовній свідомості.

13. Узагальнений аналіз асоціативних полів ВІЙНА і МИР засвідчує, що ці два концепти, попри їхню традиційну опозиційність, мають структурну схожість, яка проявляється на рівні формування ядра, приядерної зони та периферії. У обох випадках ядро відзначається високим ступенем абстракції. У цьому виявляється спільна властивість людської свідомості узагальнювати базові життєві стани у вигляді універсальних категорій, які виходять за межі конкретних ситуацій і фіксуються як фундаментальні смисли колективного досвіду. Так само в обох концептах простежується яскраво виражений емоційний компонент ядра: позитивно забарвлений щодо миру й негативно – щодо війни. Емоційність тут не є периферійним фоном, а становить структуроутворювальний елемент обох концептів, що свідчить про їхню антропоцентричну природу та глибоку вкоріненість у екзистенційному досвіді респондентів.

14. Попри структурну подібність, концепти ВІЙНА і МИР формують різноспрямовані ціннісні домінанти, що зумовлює їхню асиметричну опозиційність. Мирний кластер організований довкола позитивних, життєствердних і гармонізаційних смислів, тоді як воєнний кластер акумулює семантику загрози, руйнування й втрати. Водночас ця бінарна опозиція є асиметричною: МИР є первинним, природним і бажаним станом, тоді як ВІЙНА – вторинним, реактивним, зумовленим зламом звичного порядку речей. Така асиметрія проявляється навіть у способах формування приядерних зон: у полі миру домінують уявлення про дім, родину, дружбу, довіру, природу та побутові маркери безпеки, натомість у полі війни – конкретні процеси руйнування, насилля, бойових дій, а також актори конфлікту. Таким чином, мир постає як норма існування, війна – як радикальне її порушення.

15. Водночас між аналізованими концептами існує значний смисловий перетин, зумовлений природою стимулів, залучених до експерименту. Частина слів-стимулів (*перемога, поразка, визволення, неволя, воля, солдат, захисник, держава, нація*) не може бути однозначно віднесена лише до одного з блоків, оскільки одночасно вписується в ширше семантичне поле обох концептів. Наприклад, поняття *перемога* і *визволення* належать до мирного кластера лише у своїй ціннісній спрямованості, але семантично включають досвід війни; *солдат* і

захисник є частиною воєнного поля, однак їхня семантика пов'язана зі збереженням життя, безпеки та встановленням миру. Саме цей перетин демонструє, що в колективній лінгвокультурній свідомості сучасної української молоді війна осмислюється не як ізольована антиномія миру, а як історично та соціально актуалізований фон, на якому мир набуває особливої цінності. У результаті поділ на «мирний» і «воєнний» кластери не є жорстким бінарним протиставленням, а слугує аналітичним інструментом, що дає змогу виявити складну асиметричну опозицію між відповідними концептами, у якій межові зони перетинаються, формуючи спільний концептуальний простір досвіду, позначений одночасно болем війни та прагненням миру. Крім того, периферійні зони обох концептів мають спільну рису, а саме високу індивідуальність і варіативність. Тут проявляються особисті асоціації респондентів, зумовлені їхнім досвідом, культурним середовищем і емоційною пам'яттю. Периферія обох концептів засвідчує, що ВІЙНА і МИР не є абстрактними, а багатшаровими категоріями, які містять глибоко особистісні й водночас культурно детерміновані смисли.

16. Така складна взаємодія, а саме подібність структур, ціннісна полярність і перетин смислів, визначає специфіку сучасної лінгвокультурної репрезентації опозиції МИР–ВІЙНА. Перспективи подальших досліджень вбачаємо в розширенні та поглибленні аналізу лінгвокультурної свідомості шляхом залучення інших вікових, соціальних і професійних груп респондентів, що дало змогу б простежити варіативність концептуальних структур залежно від життєвого досвіду та соціального контексту. Окремим напрямом може стати зіставний аналіз асоціативних полів концептів ВІЙНА і МИР в різні історичні періоди, зокрема до і після повномасштабного вторгнення 2022 року, що уможливить виявлення динаміки змін у мовній та лінгвокультурній свідомості українського суспільства. Перспективним також видається порівняння отриманих результатів із даними асоціативних експериментів в інших лінгвокультурах, що сприятиме виявленню універсальних і національно специфічних компонентів концептуалізації миру й війни. Крім того, запропонована у роботі багаторівнева модель аналізу асоціативних реакцій може бути застосована для дослідження інших базових концептів сучасної української

лінгвокультурної картини світу, зокрема пов'язаних із ідентичністю, безпекою, свободою та цінностями, що відкриває широкі можливості для подальших міждисциплінарних студій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова, Л. (2015). Двомовність: причини й наслідки. *Мовознавство*, 2(33), 71–74.
2. Азарова, Л., & Білоус, О. (2019). Проблема двомовності в Україні. У *Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ* (Вінниця, 13–15 березня 2019 р.). Вінниця.
3. Ангеловська, К. (2019). Національний менталітет та мовна картина світу як складові когнітивної лінгвістики. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VII(61), Issue 210, 10–13.
4. Андрєєва, О. (2022). Концепт як ключове поняття когнітивної лінгвістики. У *Modern directions of scientific research development: матеріали 11-ї Міжнародної науково-практичної конференції* (20–22 квітня 2022 р., с. 313–320). VoScience Publisher.
5. Андрухович, А. (2023). Мовна картина світу як концепт. *Матеріали конференцій МЦНД*, (17 листопада 2023; Івано-Франківськ, Україна), 166–167. <https://archive.mcnd.org.ua/index.php/conference-proceeding/article/view/820>
6. Ахмад, І. (2018). *Асоціативно-семантичні зв'язки циклічних темпорлексем у російській мові* (Автореф. дис. канд. філол. наук, спец. 10.02.02 – російська мова). Інститут мовознавства імені О. О. Потебні НАН України.
7. Бабакова, О. (2016). Асоціативні ознаки концепту «лелека» в українській лінгвокультурі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, 1(20), 8–10.
8. Бабич, М., & Слива, Т. (2024). Асоціативно-семантичні зв'язки лексеми *війна* (на матеріалі корпусу української мови). *Закарпатські філологічні студії*, (37), 9–13. <http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/37/3.pdf>.
9. Багнюк, Н. (2018). Homo Lingualis XVI–XVII століть: сучасні дослідження. *Лінгвістика*, 2(39), 158–165.
10. Барбанюк, О. (2022). Лінгвокультурні коди як сукупність знань про культуру мовної спільноти. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного*

університету імені Івана Огієнка: збірник за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів, (21), 61–62.

11. Бибик, С. (2015). Мовна свідомість і стилі спілкування в повсякденні. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*, (38), 77–81. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npkpnu_fil_2015_38_20
12. Бибик, С. (2025). Семантичний та образно-асоціативний потенціал вербалізаторів лінгвокультури КІТ в українських масмедіа. Baltija Publishing.
13. Бігунова, Н. (2024). Лексико-семантичне поле «climate» в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*, 1(33), 228–238. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.1.39>
14. Білецька, І. (б. р.). Мова і культура як основні категорії лінгвокультурної концептології. *Мова і свідомість: концепт*, (11), 68–72.
15. Білик, К. (2019). До питання лінгвістичного визначення терміна «асоціація». *Мовні і концептуальні картини світу*, 1(65), 26–35.
16. Білобровська, К. (2023). Поняття «концепт» і «концептосфера» у літературознавчому вимірі. *Закарпатські філологічні студії*, 2(32), 127–133. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/32/part_2/24.pdf
17. Бірець, Т., & Залужна, О. (2019). Мовна картина світу у контексті сучасної лінгвістичної думки. *Вісник студентського наукового товариства Донецького національного університету імені В. Стуса*, (11), 42–45.
18. Близнюк, К. (2022). Асоціативний образ Батьківщини в мовній картині світу української молоді. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, (8), 63–82.
19. Близнюк, К. (2025). Асоціативний експеримент як інструмент діагностики трансформацій мовної картини світу суспільства. У *Мовний простір сучасного світу: тези доповідей ІХ Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів і молодих учених* (Київ, 30 травня 2025 р., с. 43–46). Київ: НаУКМА.
20. Близнюк, К., & Мельник, С. (2023). Концепт *герой* в умовах війни: асоціативний аспект. *Закарпатські філологічні студії*, 1(28), 28–33.
21. Бобро, М. (2018). *Аксіологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери* (Дис. канд. філол. наук). Харківський

національний університет імені В. Н. Каразіна; Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.

22. Бобро, М., & Щербак, Ю. (2020). Концепт *КРАСА* в картині світу українців 12–40 років (за даними ланцюжкового асоціативного експерименту). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, (86), 96–101.
23. Богущкий, В. (2011). Концепт як ментально-мовний квант знання про світ. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (60), 166–169.
24. Богущкий, В. (2020). Характерні риси взаємодії мови й культури у світлі лінгвокультурологічних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*, 1(14), 276–280.
25. Бондаренко, А. (2021a). Лінгвокультурні коди в контрастивному вимірі. *Література та культура Полісся: збірник наукових праць. Філологічні науки*, (101), № 16, 108–118.
26. Бондаренко, А. (2021b). *Лінгвокультурологія: навчально-методичний посібник*. Ніжин: НДУ імені Миколи Гоголя.
27. Боринштейн, Є. (2004). Соціокультурні особливості мовної особистості. *Соціальна психологія*, 5(7), 63–82.
28. Боровицька, О. (2012). Мовна свідомість у структурі діалогової взаємодії (пошуки універсальної парадигми дослідження). *Мова і суспільство*, (3), 271–282. http://nbuv.gov.ua/UJRN/mis_2012_3_35
29. Бусел, В. (Ред.). (2005). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. Київ; Ірпінь: Перун.
30. Бутенко, Н. (1979). *Словник асоціативних норм української мови*. Львів: Видавництво Львівського університету.
31. Бутко, С. (2025). Асоціативний образ української та польської мов у свідомості українських студентів за кордоном в умовах російсько-української війни. У *Актуальні питання функціонування державної мови в Україні: збірник тез за матеріалами VI міжвишівського круглого столу* (6 лютого 2025 р., с. 32–36).

Харків: Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.
<https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

32. Бутко, С., & Гурова, О. (2022). Асоціативні поля лексем дівчина, дівчинка, дівча, діва, дівуля, діваха як репрезентанти української лінгвокультурної свідомості. *Slavia Orientalis*, 1(71), 175-191.
33. Бушман, І. (2016). Національна свідомість студентства. *Гілея: науковий вісник*, (105), 297–301. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_105_80
34. Бялик, В. (2019). Концептуальна vs мовна картина світу: взаємодія та взаємовплив. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, (175), 524–530.
35. Бялик, В., & Садовей, М. (2019). Фразеологічна картина світу vs мовна картина світу в сучасній лінгвістиці. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, (175), 112–115.
36. Велівченко, В. (2020). Етнокультурний аспект мовної особистості. *Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика*, (5), 92–95.
37. Венжинович, Н. (2018). *Фраземіка української літературної мови в контексті когнітології та лінгвокультурології*. ФОП Сабов А. М.
38. Вільчинська, Т. (2017). Концепт «війна»: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*, (34), 110–114.
39. Вільчинська, Т., Бачинська, Г., & Вербовецька, О. (2023). Концепт «війна» в українській паремійній картині світу (до 95-річчя від дня народження проф. Л. А. Лисиченко). *Лінгвістичні дослідження*, (58), 3–16.
40. Вінтонів, М. О., Вінтонів, Т. М., & Булава, Н. Ю. (2025). Нетикет у комунікативній культурі сучасного студентства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (75), 35–42.
41. Волкова, В., & Вязова, Р. (2014). Мовна особистість як лінгвістичний і соціокультурний феномен в міжкультурній комунікації. *Нова філологія*, (65), 186–190.

42. Воробйова, О. (2020). Когнітивна поетика: спектр проблематики і напрями досліджень. *Studia Philologica (Філологічні студії): Збірник наукових праць Київського університету імені Бориса Грінченка*, (14), 11–22.
43. Гавдида, Н., & Назаревич, Л. (2014). Лінгвоцид як форма мовної політики. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Мовознавство*, (2), 76–79.
44. Гайдук, Н. (2019). Мовна картина світу як складова частина національної культури. *Записки з українського мовознавства*, 2(26), 128–136.
45. Галунова, Н. (2012). *Асоціативні зв'язки і мовна картина світу в онтогенезі (україномовні монолінгви та українсько-російські білінгви 3–5 років)* (Дисертація кандидата філологічних наук). Харків.
46. Гапченко, О. (2011). Мовна свідомість людини як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство, мовознавство, фольклористика*, (22), 31–34.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_LMF_2011_22_12
47. Гебре, Д., & Кордун, Т. (2020). Мовна особистість як носій національно-культурного простору. *Мовна особистість: лінгвістика і лінгводидактика*, (5), 99–102.
48. Герчанівська, П. (2015). *Культурологія: термінологічний словник*. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв.
49. Гнатюк, Л. (2012). Мовна свідомість як об'єкт досліджень у західноєвропейській лінгвістиці (огляд німецькомовних праць). *Українське мовознавство*, (42), 73–82.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Um_2012_42_8
50. Гнатюк, Л. (2015). Варіативний складник мовної свідомості лукраїнців: історико-лінгвістичний вимір. *Мовознавство*, (2), 86–96.
51. Голик, С. (2013). Мовна свідомість як об'єкт лінгвокультурологічних досліджень. *Вісник Львівського університету. Серія «Іноземні мови»*, (21), 258–264.
52. Голікова, Н., & Тараненко, К. (2022). Концепт «рідна мова» у свідомості українців. *Psycholinguistics*, 2(32), 106–127.

53. Голуб, Н., & Горошкіна, О. (2023). Асоціативний метод: до проблеми дидактичної номінації. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Педагогічні науки*, 1(51), 31–40.
54. Голубовська, І. (2007). Всесвіт крізь «мовне дзеркало»: універсальне та ідіоетнічне. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*, (1), 3–7.
55. Голубовська, І. (2008). Мовна особистість як лінгвокультурний феномен. *Studia linguistica*, 1, 25–32.
56. Горицька, Ю. (2013). Міждисциплінарний характер категорії мовна особистість. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (33), 40–43.
57. Горошко, О., Полякова, Т., & Засекін, А. (2024). Віддзеркалення пандемії COVID-19 у мовленнєвій свідомості українських студентів. *Psycholinguistics*, 2(35), 24–64.
58. Государська, О. (2013). Співвідношення понять «мова» та «мислення» як базових категорій сучасної когнітивістики. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (33), 44–47.
59. Гоцинець, І. (2016). Поняття «асоціативно-семантичне поле» у різних галузях лінгвостилістики. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 285–293.
60. Гошовська, О. (2017). Асоціативне поле об'єктивації «невіри» як корелята концепту «віра». *Українознавчі студії*, (18), 166–176.
61. Давидова, Н., & Декусар, Г. (2021). Актуальність аналізу асоціативного поля для ідентифікації особливостей національної мовно-культурної системи. *Науковий огляд*, (8(80)).
62. Данилевська, О. (2020). *Мовна ситуація в українській шкільній освіті на початку XXI століття* (Дис. д-ра філол. наук). Інститут української мови НАН України, Київ.
63. Данилюк, І. (2016). Теоретичні засади і методи лінгвоперсонології. *Лінгвістичні студії*, (31), 63–66.

64. Данильян, О., & Тараненко, В. (2003). *Основи філософії: навчальний посібник*. Харків: Право.
65. Денисевич, О. (2018). Асоціативне поле слова-стимулу «газета» в мовній картині світу українців. *Вісник Книжкової палати*, (8), 29–31.
66. Держко, І. (2015). Національна свідомість та культура у формуванні громадсько-політичних відносин сучасного суспільства. *Гілея: науковий вісник*, (93), 260–263. http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2015_93_66
67. Дика, Н. (2017). Мовна особистість: міждисциплінарний аспект. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*, (27), 4–8.
68. Дідур, Ю. (2014). Семантичні гешталти асоціативного поля ергоніма «Верховна Рада». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (42), 58–59.
69. Довганюк, Е. (2017). *Еволюція концепту «краса» в англomовному дискурсі XIV–XXI століть* (Дисертація кандидата філологічних наук, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, Україна).
70. Дружинець, М. (2025). Асоціативний експеримент: ядро та периферійна зона сучасних українських прізвищ непрозорої семантики. *Записки з українського мовознавства*, (32), 67–76. <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2025.32.337339>
71. Ємельянова, О. (2019). До питання про лінгвістичну концепцію мовної особистості. *Наукові записки. Серія: філологічні науки*, 1(89), 293–296.
72. Єрмоленко, С. (Ред.). (2001). *Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів*. Київ: Либідь.
73. Єрмоленко, С. (2009). Мінлива стійкість мовної картини світу. *Мовознавство*, (3–4), 94–103.
74. Єрмоленко, С. (2013). Засоби масової комунікації і мовна свідомість сучасного українця. *Культура слова*, (79), 123–125. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Kuls_2013_79_18
75. Жаботинська, С. (2018). Домінантність української мови в умовах білінгвізму: нейрокогнітивні чинники. *Вісник Харківського національного університету імені*

- В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Методика викладання іноземних мов, (87), 5–19.*
76. Жайворонок, В. (2007). *Українська етнолінгвістика. Нариси*. Київ: Довіра.
77. Жванія, Л., Нестерчук, О., & Христіанінова, Р. (2024). Асоціативний експеримент як засіб дослідження ролі сакрального в мовній свідомості сучасної молоді. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство), (38), 7–14.* <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38-01>
78. Живіцька, І. (2010). Мовна картина світу як відображення реальності. *Філологічні студії, (4), 20–25.*
79. Жукова, Н. (2011). Картина світу, образ світу і модель світу у їх специфіці та взаємодії. *Наукові записки. Серія: філологічні науки, (89), 416–420.*
80. Загнітко, А. (2017а). Сучасна лінгвоперсонологія: рівні, одиниці і категорії. *Збірник наукових праць професорсько-викладацького складу ДонНУ імені Василя Стуса за 2015–2016 рр., 1–2.* <http://jpvvs.donnu.edu.ua/article/view/3654/3687>
81. Загнітко, А. (2017б). *Теорія лінгвоперсонології* (монографія). Вінниця.
82. Загнітко, А. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ».
83. Загнітко, А., & Богданова, І. (2017). *Лінгвокультурологія* (3-тє вид.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса.
84. Загородня, О. (2018). *Асоціативні поля суспільно-політичної лексики в мовній картині світу українців (комп'ютерне опрацювання результатів психолінгвістичного експерименту)* (Дис. канд. філол. наук, спец. 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика). Житомирський державний університет імені Івана Франка; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
85. Зайченко, Ю. (2019). *Конотація як лінгвістичне явище: дефініція, типологія, властивості та структура*. *Science and Education a New Dimension. Philology, VII(61), 79–85.* <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2019-210VII61-16>

86. Заремська, І. (2012). Мовна картина світу як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*, (62), 396–401.
87. Засаньська, Н. (2016). *Лексико-семантичне поле «криза» в українській та англійській мовах: графо-матричний і статистичний аспекти* (Автореф. дис. канд. філол. наук, спец. 10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
88. Засекіна, Л. (2007). Мовна особистість у сучасному соціальному просторі. *Соціальна психологія*, 5(25), 82–90.
89. Засекіна, Л. (2012). *Вступ до психолінгвістики: навчальний посібник*. Острог: Видавництво «Острозька академія».
90. Засекіна, Л. (2014). Мова як когнітивно-дискурсивна психомеханіка свідомості. *Психологічні перспективи*, (23), 112–126.
91. Застровська, С., & Застровський, О. (2011). Загальне поняття мовної особистості. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство*, (6, ч. 1), 159–163.
92. Іванова, І. (2013). Білінгвізм та його вплив на лінгвостилістику рекламного тексту (на матеріалі реклами Слобожанщини). *Лінгвістичні дослідження*, (36), 54–57.
93. Іванова, О. (2015a). Культурно-лінгвістична свідомість білінгвів як передумова нормалізації міноритарних мов (на прикладі іспанського суспільства). *Проблеми семантики слова, речення та тексту*, (34), 25–36.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/pssrtt_2015_34_6
94. Іванова, О. (2015b). Мовна картина світу як відображення мовної свідомості особистості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, (51), 36–39.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_51_16
95. Іванотчак, Н., & Павлюк, О. (2020). Вербалізація концепту *жінка* в сучасному англomовному пісенному дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації, 31(70), № 4, ч. 2, 90–94.

96. Іващенко, В. (2004). Топологія концептів. *Культура народів Причорномор'я*, 1(49), 16–20.
97. Іващенко, В. (2006). *Концептуальна репрезентація фрагментів знання в науково-мистецькій картині світу (на матеріалі української мистецтвознавчої термінології)*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
98. Іващенко, В. (2007). *Лінгвоконцептуальна репрезентація фрагментів когніції в термінопросторі української мистецтвознавчої картини світу* (Автореферат дисертації доктора філологічних наук, Інститут української мови НАН України). Київ.
99. Іващенко, В. (2008). Семантика ментальності концепту. *Мовознавство*, (2), 32–43
100. Івченко, А. (2007). *Фразеологічний словник української мови*. Київ: Вища школа.
101. Іщук, Н. (2021). Наслідки зросійщення української медичної термінології. У *Національна пам'ять (на вшанування жертв тоталітаризму)* (с. 59–62). Львів: Друкарня ЛНМУ імені Данила Галицького.
102. Калашник, В. (2012). *Словник сучасної української літературної мови*. Харків: Фоліо.
103. Капранов, Я. (2017). Антропогенезисна тріада «мозок – мислення – мова» як культурологічна детермінанта. *Культура і сучасність*, (4). <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2017.138726>
104. Качмар, О. (2014). Проблема співвіднесення концептуальної та мовної картин світу. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (9), 173–178.
105. Кириленко, К. (2021). До питання про демаркацію понять «картина світу», «світогляд» та «образ світу». *Актуальні проблеми філософії та соціології*, (28), 9–16. <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i28.940>
106. Кирилюк, О. (2019). Асоціативно-семантична мікрогрупа «назва конфлікту» в дискурсі інформаційної війни. *Закарпатські філологічні студії*, (12), 29–34.
107. Кириченко, А. & Стежко, З. (2024). Українська мова як мова науки (у контексті концептуальної картини світу). *Наука та наукознавство*, 4(126), 40–50. <https://doi.org/10.15407/sofs2024.04.040>

108. Кирпонос, О. (2013). Проблема формування стимульного списку для проведення асоціативного експерименту. *Мова і культура*, 1(16), 79–87. http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mik_2013_16_1_14.pdf
109. Ключка, Н. (2012). Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологія*, 1(24), 129–131.
110. Ключник, Т. (2023). *Концепт розум в антропоцентричних кодах української лінгвокультури* (Дисертація доктора філософії, Київський університет імені Бориса Грінченка). Київ.
111. Ковалевська, Т., & Швець, Ю. (2023). Асоціативний фон класичних густативів. *Записки з українського мовознавства*, (30), 254–272.
112. Ковбасюк, Л. (2023). Новітні студії концепту «війна» в сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація*, (1), 16–21.
113. Кононенко, В. (2008). *Мова у контексті культури* (монографія). Київ–Івано-Франківськ.
114. Коротич, К. (2017). *Асоціативно-семантичне макрополе «безпека / небезпека» в дискурсі української преси ХХ–ХХІ століть*. Харківське історико-філологічне товариство.
115. Космеда, Т., Олексенко, О., & Павлова, І. (2019). *Семантика й прагматика дискурсивного слова та його потенціал для діагностики психотипу мовної особистості: аспектуальний опис*. Вінниця–Харків–Познань.
116. Коструба, Н. (2020). Concept “Religion” in the consciousness of young people: Psycholinguistic analysis. *Psycholinguistics*, 1(27), 164–180. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-164-180>
117. Котик, Т., Павлюк, А., & Височан, Л. (2021). Національно-мовна особистість як мета полікультурної освіти в Україні. *У Українська словесність у полікультурно-освітньому просторі сьогодення* (с. 95–99).
118. Краснобаєва-Чорна, Ж. (2006). Термінополе КОНЦЕПТ. *Українська мова*, (2), 67–79.

119. Краснобаєва-Чорна, Ж. (2009). Концептуальний аналіз як метод концептивістики (на матеріалі концепту ЖИТТЯ в українській фраземіці). *Українська мова*, (1), 41–52.
120. Кузнецов, О., & Бондаренко, М. (2024). Психолінгвістичне значення концепту «ностальгія». *Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія*, 70, 79–88. <https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.06>
121. Кулик, О., & Рубан, І. (2014). Мовна й мовленнєва особистість: проблема дефініцій. *Теоретична і дидактична філологія*, (17), 76–89.
122. Кухар, Н. (2025). Асоціативне поле й асоціативно-семантичні зв'язки лексеми «фейк»: порівняльний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*, (40), 44-52. <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-40-04>
123. Куцос, О. (2022a). Класифікація визначень поняття «мовна свідомість» методом кластерного аналізу. *Нова філологія*, (88), 37–42.
124. Куцос, О. (2022b). Кластеризація визначень поняття «мовна свідомість». У *Міжкультурна комунікація в контексті глобалізаційного діалогу: стратегії розвитку* (матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 25–26 листопада 2022 р., м. Одеса; ч. 3, с. 68–71). Львів–Торунь: Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-281-7-18>
125. Куцос, О. (2022c). Контент-аналіз дефініцій поняття «мовна свідомість». *Закарпатські філологічні студії*, 1(25), 216–220. http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/25/part_1/40.pdf
126. Куцос, О. (2023). Концепти на позначення дій і процесів в українській мовній свідомості: психосемантичне моделювання концептуального поля. *Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, (64), 295–299.
127. Кучма, Т. (2013). Асоціативне поле номінацій соціального статусу людини в українській, польській та німецькій мовах. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Серія: Філологічні науки*, (4), 258–262.

128. Кушмар, Л. (2011). *Лексика економічної сфери в мовній картині світу українців* (Автореф. дис. канд. філол. наук). Луганськ.
129. Лавер, О. (2022). Типи росіянізації: причини і наслідки. У *Парадигма вищої освіти в умовах війни та глобальних викликів XXI століття* (с. 244–249). Одеса: Видавничий дім «Гельветика».
130. Лавриненко, О. (2024). Вплив профілів мовної особистості на психологічні якості й мовні здібності людини. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 4(72), 61–68. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/72-4-11>
131. Левчук, Л. (2017). Вибір мови комунікації в ситуації українсько-російського білінгвізму. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*, (3), 46–52.
132. Лигоміна, Т. (2021). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу «сучасний психолог». *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, 96(245), 78–81.
133. Лисенко, Л. (2015). Діалектичний взаємозв'язок між мовою, мисленням та ментальністю у контексті лінгвокультурології та філософії. *Мова і культура*, 2(18), 22–29.
134. Липка, С. (2015). Лексико-семантичне поле як фрагмент мовної картини світу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (51), 255–257.
135. Літвінова, І. (2025). Концепт «Україна» крізь призму лінгвософії шістдесятництва. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, (97), 34–39. <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2025-97-05>
136. Лотфі, Г. (2018). Білінгвізм в Україні, його соціолінгвістичні та правові передумови. *Львівський філологічний часопис*, (3), 155–158.
137. Луканинець, Р. (2023). Вільний асоціативний експеримент як метод дослідження фразеологізмів української мови античного походження. *Knowledge, Education, Law, Management*, 5(57), 66–74.

138. Лукаш, Г. (2017). Мовна ідентичність, мовна особистість і мовна свідомість. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Культурологія*, (18), 208–209. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoakl_2017_18_46
139. Мазепова, О. (2014а). Еволюція поняття «мовна особистість» у сучасних лінгвістичних дослідженнях. *Мовні і концептуальні картини світу*, (48), 274–286.
140. Мазепова, О. (2014b). Універсальне та етноспецифічне у структурі мислення та мовної свідомості людини. *Мова і культура*, 4(17), 37–45.
141. Мартенко, О., & Павлишин, О. (2019). Взаємозв'язок мислення, свідомості та мови в концепціях античних мислителів. *Юридична психологія*, 2(25), 31–38. <https://doi.org/10.33270/03192502.31>
142. Мартинюк, А. (2009). Концепт із позицій інтегративної теорії мови. *Філологічні трактати*, 1(2), 101–107.
143. Мартинюк, А. (2012). Лінгвістична концептологія: методологічні платформи, методики аналізу, перспективи розвитку. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*, (23), 81–88.
144. Мартінек, С. (2012). Структура когнітивної категорії крізь призму асоціативного експерименту. *Проблеми слов'янознавства*, (61), 76–85.
145. Марчук, У. (2009). *Асоціативний потенціал лінгвокультурних концептів у різносистемних мовах* (Автореф. дис. канд. філол. наук, спец. 10.02.15 – загальне мовознавство). Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
146. Матвеєва, Н. (2021). *Українсько-російський білінгвізм і диглосія в сучасному комунікативному просторі Києва* (Дис. д-ра філософії з філології). Інститут української мови НАН України; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Київ–Тернопіль.
147. Матузкова, О. (2020). Лінгвокультура як синергія мови, культури та свідомості. *Записки з українського мовознавства*, (27), 160–172.

148. Межжеріна, Г. (2002). Структурна організація семантичних одиниць (поле – лексико-семантична група – слово). *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (5), 114–126.
149. Мельник, В. (2015). Культура буття людини як соціокультурний феномен. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*, (60), 253–268.
150. Микитів, Г. (2019). Засоби формування лексико-асоціативного поля архетипного символу «війна». У *Роль інновацій в трансформації образу сучасної науки* (с. 170–172). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти».
151. Михайлова, М. (2011). Етнокультурна та національна свідомість: соціально-філософський аналіз. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філософія*, (8), 19–27.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoafs_2011_8_5
152. Михайлова, Л. (2023). Органічна єдність свідомості людини і мови. У *Science and innovation of modern world* (с. 260). London: Cognum Publishing House.
153. Мільо, А. (2023). Методики лінгвоконцептуального аналізу у сучасному вітчизняному науковому дискурсі. *Закарпатські філологічні студії*, (30), 164–170.
154. Мільо, А. (2024). *Концепт БІЖЕНЕЦЬ: лінгвокультурний вимір (2014–2021 рр.)* (монографія). Ужгород: Говерла.
155. Мізін, К. (2010). Методологічний потенціал поняття «культурний код» при вивченні тріади культура–свідомість–мова. *Roczniki Humanistyczne*, 7(58), 109–122.
156. Мізін, К. (2012). Нові напрями в українському мовознавстві: зіставна культурологія. *Мовознавство*, (6), 38–52.
157. Мізін, К., & Петров, О. (2018). *Зіставна лінгвокультурологія: методологічні проблеми та перспективні методики*. Переяслав-Хмельницький; Кременчук: ПП Щербатих О. В.
158. Мініч, Л., & Лозюк, С. (2024). Концепт «війна» в українському масмедійному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*, 22(90), 140–143.

159. Молгамова, Л. (2023). Асоціативний експеримент як емпіричний метод дослідження лінгвокогнітивних концептів. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Філологія*, (2), 26–29. <https://doi.org/10.32782/philspu/2023.2.5>
160. Молгамова, Л. (2024). *Концепт DEATH в англomовному дискурсі: лінгвосинергетичний аспект* (Дисертація доктора філософії, Сумський державний університет). Суми.
161. Недашківська, Т. (2011). Семантична конструкція асоціативного поля (на матеріалі асоціативного експерименту). *Психолінгвістика*, (7), 126–134.
162. Недашківська, Т., & Самійлик, С. (2015). Проблема формування стимульного списку для психолінгвістичного дослідження. *Психолінгвістика*, 2(18), 61–73.
163. Ніколаєв, А. (2015). Мовна особистість у мовно-культурній площині. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Філологія. Мовознавство*, 255(243), 60–63.
164. Ніколенко, А. (2013). Етнокультурна сутність мовної свідомості і культурні концепти як феномен лінгвокультури. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*, (27), 82–88. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkyu_2013_27_14
165. Орел, І. (2021). Етнокультурний стереотип у світлі когнітивної лінгвістики. *Закарпатські лінгвістичні студії*, (16), 91–96.
166. Осадча, Л. (2022). Мовна картина світу: культурологічний аналіз. *Культурологічний альманах*, (4), 201–209. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2022.4.26>
167. Осадча, Н. (2017). Українська мовна картина світу: інтерпретаційні моделі інтегративного потенціалу. *Українознавство*, (3), 201–213.
168. Павловський, А. (2016). Особистість як соціокультурний феномен. *СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник*, 3(7), 78–81.
169. Папіш, В. (2022а). *Лінгвопсихоакцентуація елітарної мовної особистості: теорія, історія, дискурсивна практика* (монографія).

170. Папіш, В. (2022b). Мовна особистість та вишукана мовна особистість як ключові поняття теорії лінгвоперсонології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологія, 13(81), 306–310.
171. Пасічник, І. (2013). Мислення як предмет психології. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Психологія і педагогіка, (25), 3–9.
172. Патинок, О. (2017). Мовна свідомість студентів вищого навчального закладу: теоретичний аналіз. *Наукові, освітні, соціальні проєкти*, (3), 144–147.
173. Пехник, А. (2022). Мова як засіб формування свідомості та світогляду. *Друга міжнародна інтернет-конференція «Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри»*. Етнонаціональна та культурна політика: моделі, механізми, проблеми (с. 124–127). <https://doi.org/10.32837/11300.17452>
174. Пилинський, М. (2025). *Концепт свобода у художній літературі США і України* (Дисертація доктора філософії, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка). Київ.
175. Плотнікова, Н. (2020). Поняття «концептосфера» та «концепт» у сучасній лінгвістиці. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*, 31(70), 91–96.
176. Полгородник, Д. (2020). Асоціативний експеримент у дослідженні концепту *Ірландець*. *Закарпатські філологічні студії*, 2(31), 139–143.
177. Полиця, Т. (2012). Асоціативні поля субстантивних репрезентантів концепту *думка*. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (25), 121–135.
178. Полюжин, М. (2005). Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості. *Проблеми романо-германської філології*, 5–20.
179. Поляренко, В. (2015). Мова і культура. Риси характеру українського народу як складова національної культури. *Філологічні студії*, (13), 8–10. http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2015_13_27
180. Пономарьова, О. (2016). Мовна свідомість у контексті міжкультурного спілкування. У *Професійна комунікація: мова і культура* (с. 88–92).

181. Попова, Н. (2013). Принцип єдності свідомості й діяльності та його відображення у взаємодії концептуальної й мовної картини світу. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*, (24), 341–349.
182. Попова, Н. (2019). *Еволюція національно маркованих концептів у мовній картині світу Іспанії* (Дисертація доктора філологічних наук, Київський національний університет імені Тараса Шевченка).
183. Потебня, О. (1993). *Мысль и язык*. Київ: СИНТО.
184. Приходько, Г. (2016). *Актуальні проблеми сучасної лінгвістики: навчальний посібник для студентів факультету іноземної філології освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр»*. Видавництво МДПУ імені Богдана Хмельницького.
185. Прищепа, О., Плечко, А., & Свисюк, О. (2018). Особливості вербалізації концепту *Україна* в мовомисленні сучасної української молоді. *Науковий вісник НУБіП України*, 109–116.
186. Прищепа, О., & Свисюк, О. (2022). Зміни концепту *Україна* у мовомисленні першокурсників (за результатами асоціативного експерименту 2015, 2018, 2021 та 2022 років). *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 33(72), 5, 306–310.
187. Рибалка, В. (2021). Психогенетичні та психопедагогічні засади розвитку особистості. *Psychology & Personality*, 2(20), 228. <https://doi.org/10.33989/2226-4078.2021.2.239987>
188. Римашевський, Ю. (2010). Соціолінгвістика і лінгвокультурологія: спільне та відмінне у підходах до вивчення взаємодії мови та культури. *Мова і суспільство*, 1, 31–37. http://nbuv.gov.ua/UJRN/mis_2010_1_6
189. Романченко, А. (2015). Мовна особистість як інтердисциплінарний об'єкт досліджень. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, (58), 117–119.
190. Романченко, А. (2023). Психолінгвістичні та етнокультурні параметри компаративної картини світу українців. *Lingua Montenegrina*, XVI(2), 79–95.

191. Романчук, С., Преснер, Р., & Ванівська, О. (2023). Когнітивна лінгвістика та моделювання мовних структур у людському розумі. *Вісник науки та освіти*, 12(18), 203–213
192. Рудюк, Л. (2020). Мовна особистість у сфері масмедіа: наукова інтерпретація та характерні ознаки. *Актуальні проблеми української лінгвістики: теорія і практика*, (40), 86–98. <https://doi.org/10.17721/APULTP.2020.40.86-98>
193. Савелюк, Н. (2023). Асоціативний експеримент у дослідженні семантичних полів вербального стимулу «Україна». У *Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції* (29–30 листопада 2023 р., м. Рівне, с. 133–137).
194. Саєвич, І. (2012). Картина світу і модель світу в лінгвістичних студіях. *Мова і культура*, (15), 93–99.
195. Самчук, Л. (2021). *Мовна особистість як категорія соціальної філософії* (Дисертація кандидата філософських наук, Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського).
196. Саприкін, О. (2016). Місце мовної свідомості у міжкультурній комунікації. *Молодий вчений*, (4.1), 12–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_4
197. Сахарова, О. (2019). *Персонажі сучасної української драматургії: лінгвістичні аспекти*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
198. Свинаренко, Н., & Добрунова, Л. (2023). Проблеми зросійщення навчально-виховного процесу в УРСР у 70–80-х рр. ХХ ст. У *День Соборності України: історико-політичні дискусії* (Вип. 10, с. 241–244). Хмельницький: МАУП.
199. Селіванова, О. (2008). *Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми*. Полтава: Довкілля-К.
200. Селіванова, О. (2011). *Лінгвістична енциклопедія*. Довкілля-К.
201. Селігей, П. (2009). Структура й типологія мовної свідомості. *Мовознавство*, (5), 12–29.

202. Селігей, П. (2012). *Мовна свідомість: структура, типологія, виховання*. Київ: Києво-Могилянська академія.
203. Семашко, Т. (2023). Мовна свідомість, мовна картина світу та стереотипи як сценарій їх взаємодії. *Theoretical and Didactic Philology*, (36), 187–200.
204. Сердюк, О. (2020). Асоціативний експеримент із вербалізаторами концепту DOG. У *Матеріалах VII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 79–81). Дніпро.
205. Скрипник, Н. (2011). Зв'язок мови й мислення як основа концептуального аналізу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 10: Проблеми граматики і лексикології української мови*, (7), 416–418.
206. Словник української мови: у 20 т. (2010–). Київ: Наукова думка.
207. Снъозик, Г. (2022). Функціонування терміна мовна особистість у сучасному мовознавстві. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія / Мовознавство*, 2(48), 181–189.
[https://doi.org/10.24144/2663-6840.2022.2.\(48\).181-189](https://doi.org/10.24144/2663-6840.2022.2.(48).181-189)
208. Совтис, Н. (2013). Білінгвізм як результат міжмовних контактів: причини виникнення та наслідки функціонування. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (38), 273–275.
209. Спиридонова, Л. (2015). Асоціативний експеримент як засіб дослідження образу світу. *Наука і освіта*, (1), 152–158.
210. Стрига, Е. (2014). Мовна особистість як соціокультурний феномен. *Мова і культура*, 1(17), 208–214.
211. Суїменко, Є. (б. р.). *Анкетне опитування: мистецтво ставити запитання*.
<https://divovo.in.ua/anketne-opituvannya-mistectvo-staviti-zapitannya.html>
212. Сукенніков, О. (2021). *Особистість як соціокультурний феномен: історико-філософський аналіз* (Дисертація кандидата філософських наук, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова).

213. Сурмач, О. (2012). Асоціативний експеримент та вербальні асоціації у психолінгвістичних дослідженнях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія: Філологічна*, (29), 22–24.
214. Суятинова, К. (2022). Національно-мовленнєва особистість: стан дослідження дефініції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5*, (85), 204–207. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.85.43>
215. Тараненко, К. (2023). Мовна картина світу як відображення національного характеру українців. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 34(73), 40–44.
216. Тараненко, О. (2023). Семантична наповненість лексеми «зухвалість» у психолінгвістичному аспекті. *Закарпатські філологічні студії*, 2(29), 200–204. <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.29.2.37>
217. Тарасенко, Т., & Бруснік, О. (2021). Мовна культура особистості як соціокультурний феномен. *Мова. Свідомість. Концепт*, (11), 68–72.
218. Терехова, Д. (2000). *Особливості сприйняття лексичної семантики слів: психолінгвістичний аспект* (монографія). Київ: КДЛУ.
219. Терехова, Д. (2014). Аналіз асоціативних полів слів-стимулів МИР/МИР/МІР у східнослов'янських мовах. *East European Journal of Psycholinguistics*, 1(1), 194-201.
220. Терехова, Д. (2016). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів стимулу *армія* в українській та білоруській мовах. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія, педагогіка, психологія*, (33), 34–38.
221. Терехова, Д. (2017). Психолінгвістичний аналіз асоціативних полів слова-стимулу «друг» за даними спрямованих асоціативних експериментів. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 2(20), 85–91.
222. Терехова, Д. (2021). Зіставний аспект вивчення мовної свідомості. У *Ad orbem per linguas. До світу через мови: матеріали Міжнародної науково-практичної відеоконференції «Світ цінностей і цінності у світі»* (13–14 травня 2021 р., с. 389–391). Видавничий центр КНЛУ.

223. Терехова, Д., & Мелещенко, А. (2023). Аспекти вивчення мовної свідомості. У *Progressive research in the modern world* (с. 403). Boston: BoScience Publisher.
224. Ткаченко, Г. (2012). *Англомовні хремотоніми як лінгвокогнітивні феномени картини світу* (Автореф. дис. канд. філол. наук). Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Одеса.
225. Ткаченко, О. (2007). Системні відношення в термінології. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов*, (1), 80–83.
226. Торосян, О., & Шелякіна, А. (2019). Параметри лінгвокультурної компетенції мовної особистості. *World Science*, 8(48), 21–24. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31082019/6642
227. Тягнирядно, Є. (2013). Мовна поведінка особистості в ситуації білінгвізму. *Південноукраїнський правничий часопис*, (4), 225–227. Український мовно-інформаційний фонд НАН України. (2010–). *Словник української мови: у 20 т.* Київ: Наукова думка.
228. Фісак, І. (2014). Категорія «концепт» у сучасному науковому дискурсі. *Філологічні науки*, (17), 69–77.
229. Форманова, С., & Домброван, Т. (2022). Картина світу в світлі сучасної антропоцентричної парадигми. У Н. Кондратенко (ред.), *Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи* (колективна монографія, с. 232–244). Вінниця: ТВОРИ.
230. Хома, В. (2020). *Концепт самовідчуження / self-alienation у когнітивно-стилістичному вимірі (на матеріалі англомовної науково-фантастичної прози ХХ–ХХІ століть)* (Дисертація доктора філософії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника).
231. Хомчак, О. (2017). Асоціативно-вербальне поле концепту *гора* в українській мовній картині світу. *Одеський лінгвістичний вісник*, 10(2), 65–68.
232. Чекарева, Є. (2017). *Мовна картина світу в лексико-семантичній системі давньогрецької мови (просторово-часовий аспект)*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна.

233. Чекарева, Є. (2024). Вербалізація концепту війна в лексико-семантичній системі давньогрецької мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 35(74), 15–20.
234. Чекарева, Є. (2025). Концепт «війна» в давньогрецькій афористиці. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*, 36(75), 210–215.
235. Червінчук, А. (2017). Концепт «війна» в українському інформаційному просторі. *Діалог: медіастудії*, (23), 120–131.
236. Черненко, Г. (2018). *Мовленнєвий вплив на ціннісні системи: діапазон імовірностей*. Видавничий дім Дмитра Бураго.
237. Чикайло, І. (2020). Соціально-психологічний ракурс лінгвоциду української мови. У *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* (с. 157–161). Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького.
238. Чмир, О., & Яворська, Г. (2018). Семантика війни і миру в сучасних слов'янських мовах: історико-типологічний аспект. *Мовознавство*, (3), 15–29.
239. Чорний, І., & Малінська, Г. (2023). Лексико-семантичне поле «демократія» як засіб організації мовного досвіду. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 3(59), 161–165. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-3-24>
240. Чумак, Л. (2015). Взаємозв'язок мови та мислення. У *Сучасні лінгвістичні студії XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 88–92). Житомир.
241. Шанідзе, Н. (2020). Поняття «мовна особистість» як соціологічна категорія. *MicroCAD–2020*, ч. 4, 112.
242. Шаповал, А. (2022). Лінгвокультурологічні особливості мовної особистості: теоретичний аспект. *International scientific innovations in human life*, 680.
243. Шарапановська, Ю. (2021). Засади вивчення концепту в лінгвістиці. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету*, (34), 95–100.

244. Шевченко, О. (2021a). Методика проведення вільного й спрямованого асоціативних експериментів у дослідженні концепту. У *Actual Trends of Modern Scientific Research: Abstracts of the 6th International Scientific and Practical Conference* (Munich, Germany, с. 554–558). Munich: MDPC Publishing.
245. Шевченко, О. (2021b). Поняття концепту в сучасній перекладознавчій парадигмі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*, 4(48), 128–131.
246. Шимянова, М. (2024). «Картина світу»: понятійно-термінологічна поліфонія. *Folium*, (5), 135–140. <https://doi.org/10.32782/folium/2024.5.20>
247. Широкова, І. (2018). Модель, образ, картина світу: диференціація понять. *Science and Education a New Dimension. Philology*, VI(51), 72–75. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-176VI51-17>
248. Широкова, І. (2021). *Специфіка та мультимодальні засоби актуалізації індивідуально-авторської картини світу В. Блейка* (Дис. доктора філософії). Запорізький національний університет.
249. Шитик, Л., & Юлдашева, Л. (2024). Лінгвокультурний концепт *вино* в українській мовній картині світу. *Acta Academiae Beregsasiensis*, 3(1), 46–62.
250. Шитик, Л. В., & Юлдашева, Л. П. (2023). Функційно-семантичний потенціал ахроматичних кольорів у сучасній українській поезії про війну. *Мовознавчий вісник*, (34), 130–142. <https://doi.org/10.31651/2226-4388-2023-34-128-140>
251. Шумка, А. (2013). Мовна свідомість: особливості структури в умовах двомовності. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія: Філологічна, (39), 251–254. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_39_78
252. Шутова, М. (2013). Лінгвокультурні чинники формування національної свідомості українців.
253. Щепанська, Х. (2022). Термінополе мовна особистість. *Рідне слово в етнокультурному вимірі*, 216–225.
254. Яворська, Г. (2016). Концепт війна: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія: Філософія*, (1), 14–23.

255. Ядловська, О. (2021). Лінгвокультурна специфіка білінгвізму: до питання становлення поняття. *Нова філологія*, 2(81), 235–240.
256. Ястремська, Т. (2020). Картина світу і концепт: проблема (пере)осмислення. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, (33), 394–410.
257. Яремчук, А. (2020). Мовна картина світу – концептуальна картина світу – художня картина світу: параметричні ознаки й характер співвідношення. *Studia Ukrainica Posnaniensia*, 1(8), 69–76.
258. Bortun, B. (2020). Analysis of the structure of the associative stimulus field “constructive conflict”. *European Journal of Education and Applied Psychology*, (1–2), 9–13.
259. Boyd, R., & Pennebaker, J. (2015). Language-based personality: A new approach to personality in a digital world. *Handbook of Personality and Social Psychology*.
260. Burgess, T. (2001). *Information systems services: Guide to the design of questionnaires*. University of Leeds.
261. Cervone, D., & Lott, D. (2007). Language and the languages of personality. *European Review*, 4(15), 419–437.
262. Chen, S., Benet, V., & Ng, J. (2013). Does language affect personality perception? *Journal of Personality*, (82), 167–178.
263. Dodd, C. (2017). Worldview in intercultural communication. In *The international encyclopedia of intercultural communication*. Wiley.
264. Evans, V. (2006). Lexical concepts, cognitive models and meaning-construction. *Cognitive linguistics*, 4(17), 491-534.
265. Grosjean, F. (1997). The bilingual individual. *Interpreting*, 2(1–2), 163–187.
266. Humboldt, W. (1999). *On language: On the diversity of human language construction and its influence on the mental development of the human species* (M. Losonsky, Ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
267. Jackendoff, R. (2007). *Language, consciousness, culture: Essays on mental structure*. Cambridge, MA: MIT Press.

268. Makhachashvili, R. (2021). Associative conceptual constant of subconcepts *e-space* and *cyberspace*. *Scientific Journal of Polonia University*, 1(44), 70–84.
269. Kövecses, Z. (2010). *Kognitív nyelvészet*. Akadémiai Kiadó.
270. Lakoff, G. (1980). *Metaphors we live by*. University of Chicago Press.
271. Lakoff, G. (1987). *Women, fire, and dangerous things*. University of Chicago Press.
272. Malt, B., & Wolff, P. (Eds.). (2010). *Words and the mind: How words capture human experience*. Oxford: Oxford University Press.
273. Mekhantseva, V. (2024). Student's national and linguistic personality development by means of Ukrainian folklore. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (2), 28–34.
274. Melnyk, I., Holiukh, L., Kalishchuk, D., & Levchuk, I. (2021). Verbal markers of the concept of peace: Psycholinguistic and lexical analyses. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2(7), 214–230.
275. Regier, T., Kay, P., Gilbert, A., & Ivry, R. (2010). Language and thought: Which side are you on, anyway? У В. Малт & Р. Волфф (Eds.), *Words and the mind: How words capture human experience* (pp. 165–182). Oxford: Oxford University Press.
276. Searle, J. (2002). *Consciousness and language*. Cambridge: Cambridge University Press.
277. Veltkamp, G., Recio, G., Jacobs, A., & Conrad, M. (2013). Is personality modulated by language? *International Journal of Bilingualism*, 4(17), 496–504.
278. Yarotska, G. (2023). Bilingual linguistic and national identity (A case study of the sociolinguistic surveys in Ukraine). *Faces of Transhumanism: Between Hope and Threat*, 4(61), 141–152.
279. Zsarnóczaiová, Ž. (2020). Методика асоціативного експерименту. *Slavica Slovaca*, 1(55), 69–81.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України:

1. Васянович, Є. (2020). Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля війна як фрагменту мовної картини світу українських студентів-гуманітаріїв. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 31(70), 13–17.
DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.1-1/03>
URL: https://philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/1_2020/part_1/1-1_2020.pdf#page=21
2. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2021). Асоціативні зв'язки стимулів МИР і ВІЙНА: семантичне наповнення (на матеріалі ланцюжкового асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями). *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*, (88), 74–78.
DOI: <https://doi.org/10.26565/2227-1864-2021-88-11>
URL: <https://scholar.archive.org/work/76vjnp275vdvzieqm4oenqu25u/access/wayback/https://periodicals.karazin.ua/philology/article/download/17197/15824>
3. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2021). Асоціативний експеримент у період пандемії. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (44), 121–127.
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/44-1-19>
URL: https://www.aphn-journal.in.ua/archive/44_2021/part_1/19.pdf
4. Васянович, Є. А. (2023). Асоціативне поле нація як фрагмент мовної свідомості студенства. *Актуальні питання гуманітарних наук*, (6), 155–158.
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/63-1-23>
URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/63_2023/part_1/63-1_2023.pdf#page=155
5. Васянович, Є. (2024). Асоціативні поля ворог, друг, ворожнеча, дружба (семантичний вимір). *Актуальні питання гуманітарних наук*, (75), 177–181.
DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/75-1-27>

URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/75_2024/part_1/75-1_2024.pdf#page=177

6. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2025). Семантика полів солдат, захисник, зброя (на матеріалі асоціативного експерименту зі студентами-гуманітаріями). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, (73), 9–13.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2409-1154.2025.73.2>

URL: <http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v73/4.pdf>

Наукові праці в іноземних виданнях:

1. Vasianovych, Y. (2020). Peace and war associations of Ukrainian humanities students. *Scientific Journal of Polonia University*, 38(1–2), 110–116.

DOI: <https://doi.org/10.23856/3855>

URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/13248/1/PNAP_%E2%84%961-2_2020.pdf#page=112

Наукові праці, які додатково відображають основні наукові результати дисертації:

1. Васянович, Є. (2018). Структурно-семантичне наповнення концепту «війна» у лінгвістичних дослідженнях. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*, (38), 5–9.

DOI: <https://doi.org/10.18372/2520-6818.38.13255>

URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/download/13255/18406/0>

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Васянович, Є. А. (2020). Асоціативне поле *мир* у мовній свідомості студентів-гуманітаріїв. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції* (Переяслав, 31 березня 2020 р.), 57, 401–403.

URL: <https://drive.google.com/file/d/10TKV7snJcNOYlaj1DRnHGqkqLmpO9P9s/view>

2. Васянович, Є., & Дубовик, Н. (2022). Стимул війна. Асоціативні реакції студентства. *SCIENTIA: збірник наукових праць за матеріалами VIII Міжнародної науково-теоретичної конференції «Advanced discoveries of modern science: experience, approaches and innovations»*, 128–129.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/download/562/563>

3. Васянович, Є. А. (2023). Стимули *мир і війна*. Мовний розподіл реакцій (на матеріалі асоціативного експерименту). *Scientific practice: modern and classical research methods: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Бостон, США, 26 травня 2023 р.), 233–234.

DOI: <https://doi.org/10.36074/logos-26.05.2023.066>

URL: <https://archive.logos-science.com/index.php/conference-proceedings/article/view/829>

4. Васянович Є. Мир і війна. Асоціації студентів-гуманітаріїв // *Грааль науки* : міжнар. наук. журнал. 2024. № 39. С. 471–472. (Тези).

DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.05.2024.070>

URL: <https://archive.journal-grail.science/index.php/2710-3056/article/view/2365>

5. Васянович, Є. (2025). Аксіологічний аналіз лексем «солдат» та «захисник» у контексті лінгвокультурної картини світу. *Collection of Scientific Papers “SCIENTIA”*: матеріали міжнародної наукової конференції (Амстердам, Нідерланди, 27 червня 2025 р.), 96–98.

URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2720>

Додаток Б

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *МИР*

Спокій (198), щастя (59), злагода (50), голуб (34), радість (32), любов (30), добро (29), життя (28), свобода (25), дружба (20), небо (20), тиша (19), світло (17), сонце (17), гармонія (14), світ (12), планета (11), земля (10), щастье (10), війна (8), тепло (8), люди (7), безпека (6), взаєморозуміння (6), добробут (6), труд-май (6), білий колір (5), воля (5), доброта (5), довіра (5), захист (5), майбутнє (5), природа (5), світле небо (5), свято (5), чисте небо (5), благополуччя (4), взаємодопомога (4), впевненість (4), всесвіт (4), голуби (4), лад (4), легкість (4), мирне небо (4), обійми (4), перемога (4), порозуміння (4), посмішка (4), розвиток (4), розуміння (4), синє небо (4), сім'я (4), бажання (3), бог (3), відновлення (3), жуйка (3), любовь (3), надійність (3), надія (3), рівновага (3), родина (3), стабільність (3), труд (3), Україна (3), без горя (2), білий голуб (2), блакитне небо (2), відносини (2), відпочинок (2), відсутність війни (2), відсутність конфліктів (2), відсутність страху (2), гроші (2), дитинство (2), діти (2), добре (2), довгоочікуваний (2), договір (2), друзі (2), єдність (2), задоволення життям (2), затишок (2), згода (2), квіти (6), концерти (2), незалежність (2), повітря (2), поле (2), полегшення (2), порядок (2), посмішки (2), праця (2), процвітання (2), птах (2), рай (2), сміх (2), суспільство (2), толерантність (2), умиротворення (2), впевненість у завтрашньому дні (2), 9 мая, lagom, бажаний, «бажаний та, на жаль, часто губиться», баланс, безворожжя, безмірність, бесконечність, білий колір (прапор), білий прапор, білий стяг, благо, благополучність, блакитний, блакитні стрічки, блакить, вдячність, велика праця, великий, вера, весна, взаємопонимание, вибір, визволення, вислови щодо миру у всьому світі, відсутність необхідності розвитку оборонного сектору, відсутність хвилювання, відчуття стабільності та безпеки, «Війна і мир» Л. Толстой, віра, вода, «война – это мир», ворожнеча, ворон, впевненість у власній безпеці, врівноваженість, все добре, всюди, голубь, гордість, давно не було, дерева, дитячий сміх, дім, добрые слова, договоренность, допомога, дощ, дружба між країнами, дружлюбність, друзья, духовна рівновага, духовність, душа, Житомир, життя без вбивств, життя без війни, життя без конфліктів, життя без страху, життя у злагоді,

журавлі, забуття, задоволення, збалансованість, звірі, зв'язок, зелень, земной шар, злагода у країні, злагодженість, ілюзія, іділія, їжа, ілюзійний, інформація, кінотеатр, компроміс, комунікація, копромис, космос, країна, країни, краса, круто, культурне поєднання, лад у сім'ї та світі, ласка, Лев Миколайович Товстий, літо, людина, май, мак, место для шага вперед, мета, мечта, мир має панувати в світі, мир у всьому світі, мирні договори 1947, мирова угода, миф, мізинець, мізинчики, міф, можливий, мрія, мрія для українців, мрія ідеаліста, мудрість, на всьому світі, надежда, народ, натхнення, не існує, недосяжність, неможливо, неосяжне, нескінченність, ні війні, нове життя, об'яття, океан, осмислення, отсутствие угрозы, пальці, пацифізм, перемир'я, перерва між війнами, період, підготовка до війни, підтримка, пісня, повага, повернення додому, подорожі, поєднання, позитив, польот, порозуміння та злагода, почуття безпеки, прапор, приємно, прийняття, прийняття усі своїх провин, припинення війни, проведення святкових заходів на міській площі, пташки, радість, релакс, Рим, розслаблення, ромашка, роман Толстого «Війна і Мір», «росії нема, і путін помер», руки, рукостискання, свет, світ без війни, світ без США, світле майбутнє, світлий, світло-зелений, світобудова, свобода дій, свобода слова і свобода взагалі, семья, синій, смех, сознание, співпраця, спокій на вулицях, спокій у всьому та усюди, спокій у країні, спокійне, спокойствие, стан спокою та гармонії, та спокій, танк, теперішній час, тихо, тишина, травень, трансформація, у світі, угода, улыбка, умиротворённость, уміння йти на поступки, уміння слухати, урівноваженість, усе гаразд, утопія, фанік, хіппі, хліб, «хочеш миру – готуйся до війни», «це коли всі люди живуть і розуміють, що вони можуть бути вільними, мають свої права, більше не відбуваються конфлікти між державами, й нарешті небо стає голубе, без пострілів, кровопролиття», ціль, человек, червоний, честь, чисто, чистота, школа, щасливе майбутнє, щасливий, щасливі діти, щось велике, я, яд, ярко голубое небо, ясна погода, ясність, ясність дня, ❤️🙏☀️.

Додаток В

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ВІЙНА*

Смерть (85), кров (76), біль (59), страх (49), зброя (38), сльози (38), втрати (24), голод (23), втрата (21), страждання (19), горе (17), розруха (17), жах (15), кровопролиття (12), зло (11), мир (11), солдати (11), вбивство (10), вогонь (9), Донбас (9), конфлікт (9), армія (8), жертви (8), ненависть (8), тривога (8), боротьба (7), насилля (7), перемога (7), ворожнеча (6), росія (6), руйнування (6), темрява (6), агресія (5), битва (5), вбивства (5), вибух (5), вибухи (5), гроші (5), жорстокість (5), неспокій (5), плач (5), розбрат (5), хаос (5), бій (4), ворог (4), занепад (4), злість (4), небезпека (4), нещастя (4), постріли (4), розпач (4), руйнація (4), смуток (4), танк (4), бідність (3), боль (3), відчай (3), вороги (3), дим (3), Донбасс (3), загибель (3), захист (3), земля (3), кровь (3), негатив (3), окопи (3), переживання (3), політика (3), потери (3), протистояння (3), розлука (3), руїни (3), сум (3), танки (3), трагедія (3), убивства (3), убийство (3), Україна (3), холод (3), холодна (3), агресор (2), безглуздість (2), бессмысленность (2), бої (2), бойові дії (2), бруд (2), відстоювання (2), втома (2), громадянська (2), дім (2), Друга світова (2), жертва (2), життя (2), жорстока (2), знищення (2), і мир (2), каліки (2), красний колір (2), лихо (2), лють (2), міна (2), невизначеність (2), неволя (2), непорозуміння (2), нескінченна (2), несправедливість (2), нестабільна обстановка (2), оружие (2), пил (2), підвали (2), погано (2), попіл (2), поразка (2), поранення (2), сварка (2), слабкість (2), смерті (2), солдат (2), страшна (2), стрільба (2), траур (2), червоний (2), червоний колір (2), чорний (2), шум (2), 2014, абсурд, абсурдність, агрессия, агресія з двох боків, багато крові та смертей, багатство, безвихідність, безглуздя, беззжальність, безлад, безнадёга, безнадійність, безнадія, безпомічність, безсилля, бесчинство, біда, біженці, бійка, блокпости, бомбардування, бомби, боязнь, бурі кольори, смерть, великий, вигода, вимушеність, винищення, виразка на обличчі людства, висновок, відвага, відкрите збройне протистояння, відносність, «Війна і мир» Л. Толстой, війна – агресор, «війна – це тоді, коли одна держава змагається з іншою, і виграє найсильніша, хоча багато людей гинуть із-за війни», «війна – це (mierdo) God, bless Ukraine))) Adios)), військо, військова техніка, військові дії, влада, воєнні літаки, вождь, вражда между кем-то,

втеча, втрата людяності, втрачене дитинство, втрачене майбутнє, галас, гармати, Гітлер, гниття, гнів, гранати, гріх, грязюка, гучні звуки, даремні втрати, детство, дитинство, дитячі роки, дії, до перемоги, договір, Донецьк, досвід, Друга, дуже безглузде заняття і сльози, егоїстичні ігри держав та їх керівників, жа, жадоба, жалоба, жаль, жахіття, жертви, загарбання, загарбництво, загроза, заради влади, захисник, захисники, «зачем?», збройний конфлікт, здичавіння, злагода, зламани долі, злидні, злодії, злость, зневага, зруйнування, інтрига, ідеологічне/політичне непорозуміння, Ізраїль, інваліди, каліцтво, камуфляж, канонада, кара, карти, катастрофа, кожна хвилина наче остання, контер страйк, конфлікт, країни, крах та смерть, криваві ріки, криза, крик, крики, Крим, кров та жорстокість, кровозлиття, кровопролиття, кулі, купа військових, лезо, лес, літаки, луна, людська смерть, лютість, марність, металл, мій дім, міни, могили, мої дитячі роки, море, мрак, мясо, «найбільш жорстоке і безглузде, що винайшло людство», «найгірше, що може бути», напад, напади, напруження, нацизм, наша, негода, недовіра, недопонимание, нелюдність, неповага, нерівність, нескінченність, несправедлива, неспроможність вирішувати усе словами, нищівність, «нікому не бажаю це пережити, бо зі мною це сталося в 2014 році», нічия, обстріл, окупація, організований збройний конфлікт, пам'ятники, пацифізм, пекло, перемога або поразка, переселення, перестрілка, переховування, період, печаль, плани, пленіки, погляд, погріб, пожежа, поле, поле бою, помста, поразка та перемога, порох, поруч і так далеко, последствия, постійний страх, поховання, презирство, примітив, приреченість, противники, прощание, пусто, Путін, разборка, разгром, розочарование, річ неприпустима та жахлива, розвиток, розділення, розлад, розорення, росія та Україна, самий великий гріх людства, самопожертва, самотність, світова, сентименталізм, сирена, сироти, сіре небо, сірий, сірий колір, сірість, складне суспільно-політичне явище, скрута, слава, слези, смерти, смерть невинних, смерть та спосіб досягнення нового, снаряди, содлати, соперничество, сопротивление, співчуття, «спосіб або підняти бабла, або померти героєм», спустошення, ссори, стах, страх за життя близьких і своє, страх за своє життя, страшне, стрельба, стріла, сутичка, «сутичка різних точок зору, що переростає у трагедію мас», сьогоднішня, та мир, твори, темно, темнота, тривога,

труп, тупість, тьма, тяжко, Україна та росія, україно-німецька, утрата, фан, фільм «1917», хвороби, хіппі, хотеть більшого, час, честь, член, чорне, швидка реакція, шок, ядерна.

Додаток Г

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *НАЦІЯ*

Народ (102), люди (78), єдність (67), держава (37), країна (37), ненька (34) сила (33), об'єднання (27), мова (24), культура (22), Україна (18), гордість (17), патріотизм (13), згуртованість (12), етнос (12), українці (12), українська (11), дружба (10), традиції (10), єдина (9), Батьківщина (8), свобода (8), сім'я (8), менталитет (7), незалежність (7), родина (7), суспільство (7), друзі (6), історія (6), українець (6), група (5), єдинство (5), єднання(5), ідентичність (5), ідея (5), підтримка (5), прапор (5), цілісність (5), спільнота (5), вишиванка (4), дім (4), однодумці (4), страна (4), спільність (4), братерство (3), взаєморозуміння (3), воля (3), допомога (3), дружність (3), єдинство (3), колектив (3), людство (3), ми (3), міць (3), народність (3), натовп (3), націоналізм (3), слава (3), територія (3), багато людей (2), білий колір (2), брати (2), братство (2), велика (2), велика сім'я (2), взаємодопомога (2), вигадка (2), відданість (2), війна (2), віра (2), ворог (2), громада (2), єдиність (2), звичаї (2), захист (2), злагода (2), злагожденість (2), калина (2), команда (2), мир (2), надійність (2), нарід (2), національність (2), німці (2), одне ціле (2), особистість (2), патріот (2), плем'я (2), повага (2), рідні люди (2), сильна (2), солідарність (2), сформовані цінності (2), схожість (2), триматися за руки (2), українці (2), унікальність (2), час (2), язык (2), Андрій Білецький, антиутопія, аутентична культура, багато людей які стоять одне за одного, багатогранність, багатодумство, безглуздий розподіл, безразличье, безсмертя, блакитний колір, близькі, боротися, боротьба, брати та сестри, братні народи, бунт, вдячність, Велика Британія, велика сила, велич, величність, взаємоповага, взаємопоміч, відношення, вірність, вітчизна, війна, впевненість, выдумка идиотов, галявина, герої, Греція, громадяни, група людей що проживає на одній території, група об'єднаних людей, група людей с одним походженням, дихання, добро, долоні, дорогоцінність, древність, дружелюбність, дружній народ, дружня, духовна близькість, егоїзм, єдиномышленники, етносоціальна спільнота, єдина громада, єдина мова, єдина та нероздільна, єдина територія, єдиний, єдиний народ, єдність громадянина з народом, жадоба, життя,

жінки, жовтий, заблуждення, защита, зближення, зв'язок поколінь, згуртування, земля, зусилля, ідеал, ідеї, ілюзія, індивідуальні особистості, індивідуальність, інтерес, інформація, квіти, Київ, козак, коло, комунікація, конкретно-історична форма спільності людей об'єднаних єдиною мовою і територією, конструкт, коріння, корупція, космополітизм, криси, кріпкі стосунки, кров, культурні особливості, любов, любовь, люди на площі, люди об'єднані в певний соціум, люди об'єднані однією культурою любов'ю до неї та своєї Батьківщини, люди однієї думки, люди спільні за мовою та вірою, люди які допомагають один одному, «люди, які мають спільну культуру», має спільномову, майбутнє, майдан, межфак, ментальна згуртованість людей, ментальність, мета, минуле, місце народження, міцна, міцність, могутність, молодь, моя, мудрість, нав'язаний поділ людей, надія, народ об'єднаний ідеєю, народ різних культурних и духовних суждений, народ у теплому одязі, «народ який пов'язує єдина історія традиції тощо», народження, нацизм, національність, нацисти, національне вбрання, не важливо, незалежна, нездоланність, незламна, нет асоциации, новая волна, об'єднані корінням, об'єднаність, обійми, общность, огонь, один, одна мета, одна мова, одностайність, однострої, одяг, ООН, перемога, пісня, побратими, погляди, поглядів, підтримка, порозуміння, посмішка, потребує захисту, почуття єдності, правила, прийняття, приналежність, прирученість, продукт буржуазних революцій, пропаганда згуртованості, пиль, радість, развал, раса з певними культурами та традиціями, раси, релігія, рівність, рівноправність, рід, рідне, рідство, різдво, різні думки, різноманітність культур, розділення, розуміння, розумні, руки, рукостискання, рух, сало, самобутність, самоідентифікація, самоідентифікація, самосвідомість, самоусвідомлення, свідомо, свідомо вирішене, свята, серце, єдинство, сильна та незалежна, символи, сірий колір, складнощі, «Слава нації»)), «Смерть ворогам», совість, совокупность громадян, сонце, соціум, союз, спадщину, спільна ідея, спільна історія, спільна мета, спільні ідеї, спільнота громадян, сплаченість, сплочённость, стадо, стереотип, стереотипи, стиснута в кулак, страви, страх, стяг, сукупність, сусіди, США, термін для націоналістів, товариство, товпи, традиція, традиции, тризуб, тризубець, УАЛ, Україна, украинская, українка, українська мова, українська

нація, умовність, «усвідомлені люди, що цінують та знають СВОЮ історію, не підпадають під пропаганду та бережуть СВОЄ», фільми, флаг, флаг України, французи, християни, церква, цінності, чесність, ❤️🇺🇦, 🇺🇦🇺🇦.

Додаток Д

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ДЕРЖАВА*

Країна (53), єдність (45), народ (42), влада (34), сила (29), батьківщина (26), незалежність (26), нація (25), прапор (24), президент (24), люди (21), закон (15), дім (13), захист (13), територія (13), мова (12), патріотизм (10), герб (9), закони (9), міць (9), об'єднання (9), історія (8), кордони (8), могутність (8), родина (8), свобода (8), гімн (7), демократія (7), земля (7), мир (7), Україна (7), права (7), суспільство (7), США (7), цілісність (7), гордість (6), громадяни (6), конституція (6), кордон (6), велич (5), корупція (5), політика (5), Україна (5), добробут (4), озброєна (4), система (4), суверенна (4), сім'я (4), уряд (4), ядерна (4), безпека (3), велика (3), відповідальність (3), вільна (3), громадянин (3), гроші (3), єдинство (3), край (3), могутня (3), незалежна (3), одне ціле (3), правила (3), рівність (3), рідна земля (3), рідний дім (3), синій (3), справедливість (3), суверенність (3), суверенітет (3), традиції (3), устрій (3), флаг (3), фортеця (3), взаємоповага (2), воля (2), впевненість (2), государство (2), границы (2), держава (2), дом (2), домівка (2), захищеність (2), зрада (2), квітуча (2), керівництво (2), Крим (2), культура (2), майбутнє (2), міцність (2), наша (2), паспорт (2), патріот (2), підтримка (2), поле (2), порядок (2), правління (2), проблеми (2), процвітання (2), сильна (2), символ (2), соціум (2), союз (2), спокій (2), СРСР (2), страна (2), толерантність (2), управління (2), автомобіль, автономія, агресор, апарат організації нації, армія, байдужість, бандерлянд, бєбростан, бєдность, братерство, брєхунство, будувати, будівництво, булава, бути разом, бюрократія, бібліотеки, бідність, Велика Британія та інші, «велика купа людей, які працюють разом заради досягнення спільних цілей», велика територія, величие, величність, верхи и низы, верховність, взаємодопомога, вибори, виборці, вибір, вигадка, визнання, влада – народ – територія, власність, власть, вождь, війна, володар, відрізок історії, відчуття занепокоєння, війна, віра, вітчизна, ганєбність, гарант, гарант дотримання прав і свобод, гарантія, гарантії, голова, гордость, громадськість, гуманізм, гурт, декан, депутати, Державин, «державу треба поважати!», дисципліна, довіра, договір, допомога, другий дім, дружба, єдність, елеватори, єдина, єдина нація, єдине ціле, єдиний механізм, єдність народу, єдність

сила, заговори, закон і порядок, законні рамки, занепад, захисний бар'єр, захисник, захист громадян, згуртованість та незалежність, згуртованість, здатність, злагода, злагоженість, зло, імперіалізм, імперія, інститут, інститут по збиранню податків, інституції, інструмент, інструмент влади буржуазії, ієрархія, карта, керування, козаки, команда, контроль, королівство, корупція, «країна, в якій ти народився, яка захищає тебе і твої інтереси», «Крим – це Україна», кулак, кумовство, кільце володаря на пальці, лідер, лідери, любима, любов, любовь, людина, маленьке суспільство, маніпулювання, мапа, менталітет, меркантильність, местный колорит, ми, мир та злагода у житті, мільйони людей, міста, міцний політичний інститут, монархія, моя країна, моя підтримка, мужність, надія, нарід, народження, натовп, нацики, нація, національні символи, національність, невиконані обіцянки, невинність, неволя, незалежність, незламна, непорушні кордони, неподільна, несправедливість, обдурювання, обов'язки, оборона, общество, обмежена земля, одна з вищих цінностей, окно, опора, організація, осередок, парламент, парламент, паспортний контроль, патриоты, патріотичність, перемовини, печатки, пісня, Платона, площа, податки, податок, підтримка, політика, політика, політико-територіальна організація, порядки закони, потуги, примус, прихисток, причина, прогнилість системи, просто страна, пусті тарілки, рабство, розвитие, рідна, рідна країна, рідний край, родное, розвал, розквіт, рух, сам народ, самолёт, самостоятельность, самостійність, свої кордони, світ, світова арена, села, сепаратисти, серйозність, сильна держава, сильна та могутня, сильна та незалежна, сильная, символи, системність, скіпетр, слава, сміття, соборна, сожаление, солдат, сонце, спокойствие, справа, спілка, спільнота, спільні погляди меншин на майбутнє країни, спільність, спірне питання, стабільність, створення, столиця, суверенитет, сукупність людей, тактика, «те, що об'єднує певну націю», тепло, територія з певними законами, территория, территория которая имеет политические (и не только) границы, территория с людьми, трава, труднощі, угруповання, удобство, українська мова, український прапор, укріплені кордони, умови, умовна, унітарна, установа, формальність, «це впливова сила, яка регулює суспільні відносини», це

політична форма організації правління, целостность, цілісна, часть земли, чесність, чіткість, щастя, щось важливе, , .

Додаток Е

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ДРУГ*

Підтримка (133), довіра (73), допомога (47), радість (29), вірність (26), сміх (25), близька людина (24), любов (24), товариш (24), опора (23), надійність (16), тепло (15), щирість (14), щастя (13), розуміння (11), спокій (11), веселощі (10), посмішка (10), чесність (9), повага (9), близькість (8), взаєморозуміння (8), надія (8), приятель (8), собака (8), відданість (7), захист (7), подруга (7), порада (7), сім'я (7), брат (6), ворог (6), однокласник (6), побратим (6), близький (5), взаємодопомога (5), вірний (5), добро (5), поряд (5), рідна душа (5), рідна людина (5), чесний (5), безпека (4), доверие (4), дружба (4), душа (4), емоції (4), єдиний на все життя (4), любовь (4), людина (4), пес (4), допомога (4), рідний (4), родина (4), розмови (4), рука (4), верность (3), відкритість (3), дитинство (3), затишок (3), комфорт (3), мама (3), мій (3), надійний (3), найближча людина (3), обійми (3), підтримка (3), поради (3), прийняття (3), розмова (3), розуміючий (3), секрет (3), сонце (3), спілкування (3), щирий (3), безпосередній (2), бесіда (2), відповідальність (2), впевненість (2), ворог (2), доброзичливий (2), доброта (2), друге «я» (2), єдність думок (2), життя (2), зелений колір (2), Ісус (2), кращий (2), мир (2), надійність (2), немає кольору (2), плече (2), помічник (2), порожня (2), поруч (2), почуття (2), преданність (2), присутність поруч (2), прогулянка (2), прогулянки (2), радість (2), свій (2), спогади (2), споріднена душа (2), усмішка (2), хлопець (2), червоний (2), честность (2), чоловік (2), soulmate, аккорд, альтер-его, Америка, багато друзів, Бандера, білий колір, блакитний, ближній, близький человек, близький для тебе, близькість, «близька людина, на яку можна покласти», близько, бог, браслет, брат не родной, брат чи сестра, братська любов, важливий, велосипед, веселье, весна, взаємовідносини, взаємоповага, взаємопонимання, взаємність, відверті розмови, відвертість, відео ігри, відносини, відстань, відсутність, відсутність сорому, «відчуття того, що я можу покласти на цю людину», «вірна людина з яким ти пройдеш якусь частину життя», Влад, вода, воспоминание, впевненість в завтрашньому дні, впевненість у ньому, гармонія, гарно, гарно проведений час, гумор, Даринка, дбайливий, дві людини, декан, дивний, дистанція, добра людина, добрий, дозвілля, допоможе, дружні

стосунки, душевна теплота, Егор, єдиний, емоційний зв'язок, єдність завжди поруч, захисник, захищеність, захід, зацита, земляк, знайомий, знання, зона комфорту та спокою, зрада, искренность, Іван, ігри, ідеї, ім'я мого друга, інтереси, кава, качели, Кирило, кіт, кмітливий, книга, колега, колега, компанія, компаньйон, конкретна людина, кореш, країни антигітлерівської, кращий, кров, ластовиння, ліпший, лояльність, люди, «людина, з якою тебе комфортно», «людина, з якою я на одній хвилі», «людина, яка завжди поруч», «людина, яка заслуговує трохи довіри», «людина, яка тебе підтримає», «людина, якій ти все можеш розповісти і з якою ти будеш собою», «людина, якій ти довіряєш», майже завжди поруч, маска, міста (в яких я буваю з друзями), можете спілкуватися на будь-які теми, моменти, «моя людина, з якою я і в огонь і в воду», мрія, мушля, навколишні люди, надійна людина, надійне плече, надійний тил, надпотужний зв'язок, найближчий, найкращий, найліпший, Настя, невизначеність, «не знаю чому, але тут в мене відразу впливає картинка з чаєм та теплими розмовами», ніколи не залишить у біді, Німеччина, обговорення, оберігати, один, отвлечение, переживання, Петрович, підтримка і хороша людина, піклування, пісня, побратимство, подорож, подорожі, підтримка, подушка, позитив, позитивні емоції, Польща, поміч, понимание, поплічник, порозуміння, посиденьки з чаєм, посмішки, походи додому одне до одного, права рука, правда, правий, привязанність, пригода, «приємна, гарна людина, що підтримає та допоможе», приємні моменти, природа, прихильність, прогулянки разом, пустота, райдуга, рідкий, рідко надійний, родич, родствєнная душа, роза, розсудливий, розум, розуміння з першого слова, роки, роль, руки, рукостискання, Санек, Сашко, світло, своя людина, секрети, серце, сильний, синій колір, скарб, склад, сльози, смех, смішний, совет, советник, социум, спина, співпраця, співчуття, спільні інтереси, спільні хобі та смаки, спільні хороші спогади, спогади (що ми пережили разом), стіна, сум, счастье, «такий же дурний, як ти», танець, танці, тато, тварина, телефон, теплота и поддержка, терпіння, тиша, товарищ, «той, на кого можна покластися, з ким можна провести круто час, подорожувати», «той, хто завжди буде з тобою і допоможе тобі», «той, хто розуміє і ставиться до твоїх дій з терпимістю», «той, хто допоможе і зрозуміє тебе», «той, хто завжди поруч», «той,

хто завжди поряд», Угорщина, фан, характер, хороший человек, «це людина, яка не рідна по крові, але рідна по духу», «це людина, яка незважаючи на будь-які обставини, завжди підтримає тебе й подасть руку для допомоги» цінність, час, щедрість, щирі емоції, той що завжди поруч, що сміються, емоції, ягідний чай, «якщо в тебе багато людей, котрих ти можеш назвати друг, то чи справді це друзі?»

♥️😊, 😊.

Додаток Ж

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ВОРОГ*

Ненависть (54), зло (45), злість (38), недруг (31), війна (28), агресія (27), страх (27), небезпека (24), противник (21), росія (20), супротивник (19), боротьба (15), друг (13), протистояння (13), агресор (12), ворожнеча (12), зброя (11), смерть (11), гнів (9), зрада (9), зрадник (9), неприязнь (9), конфлікт (8), людина (8), підступність (8), суперник (8), негатив (7), біль (6), злоба (6), злодій (6), напад (6), непорозуміння (6), неприятель (6), образа (6), жорстокість (5), наступ (5), недовіра (5), агресор (4), бій (4), відраза (4), загроза (4), конкурент (4), кров (4), лінь (4), не друг (4), немічність (4), опонент (4), підлість (4), тривога (4), червоний (4), чорний колір (4), чужий (4), битва (3), вбивство (3), вбивця (3), вогонь (3), загарбник (3), заздрість (3), злость (3), конкуренція (3), мій (3), настороженість (3), обман (3), поганий (3), помста (3), сум (3), суперечка (3), чужинець (3), в'язниця (2), військові дії (2), диявол (2), змагання (2), коронавірус (2), лють (2), недобррозичливець (2), неповага (2), неприємність (2), обережність (2), окупант (2), підозра (2), погана людина (2), погляд (2), постріли (2), проблема (2), провокатор (2), протилежність (2), путін (2), роздратування (2), сварка (2), сила (2), сірий (2), слабкий (2), смуток (2), суперечки (2), сутичка (2), утиск (2), хитрість (2), червоний колір (2), *mind games*, агресивність, агресор який хоче знищити або завоювати країну, агресоры России, агресія, акула, амбар, антагоніст, антитеза, Антон, апатія, атака, байдужість, батько, безжалісність, безсилля, бійка, бійня, близький, близько, брехня, бруд, буревій, бурі кольори, взрослая жизнь, взрив, вибір (або він або я), випробування, вирок, відсторонення, відсутність взаєморозуміння, вірус, вкусняшки, влада, власні страхи, внутрішній, вовк, війна, волк, вороже ставлення, ворожість, ворон, впевненість, всплеск, втрати, гелікоптер, гірше аніж просто людина, гнів та відчуження, гра, декан, дзеркало, дим, дубовой Игорь, думає тільки про себе, думка, думки, жалість, життю, зависть, завойовник, загроза спокою, занепад, запеклий, захід, зелений чоловічок, зла усмішка, злий, злий чоловік із бородою, злі наміри на когось, злодей, злочинець, змушений, зневага, зневажання, знецінення, зник, знищити, інтерес, ігнорування, ідіоти, їжа, інший, інші інтереси, інша сторона медалі, Іуда, канава, каска, колишній друг, конкретна

людина, Королівство Італія та Японська імперія, країна-агресор, криса, кров на зубах, кровопролиття, ксенофобія, кулі, куля, ліс, людина з іншої сторони, «людина, яка вороже ставиться до тебе», «людина, яка тобі не подобається», ля ти криса, маніпулятор, маска, матір, месть, меч, москалі, москаль, московія, на кордоні, нав'язаний суспільством, найближчий друг, напади, нападник, напівпрозорий силует, насилля, насмешки, насміхання, насмішки, насуплена людина, нацист, «не вся держава, а людина», не добра людина, не красавчик, не розуміє нас, не такий, небезпечність, невідомий, негативний, незаконно, незрозумілість, не існує, ненависник, неприємна людина для комунікації, неприємний, неприємні спогади, неприємності, неприязнь и отвращение, нервування, нерівність, нерозуміння, несправедливість, нетерпимість, нечесна людина, нещастя, німецький солдат, огидна людина, самотній, однокласниця, озброєний, оздоблення, окупанець, опозиція, «опонент, що діє у власних інтересах, не поступається ні в чому, діє негуманно», отвержение, отвращение, отчуждение, палки у колесах, паніка, паркан, перемога, перешкода, перпендикулярні думки, пил, підсвідомо рівний, підстава, поблажливість, побоювання, побоювання (опаска), поганий водночас коли він з'являється ти отримуєш можливість стати ще сильнішим, погрози, подлость, подолання, поєдинок, полеміст, політичний конструкт, порошенко, порушення особистого комфорту, поряд, посмішка, постійний контроль емоцій, прагнення перемогти, презирство, прибічник, причини, проблеми, провокації, прокрастинація, проте потрібний досвід, противоположні погляди на мир, протиріччя, прощення, путин, подразнення, розбіжність поглядів, розбрат, розум, розуміння, російська влада, російська федерація, руйнування, сам собі, самотність, сварки, сепари, скандал, складнощі, слабкість, слава Богу ні з ким не ворогую, сліпота, слово, сором, союз, спір, сплетни, спрямованість, створіння, стимул, стискання, стіна, стовба, страшний, страшно, судьба, суперництво, суперництво та недовіра, супротив, сусід, сутички, США, «та людина, яку я хочу знищити, і неважно якими методами», таємничий, тактика, танки, темний, темрява, теракти, терплячість, «той, кого я повинен обійти за будь яку ціну», «той, хто перебуває в стані ворожнечі», «той, хто робить зло», «той, хто хоче завдати мені і моїм близьким шкоди», «той, хто хоче

завдати шкоди тобі або близьким людям», «той, що провокує до дисбалансу», токсичність, тортури, «тот, хто знаходиться в стані ворожби з кимось», тривога, Третій Рейх, тривожність, у комп'ютерній грі, загроза, знищення, університет, хвороба, хитра посмішка, хмари, хто ненавидить тебе, ціль, чвари, человек, человек человеку, черв'як, чіпає, чоловік зі схованим обличчям, чорний, чужак, шип, щось далеке, я, який заплутався, яма, 🤔💩, 😡.

Додаток 3

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ДРУЖБА*

Підтримка (104), довіра (94), радість (48), любов (41), допомога (40), вірність (35), сміх (27), щастя (22), взаєморозуміння (20), тепло (19), мир (18), щирість (17), взаємодопомога (15), розуміння (15), спокій (14), відданість (10), посмішка (10), друг (9), повага (9), веселощі (8), доверие (8), емоції (8), опора (8), спогади (8), обійми (7), підтримка (7), взаємність (6), добро (6), комфорт (6), сонце (6), порозуміння (6), друзі (5), захист (5), злагода (5), зрада (5), надійність (5), надія (5), прогулянка (5), рукостискання (5), світло (5), сила (5), співпраця (5), спілкування (5), сім'я (5), фальшива (5), цінність (5), чесність (5), взаємоповага (4), відносини (4), взаємопонимание (4), дитинство (4), доброта (4), жіноча (4), кохання (4), час (4), відвертість (3), вічність (3), впевненість (3), єдність (3), компанія (3), любовь (3), народ (3), подруга (3), секрети (3), синій колір (3), смех (3), союз (3), солідарність (3), спільні інтереси (3), турбота (3), алкоголь (2), безкорисливість (2), безпека (2), близькість (2), близькі люди (2), братерство (2), веселі прогулянки (2), взаємовигода (2), відкритість (2), віра (2), ворожнеча (2), гармонія (2), зв'язок (2), інтереси (2), легкість (2), людина (2), міцна (2), міцність (2), моменти (2), мрії (2), назавжди (2), народів (2), не існує (2), необхідність (2), плавлений сир (2), подорожі (2), позитив (2), позитивні емоції (2), правда (2), пригоди (2), приятельство (2), радість (2), розмова (2), розмови (2), руки (2), свет (2), світ (2), свобода думки (2), сирок (2), скарб (2), справжня (2), стосунки (2), теплота (2), арка, Арка дружби народів, бажання часто проводити разом, безкінечність, безконфліктність, безкорислива, безкорисливі взаємодії між людьми, безсонні ночі спілкування, білет, близкие люди, боротьба, братство, братський народ, важлива, велика цінність, веселка, весело, вечірка, вже було, взаємини, взаємна, взаємна відданість, взаємовідносини, взаємодовіра, взаємопоміч, взаєморозуміння, взаимность, взаимоотношения между людьми, вино, випробування, вирішення конфлікту, «відношення між двома людьми, які можуть покластися один на одного», відповідальність, відпочинок, відсутність конфліктів, відчуття, відчуття радості, відчуття що я не одна, вірити та кохати без вигоди, вірна, Влад, вміння чути і говорити, втрата, выгода, гарна погода, гарне

відношення між людиною, гарний настрій, гарні моменти, гарно проведений час, гарно проводити час, головне, групове спілкування, гуляння, гулянки, дзвінок, диво, дівчинка, ділення чимось з кимось, дім, добра взаємність, добре, добробут, довіра та підтримка, довіра один до одного, довіра та взаєморозуміння, долары, дорога, дорогоцінність, дотик, друг, дружба-найголовніше, дуже класне відчуття, дуже рідко справжня, душа, душевність, Егор, еднання, ендорфін, это магия, єдине ціле, жарти, журба, завжди поруч, завжди разом, запах весны, затишок, зближення, згода, злість, зустрічі, ігри, «інколи це важливіше за стосунки, бо нерідко з другом можеш поділитися набагато більшою кількістю речей, аніж з коханою людиною», історії, їжа, кава, кайф, Катя, кіт, ком'юніті, конкретна людина, користь, краще за секс, ланцюг, лес, любов та взаєморозуміння, любовь и верность, люди, майбутнє, механізм, мирні стосунки, мій друг, міцний зв'язок спільно пережитого, міць, молочні вироби, момент, морозиво, м'якко, на все життя, надійне плече, наївність, найкраща, найкраща подруга, Настя, НАТО, не можна купити, невічне, невпевненість, непередбачуваність, «нечто вечное во фрактальном смысле этого подобия безподобного вечно малого и вечно большого», нещирість, ночівля, нужность, оберег, обережність, «обіймашки, а якщо серйозно взаємовідносини на мирному рівні з видесереднім рівнем», обмен, обмін, общение, однаково гарні стосунки, односторонність, односторонці, онлайн, опасність, отношения, палка, пам'ять, пес, пила, підзарядка, підтримка емоційна та психологічна, піклування, піклуватись, пікнік, плавлений сир, «плавлений сирок) кава :) сир :)», плач, плече, плітки, побратим, повага, покладатися, покладатися повністю на когось, помаранчевий, допомога, понимание, порятунок, посмішки, почуття, почуття гумору, почуття приналежності, пошук, праця, прив'язаність, пригоди, приємне спілкування, приємні відношення, примирення, пріоритети, проведений разом час, прогулка по широкій дорозі, прощення, пустощі, радощі, райдуга, рівновага, рідка, рідкість, рідні, різноманітна, робота, родина, розділення емоцій, рожевий колір, розуміння з першого слова, роки, росія, санаторій, світле, секрет, сенс в житті, ситуація, смисл, сміливість, собака, соулмейт, співдружба, спільні переживання, спільні спогади, спільні цінності, спорт, справедливість, СРСР та Велика Британія, студентство,

суспільні інтереси, США, темне, теплі відносини, теплі обійми, теплі почуття, тіммейт в грі, тісні зв'язки, тісні стосунки, тонка матерія, труднощі, увага до дрібниць, уважение, умиротворення, унісон, упевненість, упевненість в собі, усмішка, Форзан, фортеця, фото, фрукти, хейт, хом'яки, хорошо проведений час, хрубка, хтось поруч, «це зв'язок між людьми, яким подобається спіквуння між собою й вони можуть проводи час», це чудо, честность, чуйність, шалені події та незабутні емоції, шоколад, шутки, щасливі, щедрість, щира, щирі відносини, щирість або навпаки, що ти не один, щось вічне, «щось, що важко знайти», емоции, яблука, 🍏, 🍌, 🍕, 😄.

Додаток И

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ВОРОЖНЕЧА*

Війна (76), ненависть (62), злість (44), конфлікт (28), агресія (24), протистояння (23), страх (18), ворог (16), непорозуміння (16), неприязнь (16), боротьба (15), зло (15), сварка (15), бій (14), бійка (14), вогонь (13), битва (12), біль (12), негатив (12), суперництво (12), кров (11), сварки (11), небезпека (8), смерть (8), суперечка (8), злоба (7), суперечки (7), вороги (6), напруга (6), гнів (5), заздрість (5), конкуренція (5), образа (5), помста (5), сусіди (5), неспокій (5), війна (4), зброя (4), недовіра (4), недруг (4), непримиренна (4), погано (4), постійна (4), росія (4), сум (4), тривога (4), відраза (3), втома (3), жертви (3), загроза (3), люди (3), наслідки (3), негативні емоції (3), оскал (3), політика (3), розбрат (3), розчарування (3), сила (3), страждання (3), антагонізм (2), біда (2), бой (2), бруд (2), втрата (2), горе (2), Донбас (2), друзі (2), дурість (2), злость (2), змагання (2), зрада (2), Кайдашева сім'я (2), конфлікти (2), кровопролиття (2), лихо (2), лицемірство (2), лють (2), мир (2), мовчанка (2), небезпечно (2), неволя (2), недобррозичливість (2), недорозуміння (2), незгода (2), неприйняття (2), нерозуміння (2), несприйняття (2), нетерпимість (2), обережність (2), обман (2), переживання (2), перепалка (2), підлість (2), поразка (2), постійне занепокоєння (2), презирство (2), проблеми (2), противник (2), розруха (2), руйнування (2), соціум (2), стрес (2), сутички (2), Тіні забутих предків (2), хитрощі (2), холод (2), чвара (2), шкідливість (2), абстракція, агресивність, агресія по відношенню один до одного, агресія, ад, активна боротьба, апатія, атака, бажання бути кращим, бажання сховатися, баталії, безглуздість, бійки, бої, біль, боротьба, брехня, буква «ж», бюрократія, вбивство, велика, велика бійня та багато трупів, взаємна неприязнь, вибух, визволення, вила, випробування, вирішення, виснаження, відносини й дії між ким не будь, відносини між росією та Україною, відсутність поваги один до одного, відсутність сенсу, відчай, вічність, внутрішня, ворожість, ворожнеча, ворожнеча з часом зникне, ворон, впертість, врати, втрати, галас, ганьба, гаряча, гиены, голод, горящие глаза, готовність знешкодити у будь який зручний момент, грім, гроші, груша всохла, далечінь, дві сторони, двобій, держави, детское недоумение, дискримінація, діаметрально протилежні цінності, добрі люди, добро,

драма, дурниця, егоцентризм, емоційне вигоряння, «жага доказати, що ти прав/кращий», жадібність, жах, жахливі вчинки та слова, життя у страху, жорстокість, завжди, загострення, заклята, занепокоєння, запальна, запекла, зжаті кулаки, зіткнення, злі дії, знехтування, зрадник, излишество, ігнорування, імпульсивність, інструмент маніпулювання людством, іскра, іскри, Кайдаші, конфлікт между двумя сторонами, конфлікт інтересів, країна, крики, ЛГБТ, лидерство, лупа и пупа, людей, людина, людина ховається за стіною, магія, малодушність, марна втрата енергії, марність, матеріальна вигода, між сусідами, мова, мордобій, мотиви, мстивий, мстивість, намагання уникнути її, ненависть, напад, напруженість, наркотики, насилля, настороженість, невдоволення, невиправданість, невідомість, негативне відношення до когось, не добре, не доброзичливість, не до вподоби, незадоволення, незручності, некомфортно, немилосердя, ненависть до когось, неповага, непотрібна сум ворожнеча, неприємні емоції, неприємність, непримиренність, неприняtie, неприязнь між об'єктами, нервування, несправедливість, несхвалення, неурівноваженість, ніж, обида, образи, опонент, осколки, паркан, перепалки між кимось, Північна і Південна Корея, підозра, підставляти когось для своєї вигоди, підступ, підступність, племя, племінь, погана, погане, погане самопочуття, погані відношення між ким-небудь, погляд з-під лоба, погрози, поєдинок, поле бою, поневолення, постійна злість, постійне напруження, постріли, пригнічення, примус, примусовість, проблема, провокатор, прокляття, протиборство, противостояння, протилежні цінності, протиставлення, пулі, пуста трата часу, різність, родини, розбіжність, роздратованість, розкол, розлад, розлюченість, розпач, Ромео та Джульєтта, руйнація, Саске Утіха, сваритися, село, синій колір, скандали, сковородка, сліпота, сльози, смуток, соперництво, соперничество, соревнование, сосед, спор, спротив, ссора, ссоры, стовбы, сторони, стосунки, стратегія, страх майбутнього, стрельба, стремление к уничтожению, стріли стирчать з дерев'яних стін хат, стрільба, стрімкість, стычка, супротив, сусідство, суспільство, «те, що доводять до страшного», «те, що не має сенсу», темрява, терор, тести, тил, травма, трагедія, трата часу, тривалий конфлікт, тривожність, укropy, уособиця, усталість, хаос, цинічність, час перед початком

війни, чвари, червоні листи, чуже, чорне та червоне, що-то плохое, шахи, Шекспір,
яма, 🤔, 🤔, ✖.

Додаток К

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ПЕРЕМОГА*

Радість (178), щастя (53), гордість (35), свято (34), успіх (34), тріумф (26), мир (25), сила (17), полегшення (15), свобода (14), 9 травня (12), війна (11), медаль (11), воля (10), нагорода (10), радість (9), прапор (8), виграш (7), кубок (7), метро (7), квіти (6), піднесення (6), святкування (6), сльози (6), визволення (5), вітання (5), досягнення (5), задоволення (5), злагода (5), майбутнє (5), посмішка (5), світло (5), сльози щастя (5), торжество (5), травень (5), велика (4), змагання (4), зусилля (4), над собою (4), насолода (4), натхнення (4), переможець (4), позитив (4), поразка (4), праця (4), приз (4), слава (4), у змаганнях (4), ціль (4), ветерани (3), гра (3), ейфорія (3), життя (3), золото (3), команда (3), мотивація (3), мрія (3), посмішки (3), смерть (3), спорт (3), станція метро (3), щастя (3), Україна (3), усмішка (3), успіх (3), червоний (3), білий колір (2), боротьба (2), відновлення (2), відчуття переваги (2), впевненість (2), втрати (2), галас (2), голуб (2), гордість (2), грамота (2), добробут (2), досягнення (2), Друга світова війна (2), жертва (2), жертви (2), завершення (2), кінець (2), кінець війни (2), конкурс (2), червоний колір (2), надія (2), наслідок (2), натовп (2), наша (2), небо (2), недовіра (2), обійми (2), перемога (2), повага (2), повернення додому (2), празник (2), результат (2), салют (2), світ (2), скорбота (2), смуток (2), справедливість (2), стяг (2), трофей (2), удача (2), хрест (2), чемпіонство (2), червоний колір (2), 1945 перемога СРСР, 2 Світова, «99% праці, а 1% таланту і буде перемога», адреналін, Аліна Загітова, армія, багато сили, Батьківщина, Бебростану, битва, білий птах, благодать, буде за нами, буйність, бурхливі емоції, важкий шлях, важкий шлях до неї, важлива, вбивство, вдача, вдячність, вершина, веселощі, видих, визнання, винагорода, вирішення, вирішення проблеми, виснаження, висота, відкриття, відпочинок, відсутність війни, відчуття виправданих старань, відчуття гідності, відчуття гордості, віра, возвеличення, возгласи, володіння ситуацією, восторженність, впевненість у собі., вплив, время, втома, гасло, георгіївська стрічка, гімн України, гордість за себе, день, День перемоги, дії, добре, добро, дорога ціна, досконалість, достаток, досягнути в бой, досягнення мети, досягнення мети й

свято, дуже значна подія у історії людства, дух, егоїзм, емоції, «если говорить о победе над чем то то двоякие чувства или через обман или через неподдельный труд», єднання, жага, жадана, жадана ціль, жовтогарячий, завершення чогось, задоволеність, задоволення з болем, задовольнятися собою, закрить Стовбу, заохочення, заспокоєння, захист, зброя, зверхність, звитяга, звільнення, здобич, здобуток, здобуток миру, зірка, зміни, знання, зневага, золота медаль, історія, кінець війни, кінець справи, «коли над твоїм містом переможно майорить прапор твоєї країни », конкуренція, кохання, кращий, кращий автомобіль, крики, Крим наш, кровопролиття, кубок переможця, кулак, лад, легкість, листя, люди, мак, маловірогідність, малюнки, медали, мета, мир на землі, могутність, моя, мужність, музика, нагорода, нагородження, Наруто, насилля, наслідки, наснага, не завжди добре, не кінець, не обов'язкова, невдала спроба програти, невизначеність, недосяжна, незалежність, незламний дух, незламність, Німеччина, нова сходинка, новий етап, новий початок, новина, облегчение, оплески, опыт, освобождение, отримання всіх благ, очікувана, очікування, палац, пам'ятник, парад, партія, перевага над ворогом, перемога над кимось, перемога спортсмена, перемогти, переможений, переможні крики, перешкода, перший, першість, підготовка, піднесений стан, піднесеність, Пірова, пісня, пісні, повага до себе, повернення, повернення рідних, подія, подолання, подяка, позитивний результат, поразка або перемога, поразка однієї з сторін, Порошенко, Порошенко, потяг, початок нового життя, почуття виконаного обов'язку, почуття задоволення, почуття переваги, правда, прапори, працелюбність, превосходство, призи, припинення насильства, програш, прогресс, пройдений етап, процвітання, радісні вигуки, радісні емоції, радість щодо її досягнення, радощі, «результат, коли одна з сторін виявилася сильнішою», результат праці, розв'язка, розвиток, розумний, росія, руки ввєрх, с будущим, самооцінка, самоствєрдження, свої землі, свята, складна, сльози радості, сміх, сміх і хлопавки, сонце, сорєвнования, сподівання, станция, станция метро:), станция, стимул, стійкість, стікер Порошенка, стіна, стрічка, сумнів, суперечка, суперництво, США Великобританії та інші, така очікувана радість після багатьох втрат, терпіння, тимчасова, тільки разом, «то, чего нет», тренировки, тривале протистояння, труд, триумф, триумфування,

трофеї, тяжёлый труд, тяжке, у війні, уміння, упевненість, ура, ура довгоочікувана, урааааааааааааа!!!))))), ураження, успех в битве, факти, феєрверк, фініш, флаги, хвилювання, хлопушки, хризантеми, це відчуття радості любові й віри в себе та своєї держави, цель, чемпион, чиста, чисте небо, чорно-біле фото, шлях, щастя з горем, щастя та позитивні емоції, щастя та спокій, щось вільне, ендорфин, я, 🍌👉, 🍌.

Додаток Л

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ПОРАЗКА*

Невдача (54), сум (53), розчарування (49),_смуток (28), біль (25), досвід (22), сльози (21), програш (18), війна (17), смерть (17), розпач (16), втрата (15), відчай (13), печаль (13), втрати (12), перемога (10), кінець (9), сором (9), стимул (9), слабкість (8), битва (7), ганьба (7), жаль (7), нещастя (7), неволя (7), образа (7), падіння (7), бій (6), гнів (6), засмучення (6), грусть (6), мотивація (6), пригнічення (6), приниження (6), розочарование (6), реванш (6), страх (6), урок (6), гіркота (5), гра (5), крах (5), прикрість (5), провал (5), спроба (5), горе (4), зневіра (4), злість (4), поганий настрій (4), ще не програш (4), поразка (4), боротьба (3), відступ (3), депресія (3), знесилення (3), історія (3), кров (3), неспокій (3), плач (3), помилка (3), прийняття (3), розгром (3), смиренність (3), спорт (3), страждання (3), трагедія (3), фіаско (3), агресія (2), аналіз (2), білий колір (2), висновок (2), влада ворога (2), втеча (2), втома (2), гірка (2), жалість (2), жах (2), завоювання (2), залежність (2), занепад (2), знищення (2), кризис (2), марні зусилля (2), навчання (2), наслідок (2), невдоволення (2), неможлива (2), ненависть (2), неприємність (2), нерозуміння (2), неуспіх (2), обурення (2), окупація (2), погано (2), покращення (2), причина (2), проблеми (2), проигрыш (2), разгром (2), робота (2), розбитий (2), розчарування (2), росія (2), руйнування (2), самовдосконалення (2), самотність (2), тривога (2), туга (2), удар (2), усвідомлення (2), ціль (2), шанс (2), аеропорт, аналіз помилок, апатія, бажання взяти реванш, бажання ставати кращим, барак, безглуздо, безнадєжність, безнадія, безсилля, біда, біг, біла ганчірка, білий прапор, біль, буває, буде ще можливість, в карти, в наступний раз повезєт, вздохи, вибір, виграш, відкуп, відновлення, відчуття незавершеності, військо, вірогідність, воля, вороги, впертість, все було даремно, вітха, втома та сум, втрата надії, втрата сил, гарний досвід, генерал, гибель, гідно, гірко, гірше померти ніж програти комусь, глупість, горечь, дзвінок, дія, доля, досада, дощ, друга спроба, другий подих, другий шанс, думки, егоїзм, етап, жалоба, жертва, жінка, журба, забуття, завершення, закалювання, заново, засмутитися, засмучений, захоплення, зломленість, злость, змагання, зміна, змога стати сильнішим, знання, зневіра у себе, зрада, игра, канат, катастрофа, ключ до розуміння,

кнут, когда враждебная сторона одержала победу над вами, коли щось не виходить з першого разу але ті все одно не здаєшся і цей якийсь досвід, коліна, команда, крок, крушение, львівський спортсмен, людина на колінах, мало докладав зусиль, марно витрачений час, математичний аналіз, мета досягти більшого, минуле, мінус, міркування, можливість діяти далі, можливість зробити все інакше, можливість спробувати ще раз, можна було б краще, мотиватор, мотивація працювати наполегливіше, мотивація робити більше, надія, нападник, наполегливість, народу, наслідки, настрої, наука, не кінець головне, не можна, не получилось победить пока, не приемле дія, не приємно, не страшно, не треба, неможлива, небажаний фінал що закликає до нової боротьби, небезпека, невдала спроба перемогти, невдала спроба, невдача в будь-якій справі яку ти хотів виконати вдала але зазнав поразки, невизначенність, невиконання поставленої мети, невірна відповідь, негарзди, негатив, невідготовленість, неприємно, нерадість, нервовість, несправедливість, неудача, нікчемність, Німечина, Німеччина та Японія у 1945, ніч, нічого страшного, «ніщо так не вчить, як поразка», новий стимул, новий шлях, новые возможности, обида, опустошення, опущений, опущені руки, опыт, очередной урок на будущее, очі, ошибка, падіння духа, падіння духом, падіння духу, падіння Трої, паніка, пари, перевага ворога, переосмысление, переродження, під землею, підйом, підкорення, підтримка, пінок під зад, пластир, победа, повна невдача, позор, покора, поле, поліпшення, полон, поступки, потери, похнюплення, почуття провини, поштовх до нових дій, поштовх до оновлення, прагнення реваншу, праска (слово), праця, приз, прикра, прикро але наступного разу буде краще, приниження гідності, проба, проблема, провал планів, провина, програла, програти комусь або в чомусь, програш у будь-якій історичній події, промах, пустка, путь условность глупость, Пушкін, рабство, разочарование в себе, рана, расстроенное чувство, регрес, результат, результат коли одна з сторін виявилася слабшою, рздратованість, розбите серце, розбиті сподівання; «Наука» (Ліна Костенко), роздратування, розподіл, розчарований, розчарування в собі, рост, руйнівна, самознищення, самокопання, свавілля, сила, символ, синій колір, сірий, слёзы, случай, сорок, спустошеність, СРСР, старання, стимул до розвитку, стимул йти далі, сумний день, сумно, схилення

на коліна, схиливши голову, схоже на підказку, та вийти з положення, теж результат, темні хмари у небі, темрява, тил, тимчасовий розпач, тиша, трапляється, тревога, тремтіння, туз, турнір, тюрма, «удар по самолюбству, але знаєш, що усе можна виправити, і тому збираєш усі свою сили в кулак і знову дієш!», уныние, успіх, участь, фатальність реальності, фенікс, фехтування, фінал, фініш, хаос, хвилювання, хвороба, хрест, це наука, цель, червоний, честь, чиясь перемога, чоловік, чорна смуга, шанс стати кращим, шлях, шум, щоб були живі рідні, щоб спробувати знову, щось погане, якась перерва та відпочинок перед перемогою, яма, 🙄🤔, 🌹.

Додаток М

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ВИЗВОЛЕННЯ*

Свобода (197), радість (64), воля (55), перемога (46), полегшення (33), щастя (29), спокій (22), мир (20), надія (17), боротьба (14), життя (12), порятунок (12), допомога (11), повітря (11), полон (10), війна (7), легкість (7), повернення (7), спасіння (7), світло (6), сила (5), сльози радості (5), справедливість (5), Богдан Хмельницький (4), втрати (4), довгоочікуване (4), звільнення (4), незалежність (4), революція (4), свято (4), урочисте (4), віра (3), в'язниця (3), гордість (3), дім (3), облегчение (3), победа (3), рабство (3), радість (3), реабілітація (3), смерть (3), солдати (3), страх (3), успіх (3), армія (2), безпека (2), бій (2), білий (2), біль (2), вибір (2), вихід зі скрутного становища (2), відчуття спокою (2), вітер (2), гарно (2), дихання (2), Донбас (2), єдність (2), зміни (2), зняття кайданів (2), квіти (2), ковток повітря (2), козаки (2), крики (2), майбутнє (2), мета (2), надія (2), народ (2), насолода (2), натовп (2), натхнення (2), неволя (2), піднесення (2), плач (2), погані спогади (2), подих (2), подяка (2), позбавлення (2), полонених (2), посмішки (2), прагнення (2), прапор (2), розруха (2), руїни (2), рух (2), сльози (2), солдат (2), тюрма (2), тюрма (2), ура (2), хліб (2), шанс (2), 9 мая, 9 травня, Азов, амбіції, амністія., антикомунізм, антифашизм, АТО, атошники, багато можливостей, багатство, беззаботність, бентежність, біг, білий прапор, блакитне небо, близькі, Богдана Хмельницького, бої, бой, боротьба з безглуздя, бранців, брехня, бросок, будуча свобода, бурхливі емоції, «бути вільною людиною, який не від кого не залежить», буття, в'язниця, велика кількість жертв, великий видих, видох, визвіл, Визволення, викидання каміння, випуск, вихід, вихід із тюрми, від фашистів, відданість, відкрита клітка, відновлення, відновлення контролю за завойованою раніше територією, відновлення свободи, відчуття свободи, віра в майбутнє, вогонь, возз'єднання з сім'єю, впевненість, враньє, временное звільнення и вызволення, втома, гвалт, гівновагі, глибокий подих, гордості та полегшення, гордість, гроші, деокупація, Джанго освобождённый, дихати, діти, дія, добре, добробут, довгоочікувана подія, договір, дом, домовленість, Донбасу, досвід, досягнення, дощ, друзі, думки, дух, дякую ворог що можу почувати себе вільним на своїй території після того як ти сюди прийшов,

ейфорія, жадане, з тюрми, завзяття, заключение, захист, звільнитись від завойовників або від важких обов'язків, зелений колір, злагода, злам, зламні кайдани, зміни на краще, зранене тіло, зустріч із рідними, ідеї, історія, казаки, кайдани, капкан, кінець, кінець муки, кінцева історична мета України, клітка, клітка з відчиненими дверцятами, колодязь, концтабір, країн Європи від німецької окупації, країни, красний, купівля, легка радість, легкість, Маруся Богуславка, Маруся Чурай, марш, миротворці, місто, міцність, можливе, можливість дій, можна чекати вічність, мрія, мужність, надія на краще життя, напруга, нарешті, народу, наручники, Національно-визвольна війна, національне, національне визволення, національність, нація, не грати), небезпека, небо, невольників, незламність, необхідність, неоднозначність, непередбачуванність, ніж, нове життя, нові можливості, нормалізація, обійми, обов'язково, оголошення, ожидание, окупантів, оновлення, освобождение територій или заложников, откінувся, очищення, пам'ятник Шевченку, пандора, певна дія, перемога від фашистів, пиво, повернення до старого, повернення додому, позбавити тяжкої ноші, поле, політ, політичний в'язень, полонені, посмішка, початок нового етапу, початок чогось нового, почуття вільності, пошана, правда нас свобідними, правильність, праздник, привітання, припинення війни, природа, провокація, прорив, процес, прояснення після грози, пташка, робота, радість та воля, радостные крики и объявление, розбивання кайданів, розвиток, розірвання пут, рукостискання, рушниця, рятування, свіже повітря, світ, секс, скоро, слава, слёзы счастья, сльози щастя, смерть та радість, солодке відчуття перемоги, сонце з-за хмар, співчуття, спогади, спокойствие, спроба, становлення, степ, суд, Тараса Шевченка, трагедія, триумф, тюрма, Украина, Україна, України, українців, фантазії, фантазія, фашизм, фиолетовый, форза, Хмельницький, цепи, чемодан, червоний, чисте небо, шанс на життя, шанс на нове майбутнє, швидкість, Шевченко, широчінь, шлях до миру, шляхетність, шок, щасливе життя, щастя щодо досягнення свободи, 🤗🎉, 😊.

Додаток Н

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ЗАВОЮВАННЯ*

Війна (72), перемога (56), підкорення (24), сила (23), агресія (22), смерть (21), страх (17), зброя (16), кров (15), боротьба (13), історія (12), неволя (12), територія (12), напад (11), біль (10), втрати (10), загарбання (10), несправедливість (9), розруха (9), страждання (9), влада (8), жертви (8), насилля (8), окупація (8), анексія (7), битва (6), наступ (6), території (6), поневолення (6), бій (5), захват (5), поразка (5), танк (5), американці (4), армія (4), вбивство (4), гордість (4), досягнення (4), жорстокість (4), завоювання (4), захоплення (4), земля (4), індіанські землі (4), нечесність (4), прапор (4), радість (4), рабство (4), стимул (4), Україна (4), війна (3), власність (3), ворог (3), ворожнеча (3), горе (3), жага (3), злість (3), землі (3), знищення (3), кінь (3), конфлікт (3), кохання (3), мета (3), мужність (3), насильство (3), руйнування (3), серце (3), серця (3), солдати (3), ціль (3), асиміляція (2), атака (2), байдужість до людей (2), біль (2), вбивства (2), війська (2), вогонь (2), воєнні дії (2), воїн (2), вторгнення (2), ганьба (2), гармати (2), держава (2), домінація (2), домінування (2), замок (2), захист (2), злочин (2), золото (2), колонізація (2), кордони (2), країна (2), Крим (2), лідерство (2), любов (2), марнославство (2), мир (2), мирний шлях (2), міць (2), наполеон (2), насолода (2), небезпека (2), незаконне (2), ненависть (2), неспокій (2), обмеження (2), оборона (2), оволодіння (2), паніка (2), підвали (2), плач (2), победа (2), пожежа (2), політика (2), полон (2), приниження (2), розширення (2), росія (2), сльози (2), смуток (2), тактика (2), татари (2), територія (2), трофей (2), тяжко (2), утиски (2), абсолютна перемога, агресивний натоп, агресия, агресор, адреналин, Азія, амбіції, Англія, античний світ, античність, асоціація с завоюванням дівушки, атлас по історії, АТО (ООС), АТО, атака, бажання, байдужість, безвихідність, безглузда смерть, беззаконня, безчестя, біганина, бійня, благаня, Богдан Хмельницький, бої, важке, варварів, Велика Британія, велике, вибороти, вибухи, вигода, виграв чемпіонат Львівської області по футболу, викрадання, відібрання, відкриття, відкриття нових земель, відсутність вибору, військо, військові, військові дії, Вільгельм Завойовник, владіння, власть, воїни, володіння, впевненість, впертість, вплив, враг, вражда, втіха, вторганя, вторгнення (територія), вторгнення та

підкорення, втрата, втрата свободи, генерал, геноцид, гнів, гніт, голод, гора, грань, гроші, грусть, дебош, дим, ділова конкуренція, для когось – визволення, добувати, добыча, довіра, домінантність, Донбасу, досягати, досягнення бажаного, досягнення мети, досягнення успіху, досягнення цілі, драбина, дым, експансія, єдинство, жага більшого, жадібність, жадність, жажда більшого, жажда чого-то, желание, завзятість, завоювання країн «Вісі», загарбник, загарбники, задоволення, залежність, захват землі, захопити, захоплення земель, захоплення території, здебільшого безглузде насилля, здолання, Зеленський, зло, змагання, зміна, зміна кордонів на мапі, зміни, Золота Орда, зрада, игра, ідеї, імператор, імперіалізм, імперії, імперія, історія України, камуфляж, камуфляжна форма, канати, кар'єрний успіх, карта, керування, Київська Русь, когда одна из сторон то-то завоевывает, конфлікти, коштовності, країн, крик, Крим український, кріпак, кровавий похід, кровопролиття, кровь, Крима, Кубань, кубки, лихо, лицемірство, любовь, люди, мапа, метод, метушіння, меч, минуле, мислення наперед, місто, мітинги, могутність, мощь, мужчини, навантаження, «навіщо це?», нагорода, награда, надмірна розкіш, напади, наполегливість, Наполеон (не торт:)), напористость, народ, нащадки, не в 21 столітті, не потрібно в 21 столітті, не справедливість, невтриманність, незадоволення, незаконне втручання, незгода, нелегкий шлях, неможливе, ненависть, ненасильницьке завоювання авторитету), нерозуміння, несправедливість, окупирувание, окрім війни також пов'язується із коханням, ОРДЛО, оружие, освоение, освоєння, острах, острів, отримання цілі, охоплення земель заради збільшення своїх володінь, панування, переворот, передача, переляк, перемога і поразка, перемоги, перси, першість, пихатість, підкорювати, підпорядкування, підстава, победа в спорте, повстання, поганий вчинок, поділ, позбавлення волі, покарання, покірність, покора, покорення, покорити, поле, Польща, полювання, помилка, порушення свободи, постріли, потреба більшого, початок війни, права, прагнення, привласнення країни, пригнічення, приєднання, приєднання чужої території збройним шляхом, «приємно, коли ти, і погано, коли тебе», примус, примусове загарбання, примусовість, приналежність, присвоювання, проблеми, провал, простір, просування на нові землі зі зброєю, протизаконність, пусті будинки,

раб, разруха, революція, результат, ресурс, ризик, Риму, ріка, рішучість, робота над собою (професійні досягнення, розпад, розпач, розум, розширення кордонів шляхом страждання інших, російські війська, самовпевненість, сваволя, свербіж, світ, свобода, сепаратизм, сердечка ♥, середньовіччя, сили, сильні, сильный дух, сіре небо, сірий колір, смачно, смерти, смерті, сміливість, смотря кого и чего но слово тянет за собой много слёз на самом то деле, спрага до влади, спритність, степ, страдания, страждання мирного населення, стратися, стремление, стріляння, сум, суперник, татаро-монгольське іго, Татарський Хан, терор, терпіння, тиск, титул, торги, тривога, труд, туман, тупість, тупість, ув'язнення, угнетіння, узурпація, укроп, успіх, успіх у боротьбі, уявна перемога, фану, фашисти, фашистські війська, фортеця, хабарництво, хаос, хлопець, хмари, Цезар, цілеспрямованість, чесність, чоловік, чужі, чужі землі, шабля, шалені, шервона лінія, шлях, штурм, шум, щось нове, щось тривожне, Эстафета, Юлій Цезар, 😊😭🧟.

Додаток О

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ВОЛЯ*

Свобода (141), сила (40), щастя (33), незалежність (31), спокій (28), радість (26), вибір (20), життя (20), небо (18), простір (17), вітер (16), поле (16), мир (14), легкість (10), політ (10), Україна (10), бажання (9), повітря (9), дух (8), крила (8), можливості (8), самостійність (8), характер (8), боротьба (7), птах (7), свобода дій (7), Павло (6), подих (6), свіже повітря (6), сила духу (6), любов (5), Павел (5), розум (5), світло (5), свобода слова (5), сонце (5), терпіння (5), герб (4), дій (4), недоступність (4), необмеженість (4), Паша (4), полегшення (4), фантазія (4), відкритість (3), гроші (3), душа (3), зусилля (3), людина (3), народ (3), неволя (3), перемога (3), право (3), пташка (3), смерть (3), справедливість (3), Тарас Шевченко (3), тризуб (3), Шевченко (3), або смерть (2), Батьківщина (2), без обмежень (2), безмежність (2), безтурботність (2), відповідальність (2), вільний вибір (2), вільність (2), впевненість (2), все (2), герб України (2), голуб (2), доля (2), думка (2), жовтий колір (2), завзятість (2), задоволення (2), заклик (2), звільнення (2), козак (2), козаки (2), купа можливостей (2), майдан (2), можливість (2), мрії (2), мрія (2), незалежність (2), звільнення (2), пісня (2), подорож (2), поля (2), пропаганда (2), рішучість (2), родина (2), розвиток (2), розквіт (2), самовираження (2), свобода вибору (2), свобода дії (2), сім'я (2), скарб (2), сонце (2), спокій та щастя (2), степ (2), автостоп, анархія, армія, бажана, бандурист, бег, беззаконня, беззаперечність, безкрає поле, безкраї пейзажі, безкрайне поле, безмежне небо, без перепон, безстрашність, берсерк, безкрайне поле, білий, білий колір, блакитне небо, блакитний, будування якихось планів, будь господарем своєї волі і слугою своєї совісті, бути почутим, в'язниця, вдоволення, великий простір можливостей, великі можливості, велич, весна, ветер, видихати, визволення, витримка характеру, вишиванка, відвага, відносність, відпочинок, відсутність почуття страху, відчуття незалежності, відчуття свободи у своїх діях, вільна, вільна пташка, вільне висловлювання власних переконань, вільний подих, вірші, вогню, возвеличення, всюдозволеність, в'язниця, гармонія, гармонія зі світом, гендерна рівність, голос, голубий колір, гуляти, действие, дерева ламають паркан, дика природа, дихання, дівчина, добро, добробут, довіра до самого

себе, дорога, доступ, дотримання обов'язків прав та свобод людини, другий подих, дубовий ліс, дуже класно, думки, духовна сила, жага до життя, жизнь, життєрадісний, закордоння, залізо, заповіт, звір, здатність людини по своєму приймати рішення, зорі, ідея, інструмент, інтелект, інтернет, інтернет-провайдер, історія, Кавказ, кайдани, кайф, квіти, клітка, кожному потрібна, козацтво, комікс, колосся, кохання, країна, краса, крок, кулак, ліс, літак, літаки, льон, люди, люди та пропаганда, мечта, мирне небо, міцність, міць, можливість вільного висловлення свої думок поглядів т.д., можливість діяти так як вважаєш правильним, молодість, море, моя, мужність, навіки, надійність, надія, найважливіша, напруга, настойчивість, натхнення, невиконана, невимушеність, недоля, недосяжність, незалежність від обставин та людей, незламність, нема кордонів, неможливо, необхідна константа, необхідність кожної особистості, нестача, обрив перед водою, опір, особистість, отдых, пам'ять, Паша Воля, певна свобода дій, пересування, перспектива, першочергове, победа, повне прийняття себе, подих чистого повітря, полёт, полон, понад усе, порятунок, посмішка, потреба, потрібна, почати робити те що раніше не робив, почуття, пошук та доступ до інформації, права, право вибора, право вибору, право вибору та дій, право голосу, право на вибір, право на свою точку хору, прагнення, праця, принцип, природа, просто, простор, простори, процвітання, пташка в небі, пташки, птиця, путешествия, радість, разрешение, разум, рівність, робити те що хочеш, розкутість, розпач, розуміння себе, рух, свет, свідоме прагнення до здійснення чого-небудь, свій вибір, світ, свобода вибору та дій, свобода від всього, свобода життя, свобода рівність, свобода руху, свобода свідомості та самовираження, свобода слова та дій, свої правила, своя думка, свято, сенс, сила польоту думки та дій, сила характеру, сильна, сильні птахи (як орел), синє небо, синій, Січ, слава, слідовати за тем чого жєлаєш, сліди від кайданів, слова, сміливість, сміх, сокіл, сонячне поле повне квітів, сподівання, спокійний вітер, спокойствие, спосіб робити вибір самостійно, способность получать свої желание, спроба, стабільність, стан, старання, Статуя Свободи, Стерненко, стійкість, стойкость, страна, стрижень, суворі люди, сукня, сумніви, такая же ассоциация как с миром яркое голубое небо, теплий вітер, тіло, толерантність, умиротворение,

умиротворення, упевненість, усердие, условленность, усмішка, успіх, хвилювання, цветы, ціль, чесність, чиста душа, чисте, чисте дихання, чисте повітря, чистота, чувства, швидкість, широке поле, широкий простір, широкі можливості., щасливий,

🙏😊, 🌊.

Додаток П

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *НЕВОЛЯ*

Рабство (49), страх (37), кайдани (36), в'язниця (34), полон (32), тюрма (31), клітка (28), сум (25), Шевченко (23), біль (19), обмеження (19), ґрати (15), смуток (14), страждання (14), смерть (13), залежність (12), кріпатство (11), тюрма (11), сльози (9), слабкість (8), туга (8), голод (7), ґрати (7), раб (7), Тарас Шевченко (7), темрява (7), безвихідь (6), заборона (6), каторга (6), паніка (6), пригнічення (6), втрата (5), злість (5), наручники (5), несправедливість (5), нещастя (5), бідність (4), відчай (4), війна (4), гніт (4), жах (4), життя (4), журба (4), кандали (4), насилля (4), підкорення (4), полонені (4), примус (4), темношкірі раби (4), холод (4), бруд (3), замок (3), занепад (3), знущання (3), клетка (3), клітина (3), кров (3), мука (3), муки (3), небезпека (3), нудота (3), плач (3), погано (3), поразка (3), решітка (3), розпач (3), росія (3), самотність (3), скутість (3), стіна (3), ув'язнення (3), безсилля (2), біль (2), боротьба (2), брехня (2), відсутність свободи (2), віра (2), воля (2), втрата себе (2), гнів (2), гріх (2), грусть (2), депресія (2), дірки (2), доля (2), заборони (2), забуття (2), загарбництво (2), задуха (2), закутий (2), злодій (2), змушення (2), карантин (2), катування (2), козак (2), контроль (2), кріпаки (2), ланцюг (2), мовчання (2), мрії про свободу (2), Навальний (2), надія (2), насильство (2), невільник (2), негатив (2), незнання (2), неможливість (2), ненависть (2), непавло (2), обмеженість (2), огорожа (2), панщина (2), пастка (2), печаль (2), підвал (2), плен (2), покарання (2), порожнеча (2), приниження (2), раби (2), репресії (2), робота (2), розчарування (2), стиснення (2), стіни (2), темінь (2), тортури (2), тривога (2), тяжка праця (2), важкість (2), Україна (2), Україна (2), утиск (2), утримання (2), чорний колір (2), чужина (2), =смерть, 10 год тюрми, COVID-19, аб'юз, Австро-Угорщина, агресор, апатія, армія, беда, без бажання, безвихідність, безвольність, безнадійність, безпомічність, безпорадність, безправ'я, безсоння, битися, біда, болотний, брак вибору, бусурмани, бути відвернутим, Важке дихання, важкість, важко, вибір, виживання, вина, вина, вирішеність, віддаленість, відсутній відчуття захисту, відсутність вибору, відсутність вибору та незалежності, відсутність волі для людини, відсутність прав, відсутність свободі слова, вірші, вітчуждення, ворог, вороги, ворожнеча, в'язень, гідність,

гнітючість, горе, господар, границя, графік, двері, деградація, деградація, дискомфорт, дуже тривожно і погано, думи, духовність, душевна тягота, душить, експлуатація, жага до свободи, життя за ґратами, життя з-під палки, жорстокість, завойовники, завоювання, загарблення, загарбник, загартування, заключення, закритість, залежність від інших, залежність від певних обставин або людей, залізо, замкненість, замкнутий простір, заперечення, запертя, заповіт, заперет, заслання, заточення, заточення у фортеці, заточіння, захист, зброя, звинувачення, земля, зима, зкованість, зламані крила, зламані судьби, зламність, злидні, зло, злоба, злость, зневага, знесилля, зоопарк, їжа, ізоляція, історія, к диким животным, камера, камінь, капкан, кара, кімната без вікон, клаустрофобія, кобзар, колонія, конфлікт, концлагерь, концтабір, кордони, коронавірус, крик, крипак, кріпак, кріпаччина, кріпосні, кузниця, куток, Литва, лімітованість, майно, Маруся Богуславка, можливості, моральний біль, мотузка на шиї, моя, найми, намагання позбутися цього, напівтемрява, нациські концтабори, небажана, «Неволя для тих хто це заслуговує!», негатив та страх від неможливості щось змінити, недожиття, незахищеність, нездатність творити, неінтернет, не мати власного вибору, необхідність повстати, не Паша, неповага, неповноцінне життя, нерви, нерозуміння, не спокій, нет еды, нечесність, нічого, нудьга, обида, обмеженість свободи слова, обмеження волі людини, обмеження свободи, общага, ограничение, окупація, Османська імперія, отрицание, отсутствие свободы, отчаяние, охота, очищення, перебування під чийось контролем або впливом, переживання, переляк, песимизм, підбита пташка, плін, повна залежність від когось, повсякденність, погана, позбавлення волі, позбавлення волі чи свободи, позбавлення життя, позбавлення ідентичності, покірність, політ, політика, помилка, помітки на стінах що рахують дні, поступливість, правопис, прийняте рішення без згідності особи, примусово, приречення, простір, птах, пути, раб і пан, робота), раздражние, расися, регрес, решётка, розгубленість, розлад, розлука, розум, рубашка, самотність та безвихідність, свобода, селяни, сила, синій колір, сіре приміщення, сірі кольори, сірість, скарб, складно, скованість, скутий, смута, смуток та туга в душі, сором, стагнація, сталевий дріт, стікс, страдание, страдания, страшне відчуття, Стус, суворість, суд, сумувати, супротив, Т.Г.

Шевченко, татари, тварини у зоопарку, темні кольори, темно, темнота, тоже моральная и физическая давка, трагедія, тревога, тремтіння, тупик, тюремні стіни, тягар, тяжість, тяжка, тяжка робота, урізання можливостей, утиск у правах, утиски, філологія, хвилювання, хвороба, цемент, цепи, червоний колір, чорний, чорний хліб, чорні, Юля, які тиснуть, ярмо, ясир, 😞😭, 😱.

Додаток Р

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ЖИТТЯ*

Щастя (59), радість (57), смерть (41), любов (39), мир (23), свобода (23), сім'я (23), час (21), сонце (20), шлях (18), світло (17), рух (16), цінність (16), емоції (15), природа (14), родина (14), кохання (13), народження (12), насолода (12), розвиток (11), момент (10), діти (9), спокій (9), біль (8), буття (8), випробування (8), дихання (8), можливості (8), весна (7), вода (7), воля (7), дар (7), дитина (7), здоров'я (7), існування (7), квіти (7), коротке (7), боротьба (6), гра (6), друзі (6), задоволення (6), людина (6), мрії (6), натхнення (6), подарунок (6), праця (6), радість (6), труднощі (6), вічність (5), довге (5), доля (5), дорога (5), жовтий колір (5), мить (5), можливість (5), повітря (5), подорожі (5), робота (5), щасливе (5), вітер (4), зелений (4), зміни (4), квітка (4), насичене (4), небо (4), перемоги (4), подих (4), поразки (4), роки (4), самореалізація (4), світ (4), смисл (4), страждання (4), Україна (4), виживання (3), випадковість (3), відповідальність (3), війна (3), досвід (3), жовтий (3), кайф (3), майбутнє (3), молодість (3), море (3), мрія (3), навчання (3), наповненість (3), пізнання (3), потік (3), почуття (3), прагнення (3), пригоди (3), проблеми (3), процес (3), путь (3), тепло (3), ціль (3), швидкоплинність (3), безкінечність (2), білий (2), близькі люди (2), время (2), всесвіт (2), гармонія (2), годинник (2), голуб (2), гроші (2), дети (2), для кожного воно різне (2), добро (2), довготривалість (2), дорога до щастя (2), думки (2), загадка (2), зелений колір (2), Земля (2), злагода (2), змагання (2), інь-янь (2), колиска (2), колос (2), літо (2), любовь (2), люди (2), мама (2), мати (2), мирний час (2), мистецтво (2), надія (2), найбільша цінність (2), найдорожча цінність (2), найцінніше (2), наслаждение (2), насолодження (2), не вечное (2), неповторність (2), одне (2), перепони (2), перешкоди (2), пізнання себе і світу (2), плин (2), повсякденність (2), поле (2), поразки та перемоги (2), прекрасне (2), прогрес (2), «прожити – не поле перейти» (2), реалізація (2), ріка (2), ріст (2), розквіт (2), рослини (2), скарб (2), спектр найрізноманітніших емоцій (2), спогади (2), спонтанність (2), творчість (2), трава (2), цикл (2), цілі (2), шелест (2), я (2), яскравий (2), активність, антиутопія, багато емоцій, багато сподівань, баланс, барви, батько, безглузде, біле сяйво, благополуччя, близькі, боль, борг, боротьба за найцінніше,

буденність, буденність і спокій, бурхливий ритм, бутів оточенні близьких людей, вдосконалення, весело, взаємодія з іншими, вибір, відкриття, відпочинок, відчуття, віра, вічне, влада, возможности, вороги, втома, вчинки, галлюцинація, гарно, гірська річка, голубе небо та сонце, горе, гральна кістка, грусть, діти, движение, движениевперёд, дерево, диво, динаміка, дихати, добре, довгий шлях, довголіття, дом работа, досягнення, досягнення мети, дотик, дружба, духовне просвітлення, душа, дыхание, екзистенціалізм, ентузіазм, жити кожною хвилиною, житіє, життя прекрасне, «життя-цікаве..»), заняття улюбленими хобі, затребуваності, здатність самореалізувати та насолоджуватися ним, здобування навичок, здоров'є, зебра, зелень, зірка, злети, злети і падіння, змінюється, інтерес, іде і все без коректур, ідеї, інтерес, інтереси, існування людини на планеті, іспити, їжа, квітіння, книги, колір, кольори, константа, кохана людина, краєвиди, краса, краски, круг, листя, ліміт, лінія, маленький відрізок, мало часу, мандрівка, мінливість, місія, місто, моє життя, мозок, моменти, мотивація, мрії та звершення, мудрість, муж, музика, набуття знань і навичок, надто коротке, найбільша насолода, найцінніша річ, на островах, наснага, насолоджуватися своїм життям жити теперішньому часі, начало, не вічне, незрозуміле, немає сенсу, немовля, необхідність, неповторне, нескінченність, нестача часу, нове життя, нові враження, оптимізм, основне поняття в біології, оточення, падіння, пам'ятні моменти, партія, перегони, перший вдих повітря, підіймання, пізнання світу, планета, планета земля, плани, повсякдення, повторюється, подієвість, події, подорож, поетизм, позитив і негатив, покращення, політ, поставлені цілі, постійно розвивається, початок, поширення, пошук, пошук суті, права, право вибору, праздник, прелюдіє перед смертю, пригнічення, призначення, приключення, прикол, принципи, продовження, продуктивність, проміжок, просвіта, протяжність, процес існування, процес самовдосконалення, процесс, пшениця, радість та смуток, радіти дрібниці, разочарование, рай, райдуга, рівновага, рідні люди, різні емоції, різні події, різноманітність, рішення, робота і відпочинок, рождение, рожденья чого либо, розмноження, росток, рутинна, самовідтворення, самотність, свет, свеча, світ(макро- і мегесвіт), секс, сенс, складне, складності, скоротечне, слово середнього роду на я, смачна їжа, смена времени года,

смех, сміх, смуток, совершенствование, соціум, спілкування, спокійствие, спроба, спускання, спуснення, страдание, страдания, струміль, сутність, существование, счастье, таймер, тайна, тварина, тварини, теплота, тернистий шлях, терпіння, тиша, «трамвай, в який то заходять, то виходять люди», треба не прогавити, тривога, труднощі, труднощі та насолода, тяжелое, удача, улюблена справа, улюблені люди, усе, усмішка, успіх, хобі, хроніка, цветок, цвіт, цвітіння, ценное, цікаве, ціна, чорне та біле, чорні та білі смуги, чудо, шанс, швидкоплинність подій, школа, щасливе дитинство, щасливі моменти, щасливі та не завжди моменти, щасливо, щось важливе, щось не постійне, щось світле та радісна, эмоции, янгол, яскраве, яскравість, ♥️😊, 🌈.

Додаток С

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *СМЕРТЬ*

Кінець (94), біль (70), страх (56), сльози (50), горе (47), втрата (30), спокій (24), темрява (24), пустота (19), війна (18), порожнеча (16), сум (16), чорний колір (16), смуток (14), кров (13), могила (13), кладовище (12), страждання (12), коса (11), печаль (11), чорний (11), відчай (10), забуття (9), труна (9), холод (9), вічність (8), кінець життя (8), розпач (8), невідомість (7), плач (7), трагедія (7), земля (6), нещастя (6), скорбота (6), темнота (6), траур (6), туга (6), біда (5), гроб (5), поразка (5), тривога (5), визволення (4), втрати (4), депресія (4), кінець (4), крик (4), неминучість (4), пам'ять (4), рак (4), розлука (4), старість (4), ад (3), безвихідь (3), ворогам (3), грусть (3), журба (3), загибель (3), зло (3), кладбище (3), пекло (3), погано (3), покой (3), поховання (3), похорон (3), розчарування (3), скелет (3), сон (3), тьма (3), утрата (3), хвороба (3), бабуся (2), безодня (2), біль (2), вбивство (2), домовина (2), з косою (2), медитації (2), народження (2), небо (2), ніч (2), паніка (2), перехід (2), похорони (2), психологія (2), рай (2), реінкарнація (2), самотність (2), співчуття (2), спустошення (2), страшна (2), темінь (2), тиша (2), труп (2), хрест (2), цвинтар (2), чорне (2), щось невідоме (2), 75 мільйонів у Другій світовій, аварія, автоматичне припинення будь-якої діяльності, агонія, агресія, апатія, багато, байдужість, батьки, батько, батюшка, безсмертя, білий, близькість, буде с кожним, буття, венок, вершник, відродження, відсутність, відсутність вибору, вікно, вічний спокій, вогонь, воїни, ворог, wspomинання, втрачений шанс, герой, гіркі сльози, глибока яма з якої не вибратися ніколи, гній, головний страх, Голодомор, дзеркало, дід, доля, дощ, дух, жнива, жуть, завершення, завжди, загибель життєдіяльності організму, закінченість, закінчення, закінчення земного, закінчення існування сутності, закінчення циклу, звільнення, зіниці, зміна, зміни, зникнення, знищення людства, зрада, зрив, итог, ігра, інше життя, істина, кара, карти таро, категоричність, кінець життя та розуміти що ті прожив не даремно, кінець і початок, кінець фільму, кінець цього миру, кінець шляху, кіт, клінічна, ковид, коли людина на бою вмирає, константа, коронавірус, космос, крах, крест, крики, кровопролиття, легкість, літературний герой, люди, м'ясо, мантия, матеріальність, міфічний загробний світ,

мовчання, Монополия, монстри, морок, москалям, мука, навіки, навь, насилля, начало конца, не кінець, не треба боятись, небеса, невідворотність, неминуче, неприйняття, нескінченність, нестерпимий біль, нове життя, новый початок, ну буває, нуль, нутроці, самотність, самотність, самотність, освобождение, освобождение места, освобождение от всего бремени, отрицание, отсутствие жизни, очі, очікувана, очікування, ощущение непонимания, пам'ятник, памятник, парна кількість червоних роз чи гвоздик, пасмурна погода, переродження, п'ятьма, плакати, платок, плащ, пожиттєва біль, покидання цього світу, покій, поминальные конфеты, поневолення, потрапити в рай, посмертна любов, потойбіччя, похорони, початок духовного, початок чогось нового, прах, привид, приземлення, прикрість, приреченість, природа, природний процес, природність, причина, прірва, проблеми, провина, продолжение, пройдений довгий шлях, прощання, пустка, путіну, путь, разочарование, раптова подія, раптовість, реінкарнація, родина, руйнування, саван, самотня, світ, свобода, сила, сира земля, сирість, сірий, слезы, смерть з косою, смирення, спогади, спокойствие, спокута, стара, страх за рідних, страшне, сумна, сырость, тварина, темний, темний простір, тишина, удар, Україна, усвідомлення, усвідомлення короткочасності життя, уход, фінал, фінал земного шляху, фото, хвилювання, хвороби, цветы, церков, червоний, череп, чорна, чорні ворони, щось темне, щось чорне, 🦴❤️🦴.

Додаток Т

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ ЗАХИСНИК

Чоловік (54), сила (53), солдат (48), воїн (35), герой (30), батько (26), мужність (25), щит (24), спокій (22), безпека (21), надія (20), військовий (18), довіра (18), захист (16), надійність (15), відвага (14), зброя (13), вітчизна (12), друг (12), патріот (12), тато (12), сильний (11), війна (10), допомога (10), добро (9), мир (9), оборона (9), хоробрість (9), армія (8), опора (8), стіна (8), батьківщина (7), сміливість (7), гордість (6), впевненість (6), підтримка (6), відповідальність (5), коханий (5), людина (5), мужчина (5), самопожертва (5), відважність (4), заступник (4), меч (4), міць (4), оборонець (4), патріотизм (4), честь (4), благодарність (3), високий (3), відданість (3), вірність (3), военний (3), воїн (3), держава (3), добродій (3), зелений колір (3), метро (3), мужній (3), перемога (3), подяка (3), свобода (3), тепло (3), турбота (3), форма (3), хлопець (3), адвокат (2), армія (2), близька людина (2), боєць (2), борець (2), броня (2), визволитель (2), відважна людина (2), військова форма (2), військові, віра (2), вітчизни (2), втома (2), гідність (2), дім (2), діти (2), доброта (2), жертва (2), Ісус (2), козак (2), кохана людина (2), країна (2), міцність (2), мудрість (2), надежда (2), оберіг (2), охорона (2), охоронець (2), переможець (2), посмішка (2), родина (2), рятувальник (2), світло (2), сила тіла і духу (2), собака (2), спаситель (2), страх (2), українець (2), футбол (2), чесний (2), 23 лютого, автомат, автомат ак-47, автор, альтруїзм, Америка, ангел, арт, атошник, бажання вберегти, байдужість, батьки, батьківщини, безпека, безпека, безпечність, біль, Бог, борець за справедливість, брат, братерство, бронежилет, будь-хто з ким спокійно, вартовий, вдячність, ведмедичка-мати, великий, великий (в габаритах), ветеран, ветерани, виглядає войовничим, визволення, витримка, відважний, відважний чоловік, відстоювач, відчайдушна людина, відчайдушність, відчуття захисту, військо, Вітчизняна війна, воєнний, воїн-захисник, волнение, ворог, гарматне м'ясо, герої, гордовитість, гордість, Господь Бог, готовий віддати своє життя за батьківщину, гроші, гуманітарна допомога, держави, дипломат, Діма, добра людина, добра посмішка, доброта до оточуючих, добродійність, дорожить чим-либ, друзі, жертвність, за мир, «завжди треба захищати слабших!», завзятість, закон,

заробітчанин, заспокоєння, застаріла зброя, захищати людей від злодіїв, захищає, защита и спокойствие, збереження, здоров'я, зелений, злагода, идиот, індеферентизм, інієреч, кам'яна стіна, каска, квітка, кінотеатр, ковдра, кожен українець, копьё, кров, лев, лікар, любов, любов до країни, людина з автоматом, «людина, яка захищає щось або когось», мама, масивний броніжелет, меморіал, миротворець, мій, мілітарі одежа, міцна грудна клітина супермена, міцне плече, молодий хлопець, молодий чоловік у формі, мораль, мужественность, мужня людина, мученик, надійна опора, наполегливість, наснага, наш, нашивка з прапором на плечі, небезпека, неволя, незламний духом, несправедливість, ніж, нічого не боїться, оберігання, обладунки, обов'язанность, одинокий, однострій, озброєний, окоп, опіка, організація, ответственность, отец, отец, пам'ять, папа, парень, пацан з автоматом, перемога і поразка, пес, пишногрудий, півзахисник, плече, плід, площа, побратим, повага, подвиг, пожертва, поле, полицейский, поліція, Польщі та інші, помічник, порятунок, праведність, право, прапор України, примусовість, принциповість, притворство, пропаганда, протектор, птах, пустота, ризик, рідні люди, рішучість, розум, рюкзак, рятувальник, самовідданість, сволочь, свято, сенсей какаши, сильна, сильна людина, син, сміливець, сміливий, сміливий, солдати, солдати України, спокійно, спокойствие, справедливість, спрямована на добро, СРСР, ССО, станція метро, станція метро захитників украины, станція, стена, стриманість, стримувач, суб'єкт що здійснює захист від чого завгодно, танк, тварини, творець, теплий светр, тил, товариш, «той, хто захищає від небезпечних дій», «той, хто захищає когось або щось», «той, хто захищає щось або когось від чого-небудь чи кого-небудь», «той, хто стане за тебе», «той, що не шкодує себе заради блага інших», «тот, кто защищает свою Родину», тривога, убийця, Україна, України, український воїн , укроп, упевненість, фортеця, Франції, хвилювання, хоробрий, храбрість, хранитель, «той, хто врятує», хтось сильніший, це людина яка є патріотом своєї батьківщини й готова боротися за свободу й мир права людей адже для неї це найголовніше, центральний, человек, чесність, чисте небо, член футбольної команди, чоловіки, шляхетність, щирість, той що захищає тебе, щось міцне та велике, юрист, я, я\друзі, , .

Додаток У

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *СОЛДАТ*

Захисник (93), війна (78), зброя (52), воїн (43), захист (35), сила (34), мужність (26), форма (26), служба (20), смерть (15), військовий (14), герой (14), страх (12), боєць (11), відвага (11), дисципліна (11), військова форма (9), зелений колір (9), камуфляж (9), патріот (9), людина (8), хоробрість (8), відданість (7), сміливий (7), чоловік (7), автомат (6), АТО (6), зелений (6), кров (6), честь (6), біль (5), брат (5), війна (5), каска (5), обов'язок (5), повага (5), самопожертва (5), сильний (5), солдат (5), хлопець (5), юнак (5), боротьба (4), воєнна форма (4), гордість (4), гроші (4), казарма (4), контракт (4), молодість (4), небезпека (4), патріотизм (4), армія (3), бій (3), вбивця (3), відповідальність (3), відчайдушний (3), військо (3), Вітчизна (3), воїн (3), гідність (3), Донбас (3), допомога (3), дух (3), захисник (3), марш (3), мужній (3), надія (3), незламність (3), окоп (3), передова (3), пішак (3), робота (3), рядовий (3), сміливець (3), танк (3), Україна (3), униформа (3), армія (2), борець (2), боротьба за інтереси (2), визволитель (2), витримка (2), відважність (2), відданий (2), віддача справі та країні (2), відчайдушність (2), вірний (2), вірність (2), генерал (2), жертва (2), захист (2), зелена форма (2), інструмент (2), літак (2), майор (2), маріонетка (2), молодий хлопець (2), наказ (2), неволя (2), окопи (2), опора (2), отвага (2), пешка (2), підлеглий (2), пішка (2), примус (2), рана (2), рішучість (2), службовець (2), стійкість (2), смелість (2), чесність (2), чоботи (2), американський, армієць, Бабкін, база, батько, безвихідь, безглуздя, безкомпромісність, безкорисливість, безмозглий кусок мяса, безпека, безпека і небезпека, безпристрасність, битва-війна, біг, біда, Бій під Крутами, борець за свою батьківщину, британський та інші, бронезилет, важка доля, вбивство, визволення, витратний матеріал, вихованість, відважний, відповідальність і сила, відчайдух, військове звання рядового складу, військовослужбовець, «військовослужбовець, чиє покликання захищати свою землю», віра, воєнний, воєнний, війна-страх и смерть, войовничий, войовничість, воля, вооруженный человек, ворог, восхищение, впевненість, втома, втрата, втрати, гарматне м'ясо, гвинтівка, герой або з негативного боку насильник, герой захисник, готовий віддати

своє життя за Батьківщину, діти, доброволець, довіра, Донбасс, друг, дружба, «если есть солдаты – есть битва», жалость к ним, жаль, жертвує своїм життям за мене на фронті просто зараз, жертвна хоробрість, життя і смерть, жовто-блакитний прапор, жорстокість, завдання, заклик, залізо, захистник, захищающий военный, зброєносець, зедюлений, зелений одяг, зимній, зрада, ЗСУ, «і у мене нет башкі...», іграшка для хлопчиків, каша, колір хакі, команда, країна, краса, красавчик, криза, кров, кто, кулі, лад, любов, людина з автоматом, людина із громадянською позицією, людина у воєнній формі, «людина, що воює с ворогами», «людина, що навчина вбивати та захищати», «людина, яка захищає будь-яку землю, а не тільки рідну», «людина, яка захищає свою батьківщину», людяність, лякає, майбутнє, маскулинність, мати, матір, мир, миротворець, мілітаризм, мілітарі одяг, міцний, міць, молодий воїн, молодий чоловік, молодой парень, молодь, мрія, мундир, муштра, навантаження, надійний, надійність, найманець, насилля, наснага, нацгвардія, не один, невизначеність, невідомість, невільник, негатив, незламний, ненависть, необхідність реформ, непереможний, неприязнь, нещасливий чоловік, нещастя, обман, оборона, один з багатьох борців за правду власної держави, одинак, однокласник, однострій, озброєний, озброєння, остання надія, осторожність, офіцер, охоронець країни, охрана, очікування, пам'ятник, патріот своєї країни, переживання, переоценённо и не нужно, песня, печаль, підневільна людина, підпорядкування, підтримка, плоть, погони, поле, понівечений, поранений, посмішка, почуття відрази, прагнення, призив, приклад для наслідування, примусовість, принциповий, присяга, пряма осанка, пуля, пушка, П'ятниця (гурт), радіє, радянський, ребёнок войны, Ремарк, ризик, «робочий, який виповнює завдання зверху», Родина, розлука, рота, рушниця, рятівник, самовідданість, самотність, сапоги, свобода, серйозний, сила волі і тіла, сила духу, сильна, сильна людина, сильний духом, син, слід чобота, слуга держави, сльози, смілива людина, смуток, спецодяг, спичка, спокій, спорт, справжній чоловік, статус, стовп, страждання, стриманість, строгість, суворий, сужність, сум, сумний, сьогодні, тато, темні кольори, травма, трек, тривога, тяжка праця, тяжкий труд, уберсольдат, упевненість, хвилювання, хвилювання близьких, хлопчик, цигарки,

цілеспрямований, частина механізму, человек, чіткість, член, «чоловік, який захищає державу», «чувак, в якого не вистачило відкупитися», чумазий, шинель, ширенга, шлем, ще не солдат), юність, я, яка служить, який захищає свій народ і Батьківщину,

Додаток Ф

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *АГРЕСОР*

Ворог (82), війна (66), росія (62), злість (50), напад (26), зло (22), страх (16), нападник (15), загарбник (14), провокатор (14), агресія (13), ненависть (12), конфлікт (11), жорстокість (10), людина (9), завойовник (8), країна (8), насилля (8), ворожнеча (7), враг (7), кров (7), провокація (7), сварка (7), біль (6), Гітлер (6), гнів (6), зброя (6), небезпека (6), негатив (6), противник (6), несправедливість (5), політика (5), сила (5), терор (5), червоний колір (5), чоловік (5), боротьба (4), вбивця (4), вторгнення (4), Германія (4), злость (4), маніпулятор (4), протистояння (4), путін (4), тривожність (4), червоний (4), я (4), байдужість (3), вогонь (3), загроза (3), красный (3), крик (3), окупація (3), порушник (3), подразник (3), пропаганда (3), смерть (3), стрес (3), супротивник (3), хижак (3), аб'юз (2), Америка (2), анексія (2), армія (2), бій (2), бійка (2), брехня (2), відраза (2), вплив (2), держава (2), Донбас (2), жалость (2), жертва (2), жертви (2), заклик (2), звір (2), злоба (2), зуби (2), концтабір (2), Крим (2), напади (2), напруга (2), нахабність (2), негативний (2), неповага (2), нерозуміння (2), неспокій (2), пасивний (2), підліток (2), пригнічення (2), приниження (2), проблеми (2), російська федерація (2), росія (2), рф (2), сварки (2), суперечка (2), США (2), тиран (2), хитрість (2), человек (2), шолом (2), 2014, аб'юзер, абьюзер, автомат, агресивно, антилюдина, атака, «бабка, коли сказав що бога немає», бажання позбутися його, батько, безвихідність, безглузд, безсоромна наглість, бик, біда, більше аніж ворог, бовдур, боротьба, боязнь, булінг, бурхливі емоції, важний, вважає себе лідером, вдарити, велика кількість людей, вибух, винищувач, випробування, вияви агресії, вибирати, відносини, відомий, відповідь, війна, ворог\смерть, вороги, ворожість, впливові люди, всі агресори в кінці помирають), вторгнення до особистого простору, втручання у справи інших країн, гвинтівка, гієна, горілка, гроза, грубість, дезінформація, декан, динозавр, дитина, дитинство, дії проти інших країн», дія на емоціях, докір, Донбасс, допомога, «друг, бо знаєш кого потрібно знищити», думка, дурень, егоїст, емоційна нестабільність, енергетичний вампір, жадібність, жадність, жалка людина, жах, жорстокість, жорстокий загарбник, завойовник росія, завоювання, загарбання, загарбник із власними ідеями,

загарбництво, заспокоївся, захист, зачинатель, звинувачення, зіткнення, зла людина, злий, злодій, злочин, злюка, зневірений або навпаки, зрада, избиение, ініціативна сторона конфлікту, ініціатор, ініціатор конфлікту, інші погляди, Іран, історія, книга Пенелопи Дуглас «Агресор», кнопка, козерог, конфлікт, костюм, країна-агресор, «країна-агресор (через те, що я постійно чула у ЗМІ це слово у конкретному словосполученні, то відразу спадає на думку)», «країна, яка має наміри завоювати, взяти під свій контроль певну країну чи територію, й вона використовує різні методи бородьби, наприклад, для України є найбільшим агресором Росія, уже дуже багато років.», красний колір, кривда, кривдник, крики, кулак, кулаки, лайка, лев, лицемірство, лідер, ліс, «людина, від якої йде агресія», «людина, яка починає конфлікт», «людина, яка робить моральний або фізичний збиток», «людина (група людей), які застосовують агресію по відношенню до інших людей», лють, маніпуляції, маніпуляція, мисливець, монстр, моральна давка, москаль, мусульмани, мусульманство, надмірність, накази, нападение, наплив негативної енергії, напруженість, наручники, нарцис, насиліе, насильство, насилля моральне чи фізичне, настороженість, наступ, наступник, нахабство, нацист, Нацистська Німеччина, начальник, не прислухатися до слів іншого, неввічлива людина, невинен, невпевнена у собі людина яка незадоволена своїм життям, негативізм, негативне ставлення, недруг, незупинність, нейтральність, ненависник, неприємна людина, нерівність, нерівновага, несправедливий, нетвереза людина, нетерпіння, нечесний маніпулятор, низька самооцінка, Німецький Рейх, Німеччина, ножі, обережність, обмеження, образа, образи, образка, овен, овен і тілець, оппонент, оскал, особисті інтереси, парад, пасивна агресія з внутрішніми переживаннями, патріот, перебільшення, пес, підкорювач, підлість, підступ, підступність, пламя, погана людина, поганий, поганий настрій, покриття, полеміст, поліміст, помста, поразка, правий, привернення уваги, призвідник конфлікту, приструнити, причина, провоканти, провокація, псих, психологія, пулі, путен, путин, реакція, роздратування, розмір, розпад, розруха, росія!, россія, руйнівник, саботаж, санкції, Семен, сильніший, скандал, слабкий, слабкість, слина, сліпий, смерті, собака, соціальна мережа, Сталін, страждання, страна, страшний, стриманість, сум, суперечки, сусід,

схід, також криса, танк, тварина, тварюка, телепень, темінь, тигр, тиранія, тиск на мене, «той, хто почав першим щось», той хто починає конфлікт, «той, хто починає конфлікт першим», «той, чий розум поневолили диктатори», той що керує вбивцею, «той, що нападає», «тот, хто починає війну», «тот, хто призводить до агресії», травма, тривога, тьма, убивства, убийця, удар, університет, упертість, фашизм, фашист, фашистська Італія та мілітаристська Японія, форзан, хода, холодність, ціль, цькування, чвари, чорне, чужий, чужинець, шалений пес, швидкість, що лізе до собаки, штурм, яд від колорадських жуків, ярість, 🤪💀👹.

Додаток X

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ ЗБРОЯ

Війна (121), смерть (77), кров (52), захист (46), страх (45), вбивство (40), автомат (34), біль (29), небезпека (25), пістолет (21), сила (17), меч (13), зло (11), насилля (11), агресія (10), метал (10), ніж (10), вогонь (9), постріл (8), слово (8), солдат (8), армія (7), жах (7), поранення (7), пуля (7), війна (6), загроза (6), оборона (6), холодна (6), вогнепальна (5), вбивства (5), знаряддя (5), насильство (5), бій (4), боротьба (4), ворожнеча (4), втрата (4), залізо (4), зелений колір (4), інструмент (4), куля (4), кровопролиття (4), ненависть (4), отрута (4), пулі (4), рана (4), рани (4), солдати (4), танк (4), убивство (4), холод (4), влада (3), воїн (3), ворог (3), захист (3), кулемет (3), патрони (3), погроза (3), розум (3), сльози (3), стрільба (3), колір (3), чорний колір (3), шабля (3), шум (3), щит (3), ядерна (3), атака (2), багато (2), вбивця (2), вистріл (2), відповідальність (2), військо (2), військовий (2), воєнний (2), гармата (2), гармати (2), гвинтівка (2), гранатомет (2), гроші (2), домінування (2), дуло (2), жорстокість (2), засіб (2), злість (2), калашніков (2), камуфляж (2), курок (2), лезо (2), людина (2), напад (2), патрон (2), патрони (2), перемога (2), плач (2), погано (2), поліція (2), полювання (2), постріли (2), револьвер (2), самооборона (2), смерті (2), спис (2), стрілянина (2), тир (2), травми (2), хаос (2), агресія, автоматична гвинтівка, АКМ, алкоголь, антигуманність, арбалет, арешт, армія, атомна, байдужість, бедные животные, бійка, біологічна, блиск, бойовий дух, бойові дії, біль, бомба, боротьба, боязність, брехня, броня, бруд, брязкіт, БТР, важіль тиску, важко, «важко, але захист», «вбивство, якщо в руках ворога», вибух, вибухи, вигода, винтовка, відраза, відчуття беззахисності, військова форма, власна, власть, внутрішня сила, вогнестрільна, воїни, воїн та його обмундирування, волонтери, воля, ворог людства, ворожість, впевненість, в руках, виживання, выстрел, галас, гибель, гільза, гнів, горе, гра, граната, деньги, дим, Донбас, Донбасс, допомога, допомога від ушкоджень, досаф, естетика, жахіття, жахливо, жертва, жертви, заводи, завоювання, задубілі руки, засіб агресії та водночас засіб захисту, засіб війни чи агресивного конфлікту, засіб для боротьби з противником, засіб проведення бойових дій, затвор, захисник, захист\небезпека, захищення, захоплення, «зброя може вбити мене, а я їх можу

вбити морально)))», зелений, злость, злочин, злочинець, знаряддя війни, знаряддя для захисту, значення, зникнення, знищення, іграшка, інструмент с допомогою которого наносят повреждєния, інтерес, «і захищає, і калічить», ілюзія сили, інструмент для досягнення кровавої мети, інформація, калаш, каліцтво, катастрофа, кинджал, кислий, кількість, книга, конфлікт, крайність, красива, крик, кров, кулі, легалізація, легковажність, лежить, леза, лес, лихо, лікарня, лук, любов, людські втрати, майстерність, мама, марна трата грошей країни, маска, мисливство, міна, міць, мішень, мова та розум, могутність, моє загублене дитинство, може завдати шкоди, набої, навчання, «найгірше, що придумало людство», наркотики, на складі, небезпечність, невідомість, невпевненість, необхідність, непотрібна, огонь, озброєння, опаность, оптимізм, оруддя, оснащення, отвращение, палки, паніка, перевага сили, передова, плохо, пневматика, побоювання, поле, помста, порох, потеря, потужна, похмуре небо, предмет, предмет вбивства, приговор, прикордонник, пристрій для вбивства, прицел, противага переговорам, «Прощавай зброя», пулемет, пули, пушка, револьєри, рішимість, родзинка, розбрат, розпач, розстріл, с войной или со стрелками, сабля, самозахист, самозахист або досягання вершини, сварка, сірий, скло, скорбота, смертельна, смерть невинних, смерть та спосіб захисту, сміття, смуток, снаряди, снаряжение, сокиру, спірне поняття, спорт, спорядження, спосіб, спосіб вбивства, стовбур, страждання, страшна, сукупність технічних пристроїв, танк Т-34, технічний засіб для знищення живої сили/об'єктів інфраструктури, тиран, тяжкість, у кожного своя, Україна, уламки від пуль, ум, фільми, хімічна, холодний, це добре, «це холодна зброя, яка може нанести великий збиток, незважаючи на наслідок», цікаво та небезпечно, ціль, член, чоловік, чорний, шаблі, швидка, ширинган, шкода, шмайсер, шпага, штаб, щось важке, щось непотрібне, емоції,

Додаток Ц

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *СПОКІЙ*

Тиша (139), мир (115), сон (45), гармонія (38), дім (34), відпочинок (21), злагода (21), природа (21), умиротворення (18), рівновага (14), щастя (14), душа (13), радість (12), тепло (12), родина (11), море (10), сім'я (10), затишок (9), любов (9), музика (9), небо (9), свобода (9), самотність (9), кіт (8), стабільність (8), впевненість (7), життя (7), медитація (7), тишина (7), умиротворення (7), комфорт (6), смерть (6), чай (6), воля (5), легкість (5), ліжко (5), безпека (4), безтурботність (4), гори (4), добро (4), друзі (4), душевна рівновага (4), мама (4), ніч (4), сонце (4), стан (4), батьки (3), благополуччя (3), весна (3), вечір (3), вода (3), врівноваженість (3), добробут (3), дом (3), захищеність (3), ліс (3), мати (3), насолода (3), релакс (3), світло (3), спів пташок (3), умиротворіння (3), чистота (3), білий колір (2), буддизм (2), відсутність страху (2), відсутність тривоги (2), вікно (2), гамак (2), дихання (2), дружба (2), задоволення (2), йога (2), книга (2), книги (2), ковдра (2), контроль (2), мудрість (2), надія (2), нерухомість (2), нічого не турбує (2), плед (2), полегшення (2), приємний (2), рідний дім (2), розслабленість (2), розслаблення (2), світ (2), смирення (2), старість (2), терпіння (2), тихо (2), упевненість у майбутньому (2), урівноваженість (2), урівноваженість (2), хороші відчуття (2), чисте небо (2), штиль (2), 20 років назад, бажання, бажання залишитися, байдужість, баланс, беземоціональність, безпроблемність, бібліотека, блакитне небо, блакитний, блакитний колір, близька людина, близькі, буття з самим собою, в принципі спокійствие, вера, висока трава, вихідні, відносини, відношення, відокремленість, відсутність ворожнечі, відсутність людей, відсутність негативних емоцій, відсутність руху і шуму, відсутність тревол, вільність, вітерець, вічність, влада, внутрішній, внутрішня гармонія, внутрішня рівновага, вогонь, врівноважений, всі здорові і щасливі, втіха, гармонія, гармонія и насвщение жизни красками, гармонія с самим собой, гірлянди, голуб, дача, дерево, дерев'я, держава, джерельце, дзен, диван, дитинство, довіра, докільля, домівка, домовленість, достатність, дощ, друг, думки, духовний, духовність, душевна врівноваженість, душі, ейфорія, жовтий, завершенність, закриті очі, занепокоєння, заплющені очі, засинати без хвилювань, заспокійлива музика, заспокійливо,

затишний, захід сонця, звуки, зелений чай, зелень, знайомі, інання, і тиша, ігри, ідеал, іноді насторожує, кава, какао, камін, квіточки, класична музика, книжка, книжки, когда все остается спокойним, коли умиротворення вколо тебе, комах, котик, коханий, краса, крісло, лампа, легкість на душі, легкість, лес, літній вечір, любовь, майбутнє, маленький простір, матуся, медитация, мелодія, мирне небо, мирне небо над головою, мировоззрение, міцний сон, млість, мовчання, моєї душі, мрії, мрія, музика, м'яке ліжко, наповненість, не існує, недосяжність, незворушність, нейтральність, неквапливість, немає галасу, немає проблем, нерви, нетривога, нету угрозы, нікуди не треба, ніхто мене не чіпає, нудьга, обійми близької людини, общность, об'яття любимого человека, одиночество, озеро, океан, особисті кордони, отдых, отдых на природе с друзьями и семьёй, отречение, очі, пелюстка, підозра, підтримка, пісок, плинність часу, повітря, поглиблення, поглиблення в свої думки, поле, поле пшениці, порозуміння з собою та довколишнім світом, поруч рідні люди, порядок, посмішка, постійність, постіль, потребується, почуття безпеки, почуття страху, почуття тепла в душі, пошана, притаманні місту, равновесие, равнодушие, радість на душі, ранок, раціональність, релаксація, рефлексія (самоаналіз), рівний, рівність, рівновага та добробут, рідкість, рідна домівка, прийняття, рідні люди, річка, розвиток, розсуд, розум, розуміння, розуміння себе, руки, світлий, світлі кольори, село, сила, синій, синій, слабкість, сонячна погода, спати, спів пташок вранці, спокій в душі, «спокій – найкраще, що може бути в сім'ї)», спокійний стан душі, «спосіб життя, коли ти ні за що не переживаєш, і у тебе немає стресу», стагнація, стан людини з найменшою активністю, степ, супокій, счастье, так, тварин, «те, чого мені не вистачає», тепла оселя, теплі розмови, терпимість, тиха музика, точність, трава, трав'яний чай, туман, у мене с этим же и ассоциируется, уверенность, уединение, Україна, улюблена музика і вечірні розмови у колі друзів, упевненість, урівноваження, усамітненість, усамітнення, усмішка, успішність, уют, Фемида, фільми, хлопець, хмарка, холод, холодний розрахунок, хороша атмосфера, час, шум моря, щасливе життя, щось тепле та гарне, щур, 😊🍌🇺🇦.

Додаток Ч

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ ЗЛАГОДА

Мир (184), спокій (112), сім'я (42), гармонія (26), добро (24), дружба (24), щастя (24), добробут (17), взаєморозуміння (16), дім (16), радість (16), йогурт (14), любов (14), тиша (13), розуміння (12), компроміс (11), затишок (10), тепло (10), родина (9), порозуміння (8), сонце (7), домовленість (6), дружні відносини (6), примирення (6), спокійствие (6), договір (5), згода (5), молоко (5), порядок (5), усмішка (5), хліб (5), благополуччя (4), жовтий (4), міжнаціональна (4), поле (4), стабільність (4), тимчасова (4), успіх (4), батьки (3), доброта (3), достаток (3), дружність (3), єдність (3), ідилія (3), кефір (3), лад (3), одностудії (3), печиво (3), підтримка (3), рукостискання (3), свобода (3), сирок (3), щирість (3), безтурботність (2), вечеря (2), взаємність (2), взаємоповага (2), взаємопорозуміння (2), гарні стосунки (2), голуб (2), добре (2), довіра (2), договір (2), допомога (2), жовтий колір (2), задоволення (2), комфорт (2), мати (2), мирність (2), повага (2), покой (2), примирение (2), процвітання (2), пшениця (2), рівність (2), рішення (2), розвиток (2), руки (2), світло (2), співіснування (2), спокійність (2), стосунки (2), схвалення (2), творог (2), Україна (2), умиротворення (2), упевненість (2), хата (2), чесність (2), альтернатива, архаїзм, бабуся, бабця, бажання, байдужість, батончик Злагода, безпека, біла шовкова тканина, білий, благодать, благословення, блаженні сторони, брак, бренд молока, в семье, ввічливість, весна, взаємна допомога, взаємний спокій, взаємної довіри та допомоги, взаємопідтримка, взаєморозуміння та любов, вибор, випічка, відкритість, відносини, відчуття спокою, відчуття того що можна спілкуватися на вулицях будь-якою мовою, віра, вірність, вміння домовитись, внутрішній стан, водоспад, воля, впевненість, все під контролем, гармонія у чому-небудь, гарна погода, гарний настрій, гарні новини по телевізору, гарно, гроші, гумка, держава, дівчина с глечиком біля криниці, добрі стосунки, добробут в сім'ї, добровільно, договір між людьми, домівка, досягнення, дощ, дружба чи розуміння одне одного, дружні відносини між людьми та державами, дружня родина, друзі, духовний спокій, духовність, душевне

тепло, душевний спокій, економіка, екстаз, жити в мирі, життя, закриті очі, запах, затишок, зберігання нейтралітету, здатність слухати, зелений, зелені кольори, зелёный, «злагода – це моя команда була в Харкові)», злаки, змова, знання, їжа, іноді важко досягти; приємно, його виконання, йогурт :), камін, квітка, кефір, книги, коли все таки вдається, командність, комунікації, контраст, коровай з сіллю, котятка, кохання, країна, круті взаємостосунки, легкість, ліс, любезність, любовь, майбутнє, мама папа и ребёнок за столом, мама, мати на думці що все буде добре, мир в суспільстві, мир і спокій, мир і тишина, мир на всій планеті, мир на землі, мир та щастя, мир у всьому світі, мирне життя, мирне небо над головою, мирне співіснування, мирний договір, мирні відносини, мирные отношения, молоко «Злагода», молочні вироби, молочні продукти, молочні продукція, морозиво, моя, натхнення, небо, незалежність, ненависть, необхідність, нірвана, нічого, ножі за спинами, обійми, обопільність, одностайність, одностайність думок, одобрение, отношения, пара, перемирие, перемир'я, перемога, плавлений сир, побут, повинование, повітря, повна, позитив, покій, понимание, порожнеча, поступитись, правильний, праця, Президент, «прекрасно, коли вона сімейна, а інше не важливо», привітність, прийняття умов, природа, приятель, прожнеча, прощення, равновесие, радість, решение, рівновага, рідні, «росії нема, путін помер», рушник, святково вбраний стіл батьківської хати, село, семья, синій, сир :), ситість, сімейний затишок, скатерка і застелений стіл, сміх, спів пташок, співпраця, справжність, степ, сусіди, счастливый путь, «те, що відбувається зараз», тепле родинне коло, тепло и хорошо на душе, торгова марка молочних продуктів, торговая марка, у родині, угода, узгодженість, узгодження, умиротворенность, усмішки, утопія, фантомс, чемність, чудо, што, щасливі там люди, щось приємне, щось цікаве, ягода, якась добра новина, 😊👉, 😞.

Додаток Ш

АСОЦІАТИВНЕ ПОЛЕ СЛОВА-СТИМУЛУ *ДОГОВІР*

Угода (45), мир (43), документ (39), компроміс (38), підпис (30), згода (23), домовленість (20), папір (18), чесність (18), гроші (16), довіра (15), відповідальність (14), мирний (13), контракт (12), дружба (11), обіцянка (11), рукоштовпання (11), умови (11), папери (10), робота (10), умова (10), вигода (8), документи (8), обов'язок (8), примирення (8), люди (7), перемир'я (7), рішення (7), дипломатія (6), закон (6), офіційність (6), печатка (6), правила (6), співпраця (6), спокій (6), брехня (5), зобов'язання (5), надійність (5), надія (5), офіційний (5), пакт (5), перемовини (5), розуміння (5), ручка (5), союз (5), аренда (4), бумага (4), взаємопорозуміння (4), впевненість (4), зрада (4), непорушний (4), обов'язки (4), підписання (4), політика (4), порозуміння (4), бізнес (3), виконання (3), дві сторони (3), заповіт (3), злагода (3), нотаріус (3), партнерство (3), пергамент (3), поєднання (3), порушення (3), поступки (3), рукоштовпання (3), сделка (3), стосунки (3), узгодження (3), чесний (3), афера (2), білий колір (2), важливість (2), взаємини (2), взаємовигода (2), вирішення конфлікту (2), відступ (2), гарантія (2), доверие (2), домовна (2), економіка (2), ЄС (2), зупинка (2), зустріч (2), історія (2), кайдани (2), компанія (2), країни (2), купівля (2), лист бумаги (2), Мінськ (2), найм (2), нейтральність (2), непорушність (2), об'єднання (2), офіційний документ (2), офіціоз (2), папірець (2), партнери (2), перемога (2), печать (2), підписи (2), підступ (2), підтвердження (2), повага (2), подпись (2), розмова (2), розум (2), руки (2), рукопожатие (2), серйозність (2), слова (2), тиша (2), умовність (2), формальність (2), юридичний (2), юрист (2), 2 сторони, авторське право, адвокат, адекватність, акт, Америка, аркуш паперу, асоціація с адвокатом, бартер, бесіда, брат, будущеє, бумажка з печаттю, бюрократія, важлива справа, важлива частина чогось важливого, важливий, важливі бумаги, важливі папери, важливо, взаємна згода, взаємна повага, взаємовигідна умова, взаємозв'язок, взаємоповага, вигода та гроші, виконання зобов'язань, виконання обов'язків, виконання умов, вирішення, вирішення проблем, високі чини, вихід, відступлення, війна, віра, впевненість у непорушності, вигода, двоє людей, держава, дипломати, диявол, добро, довіра і взаєморозуміння, довіреність, договірність, дозвіл, документ

і підпис, документація, домовленість двох сторін, «домовленість, яку не можна порушувати», домовлення про певні умови, допомагати, дорожче за гроші, досягнення, дотримання угоди, дружність, експлуатація, єдине рішення, єднання, жертви, жидовський заговор, з бєброю, заключение, заключення, заключення чогось з людьми, замок, заспокоєння, затишшя, захист, збір людей, зв'язок, згода двох сторін, згода чи не згода, зміни, змова, значення, ЗНО з історії України, зобов'язанність, зухвалість, інтереси, кінець, клятва, комунікація, консенсус, конфлікт, користь, кохання, круглий стіл, круто, купівлі-продажу, лист з печаткою, лист з текстом, має підстави, майбутнє, мати однакові наміри, между Германией и СССР, мирна домовленість між двома і більше сторонами, мирний договір, мирні перемовини, міжнародний, міжнародні відносини, Мінський договір, Мінські угоди, на крові, надійний, напруженність, не зручно відмовляти, невиконаний, недовіра, незламний, нема договору, непорушне слово, нерозголошення, о мире, обговорення, обережність, обещание, обіцянки один одному, обман, обов'язковість, обов'язковий, обов'язкові умови, обоцінка, обоюдність, обтяжливість, обязательства, опоненти, оренда, ответственность, офісні працівники, офіціальність, оформлення, папер, паперовий договір, папірус, Паризький мирний договір 1947, паритет, партнер, передбачуваність, переконання, перемови, перо, підписання контракту, підписати, підряду, піт, плата, полегшення стану, політики, понимание, поразка, порука, порядок, послуга, посмішка, потиснути руки, потрібно виконати, початок нового, правда, право, праця, президент, прибуток, прийняття, примирення обох сторін, припинення, про купле-продаж, про мир, продажа автомобіля, пропозиція, пункти, пункты, работа, рабство за власною волею, радість, реверанс, рівність, рівновага, рівогод, рішучість, роба, розв'язання питання, розпис, розписка, розрахунок, розуміння один одного, с кінцевим сроком, санкції, свідчення, секрет, серьёзная вещь, синій, складання, слабкість, сміття, соглашение между собой двух, соглашение между сторонами, соціум, союзник, сперечання, співдружність, співробітництво, спілкування, спільна думка, справедливість, справедливість чи несправедливість, справи, сторони, сувій, суд, сумніви, суперечки, сутички, таємничість, текст, терпимість, тимчасовий спокій, тиснути руки, тракт, трудовий, угода (не завжди

справедлива), угода двох чи більше сторін, угода між кимось, угода якої ніхто не дотримується, узгода, укладання, укладення договору, укладення миру, улагодження, умови на які дають згоду люди заради миру, умови обов'язкові для виконання, урегулювання питання, урівноваження, усвідомлення, уступництво, утопія, УЦР, фіксування певних умов, фірма, хиткість, «це в якомусь сенсі компроміс, ви погоджуєтесь з комфортним для вас умовами, і також робить ваша колега», час, червоний колір, честность, шлюбний, штрафи, юридичність, 🤔, 😊, 📊.

Додаток Щ

Анкета студента

Анкета студента

Not shared

Ваш вік

Your answer

Ваш гендер

Жіночий

Чоловічий

Next Clear form

Never submit passwords through Google Forms

[Request edit access](#)

This form was created inside of [караганський університет](#).
- Contact form owner

Завоювання

Your answer

Ворог

Your answer

Ворожнеча

Your answer

Перемога

Your answer

Смерть

Your answer

Анкета студента

Not shared

ВІЙНА і МИР. Асоціації

Шановне студентство!

Відзначте, будь ласка, які асоціації виникають у Вас на такі стимули?

Вам пропонується надати КІЛЬКА реакцій на кожне слово.

Пам'ятайте, що Ваші відповіді будуть мати сенс лише тоді, коли Ви дасте відповіді на ВСІ запитання нашої анкети.

Завоювання

Your answer

<p>Поразка</p> <p>Your answer</p>	<p>Нація</p> <p>Your answer</p>
<p>Неволя</p> <p>Your answer</p>	<p>Друг</p> <p>Your answer</p>
<p>Визволення</p> <p>Your answer</p>	<p>Солдат</p> <p>Your answer</p>
<p>Договір</p> <p>Your answer</p>	<p>Дружба</p> <p>Your answer</p>
<p>Держава</p> <p>Your answer</p>	<p>Зброя</p> <p>Your answer</p>

Воля

Your answer

Злагода

Your answer

Спокій

Your answer

[Back](#) [Next](#) [Clear form](#)

Never submit passwords through Google Forms.

This form was created inside of [Каразінський університет](#).
- [Contact form owner](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Forms

Анкета студента

[Sign in with Google](#) [Switch account](#)

Not shared

[Дякуємо за Ваші відповіді](#)

[Back](#) [Submit](#) [Clear form](#)

Never submit passwords through Google Forms.

This form was created inside of [Каразінський університет](#).
- [Contact form owner](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Forms

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 13:28:07 19.03.2026

Назва файлу з підписом: Васянович.Дисертація.pdf.p7s
Розмір файлу з підписом: 4.1 МБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: Васянович.Дисертація.pdf
Розмір файлу без підпису: 4.1 МБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Vasianovych Yevheniia
П.І.Б.: Vasianovych Yevheniia
Країна: Україна
РНОКПП: 3440006907
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 13:28:02 19.03.2026
Сертифікат виданий: "DIIA". Qualified Trust Services Provider
Серійний номер: 6C0DBE825D01324A040000000BC9D800DD747C05
Алгоритм підпису: ECDSA
Тип підпису: Кваліфікований
Тип контейнера: Підпис та дані в одному файлі (CAAdES enveloped)
Формат підпису: З повними даними ЦСК для перевірки (CAAdES-X Long)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.03.12 13:00